Isabel Allende

Knygų DVASIŲ NAMAI, FORTŪNOS DUKTĖ, PORTRETAS SEPIJA autorė

INESĖ

Alma littera

Inesė Suares – jauna kukli ispanė, Estremadūros siuvėja, atvykusi į Naująjį Pasaulį ieškoti sutuoktinio, kuris svajodamas apie garbę nusidangino kitapus Atlanto. Ji taip pat nori patirti nuotykių, bet už tai yra smerkiama kitų moterų – tokia jau ta XVI amžiaus visuomenė. Amerikoje Inesė neranda savo vyro, bet sutinka aistringą meilę – Pedrą de Valdiviją, Fransisko Pisaro feldmaršalą. Su juo Inesė leidžiasi į rizikingą žygį, kurio tikslas – užkariauti Čilę ir įkurti Čilės karalystę.

Šiame romane karšta meilė kaitaliojasi su tos epochos šiurkštumu, smurtu ir žiaurumais, kurių nevalia pamiršti. Isabelės Allendės plunksna įrodo, jog tikrovė gali būti tokia pat patraukli ir dar labiau stulbinanti nei sumaniausios fantazijos.

Isabel Allende

INESĖ

Romanas

Iš ispanų kalbos vertė
Valdemaras Kvietkauskas

Alma littera

VILNIUS / 2007

UDK 860(83)-3
Al-142

Versta iš:
Isabel Allende
INÉS DEL ALMA MÍA

© Isabel Allende, 2006
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Valdemaras Kvietkauskas, 2007
© Leidykla „Alma littera“, 2007

ISBN 978-9955-24-753-1

Įžanginės pastabos

INESĖ SUARES (Inés Suárez, 1507–1580), ispanė, gimusi Plasensijoje, 1537 metais atkeliavo į Naująjį Pasaulį, padėjo nukariauti Čilę ir įkurti Santjago miestą. Tapo įtakinga politike ir verslininke. Inesės Suares žygiai, minimi to meto kronikose, daugiau kaip keturis šimtmečius buvo istorikų kone pamiršti. Šiuose puslapiuose atpasakoju įvykius taip, kaip jie surašyti dokumentuose. Stengiausi įpinti kuo mažiau vaizduotės peršamų spėlionių.

Šis kūrinys – autorės išmonės vaisius, tačiau visi sutapimai su Čilės nukariavimo įvykiais ir veikėjais – ne atsitiktiniai. Beje, ryžausi modernizuoti XVI amžiaus ispanų kalbą, kad nešiurpinčiau galimų skaitytojų.

I. A.

(iš Kusko, 1540 m. sausis)
Arika
TARAPAKA (prisideda 108 vyrai)

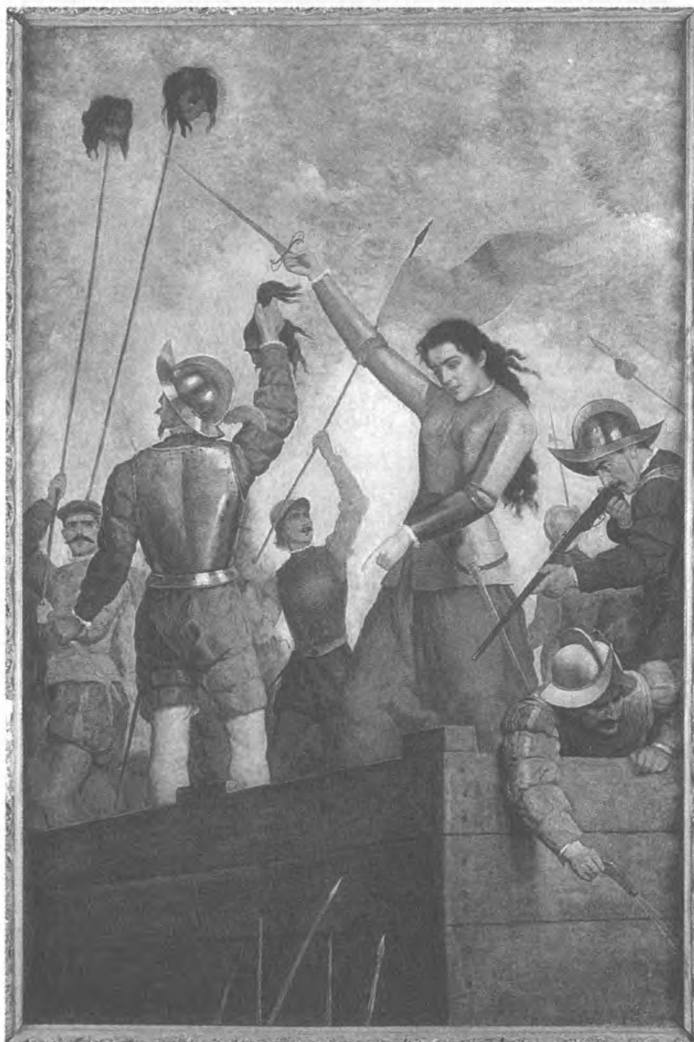
Čiučiu
ATAKAMA (prisideda 25 vyrai)
RAMUSIS VANDENYNAS
Kopjapo 1549
Elki
La Serena 1544
Kiljota 1541
Santjagas 1541
Mapočas
Maipas
Čiljanas 1580
Konsepsjonas 1550
Bio Bijus
Araukas 1553
Kanjetė 1558
Tukapelis 1553
Angolis 1558
Purenas 1553
Imperialis 1551
Viljarika 1552
Valdivija 1552
Osornas 1558
Kastras 1567

 Miestai

 Tvirtovės

 Valdivijos ekspedicija, 1540–1541 m.

Ponios Inesės Suares metraščiai,
kuriuos jos duktė, ponia Isabelė de Kiroga,
1580-ųjų mūsų Viešpaties metų gruodžio mėnesį įteikė
Dominikonų bažnyčiai laikyti ir saugoti.
Naujosios Estremadūros Santjagas,
Čilės karalystė.

Manuelis Ortega, *Inesė de Suares – Santjago gynėja*, Nacionalinis istorijos muziejus, Čilės Santjagas.

Šios knygos iliustracijos paimtos iš Alonso de Ersilijos (Alonso de Ercilla) leidinio „La Araucana“, kurį išspausdino Gasparo i Roigo spaustuvė Madride 1852 metais.

PIRMAS SKYRIUS

Europa, 1500–1537 metai

AŠ ESU INESĖ SUARES, gyvenu Čilės karalystėje, garbingajame Naujosios Estremadūros Santjago mieste, 1580-aisiais mūsų Viešpaties metais. Negaliu tvirtinti, kad mano gimimo data, kurią žinau, yra tiksli, bet, pasak mano motinos, gimiau po bado ir siaubingo maro, kuris ištiko Ispaniją mirus Pilypui Gražiajam. Nemanau, kad dėl maro būtų kalta karaliaus mirtis, kaip šnekėjo žmonės, regėję gedulingąją procesiją, kuriai praėjus dar keletą dienų ore tvyrojęs karčiųjų migdolų kvapas, bet ką gali žinoti. Karalienė Joana, vis dar jauna ir daili, per dvejus metus su viršum išvaikščiojo visą Kastiliją lydėdama katafalką iš vienos vietos į kitą, protarpiais vis atidengdavo karstą ir bučiuodavo savo vyrą į lūpas, neprarasdama vilties, kad jis dar prisikels. O Gražusis, kad ir balzamuotas, vis dėlto dvokė. Kai aš atėjau į

šį pasaulį, nelaimingoji karalienė jau buvo išprotėjusi, supančiota, kad nesiautėtų, ir uždaryta Tordesilijo rūmuose kartu su vyro palaikais; tai reiškia, kad man jau mažiausiai septynios dešimtys metų ir dar prieš Kalėdas turėsiu mirti. Galėčiau pasakyti, kad tokia čigonė nuo Chertės upės krantų išpranašavo mano mirties datą, bet tai būtų viena iš tų melagysčių, kurių nestinga knygose ir kurias palaikome tiesa vien todėl, kad jos yra išspausdintos. Čigonė tik išbūrė man ilgą gyvenimą, kaip daro kiekvienas, kuris už tai gauna pinigo. Tai išvarginta mano širdis praneša, kad galas nebetoli. Visada žinojau mirsianti senatvėje, ramiai, savo lovoje, kaip visos mano giminės moterys; todėl nedvejodama pasitikau daugybę pavojų, nes nė vienas nenukeliauja į aną pasaulį nesulaukęs skirtos dienos. „Nebijok, mirsi tu nuo senatvės, *señoray*", – guodė mane Katalina miela Peru ispanų kalbos tarme, kai nesiliaujantis kanopų dundesys, kurį jutau krūtinėj, parbloškė mane žemėn. Pasimiršo man kečujiškasis Katalinos vardas, ir jau nebepaklausi – palaidojau ją savo namo kieme prieš daugybę metų, – bet nė trupučio neabejoju, kad jos pranašystės tikslios ir teisingos. Katalina stojo man tarnauti senoviniame Kusko mieste, inkų pažiboje, Fransisko Pisaro laikais, to paties šunsnukio narsuolio, kuris, pasak ilgaliežuvių, Ispanijoje kiaules ganė, o gyvenimą baigė būdamas markizas, Peru gubernatorius, prislėgtas savo valdžios troškimo ir išdavysčių gausos. Taip likimas pasišaipė iš to naujojo indėnų pasaulio, kur nebepaisoma senovinių papročių ir visi atsidūrę vienoj krūvoj: šventieji ir nusidėjėliai, baltaodžiai, juodaodžiai, mulatai, indėnai, metisai, kilmingieji ir jų pakalikai. Kiekvienas galėjo būti sukaustytas grandinėmis, paženklintas įkaitusia geležim, o rytojaus dieną laimei nusišypsojus pakilti į aukštybes. Išgyvenau Naujajame Pasaulyje daugiau kaip keturis dešimtmečius, bet taip ir neapsipratau su netvarka, nors mane pačią ji ir pamalonino: jei būčiau li-

kusi gimtajame miestelyje, šiandien būčiau vargšė senė, apžlibusi nuo begalinio nėrinių mezgimo žvakės šviesoje. Tenai būčiau Inesė, siuvėja iš Vandentiekio gatvės. O čia esu donja Inesė Suares, labai įžymi ponia, šviesiausiojo gubernatoriaus dono Rodrigo de Kirogos našlė, Čilės karalystės nukariautoja ir įkūrėja.

Turiu, kaip jau esu minėjusi, mažiausiai septyniasdešimt metų, ir gerai nugyventų, bet mano siela ir širdis, vis dar negalinčios pamiršti jaunystės, klausia, kokie velniai apsėdo man kūną. Pasižiūriu į sidabrinį veidrodį, pirmąją povestuvinę Rodrigo dovaną, ir neatpažįstu tos žilagalvės senelės, kuri žvelgia į mane iš ten. Kas čia tokia šaiposi iš tikrosios Inesės? Spoksau iš arti prisikišusi, tikėdamasi veidrodžio gilumoj įžvelgti mergaitę su kasomis ir šašuotais keliais, kokia buvau kitados, merginą, sprunkančią į sodo pakraštį, kad paslapčiom pasimylėtų, o gal brandžią aistringą moterį, miegančią Rodrigo de Kirogos glėbyje. Jos visos čia slapstosi, esu tikra, bet negaliu jų įžiūrėti. Nebejodinėju savo kumelaite, nebevilkiu šarviniais marškiniais ir nebesinešioju špagos, bet ne mano siela dėl to kalta, – ji manęs niekada nenuvylė, – tik kūno išdavystė. Man trūksta jėgų, skauda sąnarius, kaulai sustingę ir žvilgsnis drumsčiasi. Be skaitomųjų akinių, kuriuos užsisakiau Peru, nebūčiau galėjusi parašyti šių eilučių. Ketinau lydėti Rodrigą – tegul Viešpats jį priima į šventą savo prieglobstį! – paskutiniame jo mūšyje su indėnais mapučais, bet jis man neleido. „Tam reikalui tu per sena, Inese", – nusijuokė jis. „Kaip ir tu", – atsakiau, nors tai buvo netiesa: jis už mane keleriais metais jaunesnis. Nesitikėjom dar pasimatyti, bet atsisveikinom be ašarų, neabejodami, kad susitiksim aname pasaulyje. Seniai žinojau, kad Rodrigo dienos suskaičiuotos, nors jis tai kaip galėdamas slėpė. Niekuomet negirdėjau jo dejuojant, kentėjo dantis sukandęs, ir tik šalto prakaito išpilta kakta rodė, kaip jam skauda. Iškelia-

vo į pietus karščiuodamas, perbalęs, su pūliuojančia votimi blauzdoje, kurios neįstengė pagydyti nei jokie mano vaistai, nei maldos; ėjo, kad išsipildytų jo noras mirti kaip kareiviui mūšio sūkuryje, o ne paguldytam į patalą kaip bejėgiam seniui. O aš troškau būti ten, palaikyti jam galvą mirties valandoje ir padėkoti už meilę, kurią man dosniai dalijo per visą ilgą mudviejų gyvenimą. „Pažvelk, Inese, – kalbėjo jis man rodydamas mūsų laukus, nusitęsusius iki kalnų papėdės. – Visa tai ir šimtų indėnų sielas mums globoti pavedė Dievas. Mano pareiga yra kovoti su Araukanijos laukiniais, o tu privalai saugoti mūsų dvarą ir jo gyventojus."

Tikroji priežastis buvo kita: Rodrigas iškeliavo vienas, kad nematyčiau jo ligoto. Norėjo verčiau išlikti mano atminty raitas ant žirgo, komanduojantis savo narsuoliams, kovojantis globojamose žemėse į pietus nuo Bio Bijaus upės, kuriose šeimininkavo laukiniai mapučų kovotojai. Aš buvau vado dešinioji ranka, todėl klausiau jo įsakymų kaip nuolanki žmona, nors niekada tokia netapau. Rodrigas buvo atneštas į mūšio lauką hamake, o ten jo žentas, Martinas Ruisas de Gamboa, pririšo uošvį ant žirgo, kaip kitados buvo pririštas Sidas Kampeadoras, kad priešai išsigąstų vien tik jį pamatę. Jis puolė į mūšį savo vyrų priekyje kaip patrakęs, mesdamas iššūkį pavojui, su mano vardu lūpose, bet gailestingos mirties taip ir nesutiko. Parnešė jį man visai ligotą ant greitosiomis sukurptų neštuvų; auglio nuodai buvo pasklidę po visą kūną. Kitą žmogų seniai būtų palaužusi liga ir karo vargai, tačiau Rodrigas buvo stiprus. „Pamilau tave iš pirmo žvilgsnio ir mylėsiu amžinai, Inese", – kalbėjo jis agonijos valandą. Dar pridūrė geidžiąs būti palaidotas be iškilmių ir norįs, kad už jo sielos išganymą būtų paaukota trisdešimt mišių. Regėjau Mirtį lyg per miglą, taip, kaip matau raides šiame popieriaus lape, bet apsirikti negalėjau. Tad pasišaukiau tave, Isabele, kad padėtum man jį aprengti, nes Rodrigas buvo per

daug išdidus, kad sutiktų ligos sudarkytą kūną rodyti tarnaitėms. Tik mudviem, tau, dukrele, ir man, jis leidosi apvelkamas visais šarvais ir apaunamas kaustytais batais. Paskui jį pasodinom jo pamėgtajame krėsle, padėjom ant kelių jo šalmą ir kalaviją – parengėm priimti Bažnyčios sakramentus ir išeiti nepriekaištingai oriai, taip, kaip ir gyveno. Mirtis, vis dar stovinti šalimais ir pagarbiai laukianti, kol baigsim ruošą, motiniškai apkabino mirštantįjį, o paskui pamojo man prieiti, kad priimčiau paskutinį sutuoktinio atodūsį. Pasilenkiau prie jo ir aistringai pabučiavau į lūpas. Jis mirė šiuose namuose, ant mano rankų, karštą vasaros pavakarę.

Negalėjau įvykdyti Rodrigo nurodymo ir palaidoti jį be didelės iškilmės, nes jis buvo labiausiai mylimas ir gerbiamas žmogus visoje Čilėje. Visas Santjago miestas jo gedėjo neslėpdamas ašarų, o kituose karalystės miestuose vyko begalė sielvarto mitingų. Vos prieš keletą metų žmonės plūdo į gatves su gėlėmis ir šaudydami iš arkebuzų sveikino jį paskirtą gubernatorium. Palaidojom jį su derama pagarba Maloningosios Dievo Motinos bažnyčioje, kurią jis ir aš buvom pastatydinę Švenčiausiosios Mergelės garbei ir kurioje labai greitai atguls ir mano kaulai. Daviau pakankamai pinigų Malonės ordino vienuoliams, kad tris šimtus metų kas savaitę aukotų mišias melsdami sielos išganymo tauriajam hidalgui donui Rodrigui de Kirogai, narsiajam Ispanijos kariui ir kariuomenės vadui, Čilės karalystės nukariautojui, dusyk paskirtam jos gubernatorium, Santjago ordino kavalieriui, mano vyrui. Tie keli mėnesiai be jo prailgo man kaip amžinybė.

Man nedera užbėgti už akių; jeigu tai, ką patyriau gyvenime, pasakosiu ne iš eilės ar netiksliai, pamesiu minčių giją; metraštis turi sekti natūralią įvykių eigą, nors atmintyje ir būtų viskas be tvarkos sumišę. Rašau naktį prie Rodrigo rašomojo stalo, apsisiautusi alpakos skara. Mane saugo

ketvirtasis Baltasaras, kurio prosenelis atkako su manim į Čilę ir lydėjo mane keturiolika metų. Tas pirmasis Baltasaras nugaišo 1553 metais, kai buvo nužudytas ir Valdivija, bet aš išsaugojau jo palikuonis – visi jie buvo didžiuliai, nerangūs, šiurkščiakailiai. Šiuose namuose šalta – menkai tegelbsti kilimai, portjeros, gobelenai ir gorės, nors tarnai ir žiūri, kad jose vis žėruotų anglys. Dažnai aimanuoju tau, Isabele, kad čia be galo tvanku; turbūt šaltis tvyro ne ore, o manyje. Už tai, kad galiu juodu ant balto surašyti savo mintis ir atsiminimus, turiu būti dėkinga kunigui Gonsalesui de Marmolechui, kuris, atitrūkęs nuo laukinių evangelizacijos ir krikščionių guodimo, ištaikydavo valandėlę, kad mane pamokytų skaityti. Tada jis buvo kapelionas, bet vėliau tapo pirmuoju Čilės vyskupu ir turtingiausiu šios karalystės žmogumi – apie tai dar pasakosiu. Mirdamas nieko nenusinešė į kapą, bet paliko gerų darbų pėdsaką ir už tai buvo žmonių mylimas. Pagaliau juk kiekvienas turi tik tiek, kiek yra davęs, kaip sakydavo Rodrigas, tauriausias iš žmonių.

Pradėkim nuo pradžios, nuo pirmųjų mano atsiminimų. Gimiau Plasensijoje, Estremadūros šiaurėje, karingame ir religingame pasienio mieste. Senelės namas, kuriame augau, stovėjo per akmens svydį nuo katedros, meiliai vadinamos Senąja, nors statytos tik XIV amžiuje. Man saulę užstodavo įmantrūs jos vartai, papuošti raižiniais. Nebepamatysiu storos mūro sienos, saugančios miestą, Didžiosios aikštės, ūksmingų gatvelių, akmeninių pilaičių ir skliautuotų galerijų; visada prisiminsiu ir nedidelį senelio namą, kuriame iki šiol gyvena vyresniosios mano sesers anūkai. Mano senelis, stalius baldžius, priklausė Tikrojo kryžiaus brolijai – tai buvo didelė garbė jo luomo žmogui. Per Didžiąją savaitę toji brolija, įsikūrusi seniausiame miesto vienuolyne, visad eidavo procesijos priekyje. Senelis, vilkėdamas violetiniu abitu, susijuosęs geltona virve ir mūvėdamas baltomis pirštinė-

mis, kartu su kitais nešdavo šventąjį kryžių. Jo abitas būdavo išmargintas kraujo dėmėmis – mat jis leisdavosi plakamas iki kraujo, kad patirtų, kaip kentėjo Kristus, kopdamas į Golgotą. Didžiąją savaitę langinės būdavo uždaromos, kad neįeitų saulės šviesa, o žmonės pasninkaudavo ir kalbėdavo pašnabždomis; visi tiek ir teveikdavo, kad meldėsi, dūsavo, ėjo išpažinties ir aukojo. Vieną Didįjį penktadienį mano sesutei Asunsjonai, tuomet dar tik vienuolikos metų, atsivėrė stigmos – Kristaus žaizdos, šiurpios piktžaizdės plaštakose, o jos žvilgsnis įsmigo į dangų. Mano mama ją sugrąžino į šį pasaulį vienu kitu antausiu, ant žaizdų dėjo voratinklius, girdė ramunėlių arbata ir nedavė valgyti. Asunsjona buvo uždaryta namie, kol užgis žaizdos, o mums motina uždraudė apie tai kalbėti, nes nenorėjo, kad jos dukrelė būtų vežiojama po bažnyčias ir rodoma mugėse kaip kokia keistenybė. Mano sesutė buvo ne vienintelė mūsų krašte, kuriai atsivėrė stigmos: kasmet per Didžiąją savaitę kokią nors mergaitę ištikdavo panašios kančios, ji pakildavo nuo žemės, jai iš burnos sklisdavo rožių kvapas arba nugaroj išdygdavo sparnai ir ji čia pat virsdavo angelu; tai bent būdavo džiaugsmo tikintiesiems! Kiek tik prisimenu, jos visos galiausiai nukeliaudavo į vienuolyną, išskyrus Asunsjoną, kuri mamos pastangomis ir visai šeimai laikant liežuvį už dantų atsipeikėjo nuo to stebuklo be padarinių, ištekėjo ir susilaukė keleto vaikučių; viena iš jų buvo mano seserėčia Konstansa, su kuria šiame pasakojime dar susitiksim.

Prisiminiau procesijas, nes vienoje iš jų susipažinau su Chuanu, žmogumi, kuris tapo pirmuoju mano vyru. Ėjo 1526 metai, tie patys, kai mūsų imperatorius Karolis V susituokė su gražiąja savo pussesere Izabele Portugale, kurią jam buvo lemta mylėti visą gyvenimą, ir tie patys, kai Suleimanas Puikusis su turkų kariuomene nužygiavo iki paties Europos centro, grasindamas krikščionybei. Garsas apie musulmonų

žiaurumus gąsdino žmones, ir mums vaidenosi, kad tos pragariškos ordos jau čia pat, prie Plasensijos sienų. Tais metais religinis įkarštis, baimės kurstomas, išaugo ligi beprotybės. Ėjau su procesija, apdujusi nuo pasninko, nuo rūkstančių žvakių, nuo kraujo ir smilkalų tvaiko, nuo maldų šurmulio ir save plakančių fanatikų dejonių; žingsniavau kaip sapnuodama paskui saviškius. Vienuolių ir atgailaujančiųjų minioje tučtuojau pastebėjau Chuaną. Ir kaip jo nepastebėsi: jis buvo visa pėda aukštesnis už kitus, jo galva kyšojo virš minios. Kareiviški pečiai, tamsūs, garbanoti plaukai, romėniška nosis, na ir katino akys, smalsiai atsiliepusios į mano žvilgsnį. „Kas jis toks?" – pasmalsavau rodydama jį motinai, bet vietoj atsakymo susilaukiau niukso į pašonę ir griežto paliepimo nudelbti akis. Aš neturėjau sužadėtinio, nes mano senelis buvo nusprendęs, kad turiu likti netekėjusi ir slaugyti jį senatvėje už bausmę, kam gimiau vietoj anūko, kurio jis taip troško. Jam nepakako išteklių dviem kraičiams, ir jis nutarė, kad Asunsiona turi daugiau šansų negu aš susilaukti deramo jaunikio, nes yra šviesaus gymio ir putli, atitinkanti vyrų skonį, be to, paklusni; o aš – vieni kaulai ir raumenys, maža to – užsispyrusi kaip mulas. Buvau atsigimusi į mamą ir velionę močiutę, o jos švelnumu negarsėjo. Tada man buvo teigiama, kad patraukliausi mano bruožai esantys tamsios akys ir vešlūs karčiai, betgi tą pat galėjai pasakyti apie pusę Ispanijos mergelių. Tiesa, buvau labai naginga: visoj Plasensijoj ir jos apylinkėse nebuvo kruopštesnės už mane siuvėjos ir siuvinėtojos. Su ta profesija nuo aštuonerių metų prisidėdavau prie šeimos pajamų ir taupiau kraičiui, kurio neketino man skirti senelis; tikėjausi gauti vyrą, nes verčiau jau tramdyti nenuoramas vaikus, negu popinti pikčiurną senelį. Aną Didžiosios savaitės dieną, neklausydama mamos, nusisiaučiau skepetą ir nusišypsojau nepažįstamajam. Taip prasidėjo mano romanas su Chuanu, kilusiu iš Malagos. Se-

nelis buvo jam priešingas iš pat pradžių, ir gyvenimas mūsų šeimoj virto beprotnamiu; skraidė įžeidimai ir lėkštės, nuo durų trankymo įskilo siena ir jei ne mano mama, išskyrusi mudu su seneliu, būtume vienas kitą užmušę. Užkūriau jam tokią pirtį, kad pagaliau jis pavargo ir nusileido. Nežinau, ką Chuanas manyje įžvelgė, bet tai ir nesvarbu; šiaip ar taip, neilgai pasižinę sutarėm po metų susituokti: mat jam dar reikėjo susirasti darbą, o man – papildyti skurdų savo kraitį.

Chuanas buvo vienas iš tų ryžtingų ir linksmų vyriškių, kuriems iš pradžių neatsispiria nė viena moteris, o paskui jau gailisi, kad tas šaunuolis neatiteko kitai, nes dėl jo tenka daug kentėti. Jam nereikėjo dėti pastangų, kad mane sugundytų, – taip pat būtų sugundęs ir kiekvieną kitą; vien savo buvimu tas dailus ir dėmesingas vyras jaudino moteris. Jis jau nuo keturiolikos metų, nuo to amžiaus, kai pradėjo naudotis savo žavesiu, iš jų ir gyveno. Juokdamasis pasakojo, kad nebesuskaičiuoja, kiek moterų dėl jo kaltės įtaisė ragus savo vyrams ir kiek sykių jam teko sprukti nuo pavydaus sutuoktinio. „Bet dabar, kai esu su tavim, mano džiaugsme, visa tai baigėsi", – pridūrė jis, kad mane nuramintų, o pats tuo tarpu vis šnairavo į mano sesutę. Dailus stotas ir patrauklumas lenkė į jo pusę ir vyrus; Chuanas mokėjo ir gerti, ir lošti, be to, turėjo neišsenkamą atsargą įžūlių sumanymų ir fantastiškų planų, kaip lengvai prasimanyti pinigų. Greit supratau, kad jo mintys nukreiptos į tolį ir į ateitį, kad jam vis negana. Jis, kaip ir daugelis kitų tais laikais, klejojo legendomis apie Naująjį Pasaulį, neva ten nesuskaičiuojami lobiai ir šlovė tik ir laukiantys narsuolių, nebijančių rizikuoti. Jaunuolis tikėjo, kad jam lemta atlikti didžius žygius kaip Kristupui Kolumbui, kuris leidosi į jūras neturėdamas nieko, išskyrus drąsą, ir atrado dar pusę pasaulio, arba kaip Hernanui Kortesui, kuris pelnė brangiausią Ispanijos imperijos perlą – Meksiką.

– Sako, kad toje pasaulio dalyje viskas jau atrasta, – tvirtinau jam: galgi atkalbėsiu.

– Kokia tu tamsuolė, moteriške! Dar reikia nukariauti kur kas daugiau, nei yra nukariauta. Į pietus nuo Panamos tebėra neliesta žemė, o jos turtai didesni negu Saliamono.

Jo planai mane baugino, nes reiškė, jog turėsim išsiskirti. Be to, buvau girdėjusi iš močiutės, o ji savo ruožtu nusiklausė smuklėse, kad Meksikos actekai aukojantys žmones. Tūkstančiai nelaimingų belaisvių stovintys trejeto mylių ilgumo eilėse ir laukiantys, kada reikės užkopti šventyklos laiptais, o jau ten žyniai – susivėlę pabaisos, aptekę sudžiūvusiais kraujais ir laistantys šviežią kraują, – išplėšiantys jiems širdį obsidiano peiliu. Kūnai nusiritantys laiptais ir sugriūvantys papėdėje, kur stūksantys kalnai pūvančios mėsos. Miestas įsikūręs kraujo ežere; plėšrieji paukščiai, prisilesę žmogienos, tokie sunkūs, kad nebepaskrendantys, o žiurkės prisiputusios iki aviganio šuns didumo. Nesą nė vieno ispano, kuris to nežinotų, bet Chuano tie dalykai negąsdino.

Aš siuvau ir siuvinėjau nuo aušros lig išnaktų, rengiausi vestuvėms, o Chuanas leido laiką smuklėse ir aikštėse, gundydamas tiek skaisčias mergeles, tiek paleistuves, linksmindamas miestiečius ir kvaršindamas jiems galvą svajonėmis plaukti per jūras pas indėnus – tai esąs vienintelis kelias jo užmojo žmogui. Kartais pradingdavo ištisoms savaitėms, net mėnesiams, o grįžęs nieko neaiškindavo. Kur jis bastėsi? Niekada to nesakė, bet kadangi tiek šnekėjo apie keliones į užjūrį, žmonės iš jo šaipėsi, o mane vadino „Indijos jaunamarte". Taiksčiausi su tokiu jo elgesiu kantriau negu derėtų, nes man protas buvo aptemęs, o kūnas degte degė kaip kiekvienąsyk įsimylėjus. Chuanas mane juokindavo, linksmindavo padaužiškomis dainomis ir eilėmis, maldė bučiniais. Pakakdavo jam mane paliesti, kad užuot raudojusi imčiau dūsauti, o apmaudas virstų geismu. Kokia gi pakanti

ta meilė, kaip ji viską atleidžia! Nepamiršiu pirmojo mūsų apsikabinimo pasislėpus miške už krūmų. Buvo vasara, virpėjo šilta derli žemė, kvepėjo laurais. Išėjom iš Plasensijos kas sau, kad neduotume peno apkalboms, ir nusileidom pakalnėn anapus miesto sienų. Susitikom prie upės, susiėmę rankomis nubėgom į tankmę ir susiradom vietelę toliau nuo kelio. Chuanas paklojo lapų guoliui, nusivilko liemenę ir patiesė ją man atsisėsti, paskui neskubėdamas pamokė mane, kaip maloniai leisti laiką. Buvom atsinešę alyvuogių, duonos ir butelį vyno, kurį nudžioviau iš senelio; gurkšnojom jį žaismingai pasikeisdami. Bučiniai, vynas, juokas, karštis, tvoskiantis iš žemės ir iš dviejų įsimylėjėlių. Jis nuvilko man palaidinę, marškinius ir ėmė laižyti krūtis; kalbėjo, kad jos – kaip persikai, prisirpusios ir saldžios, nors man pačiai jos labiau priminė kietas slyvas. Ir toliau glamonėjo mane liežuviu, kol pasijutau bemirštanti iš malonumo ir meilės. Menu, kad išsitiesė aukštielninkas ant lapų ir užsikėlė mane ant viršaus nuogą, šlapią nuo prakaito ir geismo, nes norėjo, kad pagaučiau mudviejų šokio ritmą. Taip pamažu, lyg žaisdama, be baimės ir skausmo, atsisveikinau su nekaltybe. Ekstazės akimirką pakėliau akis į žaliąjį miško skliautą ir dar aukščiau, į karštą vasaros dangų, ir ilgu šūksniu išliejau tyrą, paprastą džiaugsmą.

Chuanui nesant atšaldavo mano aistra, suliepsnodavo pyktis ir nuspręsdavau išguiti jį iš savo gyvenimo; bet vos parsiradęs, švelniu atsiprašymu ir bukliomis patyrusio meilužio rankomis vėl mane pavergdavo. Ir vėl viskas iš pradžių: vilionės, pažadai, atsidavimas, meilės palaima ir naujo išsiskyrimo kančios. Pirmieji metai mums praslinko taip ir nepaskelbus vestuvių datos, taip pat ir antrieji, ir tretieji. Per tą laiką mano geras vardas buvo sumaišytas su purvais, nes žmonės kalbėjo, kad paslapčiom elgiamės nedorai. Iš tiesų taip ir buvo, bet niekas negalėjo to įrodyti – viską darėm

labai apdairiai. Toji pati čigonė, kuri man išpranašavo ilgą gyvenimą, išdavė ir paslaptį, kaip nepastoti: įsikišti kempinę, pamirkytą acte. Ir mano sesutė Asunsjona, ir draugės kalė man į galvą, kad geriausias būdas būti pranašesnei už vyriškį – atstumti jo meilinimąsi, bet nė viena šventoji kankinė nebūtų įstengusi taip elgtis su Chuanu Malagiečiu. Aš pati ieškojau progų likti su juo dviese ir pasimylėti bet kur, ne tik už uždarų durų. Po jo nepažinau nė vieno kito vyro, kuris turėtų tokį išskirtinį gebėjimą suteikti man palaimą bet kokia poza per porą minučių. Mane patenkinti jam rūpėjo labiau nei save. Jis mintinai išmoko mano kūno žemėlapį ir mokė, kaip man pačiai juo pasimėgauti. „Tik pažiūrėk, moteriške, kokia tu graži“, – kartojo jis man. Nepritariau tokiam jo meilikavimui, bet didžiavausi galėdama sužadinti geismą dailiausiam Estremadūros vyriškiui. Jei mano senelis būtų žinojęs, ką mes išdirbinėjam nelyginant triušiai visur, net tamsiuose bažnyčios užkampiuose, būtų mus abu nudobęs; jis labai skrupulingai saugojo savo gerą vardą. O tas jo geras vardas didžia dalimi priklausė nuo jo šeimos moterų doros, todėl vos tik pirmosios žmonių apkalbos pasiekė prižėlusias jo ausis, baisiausiai įniršo ir pagrasino išgrūsti mane peklon. „Sutepta garbė nusiplauna tik krauju“, – pabrėžė jis. Mama atsistojo jam priešais, įsisprendusi į šonus, ir taip sužaibavo akimis, kad jos žvilgsnis būtų galėjęs sutūrėti įsibėgėjusį bulių; jis turįs matyti, kad aš kuo labiausiai norinti tų vedybų, reikią tik prispirti Chuaną. Tada senelis pasitelkė draugus iš Tikrojo kryžiaus brolijos, įtakingus Plasensijos piliečius, ir užlaužė nartųjį mano sužadėtinį, jau tiek kartų įkalbinėtą gražiuoju.

Susituokėm skaistų rugsėjo antradienį, kai Didžiojoje aikštėje vyko turgus ir visas miestas kvepėjo gėlėmis, vaisiais ir šviežiomis daržovėmis. Po vestuvių Chuanas išsivežė mane į Malagą, ten įsikūrėm nuomojamam bute su langais

į gatvę; pasistengiau jį papuošti nertinėmis užuolaidomis ir baldais, kuriuos mano senelis padirbo savo dirbtuvėj. Chuanas ėmėsi vedusio vyro vaidmens turėdamas tik neribotų ambicijų, bet su eržilo įkarščiu, nors jau seniai pažinojom vienas kitą kaip vyras ir žmona. Buvo dienų, kai ištisas valandas mylėjomės, taip ir nespėję apsirengti; net ir pavalgydavom lovoj. Nors ir aistros apakinta, greit įsitikinau, kad naudingumo požiūriu ši santuoka yra klaida. Chuanas nepateikė man staigmenų, savo charakterį buvo jau parodęs per praėjusius metus, bet viena yra matyti jo trūkumus iš šalies ir visai kas kita – gyventi su jais. Vienintelės vertingos mano sutuoktinio savybės, išlikusios mano atminty, buvo jo gebėjimas patenkinti mane lovoje ir toreadoro įžūlumas, kuriuo nesiliovė mane stebinęs.

– Ne kažkiek naudos iš to vyro, – įspėjo mane mama, atvykusi mūsų aplankyti.

– Tegul tik parūpina vaikelių, kitkas man nesvarbu.

– O kas uždirbs duonos kąsnį tiems vaikeliams?

– Aš pati, kol dar turiu adatą ir siūlų, – atšoviau.

Buvau pratusi dirbti nuo tamsos lig tamsos, o pirkėjų mano siuviniams ir patiesalėliams netrūko. Be to, gaminau pyragėlius su mėsos ir svogūnų įdaru, kepiau juos viešoje malūno krosnyje ir auštant pardavinėjau Didžiojoj aikštėj. Daugsyk išbandžiusi atradau geriausią riebalų ir miltų santykį, kad tešla neištižtų, būtų plastiška ir tirptų burnoj. Mano pyragėlius žmonės labai mėgo, tad netrukus kepimu pelnydavau daugiau nei siuvimu.

Mama padovanojo man Švenčiausiosios Mergelės Gelbėtojos statulėlę, išdrožtą iš medžio, labai stebuklingą, kad laimintų mano įsčias, bet Dievo Motina, matyt, turėjo svarbesnių reikalų ir mano maldų neišklausė. Jau pora metų nebesinaudojau kempine su actu, o vaikų kaip nėr, taip nėr. Aistra, kurią išgyvendavau su Chuanu, abiem jau tapo at-

grasi. Kuo daugiau iš jo reikalavau ir kuo mažiau jam atleisdavau, tuo labiau jis tolo nuo manęs. Galiausiai bemaž lioviausi jį kalbinusi, o jis tik šaukdavo, bet mušti nedrįso, nes vienintelį kartą, kai užsimojo ant manęs, tvojau jam per galvą geležiniu prikaistuviu, kaip kad darydavo mano močiutė seneliui, o paskui ir mama mano tėčiui. Žmonės šneka, kad nuo to prikaistuvio mano tėvas išsinešdino iš mūsų krašto ir niekada jo nebematėm. Bent jau tuo atžvilgiu mano šeima skyrėsi iš kitų: vyrai žmonų nemušė, tik vaikus. Chuanui tąsyk vos kaukštelėjau, bet geležis buvo karšta ir kaktoj liko žymė. Tokiam pasipūtėliui kaip jis tas nežymus įdagas tapo tragedija, bet man pravertė – vyras pradėjo mane gerbti. Po smūgio prikaistuviu baigėsi jo grasinimai, bet turiu pripažinti, kad mudviejų santykiai nepagerėjo: kaskart palietus randą jo akys nuožmiai blykstelėdavo. Mane jis baudė nebeduodamas pasitenkinimo, kurį anksčiau taip dosniai teikė. Mano gyvenimas pasikeitė, slinko savaitės ir mėnesiai, o aš vis jaučiausi kaip katorgininkė galerose, tik dirbau ir dirbau galvos nepakeldama, grauždamasi dėl nevaisingumo ir skurdo. Vyro užgaidos ir įžeidinėjimai užgulė mane sunkia našta, kurią turėjau prisiimti, kad nereikėtų kęsti gėdos susidūrus su jo kreditoriais. Baigėsi ilgos mūsų bučinių naktys ir tvarsymasis lovoje rytais; glamonės vis retėjo ir trumpėjo, darėsi šiurkščios ir panašios į prievartavimą. Pakęsdavau jas tik dėl išsvajotojo kūdikėlio. Dabar, kai esu jau sena ir galiu ramiai apžvelgti visą gyvenimą, suprantu, jog tikroji Švenčiausiosios Mergelės malonė ir buvo sutrukdyti man motinystę, kad galėtų išsipildyti man skirta ypatinga lemtis. Su vaikais būčiau buvusi supančiota, kaip ir kiekviena patelė; su vaikais būčiau taip ir likusi Chuano Malagiečio valioje, vis siūčiau ir gaminčiau pyragėlius; su vaikais nebūčiau nukariavusi šios Čilės karalystės.

Mano vyras ir toliau rengėsi kaip dabita ir leido pinigus kaip bajoras, neabejodamas, jog aš nersiuos iš kailio, bet apmokėsiu jo skolas. Gėrė be saiko ir lankėsi kekšių kvartale, užsibūdavo ten po kelias dienas, kol aš neištvėrusi pasamdydavau kokį prasčioką, kad eitų jo ieškoti. Parvesdavo man jį utėlėtą ir susigėdusį; aš išnaikindavau utėles ir sarmatydavau vyrelį. Lioviausi gėrėjusis jo liemeniu bei profiliu, pritinkančiu marmuro statulai, ir ėmiau pavydėti sesei Asunsjonai, ištekėjusiai už vyriškio, atrodančio kaip šernas, bet darbštaus ir gero vaikų tėvo. Chuanas nuobodžiavo, o aš kankinausi iš nevilties, todėl ir nebandžiau jo sulaikyti, kai jis pagaliau ryžosi keliauti į Indiją ieškoti Eldorado, miesto iš gryno aukso, kur vaikai žaidžiantys topazais ir smaragdais. Po poros savaičių manasis išėjo nė neatsisveikinęs, staiga, su ryšuliu drabužių ir paskutiniais mano pinigėliais, kuriuos nugvelbė iš slėptuvės už ugniakuro.

Chuanas ir mane buvo užkrėtęs savo svajonėmis, nors nė sykio neparodė man iš arti nė vieno avantiūristo, kuris būtų grįžęs iš Indijos pralobęs; priešingai, parsirasdavo tik nuskurdę, ligoti ir išprotėję. Prakutusieji savo turtą prarasdavo, o įsigiję užjūriuose, pasak jų pačių, milžiniškus dvarus negalėjo jų parsigabenti. Vis dėlto nei šie, nei kiti argumentai nepadėdavo atsispirti galingai Naujojo Pasaulio traukai. Argi Madrido gatvėmis nevažinėjo furgonai, kupini indėnų aukso luitų? Aš netikėjau, kaip kad Chuanas, jog esama auksinio miesto, stebuklingų šaltinių, laiduojančių amžiną jaunystę, arba amazonių, kurios smaginasi su vyrais, o paskui juos išleidžia apdovanotus brangenybėmis, tačiau tikėjausi, jog ten galima rasti kai ką dar vertingesio – laisvę. Indijoje kiekvienas yra pats sau šeimininkas, prieš nieką neprivalo lankstytis, gali klysti ir vėl viską pradėti iš naujo, būti kitu žmogumi, gyventi kitą gyvenimą. Tenai nė vienas nėra badomas pirštais dėl nešlovės, net ir pats mažiausias

gali padaryti karjerą. „Virš mano galvos – tik prašmatni mano kepurė“, – sakydavo Chuanas. Kaip galėjau atkalbėti saviškį nuo tos avantiūros, jeigu ir pati būdama vyru susigundyčiau?

Kai tik Chuanas išėjo, grįžau į Plasensiją gyventi su sesers šeima ir mama, nes mano senelis buvo jau miręs. Tapau dar viena „Indijos našle“, kaip daugelis Estremadūros moterų. Papročiai liepė man ryšėti gedulingą skarą su šydu, aklinai dengiančiu veidą, išsižadėti visuomeninio gyvenimo ir paklusti savo šeimai, nuodėmklausiui bei valdžiai. Malda, darbas ir vienatvė – tik tiek man žadėjo ateitis, bet tapti kankine – ne mano būdui. Sutinku, kad sunku buvo nukariautojams Indijoje, bet daug sunkiau – jų žmonoms Ispanijoje. Išmokau paversti niekais sesers ir svainio pastangas mane kontroliuoti, o kadangi jie bijojo manęs ne ką mažiau nei mūsų mamos, tai ir nesikišo į mano asmeninį gyvenimą, tik džiaugėsi, kad nekeliu skandalų. Aptarnaudavau tuos, kurie pas mane siūdinosi, vaikščiojau į Didžiąją aikštę savo pyragėlių pardavinėti ir net pamėgau dalyvauti liaudies šventėse. Be to, lankiausi ligoninėje, padėdavau vienuolėms slaugyti ligonius, užsikrėtusius sunkiomis ligomis arba sužeistus muštynėse, nes jau nuo jaunumės domėjausi gydymo menu, dar nežinodama, kad vėliau gyvenime man to labai prireiks, kaip ir sugebėjimo gardžiai gaminti arba surasti vandens. Iš prigimties turėjau Dievo dovaną aptikti požeminį vandenį, turėjo ją ir mano mama. Mus abi dažnai kviesdavosi koks valstietis, o kartais – ir dvarponis, kad lauke parodytume, kur kasti šulinį. Tai visai lengva: laikai rankose nesuspaudusi rykštelę, nulaužtą nuo žaliuojančio medžio, ir pamažu eini per lauką, kol rykštelė pajutusi vandenį nulinksta. Ten ir dera kasti. Žmonės kalbėjo, kad iš to gebėjimo mudvi su mama galėjom praturtėti, nes šulinys Estremadūroje yra tikras lobis, bet mes visuomet darėm tai už dyka, nes jeigu

imsi pinigus už paslaugą, prarasi tą galią. Ateityje tas talentas padės man išgelbėti visą kariuomenę.

Keletą metų beveik nieko negirdėjau apie savo vyrą, tik iš Venesuelos atėjo trys jo laiškučiai; juos man perskaitė bažnyčios klebonas ir padėjo surašyti atsakymą. Chuanas rašė, kad patyrė daug vargo ir pavojų, kad tenai nukeliavę žmonės esantys labai nedori, todėl tenka vis vaikščioti ginkluotam ir nežiopsoti, kad aukso čia esą gausiai, tik jis dar nėra jo matęs, kad sugrįšiąs turtingas, pastatydinsiąs rūmus, o aš gyvensianti kaip kunigaikštienė. Tuo tarpu man dienos slinko lėtai ir nuobodžiai, gyvenau labai skurdžiai, nes mano uždarbio vos pakako pragyventi, o atliekamus pinigus laikiau užkasusi žemėje. Niekam nesisakydama, kad nepasklistų paskalos, rengiausi keliauti paskui Chuaną, kad ir kiek tai kainuotų, ne iš meilės, kadangi jos nebeliko, ir ne dėl ištikimybės, kurios jis nenusipelnė, tik svajodama tapti laisva. Ten, toli nuo tų, kurie mane pažįsta, galėsiu elgtis kaip tinkama.

Mano kūnas degte degė iš nekantrumo. Naktimis kentėjau pragaro kančias, varčiausi lovoje negalėdama pamiršti, kokia buvau laiminga Chuano glėbyje, kai dar geidėm vienas kito. Karštis mane pylė net ir viduržiemį, siutau ant savęs ir ant viso pasaulio, kam gimiau moterim ir esu pasmerkta laikytis papročių. Gėriau migdomąsias žolelių arbatas, kaip man patarė ligoninės seselės vienuolės, bet jos manęs neveikė. Kunigo liepiama stengiausi melstis, bet nevaliodavau net ir Tėve mūsų užbaigti neapnikta nuodėmingų minčių, nes šėtonas, viską savo tinklais apraizgęs, guldė mane ant menčių. „Tau reikia vyriškio, Inese. Viską galima tylomis sutvarkyti..." – kuždėjo man motina, praktiška kaip visada. Moteriai mano būklėje tai būtų buvę nesunku; net ir mano nuodėmklausys, dvokiantis gašlus vienuolis, siūlė kartu nusidėti dulkinoj jo klausykloj ir už tai žadėjo man atlaidų – sutrumpinti skaistyklos kančias. Nė už ką nesutikau; toks

bjaurus senis! Vyrų nebūtų man pritrūkę, jei tik būčiau norėjusi; kartais, nebegalėdama ištverti šėtono kurstymų, jiems ir atsiduodavau, bet tai buvo glamonės iš reikalo, be ateities. Buvau prikaustyta prie Chuano šmėklos ir vienatvės prislėgta. Nebuvau tikra našlė, negalėjau darsyk tekėti, mano dalia buvo laukti, vien tik laukti. Gal vis dėlto geriau mestis į pavojus, kurie tyko jūroj ir barbarų žemėj, kol dar nepasenau ir nenumiriau, taip ir nespėjusi pagyventi?

Galiausiai gavau karaliaus leidimą plaukti į Indiją, kurio siekiau keletą metų. Jo didenybė rėmė santuokos saitus ir rūpinosi suvesti gyvanašlius, kad Naujajame Pasaulyje kurtųsi kuo daugiau teisėtų krikščioniškų šeimų, bet nesiskubino priimti sprendimus; juk gerai žinom, kaip Ispanijoj vis delsiama. Ištekėjusios moterys gauna leidimą keliauti pas teisėtus vyrus, tik jeigu jas lydės šeimos narys arba koks gerbiamas asmuo. Mane žadėjo lydėti Konstansa, penkiolikmetė mano sesers Asunsjonos duktė, nedrąsi mergaitė, labai dievota; ją pasirinkau kaip sveikiausią iš visos šeimos. Vis dėlto Naujasis Pasaulis – ne gležnoms būtybėms. Jos pačios neatsiklausėm, bet iš priepuolio, kuris ją ištiko, supratau, kad kelionė jos nevilioja. Tėvai leido jai vykti su manim tik tada, kai gavo mano pažadą, raštininko surašytą ir užantspauduotą, kad jei vėl susieisiu su vyru, parsiųsdinsiu ją atgal Ispanijon ir parūpinsiu jai kraitį, kad galėtų stoti į vienuolyną; to pažado negalėjau ištesėti, bet ne dėl savo kaltės, o dėl jos pačios, kaip toliau pamatysim. Kad gaučiau dokumentus, du liudytojai turėjo patvirtinti, jog esu iš geros šeimos, nei maurė, nei žydė, o tikra krikščionė. Pagrasinusi kunigui, kad apie jo gašlumą pranešiu bažnytiniam tribunolui, išgavau rašytinį savo dorumo liudijimą. Už santaupas susipirkau visa, ko reikia kelionei; tų reikmenų pernelyg daug, kad čia vardyčiau, nors prisimenu visus iki vieno. Pakaks, jei pasakysiu, kad pasiėmiau maisto trims mėnesiams,

net ir gurbą su vištomis, be to, drabužių ir namų rakandų įsikurti Indijoje.

Pedras de Valdivija augo dideliame akmeniniame name, neturtingų bajorų dvare Kastueroje, trejetas dienų pėsčiomis į pietus nuo Plasensijos. Gaila, kad nesusipažinom jauni, kai jis, dailus karininkas, grįždamas iš vieno karo žygio keliavo per mano miestą. Galimas daiktas, kad tą pačią dieną kas sau vaikštinėjom kreivomis gatvelėmis: jis – jau subrendęs vyras, su kardu prie šono, vilkintis prašmatnia karališkojo kavaleristo uniforma, o aš – vis dar mergaitė šviesiomis kasomis, kurias tebenešioju ir dabar, tiesa, vėliau jos patamsėjo. Galėjom susidurti bažnyčioje, gal jo ranka palietė manąją šventinto vandens dubenyje, gal ir mūsų žvilgsniai buvo susitikę, tik vienas kito nepažinom. Nei tas tvirtas karys, sunkumų užgrūdintas, nei aš, mažoji siuvėjėlė, negalėjom numatyti, ką mums rengia likimas.

Pedras buvo kilęs iš kariškių šeimos, įžymios ne dėl turto, bet dėl senos genealogijos; jo protėviai dar prieš Kristų kovojo su romėnų legionais, po septynių šimtmečių kariavo su saracėnais, o paskui ta pati giminė tiekė šaunius vyrus amžiniems krikščionių monarchų tarpusavio karams. Kitados Pedro proseneliai nusileido nuo kalnų ir įsikūrė Estremadūroje. Jis pats užaugo klausydamasis motinos pasakojimų apie žygius, kuriuos nuveikė septyni broliai Valdivijos, kilę iš Ibijos slėnio; jie stojo į kruviną kovą su siaubinga pabaisa. Pasak įkvėpimo pagautos matronos, tai buvo ne paprastas slibinas driežo liemeniu, šikšnosparnio sparnais ir dviem trimis gyvatės galvomis, kaip tas, kurį nudūrė šventas Jurgis, bet dešimteriopai didesnis ir žiauresnis žvėris, gyvenęs šimtus metų ir įkūnijęs visų Ispanijos priešų niekšybes, nuo romėnų ir arabų

iki piktadarių prancūzų, kurie dar visai neseniai drįso ginčyti mūsų valdovo teises. „Įsivaizduok, sūneli, mus šnekančius prancūziškai!“ – tolydžio įterpdavo garbingoji ponia į savo pasakojimą. Vienas po kito krito broliai Valdivijos, sudeginti liepsnų, kuriomis spjaudėsi pabaisa, arba sudraskyti jo nagų, tokių kaip tigro. Kai šeši buvo jau žuvę ir mūšis pralaimėtas, jauniausiasis brolis, kuris dar laikėsi ant kojų, nupjovė storą medžio šaką, nusmailino abu jos galus ir sugrūdo bestijai į nasrus. Slibinas ėmė raičiotis iš skausmo, siaubingosios jo galūnės draskė žemę ir kėlė dulkių debesis, kurie plaukė oru iki pat Afrikos. Tada didvyris iškėlė kalaviją abiem rankomis ir įsmeigė slibinui į širdį, taip išvaduodamas Ispaniją. Tasai vaikinas, narsuolių narsuolis, buvo tiesioginis Pedro protėvis iš motinos pusės, o kaip įrodymai liko dvi relikvijos: kalavijas, likęs šeimoje, ir herbas – auksiniame fone dvi gyvatės kandžioja medžio kamieną. Giminės devizas skelbė: „Mažiau bijosi mirties – ilgiau gyvensi“. Nenuostabu, jog turėdamas tokius protėvius Pedras iš pat jaunumės pakluso ginklo šauksmui. Motina nepagailėjo savo kraičio likučių ir parūpino jam viską, ko dar reikėjo rengiantis žygiui: šarvinius marškinius ir visą ginkluotę, vėliavėlę su herbu, ginklanešį ir du žirgus. Legendinis Valdivijų kalavijas buvo surūdijęs, sunkus kaip kelmas, vertingas tik kaip papuošalas ir relikvija, todėl nupirko jam kitą, iš geriausio Toledo plieno, lankstų ir lengvą. Juo Pedrui teko kautis Ispanijos kariuomenėj su Karolio V vėliava, nukariauti tolimiausią Naujojo Pasaulio kraštą ir šalia to kalavijo, lūžusio ir kruvino, mirti.

Jaunasis Pedras de Valdivija, užaugęs tarp knygų, motinos globojamas, patraukė į karą su užsidegimu, būdingu jaunuoliui, iki tol mačiusiam tik vienokias žudynes – kaip skerdikas aikštėje pjauna kiaulę; tas žiaurus spektaklis sutraukdavo minias žmonių. Jo entuziazmas tvėrė ne ilgiau kaip naujutėlė vėliavėlė su šeimos herbu, virtusi skutais jau per pirmas kautynes.

Ispanijos pulkuose kovojo ir kitas narsus bajoras Fransiskas de Agirė; jis kaipmat tapo geriausiu Pedro bičiuliu. Nors Fransiskas buvo baisus pagyrūnas ir padauža, o Pedras – tikras rimtuolis, abu vienodai garsėjo drąsumu. Agirės šeima buvo kilusi iš baskų krašto, bet įsikūrė Talaveroje šalia Toledo. Jaunuolis nuo pat pradžių rodė beprotišką drąsą, ieškote ieškojo pavojų, nes tikėjo, kad jį apsaugos auksinis kryželis, motinos užkabintas ant kaklo. Ant tos pačios grandinėlės tabalavo medalionas su kaštoninių plaukų sruoga, gauta iš gražios mergaitės, kurią jis nuo pat vaikystės mylėjo draudžiama meile, nes buvo jos pirmos eilės pusbrolis. Fransiskas buvo davęs skaistybės įžadus ir jau vien todėl negalėjo pusseserės vesti, bet tai netrukdė jam siekti kiekvienos moteriškės, kuri tik užkliūdavo ugningam jo temperamentui. Aukštam dailiam vaikinui, kuris taip nuoširdžiai juokiasi ir dainuoja tokiu skambiu tenoru, linksmindamas smuklių lankytojus ir žavėdamas moteris, nė viena negalėjo atsispirti. Pedras jam patarė saugotis, nes prancūziškoji liga nepasigailinti nei maurų, nei žydų, nei krikščionių, bet Fransiskas kliovėsi motinos kryželiu: kad jau taip sėkmingai gynė jį karo lauke, turėtų apginti ir nuo gašlumo padarinių. Agirė, draugijoj toks mielas ir galantiškas, mūšyje sužvėrėdavo, priešingai negu Valdivija, kuris net didžiausio pavojaus akivaizdoj išlikdavo ramus ir prakilnus. Abu jaunikaičiai mokėjo skaityti ir rašyti, buvo mokyti ir kultūringesni už daugumą bajorų. Pedrą buvo gerai išlavinęs jo mamos dėdė kunigas, jaunystėje su ja ir gyvenęs; ėjo kalbos, kad jis ir esąs tikrasis vaikino tėvas, tačiau Pedras niekuomet neišdrįso jo apie tai paklausti – motina būtų įsižeidusi. Be to, Agirę ir Valdiviją siejo tai, kad jie buvo vienmečiai, išvydę pasaulį tais pačiais 1500 metais kaip ir šventasis imperatorius Karolis V, valdantis Ispaniją, Vokietiją, Austriją, Flandriją, Vakarų Indiją, dalį Afrikos ir dar daugybę kraštų. Jaunuoliai nebuvo prietaringi,

bet didžiavosi gimę po ta pačia žvaigžde kaip karalius, vadinasi, jiems esą lemta atlikti ir panašius karinius žygdarbius. Juodu tarėsi neturintys šiame gyvenime geresnio tikslo kaip tarnauti kariais tokiam puikiam vadui; juk galima tik gėrėtis titanišku karaliaus stotu, nežabota jo drąsa, neeiliniu gebėjimu joti ir fechtuotis, stratego talentu kare ir mokslininko gabumais taikos metu. Pedras ir Fransiskas dėkojo likimui už tai, kad yra katalikai, vadinasi, jų sielos būsiančios išganytos, ir kad juodu – bajorai ispanai, taigi aukštesni už visus kitus mirtinguosius. Jų tėvynė Ispanija – viso plačiojo pasaulio valdovė, galingesnė už senovinę Romos imperiją; jai Dievo skirta atrasti, nukariauti, apkrikštyti, valdyti ir apgyvendinti tolimiausius Žemės kampelius. Jiedviem buvo po dvidešimt metų, kai išžygiavo kautis Flandrijoj, paskui Italijoj; ten ir patyrė, jog kare žiaurumas yra dorybė, o žinant, kad mirtis nesitraukia nuo tavęs nė per žingsnį, pravartu visada būti pasirengus amžinajam gyvenimui.

Abiejų karininkų vadas buvo neeilinis karys – Peskaros markizas, kurio išvaizda, lyg ir ne visai vyriška, iš tiesų buvo apgaulinga: mat paauksuoti šarvai ir perlais išsiuvinėti šilkiniai drabužiai, kuriais vilkėdavo mūšio lauke, slėpė nepaprastą karo vado talentą, kuriuo jis nuolat stebino aplinkinius. 1524 metais, įpusėjus Prancūzijos ir Ispanijos karui dėl teisės valdyti Italiją, markizas ir du tūkstančiai geriausių Ispanijos karių paslaptingai prapuolė – juos tarsi prarijo žiemos rūkai. Pasklido gandas, kad jie dezertyravę, plito pašaipios dainuškos apie išdavikus ir bailius, tuo tarpu pražuvėliai, pasislėpę vienoje pilyje, kuo slapčiausiai ruošėsi. Buvo jau lapkritis, ir šaltis stingdė sielas nelaimingiems kareiviams, apsistojusiems pilies kieme. Jie negalėjo suprasti, kodėl juos čia laiko sustingusius ir nerimaujančius, užuot metę į mūšį su prancūzais. O Peskaros markizas neskubėjo, laukė tinkamo momento tarsi prityręs medžiotojas. Paga-

liau po kelių savaičių liepė karininkams rengtis kautynėms. Pedras de Valdivija įsakė savo bataliono vyrams užsivilkti grandininius šarvus ant vilnonių marškinių – lengva tik pasakyti, kai pirštai prišąla prie ledinio metalo! – ir išdalijo maskuojamuosius apsiautalus. Taip jie ir žygiavo tarsi balti vaiduokliai, kuo tyliausiai, drebėdami nuo šalčio, per visą naktį, kol auštant atsidūrė visai šalia priešo tvirtovės. Sargybiniai ant jos kuorų pastebėjo kažką sniege krutant, bet manė, jog tai vėjo siūbuojamų medžių šešėliai. Neįžiūrėjo ispanų, baltomis bangomis slenkančių balta žeme, iki pat paskutinės akimirkos, kai šie puolė į ataką ir netikėtai pribloškė pilies gynėjus. Šitaip pasiekęs triuškinamą pergalę, Peskaros markizas tapo garsiausiu savo meto karvedžiu.

Po metų Valdivija ir Agirė dalyvavo mūšyje dėl Pavijos, gražaus šimto vartų miesto, kur prancūzai taip pat buvo sumušti. Prancūzijos karalių, besikaunantį iš paskutiniųjų, paėmė į nelaisvę Pedro de Valdivijos kuopos kareivis: nuvertė prancūzą nuo žirgo nežinodamas, kas jis toks, ir vos neperrėžė jam gerklės. Tik Valdivija spėjo jį sustabdyti ir tokiu būdu pakeitė Istorijos eigą. Mūšio lauke liko per dešimtį tūkstančių žuvusiųjų; dar ne vieną savaitę ore siuvo spiečiai musių, o žemėj puotavo žiurkės. Žmonės šneka, jog iki pat šios dienos gūžiniai ir žiediniai kopūstai tame krašte vis dar iškelia kaulų skeveldrų, įstrigusių tarp lapų. Valdivija suprato, kad pirmąsyk pergalę nulėmė ne kavalerija, o naujoviški ginklai: arkebuzos, keblios užtaisyti, bet toli šaudančios, ir bronzinės patrankos, lengvesnės ir judresnės už geležines. Esminį vaidmenį suvaidino ir samdiniai, tūkstančiai šveicarų ir vokiečių landsknechtų, garsėjančių žiaurumu; Valdivija juos niekino, nes jam karas, kaip ir visa kita, buvo garbės reikalas. Pavijos mūšis privertė jį mąstyti apie tai, kokie svarbūs dalykai yra strategija ir modernūs ginklai: nebepakanka beprotiškos drąsos, tokios kaip Fran-

sisko de Agirės, – karas yra mokslas, kurį reikia studijuoti ir perprasti jo logiką.

Po Pavijos kautynių, išsekęs ir šlubuodamas dėl ietimi pervertos šlaunies, – žaizda, nors ir gydyta verdančiu aliejumi, vėl atsiverdavo nuo menkiausios įtampos, – Pedras de Valdivija parėjo namo, į Kastuerą. Jam jau buvo metas vesti, įamžinti pavardę ir pasirūpinti savo žemėmis, nes jos, taip ilgai buvusios be šeimininko priežiūros, virto tyrlaukiais, kaip be paliovos kartojo jam motina. Būtų puiku gauti marčią su turtingu kraičiu, nes nuskurdusiam Valdivijų ūkiui daug ko stigo. Buvo keletas šeimos ir kunigo parinktų kandidačių, visos kilmingos ir turtingos, – Pedras su jomis susipažino gyjant jo žaizdai. Bet viskas virto kitaip. Jaunuolis pamatė Mariną Ortis de Gaete vienintelėj viešoj vietoj, kur galėjo ją sutikti, – išeinančią iš bažnyčios po mišių. Marinai buvo trylika metų, ji vis dar vilkėjo vaikiškus krakmolytus apatinukus. Veidelis – kaip angelo, plaukai – šviesūs ir spindintys, eisena – siūbuojanti dėl per didelio apatinuko, ir visa – toks nekaltybės įsikūnijimas, kad Pedras akimirksniu pamiršo ketinimus išplėsti ūkį. Jis nebuvo gobšuolis, viską vertinantis pinigais; jį bemat pavergė mergaitės grožis ir skaistybė. Nors ji nebuvo piniginga ir jos kraitis nė iš tolo neprilygo žavesiui, vaikinas, vos sužinojęs, kad ji dar niekam nepasižadėjusi, ėmė jai meilintis. Ortizo de Gaetės šeima irgi tikėjosi dukrelei naudingesnės partijos, bet negalėjo atsakyti jaunikiui tokiu šlovingu vardu kaip Pedras de Valdivija, išgarsėjusiam narsa, ir iškėlė tik vieną sąlygą – kad vedybos įvyktų tik tada, kai mergaitei sukaks keturiolika. Marina, kukliai nuleidusi akis, nuolankiai sutiko tekėti už Pedro, nors, kaip paaiškėjo, ir pati skaičiavo, kiek dienų dar liko iki vestuvių. Jaunasis buvo jau visiškai subrendęs, dailaus stoto, plačiapetis, proporcingo sudėjimo, tauraus veido, tiesios nosies,

valingo smakro, labai išraiškingų mėlynų akių. Jau tada jis šukavosi plaukus atgal, į trumpą kaselę ant sprando, skutosi žandus, augino išpuoselėtus ūsus ir smailą barzdelę – toks ir išliko visų atmintyje. Rengėsi elegantiškai, kalbėjo neskubėdamas, savo žodžius pabrėždamas tiksliais gestais ir keldamas aplinkinių pagarbą, bet visada mokėjo išlikti mandagus ir švelnus. Marina stebėjosi, kodėl tas vyriškis, toks išdidus ir taurus, susidomėjo ja. Juodu susituokė kitais metais, kai mergaitei prasidėjo mėnesinės, ir apsigyveno kukliame Valdivijų dvare.

Marina su geriausiais norais ėmėsi žmonos vaidmens, bet buvo dar pernelyg jauna, ir šis santūrus vyras, įnikęs į mokslus, ją gąsdino. Juodu neturėjo apie ką šnekėti. Ji sutrikdavo imdama iš Pedro knygas, kurias jis siūlė pasiskaityti, nes bijojo prisipažinti, kad vargais negalais teperskaito paprasčiausius sakinius ir moka tik drebančia ranka išvedžioti parašą. Iki tol ji gyveno nebendraudama su žmonėmis, tikėjosi taip būsiant ir toliau; ją šiurpino vyro samprotavimai apie politiką arba geografiją. Jai pakako melstis ir siuvinėti brangius kunigo arnotus. Jaunamartei stigo patirties rūpintis namais; tarnai nepaisė jos nurodymų, tariamų vaikišku balsu, tad ir toliau viską tvarkė anyta, o Marina kaip buvo, taip ir liko mergaičiukė. Ji bandė mokytis atgrasaus namų šeimininkės darbo, tardamasi su vyresniosiomis moterimis, bet neturėjo ko pasiklausti apie kitą vedybinio gyvenimo pusę, svarbesnę nei gaminti valgį ar skaičiuoti išlaidas.

Kol su Pedru tik susitikinėjo motinos akivaizdoje ir keitėsi meiliais laiškeliais, Marina jautėsi laiminga, tačiau jos džiaugsmas išgaravo atsidūrus lovoj su sutuoktiniu. Ji visai nenutuokė, kas jos laukia pirmąją naktį po vestuvių; niekas jos neparengė tai skaudžiai staigmenai. Jos kraityje buvo keletas ilgų batisto marškinių, siekiančių kulkšnis, ties kaklu ir riešais surauktų satino juostelėmis ir su kryžmu praskiepu

priekyje. Jai ir į galvą neatėjo paklausti, kam ta prapjova, ir niekas mergaitei nepaaiškino, kad pro ten ją pasieks slapčiausioji vyro kūno dalis. Ji niekuomet nebuvo mačiusi nuogo vyriškio ir manė, kad vyrai nuo moterų skiriasi tik apžėlusiu veidu ir storesniu balsu. Tamsoje pajutusi Pedro alsavimą ir stambias jo plaštakas, kurios grabaliojo po jos marškinių klostes ieškodamos to siuvinėto praskiepo, jaunoji iš visų jėgų jį pastūmė ir klykdama pasileido tekina akmeninio namo koridoriais. Nors ir nestokodamas gerų norų, Pedras nebuvo atidus meilužis, jo patirtis nesiekė toliau trumpų sueičių su parsiduodančiomis moterimis, bet jis suprato, kad reikės daug kantrybės. Juk jo žmona – dar vaikas, jos kūnas tik pradeda skleistis ir nedera jos prievartauti. Vyras ketino pamažu ją mokyti, bet greitai Marinos skaistybė, kuri iš pradžių jam rodėsi tokia patraukli, tapo neįveikiama kliūtimi. Naktys jam teikė vien nusivylimą, o jai – kančias, ir nei vienas, nei kitas nesiryžo atvirai apie visa tai prašnekti. Pedras dar labiau įniko į studijas, rūpinosi savo žemėmis ir jų artojais, o energiją išliedavo per fechtavimo ir jojimo pamokas. Vis dažniau pagalvodavo ir apie skyrybas. Kai nebeįstengė atsispirti nuotykių traukai, vėl stojo savanoriu į Karolio V pulkus, puoselėdamas slaptą viltį pelnyti tokią karinę šlovę kaip Peskaros markizo.

1527 metų vasarį ispanų daliniai, vadovaujami grafo de Burbono, atsidūrė prie Romos sienų. Ispanai, kuriuos rėmė penkiolika kuopų nuožmių samdinių – šveicarų ir vokiečių, laukė progos įžengti į cezarių miestą ir atsigriebti už daugelį mėnesių, išgyventų be algos. Tai buvo minia alkanų ir nesuvaldomų kareivių, pasiryžusių ištuštinti Romos ir Vatikano lobynus. Tačiau ispanų pulkuose, be valkatų ir samdinių, tarnavo ir pora užgrūdintų karininkų – Pedras de Valdivija ir Fransiskas de Agirė, vėl susitikę po dvejų metų išsiskyrimo.

Broliškai apsikabinę, juodu pasidalijo naujienomis kiekvienas iš savo gyvenimo. Valdivija rodė medalioną su Marinos atvaizdu, kurį nutapė Portugalijos dailininkas, apsikrikštijęs žydas, sugebėjęs apmauti inkviziciją.

– Vaikų kol kas neturim, nes Marina visai jaunutė, bet dar suspėsim, jei Dievas leis, – kalbėjo Pedras.

– Verčiau sakyk – jei gyvi būsim! – atšovė jam bičiulis.

Fransiskas savo ruožtu prisipažino, kad slapčiomis platoniškai mylisi su pussesere ir ji pagrasinusi stoti į vienuolyną, jei tėvas vers ją tekėti už kito. Valdivija atsakė, kad tai visai nekvaila mintis, nesgi daugeliui kilmingų moterų vienuolynas, į kurį galima ateiti su visa tarnaičių svita, su savais pinigais ir visa prabanga, prie kurios esi pratusi, yra geresnė išeitis už vedybas iš prievartos.

– Mano pusseserei tai būtų apgailėtinas nuostolis, drauguži. Tokia daili moteris, trykštanti sveikata, gimusi meilei ir motinystei, neturi apsivilkti abito visam gyvenimui. Bet, žinoma, tu teisus: dėl manęs tegul ji geriau tampa vienuole, negu kad ištekėtų už kito. Negalėčiau to leisti, privalėtume baigti gyvenimą kartu, – iškilmingai pareiškė Fransiskas.

– Ir pasmerkti save ir ją pragaro kančioms? Esu tikras, kad tavo pusseserė verčiau rinktųsi vienuolyną. O tu? Kokie tavo ateities planai? – pasidomėjo Valdivija.

– Kariauti, kol galiu, ir lankyti pusseserę jos celėje prisidengiant nakties tamsa, – nusijuokė Fransiskas, liesdamas kryžių ir medalioną ant krūtinės.

Prastai gynė Romą popiežius Klemensas VII, žmogus, geriau išmanantis politikos pinkles negu karo strategiją. Vos tik priešo kariauna prisiartino prie miesto tiltų, pontifikas, tiršto rūko dengiamas, spruko iš Vatikano slaptu koridorium į Šventojo Angelo pilį, pasišiaušusią patrankų vamzdžiais. Jį lydėjo trys tūkstančiai žmonių, tarp jų – įžymusis skulptorius ir juvelyras Benvenutas Čelinis, pagarsėjęs tiek menininko ta-

lentu, tiek ir bjauriu būdu; popiežius įgaliojo jį vesti karines derybas, nes manė, kad jeigu jau jis pats dreba prieš tą menininką, tai argi nesudrebės ir grafo Burbono kariuomenė?

Per patį pirmąjį Romos puolimą grafas Burbonas buvo mirtinai sužeistas į akį iš muškietos. Vėliau Benvenutas Čelinis gyrėsi paleidęs tą lemtingąjį šūvį, nors iš tiesų nebuvo net arti grafo; bet kas gi būtų drįsęs prieštarauti? Nevaldomi daliniai – karininkai net nespėjo jų sudrausti – geležim ir paraku užgriuvo beginklį miestą ir per kelias valandas jį užėmė. Pirmąsias aštuonias dienas žudynės buvo tokios žiaurios, kad kraujai sruvo gatvėmis ir krešėjo tarp tūkstantmečių akmenų. Daugiau kaip keturiasdešimt penki tūkstančiai žmonių paspruko, likę miestiečiai atsidūrė tikram pragare. Sužvėrėję įsibrovėliai degino bažnyčias, vienuolynus, ligonines, rūmus ir privačius namus. Žudė visus iš eilės, nepasigailėdami nei pamišėlių ir ligonių, tūnančių prieglaudose, nei naminių gyvulių; kankino žmones versdami įduoti kitus, kurie galbūt slapstosi; žagino visas moteris ir mergaites, kiek tik jiems pasipainiojo; galabijo tiek žindomus kūdikius, tiek senukus. Plėšikavimo orgija tęsėsi jau ne vieną savaitę ir neatrodė, kad greitai baigsis. Kareiviai, apsvaigę nuo kraujo ir alkoholio, valkiojo gatvėmis suniokotus meno kūrinius ir bažnytines relikvijas, šniojo galvas tiek statuloms, tiek žmonėms, čiupo ką tik pajėgė įgrūsti kuprinėn, o kitką druzgais vertė. Išliko garsiosios Siksto kapelos freskos, nes ten buvo pašarvotas grafas de Burbonas. Tibro upe plaukė tūkstančiai lavonų, nuo pūvančių mėsų dvokė visas oras. Šunys ir kranklіai rijo negyvėlius, numestus kur pakliuvo. Paskui atslinko ištikimi karo palydovai – badas ir maras; jie šienavo nesirinkdami tiek nelaimėlius romiečius, tiek jų žudikus.

Tomis pragaištingomis dienomis Pedras de Valdivija su špaga rankoje blaškėsi po miestą, tuščiai bandydamas sustabdy-

ti plėšikavimą ir žudynes, bent kiek sudrausminti kareivas, bet penkiolika tūkstančių samdinių nepripažino nei vado, nei įstatymo ir buvo pasirengę sutraiškyti kiekvieną, kuris stos jiems skersai kelio. Atsitiktinai Valdivija pataikė eiti pro vienuolyną kaip tik tada, kai jį puolė koks tuzinas samdinių vokiečių. Vienuolės, žinodamos, jog nė viena moteris neišvengia prievartos, susirinko kieme ir sustojo ratu apie kryžių. Rato centre susibūrė naujokės; jos stovėjo nejudėdamos, susiėmusios rankomis, panarinusios galvas, ir tyliai meldėsi. Iš tolo jos atrodė kaip pulkelis balandžių. Vienuolės meldė Viešpatį, kad išgelbėtų nuo nešlovės, kad pagailėtų jų atsiųsdamas greitą mirtį.

– Atgal! Kas išdrįs peržengti šį slenkstį, turės reikalų su manim! – sustaugė Pedras de Valdivija, mojuodamas špaga dešinėj rankoj ir trumpu kardu kairėj.

Kai kurie samdiniai nustebę pasitraukė, abejodami, ar verta priešintis tam įspūdingam ir ryžtingam ispanų karininkui, o gal geriau pasiieškoti grobio kitur, bet kiti padrikai puolė Pedrą. Šis jautėsi esąs pranašesnis dėl to, kad vienintelis iš visų yra blaivus, ir keturiais taikliais špagos dūriais išvedė iš rikiuotės tiek pat vokiečių, bet tuo tarpu kiti jų draugai atsipeikėjo ir taip pat užgriuvo ispaną. Nors ir apkvaitę nuo vyno, vokiečiai buvo ne silpnesni kovotojai už Valdiviją ir greit jį užspaudė. Ko gero, tądien ir būtų sulaukęs paskutiniosios karininkas iš Estremadūros, jeigu jo laimei nebūtų čia išdygęs Fransiskas de Agirė ir stojęs šalia jo.

– Nagi eikšekit, šunsnukiai teutonai! – grėsmingai sušuko baskas, paraudęs iš pykčio, didžiulis, mojuodamas špaga kaip vėzdu.

Peštynėmis susidomėjo kiti ispanai – eidami pro šalį pamatė, kad jų tautiečiams gresia pražūtis. Greičiau, nei spėtum ištarti šiuos žodžius, priešais pastatą užvirė tikras karas. Po pusvalandžio užpuolikai pasitraukė ir nebetrukdė kari-

ninkams užsklęsti vienuolyno vartų. Jo vyresnioji paprašė tvirtesnio būdo vienuoles pakelti nualpusias seseris ir liepė visoms klausyti Fransisko de Agirės nurodymų, nes jis pasisiūlė suorganizuoti vienuolyno gynybą ir sutvirtinti jo sienas.

– Romoje nesaugu niekam. Kol kas samdiniai pasitraukė, bet, be abejo, sugrįš, ir jums reikia būti pasirengusioms, – perspėjo Agirė.

– Gausiu jums keletą arkebuzų, o Fransiskas jus pamokys, kaip jomis naudotis, – pareiškė Valdivija, spėjęs pastebėti, kaip valiūkiškai sužibo jo bičiulio akys įsivaizdavus, kaip jis liks pats vienas su dviem dešimtimis skaisčių vienuolyno naujokių ir saujele vyresniųjų vienuolių, dėkingų už pagalbą ir vis dar patrauklių.

Po šešiasdešimties dienų liovėsi pagaliau siaubingasis Romos niokojimas, užbaigęs ištisą epochą, kurios metu Italiją valdė popiežiai, ir išlikęs istorijoje kaip gėdinga dėmė mūsų imperatoriaus Karolio V gyvenime, nors jis tuo metu buvo labai toli nuo ten.

Jo šventenybė popiežius sugebėjo ištrūkti iš slėptuvės Šventojo Angelo pilyje, bet buvo suimtas ir skriaudžiamas kitų kalinių, kriminalistų; jie, be kita ko, atėmė iš jo pontifiko žiedą ir spyriu į pasturgalį parvertė kniūbsčią ant grindų. Tai buvo juoko kareiviams!

Daug ydų buvo galima prikišti Benvenutui Čeliniui, bet gautos paslaugos jis nepamiršdavo niekada, tad kai vienuolyno vyresnioji aplankė jį ir papasakojo, kad jaunas ispanų karininkas išgelbėjo jos seseriją, o paskui dar porą savaičių liko jos būstinėj ir ją gynė, panoro su juo susipažinti. Po kelių valandų vienuolė atlydėjo Fransiską Agirę į rūmus. Čelinis jį priėmė viename iš Vatikano salonų, tarp šiukšlių ir baldų lūženų, likusių po antpuolio. Vyrai pasikeitė keliomis mandagumo frazėmis.

– Pasakykite, pone, ko pageidautumėt už savo drąsų poelgį? – paklausė prisikišęs prie svečio Čelinis: kalbėti užuolankomis jis nemėgo.

Paraudęs iš pykčio, Agirė instinktyviai griebėsi kardo.

– Jūs mane įžeidžiat! – sušuko jis.

Vienuolyno vyresnioji valdingai įsiterpė tarp jųdviejų ir nekantriu gestu juos perskyrė: girdi, ne metas dabar ožiuotis. Ši moteriškė, turtinga ir kilminga, iš Genujos kondotjero Andrėjos Dorijos giminės, buvo pratusi įsakinėti.

– Gana! Prašau jus atleisti žmogui, kuris netyčia jus užgavo, don Fransiskai de Agire. Gyvenam sunkiais laikais, pralieta gausybė kraujo, pridaryta siaubingų nuodėmių, tad nėra ko stebėtis, jog ir apie geras manieras kartais pamirštama. Ponas Čelinis žino, kad gynėte mūsų vienuolyną ne atlygio tikėdamasis, bet iš širdies taurumo. Ko jau ko, bet įskaudinti jūsų ponas Čelinis tikrai nenorėjo. Padarytumėt mums tik malonę priimdamas pagarbos ir dėkingumo įrodymą...

Vyresnioji gestu liepė skulptoriui palūkėti, o pati paėmė Agirę už parankės ir nusivedė į kitą galą salono. Čelinis girdėjo juos ilgokai kuždantis. Bebaigiant išsekti menkai jo kantrybei, anuodu sugrįžo ir vyresnioji išdėstė jaunojo karininko prašymą, o šis tik prakaitavo įrėmęs žvilgsnį į batų galus.

Ir tada Benvenutas Čelinis, remdamasis įgaliojimais, kuriuos jam prieš iškeliaudamas į tremtį suteikė popiežius Klemensas VII, leido Fransiskui de Agirei vesti savo pusseserę. Jaunasis baskas džiūgaudamas nubėgo pas savo bičiulį Pedrą de Valdiviją papasakoti, kas įvyko. Jo akys sudrėko, o galingas balsas drebėjo: juk tai neįtikėtinas stebuklas!

– Dar kažin ar tai gera žinia, Fransiskai. Tu kolekcionuoji pergales kaip mūsų šventasis imperatorius – laikrodžius. Neįsivaizduoju tavęs kaip vedusio vyro, – tarė Valdivija.

– Mano pusseserė yra pirma moteris, kurią pamilau! Kitos – beveidės būtybės, reikalingos tik valandėlei, kol patenkinu geismą, kurį man sukėlė velnias.

– Velnias sukelia mums daug visokių geismų, tačiau Dievas teikia mums dorovės šviesą, kad juos suvaldytume. Tai mus skiria nuo gyvulių.

– Šitiek metų išbuvai kareiviu, Pedrai, ir vis dar manai, kad mes skiriamės nuo gyvulių...– šaipėsi Agirė.

– Žinoma. Žmogui yra skirta pakilti virš gyvuliškumo, gyventi vadovaujantis kilnesniais idealais ir išganyti savo sielą.

– Gąsdini mane, Pedrai, kalbi kaip vienuolis. Jei nepažinočiau tavo vyriškumo taip, kaip pažįstu, pamanyčiau, kad tau stinga esminio instinkto, kuris teikia vyrui įkvėpimo.

– Turiu tą instinktą, gali neabejoti, bet neleidžiu jam lemti savo elgesio.

– Nesu toks taurus kaip tu, bet mano kaltes išperka tyra ir skaisti meilė, kurią jaučiu pusseserei.

– Taip tau rodosi dabar, kai rengiesi vesti tą merginą, kurią laikai idealu. Bet kaip tu suderinsi tą meilę su savo gašliais įpročiais? – šyptelėjo šelmis Valdivija.

– Tai ne problema, Pedrai. Bučiniais nukelsiu žmonelę nuo šventosios altoriaus ir mylėsiu ją kuo aistringiausiai, – nesitverdamas juokais atšovė Agirė.

– O ištikimybė?

– Pusseserė įsipareigos nelaužyti santuokinės ištikimybės, bet aš negaliu išsižadėti moterų, kaip kad negaliu išsižadėti vyno arba špagos.

Fransiskas Agirė išskubėjo Ispanijon tuoktis, kol neryžtingasis pontifikas nepakeitė nuomonės. Jis, matyt, suderino platonišką meilę pusseserei su nežabotu geismingumu, o ji atsakė tuo pačiu be jokios baimės, nes tųdviejų sutuoktinių aistra tapo legenda. Kalbama, jog kaimynai rinkdavosi ga-

tvėj priešais Agirių namą pasimėgauti triukšmu ir lažintis, kiek meilės atakų būsią šiąnakt.

Pagaliau po visų karų, pasibodėjęs krauju, paraku ir purvu, Pedras de Valdivija taip pat sugrįžo į gimtinę, kurią jau buvo pasiekęs girdas apie jo žygdarbius karo lauke, su didele patirtimi ir maišeliu aukso, už kurį ketino pakelti nuskurdusį tėvų ūkį. Marina jo laukdama subrendo. Pamiršo išpaikintos mergytės grimasas; jai jau septyniolika, o jos grožis, skaistus ir giedras, kvieste kvietė gėrėtis mergina kaip meno kūriniu. Buvo ji bent kiek panaši į somnambulę, lyg rodytų, kad jai lemta visą gyvenimą laukti. Pirmą naktį, kurią juodu praleido drauge, abu tarsi automatai elgėsi kaip kitados – tie patys judesiai, ta pati tyla. Kambario tamsoje jų kūnai susijungė be džiaugsmo; jis bijojo ją išgąsdinti, o ji bijojo nusidėti; jis geidė sužadinti jos meilę, o ji tik norėjo, kad greičiau išauštų. Dieną tiek vienas, tiek kitas vaidino savo vaidmenį, gyveno toj pačioj erdvėj vienas kito neliesdami. Marina priėmė vyrą su rūpestingu ir nerimastingu švelnumu, kuris jį, nepratusį prie pataikavimo, varžė. Jam nereikėjo tiek dėmesio, tik trupučio aistros, bet prašyti jos nedrįso numanydamas, kad aistra nebūdinga tokiai padoriai ir religingai moteriai kaip ji. Pedras jautėsi žmonos stebimas, įkliuvęs į neregimus spąstus, nes negali į jos jausmą atsakyti tuo pačiu. Jį erzino nuolankus Marinos žvilgsnis, sekiojantis vyrą po visus namus, nebylus jos liūdesys jam išeinant ir slogus priekaištas jam po valandėlės grįžus. Marina jam rodėsi neliečiama, ja esą galima tik gėrėtis per nuotolį, kai jinai siuvinėja įsigilinusi į savo mintis ir maldas, paauksuota šviesos, krintančios pro langą, tarsi kokia šventoji, stūksanti katedroje. Pedrui tie susitikimai už sunkių ir dulkėtų santuokinio guolio užuolaidų, dangsčiusių tris Valdivijų kartas, nebebuvo patrauklūs, nes ji nesutiko pakeisti marškinių su kryžmu praskiepu kitu

drabužėliu, ne tokiu bauginančiu. Pedras ją ragino pasitarti su kitomis moterimis, bet Marina nenorėjo kalbėti apie tai su niekuo. Po kiekvieno pasiglebėsčiavimo jinai ištisas valandas melsdavosi klūpodama ant akmeninių grindų tame dideliame skersvėjų perpučiamame name, nejudėdama atgailaudavo, kad negali patenkinti sutuoktinio. Vis dėlto paslapčia ji mėgavosi tąja kančia, kuri skyrė ją nuo eilinių moterų ir artino prie šventumo. Pedras aiškino jai, kad geidulingai mylėtis vyrui su savo žmona – ne nuodėmė, kad sueities tikslas yra vaikai, bet Marinai vien nuo jo palietimo nenorom sustingdavo visas kūnas. Ne veltui nuodėmklausys kalė jai į galvą pragaro baimę ir pasibjaurėjimą gėdingu kūnu. Per visą jųdviejų pažintį Pedras buvo matęs žmonos tik veidą, rankas ir keletą kartų – pėdas. Būdavo, užsimoja nuplėšti nuo jos prakeiktuosius marškinius, bet jį vis sulaiko siaubas, atsispindintis jos akyse vos jam priartėjus, toks nepanašus į švelnų žvilgsnį dienos metu, kai abu apsirengę. Marina nerodė iniciatyvos nei meilėje, nei jokioje kitoje bendro gyvenimo sferoje, nekeisdavo nė veido išraiškos, nerodydavo geros ar blogos nuotaikos – romi avelė ir tiek. Toks nuolankumas erzino Pedrą, nors jis ir pripažino, jog tai būdingas moterų bruožas. Jis ir savo paties jausmų nesuprato. Susižadėjęs su ja, kai ji tebebuvo mergytė, vaikinas norėjo, kad ji išliktų tokia pat tyra ir nekalta, nes iš pradžių kaip tik tuo jį ir sužavėjo, bet dabar jau tetroško, kad ji maištautų ir priešintųsi.

Valdivija labai greitai iškilo ligi kapitono, nes buvo nepaprastai narsus ir mokėjo įsakinėti, bet ir padaręs svaiginančią karjerą savo praeitim nesididžiavo. Po Romos nusiaubimo jį kankino vis tas pats slogus sapnas: jauna mama, apkabinusi savo vaikelius, rengiasi nušokti nuo tilto į kraujo upę. Jis pažino žmogaus niekšiškumo ribas ir tamsųjį sielos dugną, patyrė, kad vyrai žiauriame kare gali pasielgti žvėriš-

kai, ir nesijautė esąs ne toks kaip visi. Žinoma, jis eidavo išpažinties ir kunigas, atleidęs nuodėmes, visada skirdavo jam pačią mažiausią atgailą, nes nusižengimai, padaryti Ispanijos ir Bažnyčios vardu, negali būti laikomi nuodėmėmis. Negi buvo galima neklausyti vado įsakymų? Negi priešas nebuvo vertas likimo, skirto bailiui? *Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis, in nomine Patri, et Filii, et Spiritus Sancti, amen.* Tam, kuris patyrė žudymo aistrą, nėra nei pateisinimo, nei atleidimo, manė Pedras. Jis jau pajuto, kokia saldi yra prievarta; tai kiekvieno kareivio slapta yda – kitaip nebūtų įmanoma kariauti. Šiurkšti kareivinių draugystė, laukiniai šūksniai, su kuriais vyrai visi kaip vienas puola į mūšį, visuotinė panieka skausmui ir baimei leido jam jausti, kad gyvena. Tas nuožmus pasitenkinimas pervėrus kūną kalaviju, tas žavėjimasis trykštančiu krauju – labai galingos paskatos. Žmogus pradeda žudyti iš pareigos, o baigia iš įsiūčio. Argi kas gali tam prilygti? Net ir jo, kuris bijo Dievo ir didžiuojasi galįs valdyti savo aistras, – net ir jo instinktas žudyti, nutrūkęs nuo pavadžio, tapo stipresnis už instinktą gyventi. Valgyti, ištvirkauti ir žudyti – štai ligi ko nusmunka vyras, pasak jo bičiulio Fransisko de Agirės. Jam vienintelė galimybė išgelbėti sielą – vengti špagos gundymų. Suklupęs prieš didįjį katedros altorių, jis prisiekė visą likusį gyvenimą paskirti geriems darbams, tarnauti Bažnyčiai ir Ispanijai, nesmurtauti ir vadovautis griežtais moralės principais. Ne sykį jis yra buvęs per plauką nuo mirties, bet Dievas leido jam likti gyvam ir išpirkti savo kaltes. Vyras pakabino savąją Toledo plieno špagą šalia senovinės protėvio špagos ir pasiryžo grįžti į protą.

Kapitonas virto taikiu ūkininku, užsiėmusiu prasčiokiškais rūpesčiais – galvijais ir derliumi, sausromis ir šalnomis, kaimiečių svetimavimu ir pavydu. Knygos, kortos, mišios ir mišios be galo. Kadangi buvo studijavęs įstatymus ir teisę,

žmonės su juo tardavosi juridiniais klausimais; net ir teisininkai klausdavo jo patarimo. Didžiausias jo pomėgis buvo knygos; ypač jis gilinosi į kelionių aprašymus ir žemėlapius. Pedras buvo atmintinai išmokęs poemą apie Sidą Kampeadorą, žavėjosi fantastiškomis Solino kronikomis ir pramanytomis Džono Mandevilio kelionėmis, bet užvis labiau mėgo skaityti žinias iš Naujojo Pasaulio, skelbiamas Ispanijoj. Kristupo Kolumbo, Fernando Magelano, Amerigo Vespučio, Hernano Korteso ir kitų keliautojų žygiai atimdavo iš jo nakties miegą; įsmeigęs akis į brokato baldakimą viršum savo lovos, jis svajojo atrasti tolimiausius planetos kampelius, nukariauti juos ir kurti tenai miestus, Dievo garbei nešti Kryžių į barbarų žemes, savo vardą ugnim ir kalaviju įrašyti į istoriją. Tuo tarpu jo žmonelė siuvinėjo arnotus aukso siūlais ir be galo be krašto murmėjo rožinio maldas. Nors Pedras po kelis kartus per savaitę braudavosi pro nekenčiamą Marinos marškinių prarėžą, taip trokštamų vaikelių vis nebuvo. Taip nuobodžiai slinko metai po metų, prakaituojant per vasaros kaitras ir tūnant prie krosnies žiemą. Toks jau ekstremalus gyvenimas toj Estremadūroj.

Po keleto metų, kai Pedras de Valdivija jau buvo susitaikęs su mintimi, jog teks be garbės susenti su žmona tyliame Kastueros name, pas jį užsuko žmogus, keliaujantis pro šalį, ir atnešė laišką iš Fransisko de Agirės. Keleivis vadinosi Cheronimas de Alderetė, kilęs iš Olmedo. Tai buvo malonaus veido vyras šviesiais garbanotais plaukais, turkiškais ūsais su užriestais galiukais ir karštomis svajotojo akimis. Valdivija jį priėmė vaišingai, kaip dera padoriam ispanui, pasiūlė apsistoti savo name, kuriame gal kiek ir trūksta ištaigos, bet vis patogiau ir saugiau nei užeigoje. Buvo žiemos metas ir Marina liepė pakurti židinį didžiojoje menėje, bet malkos neišsklaidė nei skersvėjų, nei šešėlių. Tame spartietiškame

būste beveik be baldų ir puošmenų bėgo sutuoktinių gyvenimas; čia jis skaitė, o ji plušėjo su adata; čia juodu valgė ir čia, dviejuose klauptuose priešais altorių, prišlietą prie sienos, abu meldėsi. Marina pavaišino vyrus rūgščiu naminiu vynu, rūkyta kiaulienos dešra, sūriu ir duona, paskui pasitraukė į savo kamputį siuvinėti žvakidės šviesoje, palikusi juodu šnekučiuotis.

Cheronimas de Alderetė buvo pasiųstas verbuoti vyrų į Indiją, o jiems privilioti smuklėse ir aikštėse visiems rodė stambių auksinių karolių rožinį, suvertą ant tvirto sidabrinio siūlo. Laiške, kurį Fransiskas de Agirė atsiuntė savo bičiuliui Pedrui, buvo rašoma apie Naująjį Pasaulį. Alderetė entuziastingai gyrė svetingajam šeimininkui pasakiškas galimybes tame žemyne – kalbos apie jas ėjo iš lūpų į lūpas. Šnekėjo, kad Europoje šlovingiems žygiams nebelikę vietos, nes ji visa esanti paperkama, susenusi, ją draskantys politiniai sąmokslai, rūmų intrigos ir erezijas skleidžiantys atskalūnai, tokie kaip liuteronai, skaldantys krikščionybę. Ateitis priklausanti kraštams anapus vandenyno, tikino svečias. Yra kas veikti Indijoje, arba Amerikoje: taip tą šalį pavadino vokiečių kartografas, kad pagerbtų garbėtrošką Florencijos jūrininką Amerigą Vespučį, nors ir nepelniusį jos atradėjo šlovės kaip Kristupas Kolumbas. Alderetės nuomone, derėję tą žemyną pavadinti Kristupija arba Kolumbija. Pagaliau, ką darysi – taip jau yra, ir ne tai svarbiausia, pridūrė jis. Labiausiai Naujajam Pasauliui reikią karštos širdies bajorų su špaga vienoj rankoj ir kryžiumi kitoj, pasirengusių atrasti naujų žemių ir jas nukariauti. Neįmanoma esą įsivaizduoti, kiek ten erdvės, kokios bekraštės girios, kokios vandeningos krištolinio skaidrumo upės, kokie gilūs ežerai, kokios neišsemiamos aukso ir sidabro kasyklos. Galima būsią pelnyti ne tik turtus, bet ir garbę, gyventi turiningą gyvenimą, kovoti su laukiniais, įvykdyti tai, kas tau skirta, ir su Dievo pagalba pradėti

naują dinastiją. Visa tai ir dar daugiau esą įmanoma naujajame imperijos paribyje, kur paukščių plunksnos spindinčios brangakmeniais, o paslaugios moterys, kurių oda gelsva kaip medus, vaikštančios nuogos. „Atsiprašau, ponia Marina, tai tik toks posakis...", – pridūrė atvykėlis. Stinga žodžių ispanų kalboj išpasakoti, kiek tenai visko gausu: perlų sulig putpelės kiaušiniais, aukso, kabančio ant medžių, o žemės ir indėnų tokia gausybė, kad kiekvienas kareivis galėsiąs valdyti ūkį, ne mažesnį kaip visa Ispanijos provincija. O svarbiausia, pasak Alderetės, jog daugybė genčių laukiančios Vienatinio Tikrojo Dievo žodžio ir tauriosios ispanų civilizacijos gėrybių. Ir dar svečias pridūrė, kad Fransiskas de Agirė, jų abiejų bičiulis, taip pat ketinantis plaukti ir esąs taip ištroškęs nuotykių, kad net ryžtąsis palikti mylimą žmoną ir penketą vaikučių, kuriuos ji jam padovanojusi per tuos metus.

– Ar tikrai manai, kad Naujajame Pasaulyje vis dar yra galimybių tokiems vyrams kaip mudu? – paklausė Valdivija. – Juk jau daug metų, kai Kolumbas perplaukė vandenyną, ir kai Kortesas nukariavo Meksiką...

– Ir taip pat daug metų, kai Fernandas Magelanas iškeliavo aplink pasaulį. Kaip matai, Žemė vis plečiasi ir galimybių be galo daug. Tyrinėtojų laukia ne tik Naujasis Pasaulis, bet ir Afrika, Indija, San Lazaro salos ir kitos šalys, – nenusileido jaunasis Alderetė.

Ir pakartojo tai, apie ką šnekėjo visuose Ispanijos kampeliuose: apie Peru nukariavimą ir pasakiškus to krašto turtus. Prieš keletą metų du niekam nežinomi kareiviai, Fransiskas Pisaras ir Diegas de Almagras, susitarė vykti į Peru. Nepabūgę pavojingos odisėjos jūromis ir sausuma, juodu atliko dvi keliones: laivais nuplaukė į Panamą ir patraukė vingiuota Ramiojo vandenyno pakrante į pietus, apgraibom, be žemėlapių, visą laiką į pietus. Jie vadovavosi gandais, nugirstais įvairiose indėnų gentyse, apie tokį kraštą, kur virtuvės

rykai ir žemdirbystės padargai neva puošiami smaragdais, upeliais tekantis skystas sidabras, o medžių lapai ir vabalai esantys iš gryno aukso. Nežinodami tikrai, kur atsidūrę, jie nutarė nuleisti inkarą ir patyrinėti tą sritį, kurioj niekada nebuvo žengusi europiečio koja. Kelionėje daug ispanų išmirė, kiti išgyveno misdami gyvatėmis ir vabalais. Per trečią kelionę, kurioj nebedalyvavo Diegas de Almagras, nes verbavo kareivius ir rūpinosi lėšomis kitam laivui įsigyti, Pisaras su saviškiais galiausiai pasiekė inkų žemę. Apkvaitę iš nuovargio, šlapi nuo prakaito, pametę kelią jūroje ir danguje, ispanai išlipo iš sukiužusių laiviūkščių į palaimintą žemę, derlingų slėnių ir didingų kalnų kraštą, visai ne tokį kaip nuodingos džiunglės kur šiaurėje. Jų buvo šešiasdešimt du skarmaluoti raiteliai ir šimtas šeši vos bepaeinantys pėstininkai. Visi kartu patraukė tolyn kuo atsargiausiai, nenusivilkdami sunkių šarvų, su užtaisytomis arkebuzomis ir kardais rankose, o priekyje nešėsi kryžių. Juos pasitiko rusvaodžiai žmonės, apsisiautę plonais margais audeklais, šnekantys ausiai malonia tarme; atrodė išsigandę, nes niekada nebuvo regėję tokių barzdotų būtybių, pusiau žvėrių, pusiau žmonių. Stebėjosi ir vieni, ir kiti, nes ir jūrininkai nesitikėjo susidurti su civilizacija, tokia kaip ši. Ispanai sutriko pamatę architektūros ir inžinerijos šedevrus, audinius ir brangenybes. Inkas Atahualpa, tos imperijos valdovas, tuo metu lepinosi gydomųjų vandenų pirtyje, prabangioje kaip Saliamono rūmai, apsuptas tūkstančių dvariškių. Tenai ir nuvyko vienas iš Pisaro karininkų kviesti jo į derybas. Inkas jį priėmė su prašmatnia palyda baltoj palapinėj, tarp gėlių ir vaismedžių, augančių tauriojo metalo vazonuose; aplinkui karšto vandens baseinuose siautė šimtai princesių ir begalė vaikų. Patį valdovą slėpė užuolaida, kadangi niekam buvo nevalia pažvelgti jam į veidą, bet smalsumas pasirodė esąs stipresnis už protokolą ir Atahualpa atitraukė

užuolaidą, kad galėtų iš arti apžiūrėti barzdotąjį svetimšalį. Kapitonas atsidūrė priešais dar jauną malonių veido bruožų monarchą, sėdintį gryno aukso soste po baldakimu iš papūgų plunksnų. Tarp Ispanijos kario ir kilmingojo kečujo, susitikusio tokiomis neįprastomis aplinkybėmis, įsižiebė nebylios simpatijos kibirkštėlė. Svečių būreliui Atahualpa patiekė vaišes aukso ir sidabro induose su ametistų ir smaragdų inkrustacijomis. Kapitonas perdavė Inkui Pisaro kvietimą, bet jautė sąžinės graužimą, nes žinojo, kad tai spąstai valdovui įvilioti – įprastinė nukariautojų konkistadorų strategija tokiais atvejais. Ispanui pakako poros valandų, kad pajustų pagarbą tiems čiabuviams; jie anaiptol nebuvo laukiniai – priešingai, atrodė kultūringesni už daugelį Europos tautų. Su nuostaba jis sužinojo, kad inkai gerai išmanė astronomiją ir buvo sudarę Saulės kalendorių, gebėjo surašyti plačios savo imperijos gyventojus, o jiems valdyti turėjo tobulą socialinę ir karinę organizaciją. Tiesa, jie nepažino rašto, primityvūs buvo jų ginklai, neturėjo jie nei rato, nei nešulinių ir jojamųjų gyvulių, laikė tik gležnas aveles ilgomis letenomis ir nekaltos mergelės akimis – lamas. Garbino Saulę, reikalaujančią žmonių aukų tik tragiškomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, susirgus Inkui arba pralaimint karą; tada reikėdavo ją numaldyti aukojant mergeles arba vaikus. Suklaidintas melagingais draugystės pažadais, Inkas su visu pulku dvariškių be ginklų atvyko į Kachamarkos miestą, kur Pisaras jau buvo parengęs spąstus. Karalius keliavo auksiniame palankine, kurį protekiniais nešė jo ministrai; iš paskos traukė jo haremas – būrys dailių merginų. Ispanai, nužudę tūkstančius jo dvariškių, bandžiusių savo kūnais apginti valdovą, paėmė Atahualpą į nelaisvę.

– Visi tik ir kalba apie Peru lobius. Ta žinia plinta kaip kokia karštligė, ja užsikrėtė jau pusė Ispanijos. Sakyk, ar tiesa tai, kas pasakojama? – klausė Valdivija.

– Tiesa, nors ir atrodo neįtikėtina. Inkas už laisvę pasiūlė Pisarui tiek aukso, kiek tilps kambaryje, kurio ilgis – dvidešimt dvi pėdos, plotis – šešiolika, o aukštis – devynios pėdos.

– Fantastiškas kiekis!

– Tai didžiausia visų laikų išpirka. Auksas buvo pateiktas brangenybėmis, statulomis ir indais, bet viskas buvo sulydyta ir paversta luitais, paženklintais Ispanijos karaliaus antspaudu. Neišgelbėjo Atahualpos jokie lobiai, kuriuos jo pavaldiniai it darbščios skruzdėlytės sunešė iš tolimiausių imperijos kampelių; Pisaras, išlaikęs belaisvį devynis mėnesius, pasmerkė jį gyvą sudeginti. Paskutinę valandą Pisaras sušvelnino nuosprendį ir leido Inkui pasirinkti lengvesnę, bet ne tokią garbingą mirtį – pasmaugimą, jei šis sutiks būti pakrikštytas, – paaiškino Alderetė ir pridūrė, kad Pisaras tikėjo turįs pagrindo taip pasielgti, nes neva girdėjęs, kad belaisvis iš savo kameros skatinęs žmones sukilti. Pasak šnipų, du šimtai tūkstančių kečujų iš Kito ir trisdešimt tūkstančių žmogėdrų karibų rengėsi užpulti konkistadorus Kachamarkoje, bet Inko mirtis privertė juos pasitraukti. Tik vėliau sužinota, kad tokios milžiniškos kariuomenės nė būti nebuvo.

– Ir vis dėlto sunku paaiškinti, kaip saujelė ispanų įstengė nugalėti tokią ištobulintą civilizaciją, apie kurią tu pasakoji. Juk kalbam apie teritoriją, didesnę už Europą, – prabilo Pedras de Valdivija.

– Inkų imperija buvo labai didelė, bet nepatvari ir jauna. Iki Pisaro ji gyvavo tik šimtą metų. Be to, inkai buvo lepūs, jie neįstengė pasipriešinti mūsų drąsai, ginklams ir žirgams.

– Spėju, kad Pisaras susidėjo su Inko priešais, visai kaip Hernanas Kortesas Meksikoje.

– Taip ir buvo. Atahualpa kariavo su savo broliu Huaskaru; tuo ir pasinaudojo Pisaras, o paskui – ir Almagras, atkakęs į Peru kiek vėliau, kad sumuštų ir vieną, ir kitą.

Alderetė paaiškino, kad Peru imperijoje be valdžios žinios nė lapelis nekrusteldavo, visi žmonės buvo vergai. Dalį duoklės, surinktos iš valdinių, Inkas skyrė našlaičiams, našlėms, ligoniams ir seniams maitinti bei globoti, taip pat kaupė atsargas sunkmečiui. Tai buvo išmintingos priemonės, tokių nėra net Ispanijoj. Ir vis dėlto žmonės nekentė valdovo ir jo dvaro, nes turėjo vergauti karių ir šventikų kastoms, didikams. Todėl žmonėms buvę vis tiek, ar juos valdys inkai, ar ispanai, užtat jie nelabai ir priešinęsi įsibrovėliams. Šiaip ar taip, Atahualpos mirtis reiškė Pisaro pergalę; imperijos kūnas, likęs be galvos, suiro.

– Tuodu vyrai, Pisaras ir Almagras, bemoksliai ir beturčiai prasčiokai, yra geriausias pavyzdys, ką galima pasiekti Naujajame Pasaulyje. Jie ne tik įgijo pasakiškus turtus, bet dar ir mūsų imperatorius juos pagerbė, apdovanojo aukštais titulais, – tęsė Alderetė.

– Tu vis kalbi apie šlovę ir turtą, apie laimėjimus ir grobį, auksą, perlus, smaragdus, užkariautas šalis ir tautas, bet nė žodžio apie pavojus, – papriekaištavo Valdivija.

– Teisybę sakai. Ten laukia ir didžiuliai pavojai. Toms neliestoms žemėms pajungti reikia labai narsių vyrų.

Valdivija paraudo. Bene jo narsa kelia abejonių šitam jaunikaičiui? Tačiau pagalvojęs sutiko, kad jis, ko gero, teisus. Jis ir pats abejoja; štai jau kiek laiko jam nėra tekę savo drąsos išmėginti. Pasaulis keičiasi milžino šuoliais. Jam teko gimti nuostabiais laikais, kai Visata pagaliau atskleidė savo paslaptis: ne tik paaiškėjo, kad Žemė yra apvali, bet atsirado ir manančių, jog ji sukasi apie Saulę, o ne atvirkščiai. O ką jis tuo tarpu nuveikė? Skaičiavo avis ir ožkas, skynė riešutus ir alyvuoges. Ir vėl Valdivija pajuto sąžinės graužimą dėl to, kad bodisi visu tuo. Jam jau įkyrėjo galvijai ir arimai, mišios ir rožiniai, nusibodo kortuoti su kaimynais, skaityti vis tas pačias knygas – beveik vien

tik tas, kurias draudžia inkvizicija, – ir metų metais iš pareigos bergždžiai glamonėti žmoną. Likimas, kurį įkūnijo šis entuziazmu trykštantis jaunikaitis, dar sykį beldžiasi į jo duris, kaip anuomet Lombardijoje, Flandrijoje, Pavijoje, Milane, Romoje.

– Kada išvykstat į Indiją, Cheronimai?

– Dar šiemet, jei duos Dievas.

– Manykit, jog ir aš su jumis, – tarė Pedras Valdivija pašnibždom, kad neišgirstų Marina. Jo žvilgsnis įsmigo į Toledo plieno špagą, kabančią viršum židinio.

1537 metais išsiskyriau su šeima, kurios daugiau nebepamačiau, ir su dukterėčia Konstansa iškeliavau į gražiąją Seviliją, kvepiančią apelsinmedžių ir jazminų žiedais. Iš ten skaidriais Gvadalkivyro vandenimis nusiyrėm į judrųjį Kadiso uostamiestį su grįstomis gatvelėmis ir mauriškais kupolais. Įlipom į kapitono Manuelio Martino laivą, tristiebį, dviejų šimtų keturiasdešimties tonų, lėtą ir sunkų, užtat saugų. Virtinė nešikų gabeno į laivą krovinius: statines vandens, alaus, vyno ir aliejaus, maišus miltų, džiovintą mėsą, gyvas avis, karvę ir dvi kiaules, kad būtų kuo misti kelionėj, be to, keletą arklių, kurie Naujajame Pasaulyje turėjo aukso vertę. Žiūrėjau, kad mano tvirtai supakuoti ryšuliai atsidurtų toj vietoj, kurią man paskyrė kapitonas Martinas. Įsitaisiusios su dukterėčia mažoj kajutėj, pirmiausia įrengėm Švenčiausiosios Mergelės altorių.

– Turite daug drąsos leistis į tokią kelionę, ponia Inese. Kur jus pasitiks jūsų vyras? – pasiteiravo Manuelis Martinas.

– Teisybę sakant, nežinau, kapitone.

– Kaip? Jis nelaukia jūsų Naujojoj Granadoj?

– Paskutinį laišką jis man atsiuntė iš Venesuelos, iš vietovės, vardu Koras, tačiau tai buvo senokai ir gali būti, kad jo ten neberasiu.

– Indija užima didesnį plotą nei visas kitas mums žinomas pasaulis. Nelengva jums bus susirasti savąjį vyrą.

– Ieškosiu tol, kol jį sutiksiu.

– O kaip, miela ponia?

– Kaip paprastai, teirausiuos...

– Ką gi, linkiu jums sėkmės. Pirmą kartą keliauju su moterimis. Prašau jus ir jūsų seserėčią elgtis protingai, – pridūrė kapitonas.

– Ką norit tuo pasakyti?

– Jūs abi jaunos ir nebjaurios. Be abejo, numanot, ką turiu omeny. Plaukiant per jūrą, po savaitės laivo įgula ima alkti moterų, o kai laive yra net dvi, kyla stipri pagunda. Be to, jūrininkai tiki, kad moterys laivui pritraukiančios audrą ir kitas nelaimes. Jūsų pačių labui ir dėl savo ramybės prašau nebendrauti su mano vyrais.

Kapitonas buvo žemaūgis galisas, plačiapetis ir trumpakojis, didele nosim, triušio akutėmis ir sūraus jūrų vėjo nugairinta, įdiržusia oda. Jis pradėjo plaukioti jūromis junga nuo trylikos metų ir galėtų vienos rankos pirštais suskaičiuoti metus, praleistus sausumoj. Šiurkšti jo išvaizda slėpė švelnias manieras ir gerą širdį; tuo įsitikinau vėliau, sulaukusi jo pagalbos, kai man labai jos reikėjo.

Gaila, jog tada nemokėjau rašyti, nes būčiau pradėjusi užsirašinėti. Nors dar ir nemaniau, kad mano gyvenimas ką nors sudomins, tą kelionę būtų buvę pravartu nupasakoti kuo smulkiausiai, nes labai nedaug žmonių tėra perplaukę sūrias vandenyno platybes, įveikę švinines bangas, po kuriomis verda paslaptingas gyvenimas; čia tik vandenų galybė ir siaubas, putos, vėjas ir vienatvė. Šiame pasakojime, surašytame po daugybės metų, stengiausi kuo mažiau nutolti nuo tiesos, betgi atmintis visada tokia aikštinga, sunkiai beatskirianti, kas išgyventa, ko norėta, o kas tik įsivaizduota. Riba, skirianti tikrovę nuo prasimanymo, labai plona, o mano

metuose ji jau neturi reikšmės, nes viskas yra subjektyvu. Prisiminimai irgi visuomet yra su tuštybės atspalviu. Dabar Mirtis sėdi krėsle prie mano stalo ir lūkuriuoja, bet manęs vis dar neapleidžia tuštybė, vis dar rūpi ne tik pasirausvinti skruostus laukiant svečio, bet ir aprašyti savo gyvenimą. Argi yra kas nors pretenzingesnio už autobiografiją?

Niekuomet nebuvau mačiusi vandenyno; maniau, kad tai labai plati upė, bet neįsivaizdavau, kad gali nesimatyti kito kranto. Vengiau reikšti savo nuomonę, kadangi norėjau nuslėpti neišmanymą ir baimę, kuri stingdė man kaulus, kai laivas išplaukė į atvirą jūrą ir ėmė siūbuoti. Keleivių buvo septynetas, ir visi mes, išskyrus Konstansą, turinčią labai stiprų skrandį, susirgom jūros liga. Man buvo taip bloga, kad rytojaus dieną paprašiau kapitoną Martiną duoti man valtį, kuria galėčiau parplaukti Ispanijon. Laivo vadas skambiai nusikvatojo ir privertė mane išgerti visą pintą romo; šis nunešė mane trisdešimčiai valandų į aną pasaulį; tam laikui praslinkus prisikėliau, sublogusi ir perbalusi; tik tada įstengiau gurkštelti sultinio, kuriuo geroji dukterėčia girdė mane iš šaukštelio. Buvom jau toli nuo sausumos ir plaukėm per tamsius vandenis po bekraščiu dangum, pasikliaudami tik likimu. Neįsivaizduoju, kaip šturmanas orientavosi tame kraštovaizdyje, vis vienodame, vadovaudamasis astroliabija ir dangaus žvaigždėmis. Mane jis užtikrino, kad nesą ko nerimauti: jis tuo maršrutu plaukęs jau daugybę sykių, tą kelią gerai pažįstantys ispanai ir portugalai, dešimtis metų jį tyrinėję. Tada jūrlapiai jau nebuvo stropiai saugoma paslaptis, juos turėjo net ir prakeiktieji anglai. Kas kita, pasak jo, – Magelano sąsiaurio arba Ramiojo vandenyno pakrančių žemėlapiai; juos laivavedžiai tausojo kaip savo akį, nes jie verti daugiau nei koks Naujojo Pasaulio lobis.

Niekada taip ir nepripratau prie bangų šniokštimo, lentų girgždėjimo, geležų džeržgesio, vėjo čaižomų burių nepa-

liaujamo pliaukšėjimo. Naktį užmigti būdavo tikra kančia. Dieną mane vargino ankštuma ir geidulingi vyrų žvilgsniai. Turėjau išsikovoti eilę prie ugniakuro, kad galėčiau užsikaisti mudviejų puodą, ir teisę nekliudomai naudotis išviete – būdele su skyle grindyse tiesiai virš vandenyno. O Konstansa, priešingai, niekada nedejavo ir atrodė visai patenkinta. Po mėnesio ėmė stigti maisto, o vandenį, nors jau ir pašvinkusį, teko normuoti. Gurbą su vištomis perkėliau į mūsų kamaraitę, nes kažkas įsigudrino vogti iš manęs kiaušinius, ir tik dusyk per dieną išleisdavau dedekles pakvėpuoti tyru oru, pririšusi virvute už kojos.

Sykį man teko geležiniu prikaistuviu gintis nuo jūreivio, įkyresnio už kitus, tokio Sebastiano Romero: jo vardo nepamiršau iki šiol, nes žinau, kad susitiksime skaistykloje. Slampinėdamas po laivą jis kiekviena proga stengėsi nusitverti manęs, neva neišlaikydamas pusiausvyros dėl supimo. Vieną kitą kartą įspėjau jį, kad paliktų mane ramybėj, bet tuo tik dar labiau pakursčiau. Sykį vakare jis užklupo mane vieną ankštoj virtuvėlėj po kapitono tilteliu. Jam dar nespėjus paleisti į darbą letenų, pajutau ant sprando dvokiantį alsavimą ir ilgai negalvojusi tvojau prikaistuviu nenaudėliui į galvą, kaip kitados vargšeliui Chuanui Malagiečiui, kai šis bandė man smogti. Sebastiano Romero makaulė pasirodė besanti silpnesnė negu Chuano, tad jūreivis kaip pakirstas dribo ant grindų ir kelias minutes gulėjo tarsi užmigęs, kol aš ieškojau kokio skuduro jam sutvarstyti. Kraujo pribėgo mažiau, negu buvo galima laukti, užtat veidas ištino ir pasidarė baklažano spalvõs. Padėjau žmogėnui atsikelti, o kadangi nei jam, nei man nesinorėjo garsinti teisybės, sutarėm sakyti, kad jis prasiskėlė galvą į siją.

Tarp laivo keleivių buvo metraštininkas ir piešėjas Danielis Belalkasaras, karaliaus pasiųstas braižyti žemėlapių ir sura-

šyti to, ką patirsiąs. Tai buvo lieknas, tvirtas vyras, įžengęs į ketvirtą dešimtį, kampuoto veido ir gelsvos odos, būdingos andalūzams. Jis valandų valandas žingsniuodavo nuo laivo pirmagalio į paskuigalį ir atgal, kad nenusilptų raumenys, nešiojo trumpą kaselę, o kairėj ausy – auksinį auskarą. Kai vienas įgulos narys iš to pasišaipė, – beje, vienintelį kartą, – gavo į nosį ir daugiau niekas jo nebeužkabinėjo. Belalkasaras buvo keliavęs nuo pat jaunumės, matęs tolimas Afrikos ir Azijos pakrantes; jis pasakojo sykį pakliuvęs į nelaisvę Raudonbarzdžiui, baisiajam turkų piratui, buvęs parduotas vergijon į Alžyrą, tenai daug iškentėjęs ir tik po dvejų metų pabėgęs. Visada po pažastim nešiojosi storą sąsiuvinį vaškuotos drobės viršeliais, ten užsirašinėjo savo mintis mažytėmis kaip skruzdėlytės raidelėmis. Laisvalaikiu jis savo malonumui piešdavo jūreivius, o dar labiau mėgo piešti mano seserėčią. Ruošdamasi stoti į vienuolyną, Konstansa rengėsi kaip naujokė vienuolė, vilkėjo pačios pasisiūtą šiurkštaus audeklo abitą, o galvą dangstė trikampe tos pačios medžiagos skiaute, kuri slėpė ne tik plaukus, bet dar ir pusę kaktos; ji buvo surišama po smakru. Vis dėlto tasai siaubingas drabužis negalėjo paslėpti nei išdidaus jos stoto, nei puikių akių, juodų ir žėrinčių tarsi alyvuogės. Iš pradžių Belalkasaras pripršė ją pozuoti, paskui įkalbėjo nusisiausti skarą, o paskui – ir nusimesti senės apsiautalą, kad jūros vėjas laisvai kedentų juodas garbanas. Kad ir ką tvirtintų dokumentai su oficialiais antspaudais apie grynakraują mūsų giminę, spėju, jog mūsų gyslomis teka nemažai ir saracėnų kraujo. Konstansa be abito buvo labai panaši į vieną iš tų odaliskų turkiškajame kilime.

Ir atėjo diena, kai pradėjome badauti. Va tada prisiminiau savuosius pyragėlius su įdaru ir įkalbėjau virėją, Šiaurės Afrikos negrą su randų išvagotu veidu, duoti man miltų, riebalų ir truputį džiovintos mėsos, kurią teko pamirkyti jūros

vandeny. Iš savo atsargų pridėjau alyvuogių, razinų, keletą virtų kiaušinių, kuriuos dėl skalsumo susmulkinau, ir kmynų – pigaus pagardo, kuris valgiui suteikia būdingą skonį. Būčiau kažin ką davusi už kelis svogūnus, kurių niekada nestigo Plasensijoj, bet laivo triume nebebuvo nė vieno. Išviriau įdarą, suminkiau ir prikepiau pyragėlių keptuvėje, nes duonkepės krosnies čia nebuvo. Mano patiekalas sulaukė tokio pasisekimo, kad dienai baigiantis visi sunešė dalį savo atsargų įdarui. Prigaminau pyragėlių su lęšiais, pupelėmis, žuvim, vištiena, dešra, sūriu, aštuonkojų ir ryklių mėsa, už tai dėkojo man ir įgula, ir keleiviai. Dar daugiau pagarbos susilaukiau, kai po audros prideginau žaizdas ir sustačiau lūžusius kaulus porai jūreivių – to buvau pramokusi Plasensijos vienuolyno ligoninėj. Tai ir buvo vienintelis paminėtinas nuotykis, jei neskaitysim pabėgimo nuo prancūzų korsarų, kurie tik ir tykojo Ispanijos laivų. Jei jie būtų mus pričiupę, teigė kapitonas Manuelis Martinas, neišvengtume siaubingo likimo, nes prancūzai buvo labai gerai apsiginklavę. Suprasdamos, koks pavojus mums gresia, mano seserėčia ir aš suklupom priešais Gailestingosios Dievo Motinos paveikslą ir meldėm išsigelbėjimo, ir ji padarė stebuklą – užleido tokį tirštą rūką, kad prancūzai pametė mus iš akių. Danielis Belalkasaras teigė, kad migla jau buvo prieš pradedant mudviem melstis; vairininkui tik reikėjo pasukti ton pusėn.

Tas Belalkasaras buvo vyras nedidelio tikėjimo, bet linksmų plaučių. Vakarais jis mums pasakojo apie savo keliones ir apie tai, ką pamatysim Naujajame Pasaulyje. „Nebus ten nei kiklopų, nei milžinų, nei keturrankių žmonių su šuns galva, bet tikrai sutiksite primityvių ir nedorų žmonių, daugiausia – tarp ispanų“, – šaipėsi jis. Užtikrino mus, kad Naujajame Pasaulyje gyvenantys ne vien laukiniai: actekai, majai ir inkai esantys kultūringesni už mus, jie bent jau maudosi ir nevaikšto aptekę utėlėmis.

– Godumas, vien tik godumas, – šnekėjo jis toliau. – Tą dieną, kai mes, ispanai, žengėm į Naująjį Pasaulį, toms kultūroms atėjo galas. Iš pradžių jie mus priėmė gerai. Smalsumas nustelbė sveiką protą. Pamatę, kad keistiesiems barzdočiams, atplaukusiems iš už jūrų marių, patinka auksas, tasai minkštas, nenaudingas metalas, kurio čia – per akis, vietiniai dovanojo jį atvykėliams pilnomis rieškučiomis. Tačiau netrukus beribis mūsų gobšumas ir niekinamas elgesys ėmė juos žeisti. Kurgi ne! Mūsų kareiviai prievartauja jų moteris, įeina į jų namus ir be leidimo pasiima ko užsimanę, o į kiekvieną, kuris išdrįsta pastoti jiems kelią, užsimoja kardu. Jie pareiškia, jog šis kraštas, kuriame jie dar kojų neapšilo, priklausąs valdovui, gyvenančiam anapus jūros, ir reikalauja, kad čiabuviai garbintų sukryžiuotus pagalius.

– Kad negirdėtume jūsų taip šnekant, pone Belalkasarai! – įspėjau jį. – Jus apkaltins išduodant imperatorių ir skleidžiant erezijas.

– Aš kalbu vien teisybę. Įsitikinsite, ponia, kad užkariautojai neturi jokios gėdos: atkeliauja kaip elgetos, elgiasi kaip vagišiai ir manosi esantys dideli ponai.

Trys kelionės mėnesiai prailgo lyg treji metai, bet man jie ir pravertė – pajutau laisvės skonį. Gyvenau be šeimos, išskyrus droviąją Konstansą, nestebėjo manęs nei kaimynai, nei dvasininkai; niekam neprivalėjau atsiskaitinėti. Nusimečiau juoduosius našlės apdarus ir korsažą, kuris veržė man liemenį. O Danielis Belalkasaras įkalbėjo Konstansą nusivilkti vienuolės abitą ir dėvėti mano sukneles.

Begalinė rodės kiekviena diena, juoba naktis. Nešvara, ankštuma, skurdus ir prastas maistas, pikti žmonių veidai – skaistykla, ne kelionė! Tačiau bent jau nesusidūrėm su jūrų gyvatėmis, galinčiomis praryti visą laivą, pabaisomis, tritonais, sirenomis, viliojančiomis jūrininkus, pakaruoklių šmėklomis, vaiduoklių laivais ir žaltvykslėmis. Įgula mus įspėjo,

kad jūroje pilna ir tokių, ir dar kitokių pavojų, bet Belalkasaras tikino niekuomet neregėjęs nieko panašaus.

Vieną rugpjūčio šeštadienį priplaukėm krantą. Jūros vanduo, vis buvęs juodas ir bedugnis, tapo žydras ir skaidrus. Valtis nuplukdė mus į kauburiuoto smėlio paplūdimį, kurį laižė tingios bangelės. Jūreiviai siūlėsi mudvi nešte išnešti, bet Konstansa ir aš pasikaišėm sijonus ir nubridom pačios: verčiau parodyti blauzdas, negu kad mus neštų vyrai ant kupros kaip kokius miltų maišus. Niekad nebūčiau pamaniusi, kad jūra tokia šilta: iš laivo vanduo atrodė baisiai šaltas.

Kaimą sudarė kelios bambukinės trobelės su palmių lapų stogais; vienintelė gatvė – neišbrendamas purvynas. Bažnyčios nebuvo; tik du sukryžiuoti basliai ant kalvelės ženklino Dievo namus. Ne kažkiek ir žmonių gyveno tame nuošaliame kaimelyje, užtat visokių: klajoklių jūrininkų, negrų ir mulatų, be to – indėnų; šiuos vargšus pusnuogius žmogelius pamačiau pirmąsyk gyvenime. Visur aplink – tanki žaluma ir karštis, karštis. Drėgmė skverbėsi ligi kaulų smegenų, o saulė kepino be gailesčio. Drabužiai slėgte slėgė; neištvėrę nusimetėm apykakles, rankogalius, kojines ir batus.

Greit išsiaiškinau, kad Chuano Malagiečio čia nėra. Jį prisiminė tik tėvas Gregorijus, nelaimingas dominikonų vienuolis, sergantis maliarija ir be laiko susenęs – nors sulaukęs vos keturiasdešimties, atrodė kaip septyniasdešimtmetis. Jis apsigyveno džiunglėse prieš du dešimtmečius, pasiryžęs mokyti vietinius ir skleisti Kristaus tikėjimą; bekeliaudamas porą sykių susidūrė ir su maniškiu. Tėvas Gregorijus man patvirtino, kad Chuanas, kaip ir daugelis suklaidintų ispanų, tebeieško mitinio auksinio miesto.

– Aukštas, dailus, mėgsta lažintis ir pagerti. Simpatingas vyras.

Aišku, jis.

– Eldoradą išrado indėnai, norėdami atsikratyti svetimšalių, kad jie aukso beieškodami galą gautų, – pridūrė vienuolis.

Tėvas Gregorijus mudviem su Konstansa užleido savo trobelę, kad galėtume ten ilsėtis, kol jūreiviai svaiginsis stipriu palmių vynu ir temps besipriešinančias indėnes į girią, kuri supa kaimelį. Nepaisydamas ryklių, kurie ištisomis dienomis sekiojo laivą, Danielis Belalkasaras valandų valandas mirko tyram jūros vandeny. Kai nusivilko marškinius, pamatėm, kad jo nugarą išvagoję rimbo randai, bet Danielis nieko neaiškino ir niekas nedrįso jo kamantinėti. Kelionėje spėjom įsitikinti, kad šį vyrą apsėdusi manija praustis; matyt, jam yra tekę pažinti tautų, kurios rūpinasi kūno švara. Jis norėjo, kad ir Konstansa, tegul ir apsirengusi, bristų su juo į jūrą, bet aš neleidau: buvau prižadėjusi jos tėvams grąžinti dukrelę sveiką, ryklio nesudraskytą.

Saulei nusileidus indėnai užkūrė kelis žalių malkų laužus atbaidyti uodams, užplūstantiems kaimelį. Dūmai graužė mums akis ir vos neuždusino, bet be jų būtų buvę dar blogiau: vos nutoldavom nuo ugniakuro, tuoj mus apspisdavo debesys vabzdžių. Vakare valgėm tapyro mėsos, panašios į kiaulieną, ir skystokos tyrės, vadinamos tapijoka; tų valgių skonis savotiškas, bet tris mėnesius mitus žuvimi ir pyragėliais tokia vakarienė mums buvo tarsi karališka puota. Tada pirmąsyk paragavau ir kakavos – putojančio gėrimo; man jis pasirodė karstelėjęs, nors ir pagardintas tam tikrais prieskoniais. Pasak tėvo Gregorijaus, actekams ir kitiems Amerikos indėnams kakavos pupelės atstoja mūsiškes monetas – taip jie jas brangina.

Vakarą praleidom besiklausydamos vienuolio: jis pasakojo ką patyręs, kai ne sykį buvo patraukęs į džiungles žmonių sielų gelbėti. Prisipažino, kad jaunystėje ir jam protą drumstė vylingoji svajonė apie Eldoradą. Plaukė jis Orinoko upe,

vienur tykia tarsi ežeras, kitur rūsčia ir audrota. Išgirdom apie begalę krioklių, virš kurių telkiasi debesys, kai vanduo kliokia žemyn pro putotą vaivorykštę, ir apie žaliuosius girios tunelius, skendinčius amžinoj prieblandoj, nes dienos šviesa tik vargais negalais prasimuša pro medžių lajas. Sužinojom, jog ten auga plėšrūs augalai, dvokiantys lavonais, ir kiti, švelnūs ir kvapnūs, bet nuodingi; jog ten esama paukščių puošniomis plunksnomis, o beždžionės su žmogaus veidu stebi įsibrovėlius pro tankią lapiją.

– Mums, atvykusioms iš Estremadūros, kur žemė dyka ir sausa, vien akmenys ir dulkės, sunku net įsivaizduoti tokį rojų, – atsidusau aš.

– Ta giria, ponia Inese, tik atrodo kaip rojus. Karštame krašte, klampiame ir negailestingame, kur pilna nuodingų roplių ir vabzdžių, viskas labai greitai genda, ir visų pirma – siela. Džiunglės paverčia žmones niekšais ir žudikais.

– Tie, kuriuos čion atgena vien godulys, tėve, jau yra pagedę. Girioje žmogus tik pasirodo koks esąs, – atšovė Danielis Belalkasaras, paskubom žymėdamasis vienuolio žodžius sąsiuviny, mat ir pats ketino keliauti Orinoku.

Tą pirmą naktį sausumoj kapitonas Manuelis Martinas su kai kuriais jūreiviais miegojo laive, kad, anot jų, pasaugotų krovinį, bet man rodosi, kad iš tiesų jie tik bijojo girios gyvačių ir vabalų. Visi kiti, prisikankinę ankštose kajutėse, nutarė verčiau pailsėti kaime. Mudvi gavom hamaką ir išvargusi Konstansa užmigo jame akimirksniu, vos tik užsidengė tinkleliu nuo moskitų, o aš pasirengiau išbūti kelias valandas nemigusi. Naktis čia buvo juoda kaip anglis, tačiau triukšminga, kupina kvapų ir baugi, pilna kažkokių paslaptingų būtybių. Jaučiausi lyg apsupta padarų, kuriuos buvo minėjęs tėvas Gregorijus: milžiniškų vabzdžių, gyvačių, žudančių iš tolo, nežinomų žvėrių. Ir vis dėlto ne tiek man buvo neramu

dėl tų pavojų, tykančių girioje, kiek dėl girtų vyriškių. Negalėjau sumerkti akių.

Taip praslinko dvi ar trys ilgos valandos, ir kai pagaliau ėmiau snausti, išgirdau kažką slankiojant apie trobelę. Iš pradžių pamaniau, kad čia koks žvėrelis, bet greit įsitikinau, jog tai Sebastianas Romeras, likęs krante. Nusprendžiau, jog čia, kur nesiekia kapitono Manuelio Martino valdžia, to žmogaus reikia saugotis. Ir neapsirikau. Jei Romeras būtų užklupęs mane miegančią, gal būtų ir įvykdęs savo ketinimą, bet aš, jo nelaimei, laukiau užpuoliko su arabišku durklu, kurį buvau pirkusi Kadise, mažu, bet aštriu kaip adata. Lūšnelėje tebuvo tiek šviesos, kiek skverbėsi iš lauko, iš bebaigiančių blėsti žarijų, ant kurių buvo kepamas tapyras. Nuo lauko mus skyrė atvira durų anga, o mano akys buvo jau apsipratusios su prieblanda. Romeras įropojo keturpėsčias, šniukštinėdamas kaip šuva, ir prislinko prie hamako, kuriame tikėjosi rasti mane su Konstansa. Jau taikėsi pagriebti tinklą nuo moskitų, bet niekšo ranka taip ir sustingo pusiaukelėj, mat jis pajuto mano durklo smaigalį ant kaklo už ausies.

– Matau, jog dar nepasimokei, valkata, – tariau jam tyliai, kad nesukelčiau skandalo.

– Tegu tave velniai, šliundra! Tris mėnesius vedžiojai mane už nosies, o dabar apsimeti nenorinti to paties kaip aš, – niršo jis.

Konstansa pabudo išsigandusi, jos šauksmą išgirdo tėvas Gregorijus, Danielis Belalkasaras ir kiti, miegoję netoliese. Kažkas įžiebė deglą ir visi kartu jėga išmetė vyriškį iš mūsų būsto. Tėvas Gregorijus liepė pririšti jį prie medžio, kol ateis į protą išsiblaivęs nuo palmių vyno; ten jis dar ilgai triukšmavo, grasino ir svaidėsi prakeiksmais, kol jau švintant netekęs jėgų sukniubo ir mes visi gavom numigti.

Po kelių dienų, pasikrovęs į laivą gėlo vandens, atogrąžų vaisių ir sūdytos mėsos, kapitonas Manuelis Martinas nu-

plukdė mus į Kartachenos uostą, jau ir tada labai svarbų, nes per jį Naujojo Pasaulio turtai buvo gabenami Ispanijon. Karibų jūros vandenys buvo žydri ir skaidrūs kaip maurų rūmų baseinuose. Oras svaiginamai kvepėjo gėlėmis, vaisiais ir prakaitu. Saulė negailestingai kepino gynybinę sieną, sumūrytą iš akmenų naudojant kalkes, užmieštas jaučio krauju. Šimtai nuogų čiabuvių, sukaustyti grandinėmis, prievaizdų botagais raginami, tampė stambius akmenis. Ta įspūdinga siena ir tvirtovė saugojo ispanų laivyną nuo piratų ir kitų imperijos priešų. Jūros įlankoj išmetę inkarus suposi daug laivų, ir karinių, ir prekybinių, tarp jų – ir vienas vergų pirklių laivas, kuriuo iš Afrikos atgabenti negrai pardavinėjami mugėse. Iš kitų jis skyrėsi smarve, bylojančia apie žmonių vargus ir piktadarybes. Palyginti su bet kuriuo senoviniu Ispanijos miestu, Kartachena vis dar buvo kaimas, bet jau galėjo pasididžiuoti bažnyčia, gerai suplanuotomis gatvėmis, kalkėmis baltintais namais, tvirtais valdžios pastatais, prekių sandėliais, turgumi ir smuklėmis. Tvirtovė, vis dar tebestatoma, žvelgė iš kalvos aukštybių, bet patrankos, nutaikytos į užutėkį, jau stovėjo savo vietose. Gyventojai buvo labai įvairūs; moterys, drąsios ir su giliomis iškirptėmis, man rodėsi gražios, ypač mulatės. Nusprendžiau pabūti kurį laiką čia, nes patyriau, kad mano sutuoktinis yra čia buvęs ir išvyko tik prieš metus su trupučiu. Vienoj krautuvėj aptikau drabužių ryšulėlį, kurį Chuanas buvo palikęs kaip užstatą už paskolą, žadėdamas grąžinti pinigus, kai tik sugrįš.

Vienintelis Kartachenos viešbutis vienišų moterų neįsileisdavo, bet kapitonas Manuelis Martinas, turintis daugybę pažįstamų, surado mums nuomojamą butą. Iš tiesų tai tebuvo vienas gan erdvus kambarys, beveik tuščias, su durimis į gatvę ir siauru langeliu. Iš baldų – tik girgždanti lova, stalas ir suolelis, ant kurio mudvi su seserėčia sukrovėm savo mantą. Nieko nelaukusi ėmiau skelbtis mokanti

siūti ir puoliau ieškoti viešos krosnies, kurioj galėčiau kepti įdarytus pyragėlius, nes mano santaupos tirpo sparčiau, nei buvau numačiusi.

Vos mudviem įsikūrus atėjo pirmas lankytojas – Danielis Belalkasaras. Kambarys dar buvo prigrūstas ryšulių, tad svečiui teko sėstis ant lovos su skrybėle rankoj. Pavaišinti jį galėjom nebent vandeniu; jis ir išgėrė dvi stiklines pagrečiui, nes buvo išpiltas prakaito. Ilgokai jis tylėjo įsmeigęs žvilgsnį į plūktines grindis, lyg labai jomis domėtųsi, o mes lūkuriavom, sutrikusios ne mažiau už jį.

– Ponia Inese, atėjau su didžiausia pagarba prašyti jūsų seserėčios rankos, – galiausiai prašneko Danielis.

Iš nuostabos netekau žado. Niekuomet nebuvau pastebėjusi tarp jų nieko panašaus į romaną ir iš pradžių man net toptelėjo, ar tik ne kaitra sumaišė protą Belalkasarui, bet Konstansa taip nudžiugo, kad supratau: dalykas rimtas.

– Mergaitei tik penkiolika metų! – sušukau apstulbusi.

– Ponia, čia merginos teka jaunos.

– Konstansa neturi kraičio.

– Nesvarbu. Niekada nepritariau tam papročiui, ir jeigu net Konstansa turėtų karališką kraitį, aš jo nepriimčiau.

– Mano seserėčia nori tapti vienuole!

– Norėjo, ponia, bet nebenori, – sumurmėjo Belalkasaras, o jinai tvirtu skambiu balsu patvirtino jo žodžius.

Paaiškinau, kad neturiu teisės išleisti ją už vyro, juoba už nepažįstamo avantiūristo, benamio, kuris tiek teveikia, kad užsirašinėja kvailystes į sąsiuvinį, o paskui kartoja jas gyvenime. Iš ko jis ketina žmoną išlaikyti? Negi temps ją su savim į Orinoką, kur žada piešti žmogėdrų portretus? Konstansa, paraudusi iš gėdos, pertraukė mane pareikšdama, kad nebe laikas prieštarauti, nes iš tiesų juodu jau esantys vyras ir žmona prieš Dievą, nors dar ir ne pagal žmonių įstatymus. Tik dabar supratau, kad kol aš laive naktimis kepiau įdarytus

pyragėlius, jie sau smaginosi Belalkasaro kajutėj. Užsimojau žiebti Konstansai porą užtarnautų antausių, bet jis nutvėrė mane už rankos. Rytojaus dieną Kartachenos bažnyčioj juodu ir susituokė; liudytojų buvo du – kapitonas Manuelis Martinas ir aš. Jaunieji apsigyveno viešbutyje ir pradėjo ruoštis kelionei į džiungles, ko aš ir bijojau.

Pačią pirmą naktį, kurią pati viena praleidau nuomojamame bute, atsitiko bėda, kurios gal būčiau galėjusi išvengti, bet pristigo įžvalgumo. Nors ir žinodama, kad neturiu leisti sau tokios prabangos, nes žvakės kainuoja brangiai, vieną laikiau uždegtą gal pusę nakties, mat bijojau patamsy šmaižiojančių tarakonų. Gulėjau lovoj kaitros slegiama, vilkėdama tik lengvais marškinėliais, ir negalėjau užmigti – vis mąsčiau apie seserėčią. Staiga mane išgąsdino smūgis į duris. Ten buvo medinis skląstis, užšaunamas iš vidaus, bet buvau pamiršusi juo užsisklęsti. Dar vienas spyris į duris – ir ant slenksčio išdygo Sebastianas Romeras. Aš atsisėdau, bet vyriškis pastūmė mane, parvertė atgal į lovą ir keikdamasis užgriuvo ant manęs. Priešinausi kojomis ir nagais, bet gavau tokį smūgį, kad nebegalėjau atgauti kvapo ir trumpam praradau sąmonę. Atsipeikėjusi negalėjau pajudėti – jis buvo prislėgęs mane visu svoriu, seiliojosi ir blevyzgojo. Jutau šlykštų jo alsavimą, stiprius pirštus, įbestus man į kūną, kelius, mėginančius praskėsti mano kojas, jutau kietą jo lytį ant savo pilvo. Skausmas nuo smūgio ir išgąstis aptemdė man sąmonę. Šaukiau, bet jis viena ranka užspaudė man burną, neleisdamas nė atsikvėpti, o antrąja plūkėsi su mano marškiniais ir savo kelnaitėmis – uždavinys ne iš lengvųjų, kadangi esu stipri ir muisčiausi kaip žebenkštis. Romeras žiebė iš visų jėgų man į veidą, kad liaučiausi, ir ėmė draskyti mano drabužėlį jau abiem rankomis; tada supratau, kad jėga iš jo neištrūksiu. Šmėkštelėjo mintis, kad gal verčiau pasiduoti, gal neilgai

tebūčiau žeminama, bet įsiūtis neleido blaiviai mąstyti, be to, kas žino, ar ir po to užpuolikas nuo manęs atstotų; gal dar ir nužudytų mane, kad jo neįskųsčiau. Nors burnoj buvo pilna kraujo, susitvardžiau ir nutariau jį prašyti, kad manęs nemuštų: juk galim susitarti gražiuoju ir abiem bus gerai, nesą ko skubėti, aš pasirengusi patenkinti jo norus. Nebegaliu smulkiai prisiminti visko, kas įvyko tą naktį: rodos, glosčiau jam galvą ir murmėjau nepadorius žodžius, kurių mane buvo išmokęs lovoje Chuanas Malagietis; taip, ko gero, kiek suminkštinau smurtautoją – jis mane paleido ir atsistojo ant grindų nusimauti kelnaičių, susibrukusių jam ties keliais. Apgraibom susiradau po pagalve durklą, kurį visada laikiau po ranka, ir tvirtai suėmiau jį dešine, slėpdama prie šono. Kai Romeras vėl bandė mane užgulti, netrukdžiau jam, tik pakėlusi abi kojas blauzdomis suspaudžiau liemenį, o kairiąja ranka apkabinau kaklą. Vyriškis patenkintas sumurmėjo, manė, kad aš pagaliau nusprendžiau eiti su juo išvien, ir pabandė pasinaudoti tuo, kad dabar jo viršus. Aš tuo tarpu kojomis sukausčiau jo judesius, sukryžiuodama pėdas virš strėnų. Pakėliau durklą, nutvėriau jį abiem rankomis, numačiau labiausiai pažeidžiamą vietą ir sukaupiau visas jėgas į mirtiną apkabinimą, įsmeigdama ginklą ligi pat rankenos. Ne taip lengva suvaryti peilį į kietą vyro nugarą šitaip gulint, bet man padėjo baimė. Arba jis mirs, arba aš! Išsigandau, kad būsiu nepataikiusi, nes Sebastianas Romeras išsyk nesureagavo, lyg nebūtų pajutęs dūrio, bet paskui veriamai sustaugė ir nusirito ant aslos šalia ryšulių krūvos. Dar pabandė stotis, tačiau suklupo, iš pradžių lyg ir nustebęs, bet jo nuostaba greit virto siaubu. Griebė rankomis sau už nugaros, beviltiškai bandydamas išsitraukti durklą. Pasirodo, ne veltui ištyrinėjau žmogaus kūną, kai vienuolyno ligoninėje gydžiau žaizdas: dūrio būta mirtino. Vyras vis dar stengėsi nepasiduoti, o aš sėdėdama ant lovos žiūrėjau, pašiurpusi ne

mažiau už jį, bet pasirengusi šokti ant jo, jeigu imtų rėkti, ir kaip nors užčiaupti jam burną. Bet jis nerėkė, tik grėsmingas gargaliavimas ištrūko jam iš lūpų pro rausvas putas. Po valandėlės, kuri man atrodė be galo ilga, jis sudrebėjo kaip nesavas, ėmė vemti kraujais ir čia pat susmuko. Ilgokai laukiau, kol atsileido nervai ir pajėgiau mąstyti; pagaliau įsitikinau, kad Romeras nebepajudės. Šykščioj vienintelės žvakės šviesoj regėjau, kaip kraujas sunkiasi į aslą.

Likusią nakties dalį praleidau šalia Sebastiano Romero kūno; iš pradžių meldžiau Švenčiausiąją Mergelę dovanoti man už tokį sunkų nusikaltimą, o paskui svarsčiau, kaip išvengti atsakomybės už jo padarinius. Nežinojau šio miesto įstatymų, bet jeigu jie tokie kaip Plasensijoje, galvojau, tada supūsiu kalėjime, nebent sugebėčiau įrodyti, kad nužudžiau gindamasi, bet tai padaryti bus sunku, nes teisėjai visada linkę įtarti moterį. Iliuzijų neturėjau: juk mes visuomet liekam kaltos dėl vyrų ydų ir nuodėmių. Ką pamanys teismas apie jauną vienišą moterį? Sakys, kad pati pasikvietė niekuo dėtą jūrininką, o paskui jį nužudė, kad apvogtų. Išaušus uždengiau lavoną antklode, apsirengiau ir nuėjau į uostą, kuriame vis dar stovėjo inkarą išmetęs Manuelio Martino laivas. Kapitonas išklausė mano istoriją iki galo nepertraukdamas, tik kramtė tabaką ir kasėsi pakaušį.

– Atrodo, kad teks man išnarplioti tą painiavą, ponia Inese, – pareiškė jis, kai baigiau kalbėti.

Atėjau į kuklųjį savo būstą su jūrininku, kuriuo pasitiki kapitonas, ir dviese išnešėm Romerą, suvyniotą į gabalą burės. Niekada taip ir nesužinojau, ką su juo padarė; spėju, kad pririšę akmenį išmetė į jūrą, o ten jau žuvys pasirūpins jo palaikais. Manuelis Martinas patarė man ilgai nelaukus bėgti iš Kartachenos, nes tokios paslaptys anksčiau ar vėliau vis tiek iškyla aikštėn, tad po kelių dienų, atsisveikinusi su seserėčia ir jos vyru, su dar dviem keliautojais patraukiau

Panamos miesto link. Keli indėnai nešė mūsų mantą ir vedė mus per kalnus, girias bei upes.

Panamos sąsmauka – tai siaura sausumos juosta, skirianti mūsų Europos vandenyną nuo Pietų jūros, kitaip dar vadinamos Ramiuoju vandenynu. Jos plotis nesiekia nė dvidešimties lygų, bet kalnai ten skardingi, vandenys nesveiki, pelkės pilnos puvėsių, oras užkrėstas drugiu ir dvokia. Gyvena ten priešiškai nusiteikę indėnai, sausumoj ir upėse pilna driežų ir gyvačių, bet kraštovaizdis didingas, o paukščiai nepaprastai gražūs. Visą kelią mus lydėjo beždžionių klegesys; tie smalsūs ir įžūlūs žvėreliai tolydžio taikėsi šokti ant mūsų ir pasigriebti maisto. O jau tos džiunglės – gili žaluma, ūksminga ir grėsminga! Mano bendrakelioniai laikė užtaisytus ginklus ir žingsniavo nenuleisdami akių nuo indėnų, nes jie gali mus išduoti, jei tik nebūsim pakankamai budrūs, – taip bent buvo mus įspėjęs tėvas Gregorijus. Jis liepė mums saugotis ir kaimanų, nutempiančių grobį į upės dugną; raudonųjų skruzdėlių, kurios plūsta tūkstančiais, įlenda į kūną per visas angas ir per kelias minutes sugraužia jį iš vidaus; rupūžių, apakinančių žmones nuodingomis seilėmis. Stengiausi apie visa tai negalvoti, kad baimė neparalyžiuotų manęs. Juk ir Danielis Belalkasaras sakė, jog neverta iš anksto graužtis dėl nelaimių, kurios gal mūsų ir neištiks. Pirmąją kelio dalį nuplaukėm valtimi, kurią irklavo aštuoni čiabuviai. Džiaugiausi, kad čia nėra mano seserėčios, nes irkluotojai darbavosi nuogi, ir iš tiesų, nors gamtovaizdis buvo pasigėrėtinas, mano akys vis krypo tenai, kur nedera žiūrėti. Kelionę baigėm raitomis ant mulų. Nuo paskutinio kalno įžvelgėme turkio spalvos jūrą ir miglos apgaubtą Panamos miestą, dūstantį karštose išgarose.

CAPUZ

ANTRAS SKYRIUS

Amerika, 1537–1540 metai

TRISDEŠIMT TREJŲ METŲ sulaukęs Pedras de Valdivija kartu su Cheronimu de Alderete atvyko į Venesuelą – *Mažąją Veneciją*, kaip ją pašaipiai pavadino pirmieji tyrinėtojai, pamatę jos pelkes, protakas ir trobeles ant polių. Jis paliko švelniąją Mariną Ortis de Gaete, pažadėjęs grįžti turtingas arba išsikviesti ją pas save, kai tik bus įmanoma – menka paguoda vienai likusiai merginai! Kelionei Pedras išleido visa, ką turėjo, ir dar gavo skolintis. Kaip ir kiekvienas, ryžęsis plaukti į Naująjį Pasaulį, jis paskyrė savo turtą, garbę ir gyvybę tam žygiui, nors ir nukariautos žemės, ir penktadalis lobių – jeigu jų bus – atiteks Ispanijos monarchui. Ne veltui sakė Belalkasaras, jog žygis su karaliaus pritarimu vadinasi nukariavimas, konkista, o be jo vadintųsi ginkluotas apiplėšimas.

Karibų jūros paplūdimiai, žėrintys jų vandenys bei smėlis ir puikios palmės pasitiko keliautojus klastinga ramybe, nes juos, vos tik žengusius tolyn nuo kranto, iškart prislėgė džiunglių košmarai. Teko skintis kelią mačetėmis, apkvaitus nuo drėgmės ir kaitros, be atvangos puldinėjamiems uodų ir kažkokių neregėtų žvėrių. Vyrai maknojo patižusia žeme, klimpdami ligi šlaunų į minkštus puvėsius, vos pavilkdami kojas, aplipę šlykščiomis dėlėmis, siurbiančiomis jų kraują. Ir ginklo iš rankų negali paleisti – juk indėnai su užnuodytomis strėlėmis, pasislėpę tankmėje, tylomis seka kiekvieną įsibrovėlių žingsnį.

– Laukiniams gyvi nepasiduosim! – įspėjo draugus Alderetė ir priminė jiems, kaip konkistadoras Fransiskas Pisaras per pirmąjį žygį į žemyno pietus su būreliu saviškių įžengė į apleistą kaimelį, kuriame dar ruseno laužai. Alkani ispanai atidengė katilus ir pamatė, kas plaukioja virale: žmonių galvos, rankos ir kojos, širdys ir kepenys.

– Tai nutiko vakaruose, kai Pisaras ieškojo, kur ta Peru, – paaiškino Pedras de Valdivija, atseit daug žinantis apie atradimus ir nukariavimus.

– Šių kraštų indėnai karibai – irgi žmogėdros, – spyrėsi Cheronimas.

Neįmanoma buvo orientuotis toj bekraštėj žalumoj, tame pirmykščiame prieštvaniniame pasaulyje, labirinte be pradžios ir pabaigos, be laiko, be praeities. Kas nutols nuo upės bent porą žingsnių, tą džiunglės praris negrįžtamai, kaip kad atsitiko vienam žmogui, kuris pasiklydo tarp paparčių šaukdamasis mamos, pametęs protą iš ilgesio ir baimės. Vyrai žingsniavo tylomis, slegiami vienatvės, gilios kaip praraja, ir nerimo, nebylaus kaip žvaigždės. Vandeny knibždėte knibždėjo piranijų, kurios, vos užuodusios kraują, puola tenlink visu pulku ir sudoroja krikščionį per kelias minutes – vien kaulai, balti ir švarūs, beliudija, kad kitados būta žmogaus.

Toj apstingoj gamtoj nebuvo ko valgyti. Maisto atsargos greit išseko ir prasidėjo bado kančios. Kartais pavykdavo sumedžioti beždžionę, bet ją tekdavo ryti žalią, bjaurintis žmogiška to gyvūno išvaizda ir smarve, mat amžinoj girios drėgmėj labai buvo sunku įkurti ugnį. Paragavę kokio nepažįstamo vaisiaus, vyrai susirgdavo ir kelias dienas nepajėgdavo eiti, vėmimo ir žiauraus viduriavimo išsekinti. Vienas mirė, kai jam pro visur, net iš akių, paplūdo kraujas, kitą prarijo pelkė, trečią sutraiškė anakonda, didžiulė vandeninė gyvatė, storumo sulig vyro koja, o ilgumo kaip penkios ietys, suguldytos išilgai. O jau oras – ne oras, bet karštas garas, pašvinkęs, nesveikas, sakytum iš slibino gerklės. „Tikra šėtono karalystė“, – murmėjo kareiviai ir, ko gero, neklydo, nes įsikarščiuodavo ir susiriedavo kas valandėlė. Vadams sunkiai sekėsi išlaikyti bent šiokią tokią drausmę ir priversti vyrus eiti toliau. Į priekį juos ginė tik vienas masalas – Eldoradas, Auksinis miestas.

Sulig kiekviena to sunkaus žygio diena tirpo Pedro de Valdivijos tikėjimas būsima sėkme ir augo apmaudas. Ne apie tai jis svajojo Estremadūroje, savo dvare, kurį paliko. Vyras buvo pasirengęs kautis su barbarais didvyriškuose mūšiuose ir užkariauti tolimus kraštus Dievo ir karaliaus garbei, bet niekada nemanė, jog teks panaudoti savo kardą, skynusį pergales Flandrijoj ir Italijoj, kovai su gamta. Bjaurėjosi jis ir bendražygiais, gobšiais ir žiauriais; tokie dalykai kaip garbė ar idealizmas nebuvo pažįstami tiems brutaliems kareivoms. Išskyrus Cheronimą de Alderetę, ne sykį rodžiusį taurumo pavyzdžius, visi kiti buvo prasčiausios rūšies niekšeliai, klastingi ir mušeikos. Visos ekspedicijos vadas, kuriuo Valdivija pasibjaurėjo iš pat pirmos dienos, neturėjo nei doros, nei sąžinės: plėšikavo, prekiavo indėnais kaip vergais ir nemokėjo, kaip priklauso, penktadalio laimikio karaliaus rūmams. *Kur mes veržiamės, tokie pikti ir nieko gero nesitikėdami, juk*

vis tiek nė vienas nepaiimsim aukso į kapą? – svarstė Valdivija, bet ėjo ir ėjo, nes trauktis nebebuvo kur. Taip tuščiai jie žygiavo kelis mėnesius, kol pagaliau Pedrui de Valdivijai ir Cheronimui de Alderetei pavyko atsiskirti nuo pragaištingojo būrio ir nuplaukti į Santo Domingo miestą La Espanjolos saloje; ten jie tikėjosi atsigauti po kelionės negandų. Pedras ta proga nusiuntė Marinai šiek tiek sutaupytų pinigėlių – taip ketino elgtis visą laiką, kol tik bus gyvas.

Tomis dienomis salą pasiekė žinia, kad Fransiskui Pisarui, esančiam Peru, reikia pastiprinimo. Jo bendrininkas, taip pat konkistadoras, Diegas de Almagras buvo išvykęs į pačius žemyno pietus – ketino pajungti Čilės barbarų žemes. Bendražygiai buvo visai priešingo būdo: pirmasis – paniuręs, nepatiklus ir pavydus, bet labai narsus; antrasis – atviras, sąžiningas ir toks dosnus, kad ketino visą laimikį išdalyti. Tokie skirtingi, bet vienodai ambicingi žmonės neišvengiamai turėjo anksčiau ar vėliau tapti priešais, nors ir buvo prisiekę ištikimybę prieš altorių, bendrai priimdami komuniją – vieną ostiją, padalytą pusiau. Inkų imperija buvo per maža, kad joje išsitektų abudu. Pisaras, tapęs markizu, gubernatorium ir Santjago ordino kavalierium, liko Peru kartu su grėsmingaisiais broliais, o Almagras 1535 metais su penkių šimtų ispanų kariuomene ir dešimčia tūkstančių indėnų janakonų, gavęs pasienio provincijos gubernatoriaus titulą, patraukė į Čilę, dar neištirtą kraštą, kurio vardas aimarų kalba reiškė žemės galą. Savo žygiui finansuoti jis, kaip paprastai, išleido savų pinigų daugiau, negu inkas Atahualpa buvo sumokėjęs išpirkos.

Vos tik Diegas de Almagras su savo narsuoliais išžygiavo į Čilę, Pisarui teko slopinti visuotinį sukilimą. Vietiniai Peru gyventojai, pamatę, kad *virakočai* – taip jie vadino ispanus – suskaidė savo kariuomenę, pakėlė ginklą prieš įsibrovėlius. Kilo pavojus, kad nesulaukus skubios pagalbos ne tik nepa-

vyks nukariauti inkų imperijos, bet ir patys ispanai, susidūrę su daug gausesnėmis pajėgomis, vargu ar liks gyvi. Fransisko Pisaro prašymas padėti nukeliavo iki La Espanjolos, ten jį išgirdo Valdivija ir nesvyruodamas ryžosi žygiuoti į Peru.

Vien jau tas vardas – Peru – Pedrui de Valdivijai asocijavosi su neregėtais lobiais ir ištobulinta civilizacija, apie kurią taip iškalbingai buvo pasakojęs jo bičiulis Alderetė. Iš tiesų nuostabu, galvojo jis klausydamasis tų šnekų, tik ar viską verta taip liaupsinti? Buvo žinoma, kad inkai esantys žiaurūs, smurtu valdantys savo tautą. Po mūšio, jei nugalėtieji nesutinka besąlygiškai paklusti imperijai, nepaliekantys nė vieno gyvo, o įtarę kad ir menkiausią nepasitenkinimą tremiantys ištisus kaimus už tūkstančio lygų. Skiriantys sunkiausias bausmes priešams, net moterims ir vaikams. Pats Inkas, susituokęs su savo seserimis, kad išsaugotų gryną karališkąjį kraują, įkūnijantis dieviškumą, imperijos dvasią, jos praeitį, dabartį ir ateitį. Apie Atahualpą buvo šnekama, kad jis turįs hareme tūkstančius skaisčių mergelių ir dar galybę vergų, kad mėgstantis savo malonumui kankinti belaisvius ir savo rankomis kirsti galvas ministrams. Beveidė tauta, neturinti balso, gyvenanti priespaudoje; paprastiems žmonėms esą lemta nuo vaikystės lig mirties dirbti, krauti turtus kilmingiesiems – dvariškiams, šventikams ir kariškiams, – kurie lepinasi neregėta prabanga, o prasčiokai su šeima tik vargais negalais pramintantys iš žemės sklypo, kuris esąs jiems skirtas, bet ne jų nuosavas. Ispanai pasakojo, kad daugelis indėnų praktikuojantys sodomiją, už kurią Ispanijoj baudžiama mirtimi, nors ją draudžiantys ir inkai. Tų žmonių gašlumą liudijanti ir erotinė keramika, kurią avantiūristai rodo smuklių lankytojams; šie tik smalsiai žiūri – jiems niekad nė į galvą nešovę, kad galima smagintis tokiais būdais. Dar pasakojama, kad motinos prieš atiduodamos dukrą vyrui pačios pirštu atimančios jai nekaltybę.

Valdivijai anaiptol neatrodė smerktinas noras nuvykus į Peru praturtėti, bet ne tai jį skatino; jis jautė pareigą padėti saviškiams ir pelnyti šlovę, jau spėjusią priblėsti. Tuo jis skyrėsi nuo kitų pastiprinimo ekspedicijos dalyvių, kuriuos viliojo tik aukso spindesys. Jis pats man tai tvirtino daugybę kartų, ir aš juo tikiu, nes toks elgesys sutinka su kitais jo gyvenimo sprendimais. Idealizmo skatinamas, jis po daugelio metų atsisakė saugaus gyvenimo ir pagaliau įgyto turto, nes ėmėsi užduoties, kurią buvo sužlugdęs Diegas de Almagras, – nukariauti Čilę. Šlovė, vien tik šlovė – tai buvo vienintelis jo gyvenimo orientyras. Niekas nemylėjo Pedro labiau nei aš, niekas jo nepažinojo geriau nei aš, todėl galiu kalbėti apie jo dorybes, kaip jau esu minėjusi jo ydas, anaiptol nemenkas. Nepaneigsiu, kad jis mane išdavė ir pasielgė su manim niekšiškai, bet juk nestigo ir dar doresnių, dar narsesnių vyrų, apgavusių savo moteris. Galiu tad užtikrinti: Pedras de Valdivija buvo vienas iš doriausių ir narsiausių vyrų, atkeliavusių į Naująjį Pasaulį.

Valdivija pasiekė Panamą ir ten 1537 metais su keturiais šimtais kareivių patraukė į Peru. Kelionė užtruko porą mėnesių, o pasiekus tikslą paaiškėjo, kad indėnų sukilimas jau numalšintas – Diegas de Almagras pačiu laiku grįžo iš Čilės ir savo būrio pajėgomis parėmė Fransiską Pisarą. Almagras žygiuodamas tolyn į pietus buvo perkopęs snieguotas kalnų viršūnes, ištvėręs neapsakomas kančias ir sugrįžo į karščiausią planetos dykumą ligotas. Jo ekspedicija Čilėje pasiekė Bio Biją, tą pačią upę, nuo kurios prieš septyniasdešimt metų pasitraukė inkai po bergždžių mėginimų užvaldyti pietinių indėnų mapučų žemes. Ta karinga tauta, kitados sustabdžiusi inkus, taip pat atmušė Almagrą ir jo vyrus.

Mapu-čė, „žemės žmonės“, kaip jie save vadina, dabar vadinami araukanais – skambesniu vardu, kurį jiems davė poetas Alonsas de Ersilija i Suniga; nežinau, iš kur jis tą vardą ištraukė – gal iš Arauko vietovės toli pietuose. Aš ketinu ir toliau, kol gyva būsiu, vadinti juos mapučais, nes taip sako jie patys. Manau, kad nedera keisti tautos vardo vien dėl rimo: araukanas, ispanas, titanas ir taip toliau per visus tris šimtus puslapių. Alonsas buvo dar pienburnis ir gyveno Madride, kai mes, pirmieji ispanai, kovėmės toje žemėje; į Čilės nukariavimą jis kiek pavėlavo, bet jo eilės, apdainuojančios tą epopėją, skambės per amžius. Kai narsiųjų Čilės įkūrėjų jau ir kauleliai bus sudūlėję, žmonėms juos primins to jaunikaičio kūrinys, ne visada tiksliai nušviečiantis įvykius, nes jame dėl rimo kai kada aukojama tiesa. Be to, Alonsas gan nepalankiai atsiliepia apie mūsiškius; ko gero, daugeliui jo gerbėjų susidarė ne visai teisinga nuomonė apie Araukanijos karą. Poetas kaltina ispanus žiaurumu ir besaikiu troškimu turto, o mapučus idealizuoja: jie esantys narsūs, taurūs, didžiadvasiai, teisingi ir itin gerbiantys moteris. Manau, kad pažįstu juos geriau nei Alonsas, nes jau keturiasdešimt metų ginu tai, ką sukūrėm Čilėje, o jis čia praleido vos kelis mėnesius. Žaviuosi mapučų drąsa ir karšta jų meile savo žemei, bet galiu patvirtinti, kad jie nėra užuojautos ir švelnumo pavyzdys. Romantiška meilė, Alonso taip išgarbinta, gana reta jų tarpe. Kiekvienas vyras turi keletą žmonų, bet vertina jas tik kaip darbinius gyvulius ir vaikų gimdytojas; kai pagrobia vieną kitą ispanę, tas pat laukia ir jų. Tos vargšės moterys nelaisvėj patiria tiek pažeminimų, kad dažnai nebenori grįžti į savo šeimą – joms tiesiog gėda. Beje, turiu pripažinti, kad ir ispanai ne geriau elgiasi su indėnėmis, kurias paverčia tarnaitėmis ir pasismaginimo objektais. Mapučai pranašesni už mus kitais atžvilgiais, pavyzdžiui, jie nėra godūs. Auksas, žemė, titulai, šlovė jų nė kiek nevilioja; stogą jiems atstoja

dangus, guolį – samanos; vaikšto jie sau laisvi po girią arba jodinėja žirgais, pagrobtais iš mūsų, tik vėjas švilpia jiems pro ausis. Ir dar gerbiu juos už tai, kad laikosi duoto žodžio. Ne jie laužo sutartis – mes laužom. Kai jau karas, puls netikėtai, bet ne klastingai, o kai taika – elgsis kaip pažadėję. Iki mums ateinant nežinojo kankinimų ir gerbė karo belaisvius. Sunkiausia bausmė – tremtis, išvarymas iš šeimos ir genties: tai baisiau už mirtį. Už sunkius nusikaltimus čia pat baudžia mirtimi. Pasmerktasis pats išsikasa kapo duobę, prisvaido ten pagalių ir akmenų, vardydamas žmones, kuriuos norėtų pasiimti į aną pasaulį, o paskui gauna mirtiną smūgį kuoka per galvą.

Galiu tik stebėtis, kokios galingos tos Alonso eilės: jos išranda istoriją, meta iššūkį užmarščiai ir ją įveikia. Nerimuoti mano žodžiai neturės poezijos poveikio, bet vis tiek turiu papasakoti savąją įvykių versiją, kad žmonės prisimintų, ką mes, moterys, nuveikėm Čilėje ir ko neužrašė metraštininkai, kad ir labai daug žinantys. Bent jau tu, Isabele, turi žinoti visą tiesą: juk tu esi mano širdies dukrelė, nors ir ne mano kraujo. Numanau, kad aikštėse man bus statomi paminklai, kad mano vardu bus vadinamos gatvės ir miestai, būsiu pagerbta kaip Pedras de Valdivija ir kiti konkistadorai, bet šimtai šaunių moterų, kūrusių tuos miestus, kol jų vyrai kovojo, bus pamirštos. Bet aš nukrypau į šalį. Grįžkim prie to, ką pasakojau, nes laiko man liko nebedaug – širdis jau pavargo.

Diegas de Almagras pasitraukė iš Čilės, jos taip ir nenukariavęs: privertė ir atkaklus mapučų pasipriešinimas, ir savų kareivių nepasitenkinimas – tiek nedaug to aukso! – ir blogos naujienos iš Peru apie indėnų maištą. Grįžo padėti Fransiskui Pisarui nuslopinti sukilimą; abiem drauge pavyko galutinai sutriuškinti priešo pajėgas. Inkų imperija, bado, smurto ir karo sumaišties nualinta, pasidavė. Vis dėlto,

užuot padėkojęs Almagrui už pagalbą, Fransiskas Pisaras su broliais stojo prieš jį, kad atimtų iš jo Kuską, nors tas miestas turėjo priklausyti Diegui – taip buvo paskirstęs žemes imperatorius Karolis V. Pisarų ambicijoms patenkinti nepakako to milžiniško krašto su begaliniais turtais; jie norėjo daugiau, norėjo turėti viską.

Galiausiai Fransiskas Pisaras ir Diegas de Almagras griebėsi ginklo ir susikovė Abankajaus vietovėje; trumpas mūšis baigėsi pirmojo pralaimėjimu. Almagras, didžiadvasis kaip visada, su belaisviais elgėsi maloningai, pasigailėjo ir brolių Pisarų, nenumaldomų savo priešų. Jo elgesio priblokšti, daugelis nugalėtųjų karių perbėgo į jo gretas, nors Diegui ištikimi karininkai spyrė jį nužudyti Pisarus ir pasinaudojant turima persvara užvaldyti Peru. Almagras atmetė tokius patarimus ir verčiau norėjo susitaikyti su nedėkinguoju bendrininku, kuris buvo jį nuskriaudęs.

Tomis dienomis Pedras de Valdivija atvyko į Karalių Miestą ir pakluso jį pakvietusiam Fransiskui Pisarui. Kaip žmogus, gerbiantis įstatymą, jis neprieštaravo nei gubernatoriaus valdžiai, nei jo ketinimams; Pisaras atstovavo Karoliui V ir to pakako. Vis dėlto Valdivija labiausiai nenorėjo dalyvauti pilietiniam kare. Pedras atkeliavo čionai kovoti su maištaujančiais indėnais ir šiukštu neketino kištis į ispanų tarpusavio kivirčus. Jis mėgino tarpininkauti Pisarui ir Almagrui, kad juos sutaikytų, ir vienu metu jau tarėsi pasiekęs tikslą: mat dar nežinojo, kad Pisaras sako viena, o slapčiom planuoja ką kita. Kol gubernatorius varinėjo šnekas apie draugystę, jo galvoj brendo sumanymas pribaigti Almagrą: Pisarui nedavė ramybės troškimas būti vieninteliu valdovu ir užgrobti Kuską. Jis pavydėjo Almagrui nuopelnų ir amžino optimizmo, pavydėjo palankumo, kurį jam rodo Pisaro kareiviai, nes žinojo, kad pats yra jų nekenčiamas.

Ilgiau kaip metus truko rietenos, susitarimų laužymas ir išdavystės, kol pagaliau varžovų pajėgos susikovė Las Salinase, netoli Kusko. Fransiskas Pisaras savo kariuomenei nevadovavo – patikėjo tą darbą Pedrui de Valdivijai, kurio karinius nuopelnus pripažino visi. Jis gavo feldmaršalo titulą, nes buvo kariavęs Italijoje, Peskaros markizo pulkuose, ir mūšiai su europiečiais buvo jam ne naujiena, bet kautis su drausmingais ispanų kariais – ne tas pat, kas su prastai ginkluotais, pakrikusiais indėnais. Valdivijos padėjėju, kartu ir savo atstovu mūšio vadovybėje, Fransiskas Pisaras paskyrė savo brolį Hernandą, nekenčiamą dėl žiaurumo ir pasipūtimo. Noriu tai pabrėžti, idant niekas neimtų kaltinti Pedro Valdivijos dėl žvėriško karių elgesio tomis dienomis, o kad jo tikrai buvo, turiu nepaneigiamų įrodymų, nes man teko slaugyti nelaiminguosius, kurių žaizdos negijo ištisus mėnesius po mūšio. Pisaras turėjo ir patrankų, ir dviem šimtais daugiau karių nei Almagras; jo daliniai buvo labai gerai ginkluoti, aprūpinti naujomis arkebuzomis ir mirtinais artilerijos sviediniais – tokiais geležiniais rutuliais, kurie sprogę išsvaidydavo aštrių peilių užtaisą. Pisaro vyrai buvo gerai pailsėję ir kovingi, o jų priešininkai – patyrę daug vargo ne tik Čilėje, bet ir malšindami Peru indėnų sukilimą. Diegas de Almagras labai sirgo ir pats mūšyje nedalyvavo.

Abi kariuomenės susitiko Las Salinaso slėnyje auštant, o indėnų kečujų kariai nuo gretimų kalvų stebėjo įdomų reginį, kaip *virakočai* žudo vieni kitus tarsi pasiutę žvėrys. Kečujai negalėjo suprasti nei tų barzdotų kareivių ritualų, nei jų motyvų. Iš pradžių jie sustojo tvarkingomis gretomis, spindėdami gludintais šarvais ir puikaudamiesi žirgais, paskui priklaupė vienu keliu ant žemės, o kiti juodai vilkintys *virakočai* tuo tarpu darė burtus su kryžiais ir monstrancijomis. Visi valgė po kąsnelį duonos, žegnojosi, leidosi laiminami, iš tolo sveikino vieni kitus, ir pagaliau, šitaip pasimaivę kone

dvi valandas, susiruošė vieni kitus galabyti. Na ir galabijo – metodiškai, nuožmiai. Valandų valandas grūmėsi vyras prieš vyrą, ir vieni, ir kiti šaukdami tą patį: „Tegyvuoja karalius ir Ispanija!“, „Santjagas* su mumis!“ Per tą sąmyšį ir per dulkes, kurias kėlė gyvulių kanopos ir žmonių batai, negalėjai matyti, kur savas, kur svetimas, nes visos uniformos įgavo tą pačią molio spalvą. Tuo tarpu indėnai plojo katučių, lažinosi tarpusavy, užkandžiavo spragintais kukurūzais ir sūdyta mėsa, kramsnojo koką, gėrė *čičą* ir piktinosi, kad ta brolžudiška kova niekaip nesibaigia – jau ir žiūrėt nusibodę.

Tik į pavakarę mūšis baigėsi pisarininkų pergale, iškovota feldmaršalo Pedro de Valdivijos karinio talento dėka – jis tapo dienos didvyriu. Bet čia Hernandas Pisaras davė paskutinį įsakymą: „Kapot galvas!“ Jo kareiviai, užsidegę nauja neapykanta, kurios paskui ir patys išsigynė, ir metraštininkai nepateisino, užkūrė kruviną pirtį šimtams tautiečių, net buvusiems žygio draugams, su kuriais kartu atrado ir nukariavo Peru. Jie pribaigė sužeistus almagrininkus ir su kardu bei ugnim įžengę į Kuską prievartavo moteris, tiek ispanes, tiek indėnes ir negres, plėšė ir niokojo namus, kiek širdis geidė. Nugalėtojai elgėsi su pralaimėjusiais taip pat žvėriškai kaip inkai – tuo jau viskas pasakyta, nes pastarieji niekuomet nebuvo humaniški: pakanka prisiminti kai kuriuos įprastinius kankinimus – pasmerktasis pakariamas už kojų, kaklą apvyniojus žarnomis, arba jam nulupama oda ir mirtininkui dar gyvam esant iš jos daromi būgnai. Ispanai šįsyk ligi to nepriėjo, nes buvo išsekę, – taip bent man pasakojo kai kurie iš tų, kurie liko gyvi. Kai kurie Almagro kariai, nežuvę dar mūšio lauke nuo tautiečių rankos, buvo

---

* Santjagas, Ispanijos patronas, – tai vienas iš dvylikos Jėzaus apaštalų, Jokūbas Vyresnysis, Zebediejaus sūnus, Jono Evangelisto brolis. Jis 30 m. po Kr. atkeliavęs į Ispaniją ir ją apkrikštijęs. Miręs 44 m. *(Vert.)*

sunaikinti indėnų, kurie mūšiui pasibaigus nusileido nuo kalvų šūkaudami iš džiaugsmo, kad bent sykį ne jie pralaimėjo. Švęsdami tyčiojosi iš lavonų, badė juos peiliais ir apmėtydavo akmenimis. Valdivijai, nuo dvidešimties metų amžiaus kariavusiam daugelyje šalių su visokiais priešais, ši diena tapo viena iš gėdingiausių per visą karo tarnybą. Dažnai jis šaukdamas pabusdavo mano glėbyje, kankinamas košmarų, per kuriuos regėdavo kovos draugus perpjautomis gerklėmis, kaip kad po Romos apiplėšimo jam sapnavosi motinos, nusižudančios kartu su vaikais, kad nepakliūtų į nagus marodieriams.

Diegas de Almagras, jau šešiasdešimt vienų metų amžiaus, labai išvargintas ligos ir Čilės kampanijos, buvo paimtas į nelaisvę, pažemintas ir atiduotas teismui; bylos nagrinėjimas užtruko du mėnesius, bet kaltinamasis taip ir negavo progos gintis. Sužinojęs, kad yra nuteistas mirti, paprašė, kad priešo feldmaršalas Pedras de Valdivija išklausytų paskutinius jo nurodymus, nes nematė, kuo galėtų labiau pasitikėti. Diegas de Almagras vis dar buvo išvaizdus, nors ir sifilio palaužtas, ir daug mūšių ištvėręs. Tik vieną jo akį, kurią buvo praradęs per susidūrimą su laukiniais dar prieš atrandant Peru, dengė juodas lopas. Tąsyk jis pats vienu trūktelėjimu išrovė strėlę kartu su jos persmeigta akim ir kovėsi toliau. Aštriu akmeniniu kirviu jam buvo nukirsti trys dešinės rankos pirštai, tada jis čiupo kardą kairiąja ir pusiau aklas, apsipylęs krauju, grūmėsi tol, kol sulaukė draugų paramos. Paskui jo žaizda buvo prideginta raudonai įkaitinta geležim ir verdančiu aliejumi, tad veidas liko sudarkytas, bet vis tiek patrauklus dėl nuoširdžios šypsenos ir meilios išraiškos.

– Jį reikia nukankinti aikštėje, visiems matant! Jis vertas pavyzdinės bausmės! – sukomandavo Hernandas Pisaras.

– Nedalyvausiu toj egzekucijoj, ekscelencija. Kareiviai nepritartų. Sunki jiems buvo ta brolžudiška kova, nebepilkim druskos ant žaizdų. Kad tik pulkai neimtų maištauti, – draudė jį Valdivija.

– Almagras gimė kaimiečiu, tegul ir miršta kaip kaimietis, – atkirto Hernandas Pisaras.

Pedras de Valdivija pagalvojo, kad Pisarai nėra kilmingesni už Diegą de Almagrą, bet nutylėjo. Juk ir Fransiskas Pisaras buvo nesantuokinis vaikas, motinos pamestas ir negavęs išsilavinimo. Abu jie buvo visiški skurdžiai, kol laimingas likimo posūkis nusviedė juos į Peru ir padarė turtingesnius už karalių Saliamoną.

– Donas Diegas de Almagras turi karvedžio titulą ir yra Naujojo Toledo gubernatorius. Kokį pasiaiškinimą jūs nusiųsit mūsų imperatoriui? – neatlyžo Valdivija. – Kartoju jums, didžiai gerbiamas ekscelencija, kad neverta provokuoti kareivių – jie jau ir be to pakankamai įsiaudrinę. Diegas de Almagras yra nepriekaištingas karys.

– Kuris grįžo iš Čilės, gaujos nuogų laukinių sumuštas! – šūktelėjo Hernandas Pisaras.

– Ne, ekscelencija. Jis atskubėjo iš Čilės padėti jūsų malonybės broliui, ponui markizui gubernatoriui.

Hernandas Pisaras suprato, kad feldmaršalas teisus, bet ne toks buvo jo būdas, kad apsigalvotų, juoba kad atleistų priešui. Ir įsakė nukirsti galvą Almagrui Kusko aikštėje.

Per kelias dienas, likusias iki egzekucijos, Valdivija dažnai pats vienas lankė Almagrą niūrioj, nešvarioj kameroj – paskutiniame karvedžio būste. Pedras žavėjosi jo žygdarbiais karo lauke ir plačiai išgarsėjusiu taurumu, nors žinojo ir apie kai kurias jo klaidas bei silpnybes. Ten, kalėjime, Almagras jam pasipasakojo, ką išgyvenęs Čilėje per tuos aštuoniolika

klajonės mėnesių, ir perteikė Valdivijai jos nukariavimo planą, kurio taip ir nespėjo įgyvendinti. Kalbėjo apie siaubingą kelionę per aukštus kalnus, stebimiems kondorų, kurie lėtai suko ratus jiems virš galvų laukdami, ar nekris dar kas nors, kad galėtų nulesti jo kaulus. Nuo speigo mirė per du tūkstančius pagalbininkų indėnų, vadinamųjų janakonų, du šimtai negrų, apie penkias dešimtis ispanų ir nesuskaitoma daugybė arklių bei šunų. Dingo net ir utėlės, o blusos byrėjo iš drabužių kaip aguonos grūdeliai. Niekas ten neauga, net ir kerpės; visur tik uolos, vėjas, šaltis ir vienatvė.

– Mūsų būklė, pone Pedrai, buvo tokia beviltiška, kad graužėm žalią sušalusių gyvulių mėsą ir gėrėm arklių šlapimą. Dienomis žygiavom skubėdami, kol neužklupo sniegas ir kojų nepakirto baimė. Naktimis miegodavom apsikabinę arklius ir šunis. Kas rytas skaičiuodavom nebegyvus indėnus ir paskubom kalbėdavom poterius už jų sielą, nes kam nors kitam nebebuvo laiko. Suledėjusius jų kūnus palikdavom ten, kur jie krito, kad rodytų kelią būsimiems keliautojams.

Almagras dar pridūrė, kad kastilų šarvus sukaustydavo ledas ir žmogus nebegalėdavo jų nusimesti, o nusimaunant batus arba pirštines sykiu be skausmo nutrūkdavo ir pirštai. Net ir beprotis nebūtų sutikęs grįžti tuo pačiu keliu, aiškino Diegas, tad buvo nutarta eiti per dykumą; niekas neįsivaizdavo, kad ten irgi bus siaubinga. Kiek pastangų tenka padėti krikščioniui nukariautojui, kiek kančių jo laukia! – mąstė Valdivija.

– Dieną dykuma įkaista kaip keptuvė, o šviesa tokia ryški, kad varo iš proto tiek žmones, tiek arklius, jiems ima vaidentis medžiai ir gėlo vandens ežerėliai, – pasakojo karvedys. – Bet vos saulei nusileidus oras bemat atvėsta ir iškrinta kamančaka – rasa, tokia šalta kaip gilūs sniegynai, kurie mus kankino kalnų keterose. Gabenomės gausiai vandens, supilstyto į statines ir odinius vynmaišius, tačiau greit jo be-

veik nebeliko. Troškulys pribaigė daugelį indėnų ir drumstė protą ispanams.

– Kelionė į pragarą, pone Diegai, kitaip ir nepasakysi, – atsiliepė Valdivija.

– Tikrai, pone Pedrai, bet užtikrinu jus, kad jei likčiau gyvas, grįžčiau ir bandyčiau iš naujo.

– O kam, jeigu ten tokios siaubingos kliūtys ir toks menkas atlygis?

– Todėl, kad įveikę kalnynus ir dykumą, kurie atskiria Čilę nuo kitų žinomų šalių, rasime malonų kalvotą kraštą su kvapniais miškais, derlingais slėniais, vandeningomis upėmis ir tokiu puikiu klimatu, kokio nėra nei Ispanijoj, nei kur nors kitur. Čilė – tai rojus, pone Pedrai. Ten mes turime kurti miestus ir džiaugtis gyvenimu.

– O kokia jūsų malonybės nuomonė apie Čilės indėnus? – paklausė Valdivija.

– Iš pradžių sutikome draugiškus laukinius, kurie vadina save *promaukajais;* jie yra panašaus gymio kaip mapučai, bet kitų genčių. Paskui jie ėmė mums priešintis. Tie žmonės yra susimaišę su Peru ir Ekvadoro indėnais, o juos valdo inkanatas, kurio žemės siekia tik Bio Bijaus upę. Mes sutarėm su kai kuriais inkų vadais – *kasikais,* arba *kurakomis*, bet negalėjom žygiuoti toliau į pietus, nes ten gyvena tie mapučai, o jie labai karingi. Turiu jums pasakyti, pone Pedrai, kad nė viename rizikingame žygyje, nė viename mūšyje nesu sutikęs tokių atkaklių priešų kaip tie barbarai, ginkluoti vėzdais ir akmenimis.

– Kitaip ir būt negali, gerbiamasis, jeigu jie įstengė sustabdyti jus ir jūsų karius, iškovojusius tiek pergalių...

– Mapučai žino tik du dalykus – karą ir laisvę. Jie neturi nei karaliaus, nei jokių viršininkų, tik per kautynes klauso savųjų *tòkių*. Laisvė, laisvė ir nieko daugiau. Laisvė jiems svarbiau už viską, todėl ir negalėjom jų užvaldyti, kaip kad

negalėjo ir inkai. Visus darbus tenai nudirba moterys, o vyrai tiek ir teveikia, kad rengiasi kovoms.

Mirties bausmė Diegui de Almagrui buvo įvykdyta 1538 metų viduržiemį, rytą. Paskutinę valandą Pisaras pakeitė savo sprendimą, bijodamas kareivių pasipiktinimo, jei nukirsdintų kalinį viešai, kaip buvo įsakęs. Jis buvo nužudytas kameroj. Budelis jį nukankino garota – iš lėto pasmaugė virve; paskui jo kūnas buvo išmestas į Kusko aikštę ir ten jam nukirsta galva, bet vis dėlto žudikai neišdrįso rodyti žmonėms tą jo galvą, pamautą ant mėsininko vąšo, kaip buvo ketinta. Tik tada Hernandas Pisaras ėmė suvokti ką padaręs ir susirūpino, ką pasakys imperatorius Karolis V. Nusprendė surengti Diegui de Almagrui iškilmingas laidotuves ir pats, vilkėdamas juodais drabužiais, žingsniavo gedulingos procesijos priekyje. Po keleto metų visi broliai Pisarai susilaukė atpildo už savo nusikaltimus, bet tai jau kita istorija.

Turiu plačiau papasakoti apie tuos įvykius, nes jie paaiškina, kodėl Pedras de Valdivija ryžosi pasitraukti iš Peru, šalies, kurią draskė intrigos bei korupcija, ir nukariauti dar nepažįstamas Čilės žemes. Į tą žygį jis leidosi kartu su manim.

Nuo Las Salino mūšio ir Diego de Almagro mirties buvo jau praėję keli mėnesiai, kai aš atkeliavau į Kuską. O per anuos įvykius dar buvau Panamoj, kur ne vienas man sakėsi matęs Chuaną Malagietį, ir vis laukiau žinių apie sutuoktinį. Uoste susitikinėjo žmonės, vykstantys Ispanijon arba atplaukę iš jos. Pro čia keliavo daug kas – kareiviai, karaliaus tarnautojai, metraštininkai, dvasininkai, mokslininkai, avantiūristai ir banditai; visi jie šuto toj pačioj atogrąžų tvankoj. Per juos siuntinėjau žinutes visomis kryptimis, bet laikas bėgo, o iš mano vyrelio – jokio atsakymo. Verčiausi tuo tarpu tais darbais, kuriuos moku: siuvau, viriau ir kepiau, taisiau lūžusius kaulus ir gydžiau žaizdas. Nieko negalėjau pagelbėti tik

sergantiems maru, karštine, sutraukiančia kraują, prancūziškąja liga ir sugeltiems nuodingų vabzdžių, kurių ten pilna, o priešnuodžio nėra. Man pačiai sveikatos nestinga, kaip nestigo mano motinai ir senelei, todėl galiu gyventi tropikuose ir nesusirgti. Jau paskui, Čilėje, be vargo išgyvenau ir dykumoj, kur karšta kaip krosnyje, ir per žiemos potvynius, kai gripas nuvarydavo į kapus net stipriausius vyrus, ir per šiltinės bei raupų epidemijas, kai teko slaugyti ir laidoti užkrečiamus ligonius.

Sykį šnekučiuodama su uoste prisišvartavusio galeaso įgula sužinojau, kad Chuanas jau senokai išplaukęs Peru link, kaip ir kiti ispanai, prisiklausę apie lobius, kuriuos rado Pisaras ir Almagras. Susirinkau visą mantą, pasiėmiau santaupas ir įsiprašiau į laivą, plaukiantį į pietus su būreliu vienuolių dominikonų, nes nebuvau gavusi leidimo keliauti be palydovo. Vaizdavausi, jog tie dvasininkai yra inkvizicijos siųsti, bet niekuomet to neklausiau, nes vien jau tas pavadinimas šiurpino mane tada ir šiurpina iki šiol. Niekad nepamiršiu eretikų sudeginimo Plasensijoje, kai man tebuvo aštuoneri ar devyneri metai. Vėl apsivilkau juodąją suknelę ir ėmiau vaidinti liūdinčią žmoną; tai padėjo man nusigauti į Peru. Vienuoliai žavėjosi mano santuokine ištikimybe, kurios vedama keliavau per pasaulį paskui vyrą, nepasiėmusį manęs su savim, net nežinodama, kur jis apsistojęs. O mane skatino ne ištikimybė, bet noras ištrūkti iš tos netikrumo būsenos, kurioj mane paliko Chuanas. Jau daug metų jo nemylėjau, vargiai beprisiminiau jo veidą ir bijojau, kad susitikusi galiu jo nepažinti. Tačiau nenorėjau likti ir Panamoj, pro kurią be paliovos traukia gašlūs kareiviai ir kur toks nesveikas klimatas.

Kelionė laivu užtruko gal septynetą savaičių, nes teko plaukti zigzagais taikantis prie vėjo užgaidų. Tuomet jau dešimtys ispanų laivų kursavo jūrų keliu į Peru ir atgal, bet

vertingieji jūrlapiai vis dar buvo valstybinė paslaptis. Neturėdami jų visų, laivavedžiai buvo priversti per kiekvieną kelionę užsirašinėti ką pastebėję – nuo vandens ir debesų spalvos iki mažiausių kranto linijos požymių, kai tik ją matė; taip jie tikslino žemėlapius, kuriais paskui naudojosi kiti navigatoriai. Mus vargino audringa jūra, rūkai, štormai, įgulos tarpusavio kivirčai ir kitos negerovės, apie kurias čia daug nekalbėsiu, kad mano pasakojimas pernelyg nenusitęstų. Pakaks paminėti, kad vienuoliai kas rytą laikė mišias, o vakarais turėjom kalbėti rožinį, kad numaldytume vandenyną ir neramias vyrų sielas. Kiekviena kelionė yra pavojinga. Baugu man buvo keliauti trapiu laiviūkščiu, atsidavus bekraščių vandenų malonei, pasikliaunant tik Dievu ir Gamta, toli nuo žmonių pagalbos. Mieliau sutikčiau atsidurti laukinių indėnų apgultoje tvirtovėje, kaip jau ne sykį man yra buvę, nei vėl lipti į laivą, todėl niekad ir nepagalvojau grįžti Ispanijon, net ir tais laikais, kai čiabuvių grėsmė vertė mus sprukti kaip žiurkes, palikus miestus likimo valiai. Visada žinojau, kad mano kaulai atguls indėnų žemėj.

Jūrų platybėse vėl pasijutau vyriškių persekiojama, nors vienuoliai stebėjo mane dieną naktį. Jaučiau, kaip jie manęs tyko tarsi šunų ruja. Negi iš manęs sklinda kvapas kaip iš patelės per draiką? Užsidariusi kajutėje prausdavausi jūros vandeniu, baimindamasi to poveikio, negeidžiamo, nes galinčio atsigręžti prieš mane. Sapnuodavau šnopuojančius vilkus nukarusiais liežuviais, iššieptomis iltimis, pasirengusius šokti ant manęs visu būriu. Kai kada tų vilkų snukiai pavirsdavo Sebastiano Romero veidu. Budėdavau per naktis užsirakinusi kajutėj, siūdavau ir melsdavausi, nedrįsdama išeiti ir įkvėpti gaivaus nakties oro nervams nuraminti – man vis vaidenosi, kad tamsoj slepiasi vyrai. Baugino mane ta grėsmė, be abejo, bet ir traukė, ir viliojo. Geismas buvo tarsi rūsti bedugnė, kuri atsivėrusi man po kojų kvietė pul-

ti ir pražūti jos gelmėse. Žinojau, kas yra aistros palaima ir siautulys, nes buvau tai patyrusi su Chuanu Malagiečiu mudviejų santuokos pradžioj. Daug ydų turėjo mano vyras, bet neneigsiu, kad jis buvo nenuilstamas ir išradingas meilužis, užtat esu jam ne sykį ir atleidusi. Kai jau nebeliko nei meilės, nei pagarbos jam, vis dar jo geidžiau. Gindavausi nuo meilės pagundų įsiteigdama, kad niekuomet nebesutiksiu kito vyriškio, galėsiančio suteikti man tiek pasitenkinimo kaip Chuanas. Žinojau, kad reikia saugotis ligų, kuriomis užkrečia vyrai; buvau prisižiūrėjusi jų padarinių ir būdama tokia sveika bijojau jų kaip velnio, nes juk pakanka mažiausio sąlyčio su sergančiu prancūziškąja liga, kad užsikrėstum. Be to, būčiau galėjusi pastoti, nes kempinės su actu nėra garantuota priemonė, o aš tiek meldžiau Švenčiausiąją Mergelę vaikučio, kad ji, ko gero, imtų ir suteiktų man tą malonę ne laiku. Stebuklai įvyksta ir tada, kai jų nereikia.

Tie protingi argumentai man padėjo ištverti ilgus priverstinės skaistybės metus, kai mano širdis išmoko gyventi būdama nuslopinta, bet kūnas niekada nesiliovė reikalavęs to, kas jam priklauso. Tame Naujajame Pasaulyje oras karštas, palankus geismams, viskas yra ryškiau – spalvos, kvapai, skoniai; geidulius skatina net ir svaigaus aromato gėlės, ir vaisiai, tokie sultingi, gundantys. Kartachenoj, paskui ir Panamoj susvyravo mano principai, kurių laikiausi Ispanijoj. Praeina mano jaunystė, niekais eina gyvenimas... Kam įdomi mano skaistybė? Kas mane pasmerks? Priėjau išvadą, kad Indijoje Dievas turėtų būti nuolaidesnis nei Estremadūroje. Jeigu jis atleidžia už skriaudas, daromas jo vardu tūkstančiams čiabuvių, tikriausiai dovanotų ir vargšei moteriškei už jos silpnybes.

Labai apsidžiaugiau, kai sveiki gyvi pasiekėm Kaljao uostą ir galėjau palikti laivą, kuriame jau buvau beišprotėjanti. Nieko

nėra labiau slegiančio kaip laivas, ištremtas į neaprėpiamus juodus vandenis, į bedugnį ir bekraštį vandenyną. Uostu gal ir per skambu vadinti to meto Kaljao. Sakoma, jog dabar tai svarbiausias Ramiojo vandenyno uostas, iš kurio neapsakomi turtai plaukia į Ispaniją, bet tada ten buvo tik vargana prieplauka. Iš Kaljao nuvykau su vienuoliais į Karalių Miestą, dabar vadinamą nebe tokiu skambiu vardu – Lima. Pirmasis vardas man patinka labiau, todėl ir toliau jį vartosiu. Miestas, neseniai Fransisko Pisaro įkurtas plačiame slėnyje, man pasirodė amžinai apniukęs; nuo saulės šviesos, prasiskverbusios pro drėgną orą, jis rodėsi kažkoks pamėkliškas, kaip miglotieji Danielio Belalkasaro piešiniai. Čia aš apsiklausinėjau ir per keletą dienų susiradau kareivį, kuris pažinojo Chuaną Malagietį.

– Pavėlavai, ponia, – tarė jis man. – Tavo vyras žuvo Las Salinaso mūšyje.

– Chuanas nebuvo kareivis, – paaiškinau jam.

– Kito užsiėmimo čia nėra, kardo griebiasi net ir vienuoliai.

Vyriškis buvo nemalonaus veido, bedantis, nešukuota jo barzda dengė pusę krūtinės, vilkėjo jis apdriskusiais purvinais drabužiais, o elgėsi kaip girtas. Prisiekinėjo man buvęs Chuano draugu, bet aš netikėjau, nes iš pradžių jis kalbėjo, kad mano vyras buvo pėstininkas, prasiskolino lošdamas ir prarado sveikatą per vyną ir moteris, o paskui ėmė paistyti apie kažkokį pliumažą ir brokato apsiaustą. Galiausiai jis kaip reikiant mane išgąsdino – prisiartino ir pamėgino apkabinti, o kai jį atstūmiau, pasisiūlė auksiniais sumokėti man už malonumus.

Kad jau buvau taip toli nusigavusi – iš Estremadūros iki buvusių Atahualpos valdų, – nutariau eiti iki galo ir įsiprašiau į vilkstinę, gabenančią maisto atsargas ir lamų bei alpakų kaimenę į Kuską. Mus saugojo kareivių būrys, kuriam vadovavo toks leitenantas Nunjesas, dailus senbernis, pagy-

rūnas ir, iš visko sprendžiant, pratęs tenkinti savo užgaidas. Su vilkstine, be kareivių, traukė du vienuoliai, raštininkas, teisėjas ir vokietis gydytojas; visi jojo arkliais arba mulais, o kai kuriuos palankinais nešė indėnai. Aš buvau tarp jų vienintelė ispanė, bet begalinę nešikų vorą lydėjo keletas kečujų genties indėnių su vaikais, tempdamos maistą savo vyrams. Vilkėdamos ryškiaspalviais vilnoniais drabužiais, jos atrodė šventiškai, bet jų veidai buvo rūstūs ir kupini pagiežos, būdingos pavergtiems žmonėms. Visos buvo žemaūgės, išsišovusiais skruostikauliais, mažomis pailgomis akimis ir pajuodusiais dantimis, nes kramtė kokos lapus, kad būtų žvalesnės. Vaikučiai man rodėsi žavingi, o kai kurios moterys – patrauklios, nors nė viena net nešyptelėjo. Jos sekė mus keletą lygų, kol pagaliau Nunjesas liepė joms grįžti namo; jos ir pasitraukė viena po kitos, vesdamosi vaikus už rankutės. Vyrai, nešantys krovinius ant pečių, buvo labai stiprūs ir nors žingsniavo basi, apsikrovę kaip nešuliniai gyvuliai, geriau atlaikė orų negandas ir kelionės nuovargį nei mes jodami. Jie galėjo risnoti valandų valandas vis tuo pačiu ritmu, tylomis ir nekreipdami į nieką dėmesio, tarsi miegodami. Ispaniškai ištardavo vos vieną kitą žodį dainingu balsu, lyg skųsdamiesi ir visada – klausiamu tonu. Pasikeisdavo tik ėmus loti leitenanto Nunjeso šunims, dviem plėšriems padarams, išdresuotiems žudyti.

Nunjesas pradėjo persekioti mane nuo pirmos žygio dienos ir jau nebeatstojo. Bandžiau geruoju įtikinti jį, kad liautųsi, nes įsigyti priešą man būtų buvę nenaudinga, priminiau, kad esu ištekėjusi, bet jis sulig kiekviena diena darėsi įžūlesnis. Didžiavosi bajoriška kilme, nors kartais, mano akimis žiūrint, pasielgdavo ir ne visai bajoriškai. Buvo prasimanęs kiek pinigo ir išlaikė tris dešimtis sugulovių, apgyvendintų tarp Karalių Miesto ir Kusko; visos jos esančios „labai meilios“, pasak jo paties. Jo kaime Ispanijoj dėl to būtų kilęs

skandalas, bet Naujajame Pasaulyje, kur ispanai laiko indėnes ir negres savo įgeidžiams tenkinti, tai yra normalu. Dauguma vyrų jas išprievartauja ir pameta, bet kai kurie pasilieka kaip tarnaites, nors tik retas pasirūpina kūdikiais, kurias pagimdo tos vergės. Štai iš kur tuose kraštuose atsirado tiek įniršusių metisų. Nunjesas žadėjo man atsisakyti visų sugulovių, jei priimčiau jo pasiūlymą, kadangi nesą abejonių, jog sutikčiau vos tik gavusi įrodymų, kad mano vyras miręs, o už tai jis galįs galvą guldyti. Tas pasipūtęs leitenantas savo ydomis buvo pernelyg panašus į Chuaną Malagietį ir neturėjo nė vienos jo dorybės, už kurią būčiau galėjusi jį mylėti. Nesu viena iš tų, kurios dusyk užlipa ant to paties grėblio.

Tais laikais ispanes moteris Peru dar galėjai suskaičiuoti ant pirštų, ir nežinojau nė vienos, kuri būtų čion atvykusi pati viena kaip aš. Visos buvo kariškių žmonos arba dukterys ir atkeliavo raginamos karaliaus valdžios, kuriai rūpėjo sujungti šeimas ir sukurti kolonijose teisėtą ir padorią bendruomenę. Tos moterys stūmė dienas uždarytos namie, vienišos ir nuobodžiaudamos, nors ir mėgavosi prabanga, nes turėjo dešimtis indėnių, tenkinančių kiekvieną jų įgeidį. Man pasakojo, kad Peru ponios ispanės net užpakalio pačios nesišluostančios – kam gi tada tarnaitės? Nepratę matyti ispanės be palydovo, vilkstinės vyrai kiek įmanydami stengėsi elgtis su manim pagarbiai, lyg būčiau svarbi ir kilminga asmenybė, o ne vargšė siuvėja, kokia buvau iš tiesų. Ilgame ir nesparčiame žygyje į Kuską jie vis rūpinosi, kad man nieko netrūktų, dalijosi su manim valgiu, užleisdavo palapines ir arklius, dovanojo batus ir vikunijos vilnų skepetą, švelniausią pasaulyje. Už tai prašydavo tik padainuoti arba papasakoti apie Ispaniją, kai apsistodavom nakčiai ir juos prislėgdavo tėvynės ilgesys. Bendrakelionių pagalba neleido man atsidurti keblioj padėty, nes čia viskas kainavo dešimteriopai brangiau negu Ispanijoj ir labai greit likau be

skatiko. Šiame krašte, Peru, aukso buvo tokia gausybė, kad sidabras neteko vertės, o svarbiausių dalykų, tokių kaip pasagų žirgams arba rašalo, stygius toks, kad kainos pakilo beprotiškai. Vienam keliautojui smagiai trūktelėjusi išroviau sugedusį dantį – darbas lengvas ir greitas, pakako maldelės šventajai Apolonijai ir replių, – ir gavau už tai smaragdą, vertą vyskupo. Dabar jis įtaisytas į Dievo Motinos Globėjos karūną ir kainuoja daugiau nei tada, nes Čilėje brangakmenių nėra daug.

Pagaliau, po keleto dienų žygio inkų takais, per sausringas plynes ir kalnus, perėję vieną kitą prarają kabančiaisias tiltais iš plaušinių virvių, pabraidžioję po upelius ir druskožemius, kopdami vis aukštyn ir aukštyn, pagaliau pasiekėm kelionės tikslą. Leitenantas Nunjesas, sėdėdamas aukštai balne, ietimi parodė man Kuską.

Niekad nebuvau mačiusi nieko didingesnio už Kusko miestą, inkų imperijos sostinę, šventą vietą, kur žmonės kalbasi su dievybe. Gal Madridas, Roma arba kai kurie maurų miestai, garsėjantys prašmatnumu, ir galėtų lygintis su Kusku, bet aš jų nepažįstu. Nors ir nukentėjęs nuo karo ir vandalų išpuolių, jis spindėjo kaip baltas perlas po purpuriniu dangum. Man pristigo kvapo ir keletą dienų vaikščiojau dusdama, bet ne dėl aukščio ir praretėjusio oro, kaip buvau tikinama; mane slėgė to miesto šventyklų, tvirtovių ir pastatų grožis. Kalbama, jog kai čionai atėjo pirmieji ispanai, rūmai buvo aptraukti auksu, o dabar stūksojo plikos sienos. Į šiaurę nuo miesto akį traukė įspūdingas statinys – Saksaihuamanas, šventoji tvirtovė, apsupta trimis eilėmis aukštų mūrų, išdėstytų zigzagais, Saulės šventykla, ištisas labirintas gatvių, bokštų, perėjų, laiptų, terasų, požemių ir būstų, kuriuose be rūpesčio gyveno penkiasdešimt ar šešiasdešimt tūkstančių žmonių. Jo vardas reiškė „sotus sakalas“, ir iš tiesų jis kaip

sakalas budėjo viršum Kusko. Tvirtovė buvo sumūryta be kalkių skiedinio iš didžiulių tašytų akmens blokų, suleistų taip tobulai, kad į sandūrą neįsmeigtum nė ploniausio durklo ašmenų. Kaip jie išpjaudavo tokius didžiulius akmens luitus neturėdami metalinių įrankių? Kaip atgabendavo iš tolimų vietų be ratų, be arklių? Ir man kildavo klausimas, kaip saujelė ispanų karių įstengė per tokį trumpą laiką nukariauti imperiją, gebančią pastatyti tą stebuklą. Nors jie ir kurstė vaidus tarp inkų, nors buvo tūkstančiai indėnų janakonų, pasirengusių tarnauti ispanams ir kariauti jų pusėj, visa ta epopėja man ir šiandien tebėra mįslinga. „Mūsų pusėj Dievas, parakas ir geležis“, – sakydavo kastilai, džiaugdamiesi, kad čiabuviai ginasi akmeniniais ginklais. „Pamatę mus atplaukiančius jūra dideliuose namuose su sparnais, jie pamanė, kad esam dievai“, – pridurdavo mano tautiečiai, bet manau, kad jie patys skleidė tą naudingą jiems mintį, kol galiausiai ir indėnus tuo įtikino, ir patys įtikėjo.

Vaikščiojau Kusko gatvėmis apstulbusi, atidžiai stebėdama žmones. Tie vario spalvos veidai niekada nesišypsojo ir nežiūrėjo man į akis. Bandžiau įsivaizduoti, kaip jie gyveno prieš ateinant mūsiškiams, kai tomis pačiomis gatvėmis ištisomis šeimomis vaikštinėjo indėnai, vilkintys ryškiaspalviais drabužiais, žyniai auksiniais antkrūtiniais, kai čia auksiniame palankine, išpuoštame pasakiškų paukščių plunksnomis, buvo nešiojamas brangenybėmis apsikarstęs Inkas, kurį lydėjo muzikantai, išdidūs kariai ir ištisas pulkas Saulės žmonų bei mergelių. Toji visa kultūra išliko įsibrovėlių bemaž nepaliesta, tik mažiau matoma. Inkas tebesėdėjo savo soste, tik buvo laikomas Fransisko Pisaro garbės kaliniu; niekada jo taip ir nepamačiau, nes neturėjau teisės įeiti į konfiskuotus jo rūmus. Gatvės pilnos žmonių, bet visi tyli. Kiekvienam barzdočiui tenka šimtai bebarzdžių čiabuvių. Pasipūtę, triukšmingi ispanai gyvena tarsi kitoj erdvėj, kurioj vietos

gyventojų nė nematyti – jie slankioja kaip kokie šešėliai ankštomis akmeninėmis gatvelėmis. Indėnai užleidžia kelią svetimšaliams, kurie juos sumušė, bet neatsisako savo papročių, tikėjimo ir hierarchijos, vildamiesi išsivaduoti iš barzdylų – esą reikia tik laiko ir kantrybės. Jiems netelpa galvoj, kad atėjūnai liks čia amžinai.

Tuo metu brolžudiška kova, suskaldžiusi ispanus Diego de Almagro laikais, buvo jau nurimusi. Kuske gyvenimas grįžo į senas vėžes, slinko lėtai ir atsargiai, nes buvo susikaupę daug apmaudo ir nedaug tereikėjo aistroms įkaitinti. Kareiviai vis dar nerimo dėl žiauraus pilietinio karo, krašte viešpatavo skurdas ir chaosas, o indėnai buvo verčiami sunkiai dirbti. Mūsų imperatorius Karolis V skelbė privilegijas, kuriose reikalavo pagarbiai elgtis su vietiniais, krikštyti juos ir civilizuoti skleidžiant gėrį ir skatinant gerus darbus, bet tikrovėje buvo kitaip. Karalius, niekada nesilankęs Naujajame Pasaulyje, diktavo protingus įstatymus tamsiuose senovinių rūmų salonuose, už tūkstančių lygų nuo tautų, kurias pasišovė valdyti, pamiršęs amžinąjį žmonių godulį. Labai mažai ispanų paisė tų nurodymų, o užvis mažiau – markizas gubernatorius Fransiskas Pisaras. Net skurdžiausias kastilas turėjo tarnų indėnų, o turtingieji kolonizatoriai laikė jų šimtus, nesgi kokia nauda iš žemės ar kasyklų, jei ten nėra darbo rankų? Klusnumo indėnus mokė prievaizdas su rimbu, bet kai kurie vietiniai verčiau suteikdavo gailestingą mirtį savo šeimai, o paskui nusižudydavo patys.

Šnekėdama su kareiviais susidėliojau po kruopelę visą Chuano istoriją ir įsitikinau, kad jo nebėra gyvo. Mano vyras, iššvaistęs sveikatą karštose Šiaurės džiunglėse beieškodamas Eldorado, atkeliavo į Peru ir įstojo į Fransisko Pisaro kariuomenę. Kareivio tarnyba buvo jam ne prie širdies, bet jis sugebėjo pasinaudoti ryšiais su indėnais. Prasimanė šiek tiek aukso, nes to gero čia nestigo, bet viską pralošė lažybomis.

Gavo pasiskolinti pinigų iš draugų ir dar nemenką sumą – iš Hernando Pisaro, gubernatoriaus brolio. Per tą skolą tapo Pisaro liokajumi ir jo pavedimu darė visokias aferas.

Per Las Salinaso mūšį mano vyras kovėsi nugalėtojų gretose gavęs neįprastą įpareigojimą, paskutinį savo gyvenime. Hernandas Pisaras liepė jam pasikeisti uniformomis; ir štai Chuanas jau vilki aksominį oranžinės spalvos drabužį, dailius šarvus, mūvi šalmą su sidabro antveidžiu bei baltu pliumažu ir vaikšto apsigaubęs raštuotu apsiaustu, apsimetęs vadu, o tikrasis vadas su pėstininko uniforma įsimaišęs į eilinių kareivių būrį. Galimas daiktas, kad Hernandas Pisaras pasirinko mano sutuoktinį dėl jo ūgio: juodu buvo vienodo sudėjimo. Pisaras spėjo, kad per mūšį priešai jo ieškos; taip iš tiesų ir nutiko. Prašmatni apranga sudomino Almagro karininkus, jie sugebėjo prisiartinti per kardo smūgio nuotolį ir nukauti niekam nežinomą Chuaną Malagietį, manydami, jog tai gubernatoriaus brolis. Hernandas Pisaras išsaugojo gyvybę, tačiau visiems laikams suteršė savo vardą bailio dėme. Ankstesnieji kariniai jo žygdarbiai tapo išbraukti vienu plunksnos brūkštelėjimu ir niekas nebegalėjo sugrąžinti jam prarastos garbės; tos klastos gėda krito ant visų ispanų, draugų ir priešų, kurie niekada jam nedovanojo už tokį poelgį.

Kaipmat buvo suregztas tylėjimo sąmokslas Pisarui apsaugoti, nes jo visi bijojo, bet gandas apie jo klastą mūšyje ėjo pašnibždom iš lūpų į lūpas smuklėse ir vyrų susibūrimuose. Visi viską žinojo ir svarstė, tad ir aš išsiaiškinau tos istorijos smulkmenas, nors savo vyro kapo ir neradau. Nuo to laiko vis bijau, kad Chuanas, ko gero, nebuvo palaidotas taip, kaip dera krikščioniui, todėl jo siela blaškosi nerasdama vietos. Chuanas Malagietis lydėjo mane ilgoj kelionėj į Čilę, buvo šalia manęs, kai įkūriau Santjagą, palaikė mano

ranką, mirtim baudžiančią indėnų vadus *kasikus*, ir šaipėsi iš manęs, kai verkiau iš įsiūčio ir iš meilės Valdivijai. Dar ir dabar, po keturių dešimtmečių su viršum, jis man retkarčiais pasirodo, nors mano akys jau kai kada ir supainioja jį su kitomis praeities šmėklomis. Mano namas Santjage didelis, kartu su vidaus kiemais, arklidėmis ir sodu užima visą kvartalą; jo sienos yra iš plytų, labai storos, o lubos – aukštos, su ąžuolo sijomis. Jame daug slėptuvių, kuriose gali prisiglausti klajojančios sielos, demonai arba ir Mirtis; ji anaiptol nėra pamėklė su gobtuvu, po kuriuo juoduoja tuščios akiduobės, kaip mus gąsdina kunigai, o didelė apkūni moteris putliomis krūtimis ir išskėstomis rankomis – toks motiniškas angelas. Aš pasiklystu tuose rūmuose. Ištisus mėnesius negaliu užmigti – man stinga šiltos Rodrigo rankos ant pilvo. Naktimis, kai nebelieka tarnų, tik sargybiniai lauke ir budėtojai, jei ko nors prireiktų, vaikštau po namą žibintu nešina, apžiūrinėju erdvius kambarius, kurių sienos išbaltintos kalkėmis, o lubos mėlynos, taisinėju sukabintus paveikslus ir gėles vazose, žvilgčioju į paukščius narveliuose. Sakytum, minu ant kulnų Mirčiai. Kai kada tiek prie jos priartėju, kad pajuntu jos alsavimą, atsiduodantį šviežiais skalbiniais, bet ji žaismingai išsisuka ir nesileidžia sučiumpama, išslysta man iš rankų ir pasislepia tarp daugybės dvasių, gyvenančių šiame name. Viena iš jų – ir vargšas Chuanas, atsekęs paskui mane į pasaulio pakraštį barškindamas nepalaidotais kaulais, ant kurių plaikstosi kruvino brokato skiautės.

Kuske nutrūko paskutiniai pėdsakai mano buvusio vyro. Neabejoju, kad jo kūną, apvilktą prašmatniais kunigaikštiškais Hernando Pisaro rūbais, tuoj po mūšio pirmiausia pakėlė nuo žemės laimėjusios pusės kareiviai, nelaukdami, kol indėnai nulips nuo kalvų grobio likučių pasiimti. Neabejoju, kad jie apstulbo įsitikinę, jog po šalmu ir šarvais – ne jų vadas, o kažkoks kareivis, ir tikriausiai be didelio noro pakluso

įsakymui nuslėpti, kas čia įvyko, nes labiausiai nedovanotinu dalyku ispanas laiko bailumą, bet atliko viską taip gerai, kad mano vyro tarsi nė nebūta šiame pasaulyje.

Pasklidus žiniai, kad Chuano Malagiečio našlė vaikštinėja ir klausinėja, susipažinti su manim panoro pats markizas gubernatorius Fransiskas Pisaras. Karalių Mieste jis buvo pasistatydinęs rūmus ir iš ten valdė imperiją puikybe, klasta ir tvirta ranka, bet šiuo metu kaip tik lankėsi Kuske. Mane jis priėmė salone, išpuoštame brangiais vilnoniais Peru kilimais ir raižytiniais baldais. Didžiojo kunigaikštiško stalo viršus, krėslų atkaltės, taurės, žvakidės ir spjaudyklės buvo iš gryno sidabro. Mat šiame krašte sidabro buvo daugiau nei geležies. Dvariškiai, susigrūdę kampuose, niūrūs kaip maitvanagiai, kuždėjosi ir vartė popierius: štai kokie mes svarbūs! Pisaras vilkėjo prigludusią liemenę, juodo aksomo drabužį, kurio rankovės – su išpjovomis, kaklą gaubė balta klostyta apykaklė, ant krūtinės kabojo stora auksinė grandinė, batų sagtys – irgi auksinės, o pečius dengė sabalo kailis. Tai buvo išdidus vyriškis, įžengęs į septintą dešimtį, pageltusios odos, su žilstančia barzda; įkritusios akys žvelgė su nepasitikėjimu, o balsas skambėjo nemaloniu falcetu. Jis pareiškė man trumpą užuojautą dėl vyro mirties, nepaminėdamas jo vardo, o paskui netikėtai padavė man kapšą pinigų, kad turėčiau iš ko gyventi, „kol galėsiu plaukti atgal į Ispaniją“, kaip jis pareiškė. Tą pačią akimirką impulsyviai priėmiau sprendimą, dėl kurio niekada paskui nesigailėjau.

– Žinokite, didžiai gerbiamas ekscelencija, aš į Ispaniją grįžti neketinu, – pareiškiau jam.

Grėsmingas šešėlis nuslinko per veidą markizui gubernatoriui. Jis priėjo prie lango ir ilgokai žiūrėjo į miestą, plytintį jam po kojų. Pamaniau, kad bus mane pamiršęs, ir jau buvau beeinanti durų link, bet staiga jis neatsigręždamas vėl kreipėsi į mane.

– Koks, sakėt, jūsų vardas, ponia?

– Inesė Suares, pone markize gubernatoriau, pasirengusi jums patarnauti.

– O kaip ketinat užsidirbti pragyvenimui?

– Doru darbu, jūsų malonybe.

– Ir tikiuosi, kad būsit santūri. Santūrumas čia labai vertinamas, ypač moters. Miesto taryba parūpins jums namus. Viso gero ir sėkmės.

Štai ir viskas. Supratau, kad jei noriu pasilikti Kuske, verčiau nieko neklausinėti. Chuanas Malagietis miręs, aš laisva. Galiu tvirtai pareikšti, kad tą dieną prasidėjo mano gyvenimas; visi ankstesni metai buvo tik pasirengimas tam, kas manęs laukia. Dar truputis kantrybės, Isabele, ir pamatysi, kad greitai šis padrikas pasakojimas ateis iki to taško, kuriame susikerta mano ir Pedro de Valdivijos likimai ir prasideda epopėja, su kuria noriu tave supažindinti. Iki tol buvau tik nežymi Plasensijos siuvėja, kaip šimtų šimtai darbininkių, gyvenusių prieš mane ir gyvensiančių po manęs. O su Pedru de Valdivija patyriau pasakišką meilę ir su juo nukariavau karalystę. Nors labai gerbiu Rodrigą de Kirogą, tavo tėvą, ir gyvenau su juo trisdešimt metų, kalbėsiu tik apie Čilės nukariavimo laikotarpį, kurį praleidau su Pedru de Valdivija.

Įsikūriau Kuske, name, kurį man paskyrė markizo gubernatoriaus Pisaro įpareigota miesto taryba. Tai buvo kuklus, bet tvarkingas būstas, trys kambariai su vidaus kiemu, geroj vietoj – miesto centre, visas pakvipęs sausmedžiu, kuris kabarojosi namo sienomis. Man patarnauti atsiuntė tris indėnes, dvi jaunas ir vieną vyresnę; ši buvo priėmusi krikščionišką Katalinos vardą ir tapo geriausia mano drauge. Vėl ėmiausi siuvėjos amato, labai reikalingo ispanėms, nes joms tekdavo taupyti drabužius, atsigabentus dar iš Ispanijos. Be to, gydžiau kareivius, suluošintus arba sunkiai sužeistus kare,

daugiausia Las Salinaso mūšyje. Vokietis gydytojas, atkeliavęs į Kuską iš Karalių Miesto su ta pačia vilkstine kaip ir aš, dažnai mane pasikviesdavo į pagalbą, kai pasitaikydavo sunkus ligonis, o aš ateidavau su Katalina, nes ji nusimanė apie vaistus ir burtus. Gydytojas su Katalina tapo lyg ir konkurentais, nors vargšams ligoniams tai ne visada buvo naudinga. Ji nesidomėjo mokslu apie keturis organizmo skysčius, lemiančius žmogaus sveikatos būklę, o jis niekino žiniuonių metodus, nors jie kai kada būdavo labai veiksmingi. Dirbant su šiais žmonėmis mane labiausiai slėgė amputacijos, bet jų negalėjai išvengti, nes mėsoms pradėjus pūti nebėra kitos galimybės užgydyti žaizdą. Ir vis tiek mažai kas likdavo gyvas po tokios operacijos.

Nieko nežinau apie Katalinos gyvenimą prieš atsikraustant į Peru ispanams; apie savo praeitį ji nekalbėjo, buvo nepatikli ir slaptinga. Kresna, žemaūgė, riešutų spalvos oda, su storomis kasomis, surištomis ant nugaros spalvotais vilnoniais siūlais, akimis kaip angliukais, pakvipusi dūmais, toji Katalina galėjo būti skirtingose vietose tuo pat metu ir dingti nespėjus mirktelėti. Išmoko ispaniškai, perėmė mūsų papročius, atrodė patenkinta, kad gyvena su manim, o dar po poros metų įsiprašė lydėti mane į Čilę. „Matai, *señoray*, aš noriu eiti su tavim“, meldė ji mane daininga savo šneka. Moteriškė buvo apsikrikštijusi, kad išvengtų keblumų, bet nepamiršo ir savojo tikėjimo; čia, būdavo, kalba rožinį ir dega žvakutes prie Švenčiausiosios Mergelės altoriaus, čia jau, žiūrėk, progiesmiais meldžiasi Saulei. Ta išmintinga ir ištikima draugė supažindino mane su vaistiniais augalais ir pamokė perujietiškų gydymo būdų, kitokių nei taikomi Ispanijoj. Ji tvirtino, kad ligas sukelia padykusios dvasios ir demonai: jie įsiskverbiantys pro kūno angas ir įsitaisantys pilve. Buvo dirbusi su inkų medikais, kurie pragręžia skyles kaukolėje, kad numaldytų migreną ir pamišimą; vokietis

žavėjosi ta procedūra, bet nė vienas ispanas nebūtų leidęsis šitaip gydomas. Katalina mokėjo nuleisti ligoniui kraują ne blogiau už geriausią chirurgą ir išvalyti vidurius, kad nebekankintų diegliai ir palengvėtų kūnui, bet šaipėsi iš vokiečio vaistų. „Su tuo greičiau pribaigsi, tikrai, dėde", – sakydavo jam šypsodama dantimis, pajuodusiais nuo kokos, ir daktaras imdavo abejoti išreklamuotais vaistais, kuriuos buvo su tokiu vargu atsigabenęs iš tėvynės. Katalina žinojo stiprių nuodų, geismą žadinančių gėrimų, žolelių, teikiančių neišsenkamos energijos, ir kitų – migdomųjų, stabdančių kraujavimą ir malšinančių skausmą. Ji buvo burtininkė, kalbėdavosi su mirusiaisiais ir regėjo ateitį; kai kada išgėrusi žolelių nuoviro nusikeldavo į kitą pasaulį ir gaudavo patarimų iš angelų. Tiesa, angelais ji jų nevadino, sakydavo, jog tai permatomos sparnuotos būtybės, galinčios nutrenkti žvilgsniu kaip žaibu; kas gi tai galėtų būti, jei ne angelai? Mes vengėm apie tai kalbėti girdint pašaliniams, nes būtume apkaltintos raganavimu ir sandėriu su šėtonu. Neturėjom jokio noro pakliūti į inkvizicijos požemius; už mažesnius dalykus, negu mudvi žinojom, daugybė nelaimėlių baigė gyvenimą ant laužo. Žinoma, ne visuomet Katalinos užkeikimai duodavo norimą rezultatą. Vienąsyk ji pabandė išvaryti iš namų Chuano Malagiečio dvasią, kuri mus labai kamavo, bet pasiekė tik tiek, kad tą patį vakarą nugaišo kelios mūsų vištos, o rytojaus dieną Kusko centre iš kažkur atsirado dvigalvė lama. Vargšas gyvulys dar labiau pakurstė indėnų ir kastilų nesantaiką, nes vieni tikėjo, jog tai esąs nemirtingojo inko Atahualpos įsikūnijimas, o kiti nudobė jį vienu ieties smūgiu, norėdami įrodyti, kad jo nemirtingumas nieko nevertas. Kilo muštynės, per kurias keli indėnai žuvo, o vienas ispanas buvo sužeistas. Katalina išgyveno su manim daug metų, rūpinosi mano sveikata, saugojo mane nuo pavojų ir paskatino mane priimti ne vieną svarbų sprendimą. Vienin-

telis pažadas, kurio ji taip ir neištesėjo, buvo lydėti mane iki senatvės, nes numirė anksčiau už mane.

O tas dvi jaunas indėnes, kurias man paskyrė miesto valdyba, išmokiau siūti, skalbti ir lyginti drabužius – tų darbų, kuriuos pati dirbau Plasensijoj; Kuske tos paslaugos tada buvo labai vertinamos. Kieme nulipdžiau molinę krosnį ir abi su Katalina ėmėm gaminti pyragėlius su įdaru. Kvietiniai miltai brangiai kainavo, bet mes išmokom pakeisti juos kukurūzų miltais. Pyragėliai, ištraukti iš krosnies, nespėdavo ataušti; jų kvapas, pasklidęs gretimuose kvartaluose, kaipmat priviliodavo minią pirkėjų. Bet mes visada palikdavom keletą pyragėlių elgetoms ir atsiskyrėliams, mintantiems iš labdaros. Tas sodrus mėsos, keptų svogūnų, kmynų ir paskrudusios tešlos kvapas tiek įsigėrė man į odą, kad jaučiu jį dar ir dabar. Aš ir mirsiu su pyragėlių aromatu.

Namą išlaikyti pajėgiau, bet šiame mieste, tokiame brangiame ir korumpuotame, vieniša našlė turėjo labai stengtis, kad neskurstų. Būčiau galėjusi ištekėti, juoba vienišų ir nevilties apimtų vyriškių nestigo, net ir gana patrauklių, bet Katalina kaskart mane atkalbėdavo. Ji skaitydavo mano likimą iš savo karoliukų bei kriauklių ir kaskart išpranašaudavo man tą patį: aš gyvensianti labai ilgai ir tapsiu karaliene, bet mano ateitį nulemsiąs vyras, kurį ji matanti vizijose. Pasak jos, tai nesąs nė vienas iš tų, kurie beldžiasi į mano duris arba kimba prie manęs gatvėje. „Kantrybės, *mamitay*, jau regiu ateinant tavąjį *virakočą*“, – žadėdavo ji man.

Vienas iš tų, kurie man piršosi, buvo išdidusis leitenantas Nunjesas, vis neatsižadantis siekio nutverti mane ir nebepaleisti, kaip jis pats stačiokiškai man sakydavo. Vyriškis nesuprato, kodėl aš jį atstumiu, nes ankstesni mano argumentai jo neįtikino. Juk jau patvirtinta, kad esu našlė, tai jis man sakęs nuo pat pradžių. Leitenantas vaizdavosi, kad aš spyriojuosi tik koketuodama, tad kuo šiurkščiau aš nuo jo gy-

niausi, tuo atkakliau jis prie manęs kibo. Turėjau uždrausti jam brautis į mano namus su savo sarginiais šunimis, kad negąsdintų man tarnaičių. Šunys, išdresuoti pulti indėnus, jas užuodę bandydavo nutrūkti nuo grandinės, urgzdavo ir lodavo iššiepę iltis. Leitenantui didžiausia pramoga buvo užsiundyti indėnus žvėrimis, todėl jis nepaisė mano prašymų ir lįsdavo į mano namą su savo šunimis, kaip darydavo ir kitur. Vienąsyk abiem gyvuliams iš snukių ėmė veržtis žalsvos putos ir po poros valandų jie sustiro. Jų šeimininkas įsižeidęs pagrasino nudobti tą, kuris būtų juos nunuodijęs, bet vokietis gydytojas įtikino jį, jog šunys pastipo nuo maro ir jog esą būtina nedelsiant sudeginti jų maitą, idant neužsikrėstų žmonės. Taip jis ir padarė bijodamas, kad pirmąja ligos auka netaptų pats.

Leitenantas lankėsi vis dažniau, o kadangi persekiojo mane ir gatvėje, tai gyvenimas man virto pragaru. „Tas baltasis nesupranta žodžius, tikrai, *señoray*. Aš sakiau, kad jis pasimirs kaip jo šunys“, – pareiškė man Katalina. Nekamantinėjau, ką tai turėtų reikšti. Ir štai ateina Nunjesas kaip visada, atsiduodantis tikru vyru, su dovanomis, kurių aš nenoriu; nuo jo vieno triukšmas pasklinda visame name.

– Kodėl tu mane kankini, gražuole Inese? – klausia jis jau keliasdešimtą kartą, apkabindamas mane per liemenį.

– Neužgauliokit manęs, pone. Aš nedaviau jums teisės elgtis su manim familiariai, – atšoviau vaduodamasi iš jo letenų.

– Gerai jau, taigi, prakilnioji Inese, kada mudu tuokiamės?

– Niekada. Štai jūsų marškiniai ir kelnės, sulopyti ir švarūs. Pasiieškokit kitos skalbėjos, nes nenoriu jūsų matyti savo namuose. Sudie, – ir stumtelėjau jį durų link.

– Sudie, sakai, Inese? Tu dar manęs nepažįsti, moteriške! Niekam nevalia manęs įžeidinėti, juoba paleistuvei! – šaukė jis man iš gatvės.

Buvo malonus pavakarys, tas metas, kai miestelėnai renkasi laukdami, kada iš krosnies bus išimti paskutiniai pyragėliai, bet ne jie man rūpėjo; drebėjau iš įsiūčio ir gėdos. Tik išdalijau keletą pyragėlių vargšams, kad neliktų alkani, ir užtrenkiau duris, nors paprastai laikydavau jas atdaras iki pat nakties vėsos.

– Prakeiktas jis yra, tikrai, *mamitay,* bet tu nebijok. Tas Nunjesas atneš tau gerą likimą, – guodė mane Katalina.

– Jis gali atnešti nebent bėdą, Katalina! Užsirūstinęs pasipūtėlis visada kelia pavojų.

Katalina buvo teisi. Per nelemtąjį leitenantą, kuris nuėjo į smuklę gerti ir girtis, ką ketina man padaryti, tą patį vakarą susipažinau su likimo man skirtu vyru, tiek kartų Katalinos išpranašautu.

Smuklė, patalpa žemomis lubomis, su keletu langelių, pro kuriuos vargiai įeina tiek oro, kiek reikia kvėpuoti, priklausė geraširdžiam andalūzui, kuris neatsisakydavo paskolinti kareiviui, pristigusiam pinigų. Ir dėl to, ir dėl poros negrų, grojančių styginiais instrumentais ir būgnais, smuklė buvo gausiai lankoma. Iš linksmai šurmuliuojančių lankytojų būrio išsiskyrė santūrus vyras, pats vienas geriantis kampe. Jis sėdėjo ant suolelio prie staliuko, išskleidęs gelsvo popieriaus lapą ir prislėgęs jį vyno ropine. Tai buvo Pedras de Valdivija, gubernatoriaus Fransisko Pisaro feldmaršalas ir Las Salinaso mūšio didvyris, tapęs vienu turtingiausių Peru dvarininkų enkomenderų. Už gautas paslaugas Pisaras buvo jam leidęs iki gyvos galvos naudotis gausia Porko sidabro kasykla, dvaru La Kanelos slėnyje, labai derlingame ir našiame, ir šimtais ten dirbančių indėnų. O ką čia dabar veikia įžymusis Valdivija? Jis neskaičiuoja, kiek arobų sidabro iškasta jo kasykloje, kiek jis turi lamų ir kiek maišų kukurūzų, tik nagrinėja žemėlapį, kurį paskubom nubraižė Diegas de Alma-

gras kalėjime belaukdamas budelio. Jam neduoda ramybės svajonė triumfuoti ten, kur patyrė pralaimėjimą karo vadas Almagras, tame paslaptingame krašte pusrutulio pietuose. Jį dar reikia nukariauti ir apgyvendinti, ir tai vienintelė dar neliesta vieta, kurioje karys, toks kaip jis, gali pelnyti šlovę. Jis neketina likti Fransisko Pisaro šešėlyje ir be rūpesčių laukti senatvės Peru. Nesirengia ir sugrįžti Ispanijon, kad ir koks turtingas bei šlovingas būtų. Dar mažiau jį vilioja mintis vėl prisiglausti prie Marinos, kuri tiek metų ištikimai jo laukia ir be paliovos kviečia laiškais, visada kupinais laiminimų ir priekaištų. Ispanija – tai praeitis. O Čilė – ateitis. Žemėlapis rodo kelius, kuriais traukė Almagras su saviškiais, ir sunkiausias tų kelių vietas: kalnagūbrį, dykumą ir ruožus, kur susitelkę priešai. „Į pietus nuo Bio Bijaus upės eiti negalima, mapučai nepraleidžia“, ne kartą įspėjo Almagras. Tie žodžiai jį erzina, žeidžia jo savigarbą. *Aš būčiau praėjęs,* mąsto jis, nors niekada neabejojo pirmtako drąsa.

Štai taip jis ir sėdėjo, kai triukšmingoj smuklėj išgirdo girto šūkalojimą ir nenorom pažvelgė, kas gi ten. Girtuoklis kalbėjo apie kažkokią moterį, kurią ketinantis kaip reikiant pamokyti, tokią išpuikėlę Inesę, drįstančią priešintis garbingam leitenantui, kuris tarnaujantis krikščioniškiausiajam imperatoriui Karoliui V. Tas vardas Valdivijai pasirodė girdėtas, ir greit jis susivokė, jog tai ta jaunoji našlė, kuri gyvena Mergelių Šventyklos gatvėje ir skalbia bei taiso drabužius. Jam neprireikė naudotis jos paslaugomis – tam jo namuose užteko indėnių, – bet ne sykį buvo ją matęs tai gatvėj, tai bažnyčioj ir įsidėmėjęs, nes tai buvo viena iš nedaugelio ispanių Kuske, ir jam kilo klausimas, kiekgi tokia moteris išliks vieniša. Vieną kitą kartą jis net pasekė ją porą kvartalų iš tolo, vien tik norėdamas pasigėrėti jos šlaunų judesiais – ji vaikščiojo tvirtais žingsniais, kaip čigonė – ir saulės atspindžiais jos varinio atspalvio plaukuose. Jam atrodė, kad iš jos

spinduliuoja pasitikėjimas savim ir būdo stiprybė – charakterio bruožai, kurių jis reikalauja iš savo pavaldinių, bet niekada nesitikėjo aptikti jų moteryje. Iki tol jį traukė tik švelnios ir trapios mergaitės, kurias norisi globoti, todėl jis ir vedė Mariną. O ši Inesė anaiptol neatrodė pažeidžiama ar nekalta, veikiau provokuojanti, tikras energijos kamuolys, kurio viduje siaučia ciklonas; vis dėlto tai tik dar labiau traukė jo dėmesį. Bent jau taip man rodėsi vėliau.

Iš vieno kito žodžio, kurie jį pasiekdavo per smuklės triukšmą, Valdivija suvokė girtojo leitenanto kėslus: jis ieškojo bendrininkų, kurie padėtų jam naktį užgrobti moteriškę ir išvilkti iš namų. Jo sumanymui vyrai pritarė griausmingu juoku ir nešvankiais žodeliais, bet nė vienas nepasisiūlė jam pagelbėti, nes toks žygis būtų buvęs ne tik niekšiškas, bet ir pavojingas. Viena yra prievartauti per karą ir išdykauti su indėnėmis, kurios nieko nevertos, ir visai kas kita – užpulti našlę ispanę, kurią buvo asmeniškai priėmęs pats gubernatorius. *Verčiau išmesk tai iš galvos,* patarinėjo jam sugėrovai, bet Nunjesas pareiškė, kad nepristigsią rankų įvykdyti jo sumanymui.

Pedras de Valdivija nebeišleido jo iš akių ir po pusvalandžio išsekė jam iš paskos į gatvę. Vyriškis ėjo svirduliuodamas ir nėmaž nesidomėjo, ar yra kas už jo. Stabtelėjo prie mano durų, svarstydamas, ar įstengs pats vienas įvykdyti ką sumanęs, ir nutarė, kad tai būtų per daug rizikinga: nors svaigalai ir temdė jam protą, vis dėlto suprato, jog gali sužlugdyti ir savo gerą vardą, ir karininko karjerą. Valdivija matė jį tolstant, bet liko stovėti prie kampo, slėpdamasis šešėlyje. Ilgai laukti neteko: greit pasirodę du slapukai indėnai ėmė supti namą ir tikrinti duris bei langines iš gatvės pusės. Įsitikinę, kad viskas užsklęsta iš vidaus, nutarė lipti per tvorą, vos penkių pėdų aukščio, saugančią namus iš užpakalio. Per porą minučių jie sušoko į kiemą, bet ne-

labai sėkmingai: apvertė ir sudaužė didelį molinį ąsotį. Aš miegu budriai ir nuo to triukšmo pabudau. Keletą akimirkų Pedras nesikišo, kad pamatytų, kaip toli jiems pasiseks nueiti, o paskui peršoko tvorą paskui juos. Tuo tarpu aš jau užžiebiau lempą ir pačiupau ilgą peilį, kuriuo pjaustydavau mėsą pyragėliams. Buvau pasiryžusi jį pavartoti, bet meldžiausi, kad to neprireiktų, nes mane jau pakankamai slėgė prisiminimas apie Sebastianą Romerą ir nebenorėjau apsunkinti sąžinės dar vienu lavonu. Išėjau į kiemą, man įkandin – ir Katalina. Deja, pavėlavom į patį įdomumą, nes mano gelbėtojas buvo jau užspeitęs užpuolikus ir pradėjęs rišti juos ta pačia virve, kurią jie buvo atsinešę man. Viskas įvyko labai greitai; Valdivijai net neprireikė daug pastangų, jis atrodė veikiau patenkintas negu įpykęs, lyg tai tebūtų buvęs vaikėzų pokštas.

Situacija buvo gan komiška: aš susitaršiusi, vien naktiniais marškiniais; Katalina keikiasi gimtąja kečujų kalba; stovi pora indėnų, drebančių iš baimės, ir bajoras aksomine liemene, šilkinėmis kelnėmis ir aukštais minkštos odos batais, su špaga rankoje, sveikina mane nusiėmęs skrybėlę, o jos plunksnomis šluoja kiemą. Mudvi prapliupom juoktis.

– Tuodu nelaimėliai, ponia, jums nebeįkyrės, – galantiškai nusilenkęs tarė Valdivija.

– Ne jie kelia man rūpestį, mielas pone, o tas, kuris jiems liepė.

– Baigsis ir jo šunybės, nes jau rytoj turės stoti prieš mane.

– Ar žinot, kas jis toks?

– Numanau, bet jeigu suklysčiau, tuodu vaikinai kankinami prisipažins, kam pakluso.

Sulig tais žodžiais indėnai puolė žemėn, ėmė bučiuoti ponui batus ir prašė pasigailėti, vis minėdami leitenantą Nunjesą. Katalina pareiškė, jog reikėtų čia pat perpjauti jiedviem

gerklę, ir Valdivija su ja sutiko, bet aš stojau tarp jo kardo ir tų nelaimingųjų.

– Ne, pone, meldžiu jus. Nenoriu, kad mano kiemą suterštų lavonai: dar prišauks kokią nelaimę.

Valdivija ėmė juoktis, atidarė vartelius ir dviem spyriais į užpakalį išsviedė indėnus lauk, įspėjęs, kad dar šiąnakt dingtų iš Kusko, o jei ne – gaus brangiai sumokėti.

– Bijau, kad leitenantas Nunjesas nebus toks kilniaširdis kaip jūs, pone, – tariau. – Ieškos tų vyriškių danguje ir žemėje, nes jie per daug žino ir šneka ne tai, ko jis norėtų.

– Patikėkit, ponia, man užteks galios pasiųsti Nunjesą į džiungles pas čunčus, kad jis ten supūtų, ir prižadu jums, kad taip ir padarysiu, – atsakė jis.

Tik tada su juo ir susipažinau. Tai buvo karvedys, daugelio karų didvyris, vienas turtingiausių ir galingiausių žmonių visoje Peru. Ne kartą buvau jį mačiusi, bet visada tik iš tolo; gėrėdavausi arabišku jo žirgu ir įgimtu valdingumu.

Tą naktį išsisprendė Pedro de Valdivijos ir mano likimai. Metų metus vaikščiojom tais pačiais takais, apgraibom ieškodami vienas kito, kol pagaliau susitikom Mergelių Šventyklos gatvėje, šio namuko kieme. Iš dėkingumo pakviečiau savo gelbėtoją užeiti į kuklią mano svetainę, o Katalina suskato ieškoti taurės vyno – to gero mūsų namuose nestigo. Prieš išnykdama, kaip jai įprasta, Katalina už svečio nugaros parodė man ženklais, jog tai ir esąs tasai vyriškis, kurį ji regėdavo burdama ateitį savo kriauklėmis. Nustebusi, nes niekada neįsivaizdavau, kad likimas galėtų man paskirti tokį įžymų asmenį kaip Valdivija, tyrinėjau jį žvilgsniu blausioje lempos šviesoje nuo galvos ligi kojų. Patiko man tai, ką išvydau: akys, mėlynos kaip Estremadūros dangus, vyriškų bruožų veidas, atviras, nors ir rūstus, tvirtas sudėjimas, kariška laikysena, rankos, pratusios prie kardo, bet pirštai ilgi

ir grakštūs. Toks tobulas vyriškis kaip jis, be abejo, tikra retenybė Indijoje, kur kiti vis arba randų subjauroti, arba be akies, be nosies, be rankos ar kojos. O ką pamatė jis? Liesą vidutinio ūgio moteriškę susivėlusiais palaidais plaukais, kaštoninėmis akimis, vešliais antakiais, pusnuogę, vilkinčią prasto audeklo marškiniais. Be galo ilgai stebėjom vienas kitą tylomis, neįstengdami nukreipti žvilgsnio į šalį. Nors naktis buvo šalta, oda man degė, o per nugarą sroveno prakaitas. Žinau, kad ir jį blaškė tos pačios audros, nes oras kambary tapo tirštas. Katalina išdygo iš niekur su vynu, bet pajutusi, kas čia vyksta, dingo ir paliko mus vienus.

Paskui Pedras man prisipažino, jog tą naktį nepradėjo meilintis, nes reikėję laiko nusiraminti ir pagalvoti. „Pamatęs tave, pirmąsyk gyvenime pajutau baimę“, – pasakė jis daug vėliau. Nebuvo jis turėjęs meilužių nei sugulovių ir niekada neprasidėdavo su indėnėmis, nors spėju, kad retkarčiais pasinaudodavo prostitutėmis. Taigi liko savotiškai ištikimas Marinai Ortis de Gaete, nes buvo jai nusikaltęs: juk įsimylėjo ją dar trylikametę, nesuteikė jai laimės ir paliko susiviliojęs būsimais nuotykiais Indijoje. Jautėsi atsakingas už ją prieš Dievą. Bet aš buvau laisva, ir jei net Pedras būtų turėjęs pustuzinį žmonų, vis tiek jį mylėčiau, ir nieko čia nepadarysi. Jam buvo jau beveik keturiasdešimt metų, man – maždaug trisdešimt, gaišti nė vienam nebebuvo kada, tad aš ryžausi pati kreipti įvykius reikiama linkme.

Kaip atsitiko, kad mes taip greit apsikabinom? Kas pirmas ištiesė ranką? Katras ieškojo antrojo lūpų, kad pasibučiuotų? Žinoma, aš. Vos atgavusi balsą, kad nutraukčiau iškalbingą tylą, per kurią tik žiūrėjom vienas į kitą, be jokių įžangų pareiškiau, kad seniai jo laukiu, nes ir sapnavau jį, ir regėjau kriauklėse bei karoliukuose, kurie išpranašauja ateitį, kad mylėsiu jį amžinai, ir išvis negailėjau pažadų, kalbėjau drąsiai ir nesidrovėdama. Pedras traukėsi atbulas, nustėręs, išbalęs,

kol atsitrenkė nugara į sieną. Kokia blaivaus proto moteris kalbėtų taip su nepažįstamu vyru? Vis dėlto jis nepagalvojo, kad aš būsiu pametusi nuovoką arba kad esu viena iš Kusko paleistuvių, nes ir pats jautė visu kūnu ir siela, jog esame gimę mylėti vienas kitą. Tik atsiduso vos ne raudodamas ir trūkčiojančiu balsu murmėjo mano vardą. „Ir aš tavęs visada laukiau", – rodos, sakė jis man. O gal to ir nesakė. Manau, kad begyvendami vienus prisiminimus pagražinam, o kitus pasistengiam užmiršti. Tikrai žinau tik tiek, jog tą pačią naktį mylėjomės ir nuo pat pirmo apsikabinimo mudu apėmė ta pati aistra.

Pedras de Valdivija brendo karo lauke, niekada nepažino meilės, bet buvo pasirengęs ją pasitikti, kai tik ateis. Jis paėmė mane ant rankų ir nunešė į mano lovą keturiais ilgais šuoliais, ten mudu ir suvirtome, jis – ant manęs, bučiavo mane ir kandžiojo, tuo pat metu nusimesdamas liemenę, kelnes, batus, kojines, viską pamiršęs, berniokiško įkarščio pagautas. Leidau jam daryti ką nori, kad tik atsipalaiduotų; kažin kiek jam teko ištverti be moters? Glaudžiau jį prie krūtinės jausdama jo širdies plakimą, jo gyvulišką įkarštį, jo vyrišką kvapą. Pedrui reikėjo dar daug ko mokytis, bet skubėti nebūtina, pusė gyvenimo dar prieš akis, o aš buvau gera mokytoja – bent jau už tai galėjau padėkoti Chuanui Malagiečiui. Kai tik Pedras suprato, kad už uždarų durų komanduoju aš ir kad tai nėra negarbinga, pakluso man kuo puikiausiai nusiteikęs. Visa tai kiek užtruko, gal keturias penkias valandas, kadangi jis manė, jog patelė turi atsiduoti patino valiai, – taip buvo matęs elgiantis gyvulius, tą patyręs ir kariuomenėj tarnaudamas, – bet ne veltui Chuanas Malagietis tiek metų mokė mane pažinti ne tik vyrų kūną, bet ir savo pačios. Netvirtinu, kad visi vyrai vienodi, bet jie labai panašūs, ir kiekviena bent kiek jautresnė moteris įstengs juos patenkinti. Bet ne atvirkščiai: mažai tėra vyrų, mokan-

čių patenkinti moterį, ir dar mažiau tokių, kuriems tai rūpėtų. Pedrui pakako nuovokos palikti špagą anapus durų ir paklusti man. Tos pirmos nakties detalės ne taip jau ir svarbu: gana bus pasakius, kad abu atradom tikrą meilę, nes iki tol nebuvom patyrę, kaip susilieja kūnai ir sielos. Mano ryšys su Chuanu buvo kūniškas, o jo su Marina – dvasiškas; dabar mudu patyrėm meilės pilnatvę.

Valdivija išbuvo mano namuose dvi dienas. Per tą laiką nebuvo atidaromos langinės, niekas nekepė pyragėlių su įdaru, indėnės tylėdamos vaikštinėjo pirštų galais, o Katalina įsigudrino valgydinti pavargėlius kukurūzų viralu. Rūpestingoji moteriškė nešiojo vyną ir valgį mudviem į lovą; paruošdavo ir karšto vandens vonelę nusiprausti – tai perujiečių paprotys, kurio iš jos išmokau. Pedras buvo įsitikinęs, kad maudytis kenksminga, nuo to silpstantys plaučiai ir skystėjantis kraujas, bet aš užtikrinau, kad Peru gyventojai maudosi kasdien ir nė vienam dėl to nei plaučiai ištižo, nei kraujas pavandenijo. Tos pora dienų mums pralėkė kaip vienas atodūsis: pasakojom vienas kitam apie savo gyvenimą ir mylėjomės. Tai buvo ne šiaip meilė – karštas viesulas, abipusis atsidavimas, kurio, rodės, niekad nebus gana, beprotiškas troškimas susilieti ir mirti, mirti, *ak, Pedrai! ak, Inese!* Sugriūdavom abu sykiu, susikabinę rankomis ir kojomis, išvargę, šlapi nuo bendro prakaito, kalbėdamiesi pašnibždom. Paskui sukildavo dar stipresnis geismas tarp drėgnų paklodžių: vyras, atsiduodantis geležim, vynu ir arkliu; moteris, kvepianti virtuve, dūmais ir jūra; abiejų kūnų aromatas, nepakartojamas ir nepamirštamas, kaip girios dvelksmas, sodrus ir gaivinantis. Išmokom pakilti lig dangaus ir dejuoti sutartinai, pliekiami to paties botago, kuris suturi mus ant mirties slenksčio ir galiausiai nugramzdina į letargo gelmes. Ir vėl pabusdavom pasirengę iš naujo atrasti meilę, kol išaušo trečioji diena, užgiedojo

gaidžiai ir pakvipo duona. Tada Pedras atsipeikėjęs paprašė grąžinti drabužius ir kardą.

Ak! Kokia atkakli toji atmintis! Nepalieka ji manęs ramybėj, užtvindo smegenis vaizdiniais, žodžiais, skausmu ir meile. Jaučiu, kad vėl ir vėl išgyvenu tai, ką jau esu išgyvenusi. Rašyti šį pasakojimą man sunku ne todėl, kad neprisiminčiau, bet kad taip nesparčiai kloju savo mintis popieriuje. Mano rašysena niekada nebuvo pagirtina, kad ir kaip labai stengėsi Gonsalesas de Marmolechas, o dabar išvis beveik neįskaitoma. Turiu skubėti, nes lekia savaitė po savaitės, o dar tiek reikia papasakoti. Pavargstu. Mano plunksna dreskia popierių ir aptaško jį rašalu; sunkus man tas darbas. Kodėl gi aš jo nemetu? Tie, kurie mane gerai pažinojo, išmirė, tik tu, Isabele, turi susidariusi nuomonę, kas aš esu, bet tai nuomonei turi įtakos tavo prieraišumas ir įsitikinimas, kad esi man skolinga. Nieko tu man neskolinga, ir tai esu tau sakiusi daugybę kartų; tai aš tau skolinga, nes esi davusi man daugiau, nei privalu duoti motinai. Buvai mano bičiulė ir patikėtinė, vienintelis žmogus, žinantis mano paslaptis, net ir tas, kurias gėdijausi atskleisti tavo tėvui. Mudvi gerai sutariam, tu turi gerą humoro jausmą ir mes juokiamės kartu, kaip tikros bendrininkės. Esu tau dėkinga, kad apsigyvenai su vaikais čia, nors tavo pačios namai – vos už poros kvartalų. Aiškini, kad tau reikia draugijos, kai vyras išeina į karą, kaip kitados eidavo manasis, bet aš netikiu. Iš tiesų tu bijai, kad nemirčiau pati viena tame dideliame našlės name, kuris labai greit atiteks tau, kaip jau atiteko visa mano nuosavybė. Man smagu, kad pamatysiu tave tapus labai turtinga moterim; galėsiu ramiai keliauti į aną pasaulį, nes būsiu nepriekaištingai įvykdžiusi pažadą globoti tave, kurį daviau tavo tėvui, kai jis atsivedė tave į mano namus. Tada vis dar buvau Pedro de Valdivijos meilužė,

bet tai nesutrukdė man priimti tave išskėstomis rankomis. Tais laikais Santjago miestas jau buvo atsigavęs po staigaus indėnų antpuolio, buvom išsikapstę iš skurdo ir jau mėginom didžiuotis, bet iš tiesų tai buvo dar ne miestas, veikiau nuošalus kaimas. Turėdamas daug nuopelnų ir nė vienos ydos, Rodrigas de Kiroga buvo tapęs mėgstamiausiu Pedro karininku ir geriausiu mano bičiuliu. Žinojau, kad jis yra mane įsimylėjęs, moteris visuomet tai žino, nors vyriškis neišsiduotų nė vienu gestu arba žodžiu. Rodrigas nebūtų galėjęs to sau prisipažinti net širdies gelmėse dėl ištikimybės Valdivijai, savo viršininkui ir draugui. Manau, kad ir aš buvau jį pamilusi, – juk galima mylėti du vyrus vienu metu, – bet slėpiau tą jausmą, kad nesukelčiau pavojaus Rodrigo garbei ir gyvybei. Bet dabar dar ne metas apie tai kalbėti, palikim tai vėlesniam laikui.

Būna dalykų, kurių per kasdienybės rūpesčius vis nerandi progos papasakoti, tad jeigu jų neaprašyčiau, taip ir nusineščiau į kapą. Nors ir labai mėgstu tikslumą, daug ką esu pamiršusi. Išrinkau tik tai, kas esmingiausia, bet esu tikra, kad neiškreipiau tiesos. Tai pasakojimas apie mane ir vieną vyriškį, doną Pedrą de Valdiviją, kurio didvyriški žygiai yra tiksliai nušviesti metraščiuose ir jų puslapiuose išliks visiems laikams. Vis dėlto žinau apie jį ir tokių dalykų, kurių istorija niekuomet negalės nustatyti: ko jis bijojo ir kaip mylėjo.

Ryšys su Pedru de Valdivija išmušė mane iš vėžių. Nebegalėjau gyventi be jo: tik vieną dieną jo nematau – ir jau nerandu vietos; kiekviena naktis be jo glėbio – man kančia. Iš pradžių tai buvo ne tiek meilė, kiek akla nevaržoma aistra, kuri, laimei, apėmė ir jį, nes kitaip būčiau pametusi protą. Paskui, kai jau įveikėm likimo žabangas, aistra užleido kelią meilei. Jau ne tik geidžiau jo, bet lygiai taip pat ir žavėjausi, visiškai

atsidavusi jo energijai; nesilioviau stebėtis jo drąsa ir idealizmu. Valdivijai nebuvo reikalo demonstruoti valdingumą, jis priversdavo paklusti vien savo buvimu; tai buvo įspūdinga asmenybė, kuriai niekas negalėjo atsispirti, bet intymioj aplinkoj tapdavo kitu žmogumi. Lovoj jis priklausė man, atsiduodavo be išlygų kaip pirmąsyk įsimylėjęs jaunuolis. Pripratęs prie rūsčios kareivio būties, buvo jis nekantrus ir neramus, ir vis dėlto mudu sugebėdavom dienų dienas pradykinėti, vien tik tyrinėdami vienas kitą ir kalbėdami kiekvienas apie savo likimą, paskubom, lyg gyventi mums būtų likę mažiau kaip savaitė. Skaičiavau dienas ir valandas, praleistas su juo, – tai buvo mano turtas. O Pedras skaičiavo, kiek sykių mudu apsikabinom ir pasibučiavom. Stebiuosi, kad nei jo, nei manęs negąsdino toji aistra, kuri dabar man, abejingai senai moteriai, rodosi slegianti.

Pedras nakvodavo pas mane, išskyrus tuos atvejus, kai jam reikėdavo keliauti į Karalių Miestą arba apsilankyti savo valdose Porke ir La Kaneloje; tada jau aš taikiausi prie jo. Patiko man matyti jį sėdintį balne – štai kur tikras karys! – ir komanduojantį pavaldiniams bei kovos draugams. Jis žinojo daug dalykų, apie kuriuos aš nieko nenutuokiau; kalbėdavo man apie tai, ką perskaitė, dalijosi su manim sumanymais. Buvo man dosnus, negailėjo puošnių drabužių, audinių, brangenybių ir aukso monetų. Iš pradžių tas jo dosnumas mane trikdė, nes atrodė, tarsi norėtų atsilyginti man už glamones, bet paskui pripratau. Pradėjau taupyti, kad ateityje nelikčiau tuščiomis rankomis. „Niekada nežinai, kas gali nutikti“, – sakydavo man mama mokydama slėpti pinigus. Be to, suvokiau, kad Pedras nėra geras šeimininkas ir pernelyg nesirūpina savo turtu; kaip kiekvienas ispanų bajoras, jis iš aukšto žiūrėjo į darbą ir niekino pinigus, kuriuos gebėjo švaistyti kaip kunigaikštis, bet nemokėjo užsidirbti. Žemės ir kasyklos, gautos iš Pisaro, buvo

jam netikėta likimo dovana, kurią jis nerūpestingai priėmė ir taip pat lengvabūdiškai galėjo prarasti. Sykį išdrįsau jam tai pasakyti, nes pati turėjau užsidirbti pragyvenimui nuo pat vaikystės ir baisėjausi švaistymu, bet jis nutildė mane bučiniu. „Auksas yra tam, kad jį leistum, o man, ačiū Dievui, jo netrūksta“, – atsakė jis. Manęs tie žodžiai nenuramino, veikiau atvirkščiai.

Valdivija su jam priskirtais indėnais elgėsi pagarbiau negu kiti ispanai, bet visada reikliai. Nustatė darbų eilę, gerai savo darbininkus maitino ir liepė prižiūrėtojams jų per daug nebausti, nors kitose kasyklose ir dvaruose buvo verčiami dirbti ir vaikai, ir moterys.

– Tai ne mano būdui, Inese. Aš kiek įmanoma vadovaujuosi Ispanijos įstatymais, – atšovė jis išdidžiai, kai apie tai užsiminiau.

– O kas tau pasako, kiek tai įmanoma?

– Krikščioniškoji moralė ir sveikas protas. Juk žinom, kad nedera nuvaryti arklių, taip pat nevalia pervarginti ir indėnų. Be jų ir kasyklos, ir žemė būtų nieko nevertos. Norėčiau sugyventi su jais geruoju, bet be prievartos nepriversi jų dirbti.

– Abejoju, ar prievarta atvesi juos į gera, Pedrai.

– Abejoji, ar krikščionybė ir civilizacija veda į gera? – atkirto jis man.

– Kartais moterys palieka naujagimius mirti badu, kad neprisirištų prie jų, nes žino, kad tie vaikeliai bus iš jų atimti ir paversti vergais. Ar jiems nebuvo geriau iki mums ateinant?

– Ne, Inese. Inko valdomi jie kentėjo labiau nei dabar. Turime žvelgti į ateitį. Mes jau esam čia ir liksim čia. Kada nors šioje žemėje gyvens nauja rasė, mūsų mišinys su indėnais; visi tie žmonės bus krikščionys, juos vienys ispanų kalba ir įstatymai. Tuomet įsiviešpataus taika ir gerovė.

Jis tuo tikėjo, bet mirė to nesulaukęs; mirsiu ir aš anksčiau, negu išsipildys ta jo svajonė, nes jau baigiasi 1580 metai, o indėnai vis dar nekenčia mūsų.

Kusko gyventojai greit įprato laikyti mus pora, nors įsivaizduoju, kad mums už nugaros pasišaipydavo. Ispanijoj mane laikytų sugulove, bet Peru visada buvau gerbiama, bent jau akyse, nes nepagarba man būtų įžeidimas ir Pedrui de Valdivijai. Buvo žinoma, kad jis turi žmoną Estremadūroje, bet tai nieko nestebino, pusės ispanų būklė buvo panaši; jie vargiai beprisiminė teisėtas žmonas, o Naujajame Pasaulyje jiems nedelsiant reikėjo meilės arba jos pakaitalo. Galiausiai juk ir Ispanijoj vyrai turėjo meilužių; imperijoj nestigo pavainikių, tokie buvo ir daugelis konkistadorų. Keliskart Pedras man sakė, kad jį graužianti sąžinė, ir ne todėl, kad jis nebemyli Marinos, bet kad neturi teisės vesti mane. Pasak jo, aš galinti tekėti už bet ko, kuris anksčiau mane mergino, o dabar nedrįsta į mane pažiūrėti. Tiesa, tokia galimybė manęs nė kiek netrikdė. Iš pat pradžių buvo aišku, kad mudu su Pedru niekad negalėsim susituokti, nebent numirtų Marina, o to nė vienas iš mūsų netroško, todėl išroviau viltį iš širdies ir nusiteikiau džiaugtis mūsų meile, tuo, kad esam kartu, negalvodama apie ateitį, apie paskalas, sarmatą ar nuodėmę. Buvom ir meilužiai, ir draugai. Ginčydamiesi kai kada ir įsikarščiuodavom, nes nei jis, nei aš nebuvom nuolankaus būdo, bet argi tai priežastis skirtis? „Nuo šiol, Pedrai, atsuk man nugarą, kad galėtum susikaupti kovoms, kurios tavęs laukia“, – pareiškiau jam antrąją mūsų meilės naktį, o jis suprato tuos žodžius tiesiogiai ir niekad jų nepamiršo. Aš irgi išmokau susivaldyti ir netylėti užsispyrusi, nors kai kada įtūžus ir kildavo toks noras. Pirmą kartą, kai nutariau tylėjimu nubausti Pedrą, jis suėmė man veidą rankomis, įbedė į mane mėlynų akių žvilgsnį ir privertė iškloti, kas mane slegia. „Aš ne pranašas, Inese. Mažiau klaidžiosim, jei pasakysi, ko nori

iš manęs“, – neatlyžo jis. Taip ir aš jį numaldydavau, kai jį užvaldydavo nekantrumas ir pyktis arba kai man rodydavosi, kad jo sprendimas ne itin vykęs. Abudu buvom panašūs, abu stiprūs, valdingi ir ambicingi; jis norėjo įkurti karalystę, o aš – jam padėti. Ką jautė jis, tą jaučiau ir aš; abu puoselėjom tą pačią svajonę.

Iš pradžių aš tik tylomis klausydavausi jo kalbų apie Čilę. Nežinojau, apie ką jis šneka, bet slėpiau savo neišmanymą. Paklausinėdavau klientus, kareivius, kurie atnešdavo man skalbti drabužių arba ateidavo pirkti pyragėlių su įdaru, ir taip sužinojau apie žlugusius Diego del Almagro ketinimus. Vyrai, išlikę gyvi po tos avantiūros ir Las Salinaso mūšio, liko be skatiko kišenėj, vilkėjo skarmalais ir dažnai prisliūkindavo prie kiemo vartelių tikėdamiesi gauti už dyką kokio valgio, todėl buvo vadinami Čilės driskiais. Jie neidavo prašyti išmaldos kaip čiabuviai elgetos, nors buvo tokie pat skurdžiai, mat savotiškai didžiavosi esantys iš tų driskių – tas žodis reiškė, jog jie yra drąsūs nutrūktgalviai, šaunūs ir išdidūs. Čilė, pasak tų žmonių, esanti prakeikta šalis, bet spėju, kad Pedras de Valdivija turėjo labai svarių motyvų žygiuoti tenai. Klausydamasi jo užsikrėčiau ir jo įkarščiu.

– Ketinu užkariauti Čilę, nors man tai kainuotų gyvybę, – kalbėjo jis man.

– Aš irgi eisiu su tavim.

– Ne moterims tokia kampanija. Nenoriu statyti tavęs į pavojų, Inese, bet nenoriu ir skirtis su tavim.

– Nė negalvok! Žygiuosim kartu arba tu išvis niekur neisi, – atšoviau.

Persikraustėm į Karalių Miestą, įkurtą inkų kapinių vietoje, nes Pedras išsirūpino Fransisko Pisaro leidimą keliauti į Čilę. Negalėjom apsigyventi viename name, – nors visas

naktis praleisdavom kartu, – kad nepakliūtume ant liežuvio kunigams: jie kišosi visur, nors patys ne visada elgėsi pavyzdingai. Karalių Mieste retai tematydavau tekančią saulę, nes dangus amžinai būdavo apsiniaukęs; nebūdavo ir lietaus, tik dulksna vis vilgė plaukus, o pastatus aptraukdavo žalėsiais. Katalina, atkeliavusi su mumis, pasakojo, kad naktimis po gatves slampinėjančios inkų mumijos, palaidotos po namais, bet aš jų nė karto nemačiau.

Leidau laiką aiškindamasi, ko reikia tokiam sunkiam žygiui – nukeliauti tūkstantį lygų, steigti miestus ir susitarti su indėnais, – tuo tarpu Pedras ištisomis dienomis lindėjo markizo gubernatoriaus rūmuose, svarstė socialinius klausimus ir dalyvaudavo politikų derybose, nors jomis ir bodėjosi. Pisaras neslėpė palankumo ir draugiškumo Valdivijai, o kiti karininkai ir dvarininkai jam to baisiausiai pavydėjo. Jau ir tada miestas, vos įsikūręs, buvo apraizgytas intrigų tinklais, kuriuose tebėra įklimpęs ir dabar. Dvaro užkulisiuose kunkuliavo aistros, viskas turėjo savo kainą, net ir garbė. Garbėtroškos ir pataikūnai nėrėsi iš kailio dėl markizo gubernatoriaus malonių, nes tik jis skirstė dvarus. Peru buvo pertekusi lobiais, bet kaulytojams vis dar maža. Pisaras nesuprato, kodėl tuo metu, kai kiti stengiasi pasiglemžti kuo daugiau, Valdivija pasiryžęs grąžinti savo kasyklą ir dvarą, kad galėtų pakartoti klaidą, už kurią taip brangiai sumokėjo Diegas de Almagras.

– Kam jūs, pone Pedrai, leidžiatės į tą avantiūrą Čilėje, toje plikoje žemėje? – stebėjosi jis ne sykį.

– Tam, kad išgarsėčiau ir nebūčiau pamirštas, ekscelencija, – kaskart atsakydavo Valdivija.

Ir iš tiesų tai buvo vienintelė jo paskata. Žygis į Čilę prilygo kelionei per pragarą: už jo – nesutramdomų indėnų kraštas, nepertekęs auksu kaip Peru, bet Valdivijai tai buvo ne trūkumai, o pranašumai. Jį viliojo tiek kelionės sunkumai,

tiek būsimos kovos su žiauriais priešininkais, traukė ir Čilės skurdas, kaip ne sykį buvo man aiškinęs, nors Pisarui to neatskleidė. Buvo įsitikinęs, kad auksas žmogų gadina. Auksas kiršino Peru ispanus, kurstė piktadarybes ir godumą, skatino machinacijas, mindė papročius ir pražudydavo sielas. Pedras vaizdavosi, kad Čilė – ideali vieta, toli nuo Karalių Miesto dvariškių, ten jis galėsiąs suburti teisingų žmonių bendruomenę, pagrįstą sunkiu darbu žemės ūkyje, be turtų, nedorai įgytų iš kasyklų ir vergovės. Čilėje net ir religija būsianti paprasta, kadangi jis, kaip buvo skaitęs Erazmo raštuose, rūpinsis pasikviesti geraširdžių kunigų, tikrų Dievo tarnų, o ne būrį bjaurių patvirkusių vienuolių. Karalystės įkūrėjų palikuonys būsiantys santūrūs ir garbingi čiliečiai, narsūs ir gerbiantys įstatymą. Tarp jų nebūsią aristokratų, nes vertingas yra ne tas titulas, kurį žmogus paveldi, o kurį nusipelno garbingu gyvenimu ir dvasios taurumu. Valandų valandas jis šitaip kalbėdavo, o aš klausydavausi drėgnomis akimis ir virpančia širdimi, vaizduodamasi tą utopišką tautą, kurios pradininkai būsime.

Kelias savaites pasistumdžius rūmų salonuose ir koridoriuose, Pedrui ėmė sekti kantrybė: jis jau manė niekad nebesulauksiąs leidimo, nors aš buvau įsitikinusi, kad Pisaras jį duos. Gaišti buvo įprasta markizui, nelinkusiam į gerus darbus; jis neva sielojosi dėl pavojų, kurie „jo bičiulio“ laukiantys Čilėje, bet iš tiesų jam buvo pravartu, kad Valdivija atsidurtų toli, kur negalėtų nei rengti sąmokslų prieš jį, nei mesti šešėlio jo prestižui. Išlaidos, rizika ir vargai teksią Valdivijai, o įgytos žemės – Peru gubernatoriui; jis nieko neprarandąs dėl to pramuštgalviško sumanymo, juoba kad neketino investuoti į jį nė skatiko.

– Čilę dar reikia nukariauti ir apkrikštyti, pone markize gubernatoriau, tai mūsų pareiga, kurios mes, jo didenybės imperatoriaus valdiniai, negalime nusimesti, – tikino Valdivija.

– Vargu ar rasite norinčių prisidėti prie jūsų, pone Pedrai.

– Tarp ispanų, ekscelencija, niekada netrūko didvyrių, mokančių kariauti. Kai pasklis žinia apie ekspediciją į Čilę, neatsiginsim ginkluotų vyrų.

Kai finansavimo reikalai tapo aiškūs, būtent kad išlaidas prisiima Valdivija, markizas gubernatorius pritarė žygiui, bet tarsi nenoromis, ir nieko nelaukęs atsiėmė turtingą sidabro kasyklą ir dvarą, kuriuos visai neseniai buvo paskyręs narsiajam savo karvedžiui. Bet šiam tai neberūpėjo. Jis jau buvo užtikrinęs gerovę Marinai, likusiai Ispanijoj, o dėl savo turto nesisielojo. Gana to, kad turėjo devynis tūkstančius aukso pesų ir dokumentus, reikalingus žygiui pradėti.

– Tau dar stinga vieno leidimo, – priminiau jam.

– Kokio?

– Mano. Be jo negalėsiu tavęs lydėti.

Pedras šiek tiek pagražindamas nušvietė markizui mano patirtį slaugyti ligonius ir gydyti žaizdas, mokėjimą siūti ir gaminti valgį, priminė, kaip visa tai svarbu tokiame žygyje, tačiau vėl gavo įsivelti į rūmų intrigas ir abejones dėl moralės. Bet aš buvau tokia atkakli, kad Pedras išrūpino man audienciją pas patį Pisarą. Nenorėjau, kad jis mane lydėtų, nes būna reikalų, kuriuos moteris geriau sutvarko pati viena.

Atvykau į rūmus skirtu laiku, bet turėjau dar ne vieną valandą laukti salėje, pilnoje žmonių, atėjusių prašyti malonės, kaip ir aš. Be saiko išpuoštoje patalpoje gausiai skleidė šviesą ištisos virtinės žvakių sidabrinėse žvakidėse; diena buvo apniukusi labiau nei paprastai, ir pro langus, tegu ir didelius, saulės šviesa neplūdo. Žinodami, kad esu Pedro de Valdivijos rekomenduota, liokajai pasiūlė man krėslą, nors kitiems prašytojams teko stovėti; kai kurie vaikščiojo čia kasdien ištisus mėnesius ir jau rodėsi papilkėję iš nevilties. Laukiau ramiai, nekreipdama dėmesio į tūžmingus žvilgsnius: juk ne

vienas iš čia esančių žinojo apie mano santykius su Valdivija ir gal piktinosi, kad paprasčiausia siuvėja, sugyventinė, drįsta prašyti markizo gubernatoriaus audiencijos. Apie vidurdienį išėjo sekretorius ir pranešė, jog dabar mano eilė. Nusekiau jam iš paskos į didingą kabinetą, išpuoštą be galo prabangiai – portjeros, herbai, vėliavėlės, auksas ir sidabras; toks vaizdas stačiai pribloškia nuosaikaus būdo ispanus, juoba kilusius iš Estremadūros. Markizą gubernatorių saugo pliumažais pasidabinę sargybiniai, bent keliolika raštininkų, sekretorių, teisininkų, valdininkėlių ir dvasininkų vargsta rengdami jam knygas ir dokumentus, kurių jis nemoka perskaityti, o keli indėnai tarnai, vilkintys livrėjomis, bet basi, padavinėja vyną, vaisius ir vienuolių keptus pyragaičius. Fransiskas Pisaras, įsitaisęs aksomo ir sidabro krėsle ant pakylos, pagerbė mane – pažino ir net prisiminė, jog kadaise buvom susitikę. Aš vilkėjau juodus tai progai derančius našlės drabužius, buvau su skepeta ir šydu, slepiančiu plaukus. Nemanau, kad suktąjį markizą galėjo apgauti mano išvaizda; jis puikiai suprato, kodėl Valdivija nori pasiimti mane su savim.

– Kuo galiu patarnauti, ponia? – paklausė mane Pisaras gergždžiančiu balsu.

– Tai aš noriu pasitarnauti jums, ekscelencija, ir Ispanijai, – atsakiau apsimestinai nusižeminusi ir išskleidžiau pageltusį Diego de Almagro žemėlapį, kurį visuomet nešiojosi Valdivija. Parodžiau maršrutą per dykumą, kuriuo teks eiti ekspedicijai, ir pasakiau, kad esu iš mamos paveldėjusi galią atrasti vandenį.

Fransiskas Pisaras pažvelgė į mane suglumęs, tarsi manytų, kad aš iš jo tyčiojuosi. Turbūt niekad nebuvo girdėjęs nieko panašaus, nors toks gebėjimas gana dažnas.

– Sakote, ponia, kad galite dykumoj aptikti vandens?

– Taip, ekscelencija.

– Bet juk tai sausiausia dykuma pasaulyje!

– Anot kai kurių kareivių, buvusių anoj ekspedicijoj, ten auga šiokios tokios žolės ir krūmai, ekscelencija. Vadinasi, vandens ten yra, tik gal kiek giliau. O jeigu jo yra, aš galiu surasti.

Sulig tais žodžiais audiencijų salėje visi tarytum sustingo, net tarnai indėnai, ir tik klausėsi išsižioję mūsų pašnekesio.

– Leiskite man, pone markize gubernatoriau, pademonstruoti tai, ką tvirtinu. Esu pasirengusi nueiti su liudytojais į bergždžiausią vietą, kurią man nurodysit, ir aš jus įtikinsiu, kad sugebu su virgule atrasti vandens.

– Nereikia, ponia. Aš jumis tikiu, – ištarė Pisaras po ilgos pauzės.

Ir įsakė kam reikia, kad surašytų mano prašomą leidimą, be to, paskyrė man ištaigingą karišką palapinę, kaip draugišką dovaną „kelionės vargams palengvinti“, jo žodžiais tariant. Užuot ėjusi paskui sekretorių, pasišovusį lydėti mane iki durų, įsitaisiau šalia raštininko laukti žadėtojo dokumento, nes kitaip jis gal vėluotų kelis mėnesius. Po pusvalandžio Pisaras patvirtino jį savo antspaudu ir įteikė man su veidmainiška šypsena. Liko tik gauti Bažnyčios leidimą.

Pedras ir aš grįžom į Kuską ekspedicijos rengti. Mūsų laukė nemenki sunkumai, ir ne tik dėl išlaidų: labai mažai tebuvo kareivių, norinčių prisidėti prie mūsų. Įsitikinimas, kad neatsiginsim ginkluotų vyrų, kaip ne kartą buvo sakęs Valdivija, išsisklaidė kaip miražas. Tie, kurie prieš keletą metų kovojo petys į petį su Diegu de Almagru, dabar traukėsi atatupsti pabūgę to krašto, kurį vadino „ispanų kapu“ ir kuriame, pasak jų, neišsimaitintų nė trys dešimtys naujakurių, toks jis esąs skurdus. „Čilės driskiai“ grįžo tuščiomis

ir gyveno iš labdaros – argi tai ne pakankamas įrodymas, kad Čilėje laukia tik vargai? Tai varė į neviltį net didžiausius drąsuolius, bet Valdivija labai iškalbingai įrodinėjo, kad įveikę kelionės kliūtis atsidursim vaisingame ir maloniame krašte, kur būsim laimingi ir galėsim kurti gerovę. „O auksas?“ – domėjosi vyrai. Aukso ten irgi esama, tikino jis, reiksią tik paieškoti. Negausūs savanoriai pasirodė besantys tokie neturtingi, kad Pedras turėjo skolinti jiems pinigų ginklams ir arkliams pirkti – taip pat anuomet saviškius šelpė ir Almagras, nors ir žinojo niekada neatgausiąs skolų. Devynių tūkstančių pesų pasirodė per maža būtiniausioms išlaidoms, tad Valdivija paprašė finansinės paramos iš palūkininko ir sutiko atiduoti jam penkiasdešimt nuošimčių to, ką pelnysiąs per karą.

Nuėjau išpažinties pas Kusko vyskupą, kurį prieš tai pamaloninau siuvinėtomis drobulėmis jo katedros zakristijai, nes man reikėjo jo leidimo keliauti. Turėdama rankose Pisaro patvirtintą dokumentą, buvau gana rami, betgi niekad nežinai, kaip reaguos kunigai, o juo labiau – vyskupas. Per išpažintį negalėjau išsisukti neišklojusi visos tiesos apie savo meilės reikalus.

– Svetimavimas yra mirtina nuodėmė, – priminė man vyskupas.

– Aš juk našlė, jūsų eminencija. Prisipažįstu turėjusi nesantuokinių ryšių, tai baisi nuodėmė, bet ne tokia sunki kaip svetimavimas.

– Jei neatgailausi ir tvirtai neprižadėsi nebenusidėti, dukrele, kaipgi nori, kad duočiau tau nuodėmių atleidimą?

– Taip, kaip duodate visiems Peru ispanams, eminencija, nes kitaip jie stačia galva nugarmėtų pragaran.

Gavau ir nuodėmių išrišimą, ir leidimą. Už tai pažadėjau Čilėje pastatydinti bažnyčią Švenčiausiajai Mergelei Gelbėtojai, bet jis pageidavo bažnyčios Švenčiausiajai Mergelei

Maloningajai; nors iš esmės tai ta pati šventoji, bet negi ginčysies su vyskupu!

Tuo tarpu Pedras verbavo kareivius, samdė janakonus – pagalbininkus indėnus, supirkinėjo ginklus, šaudmenis, palapines ir arklius. Aš ėmiausi ne tokių svarbių darbų, dėl kurių nemėgsta sau galvos kvaršinti dideli viršininkai: rūpinausi maistu, žemės ūkio padargais, virtuvės rykais, lamomis, karvėmis, mulais, kiaulėmis, vištomis, sėklomis, antklodėmis, tinklais ir taip toliau. Išlaidų buvo daug, tad man teko ir santaupas paaukoti, ir brangenybes išparduoti, juoba jomis vis tiek nesipuošiau, laikiau ypatingam atvejui, o koks dar gali būti ypatingesnis atvejis už pasirengimą nukariauti Čilę? Be to, turiu prisipažinti, kad man niekada nepatiko juvelyriniai dirbiniai, tuo labiau tokie prabangūs, kokius man dovanodavo Pedras. Tais retais atvejais, kai juos užsidėdavau, tarsi matydavau, kaip mama suraukusi antakius primena man, jog nedera atkreipti aplinkinių dėmesio arba skatinti jų pavydo. Vokietis gydytojas įteikė man lagaminėlį su peiliais, replėmis, kitais chirurgo įrankiais ir medikamentais: gyvsidabriu, švino baltalo milteliais, kalomeliu, chalapos milteliais, baltuoju precipitatu, kalio bitartrato tepalu, švino acetatu, baziliku, geltonuoju stibiu, slibino krauju, pragaro akmeniu, arméniniais žirneliais, japonine žeme ir eteriu. Katalina pažvelgė į buteliukus ir niekinamai gūžtelėjo pečiais. Ji pasiėmė ryšulius vietinių gydomųjų žolelių, o paskui juos papildė Čilės vaistiniais augalais. Be to, užsispyrė neštis ir medinę geldą maudynėms, nes labiau už viską negalėjo pakęsti *virakočų* smarvės ir tikėjo, kad beveik visos ligos kylančios iš nešvaros.

Tuo metu į mano duris pasibeldė pusamžis vyras, vaikiško veido prasčiokas, ir prisistatė esąs donas Benitas. Tai buvo Almagro bendražygis, ilgų kareiviavimo metų užgrūdintas, vienintelis, kuris grįžo įsimylėjęs Čilę, bet nedrįs-

tantis apie tai viešai kalbėti, kad nebūtų palaikytas kvanktelėjusiu. Nors ir apdriskęs kaip visi „čiliečiai“, vertino kario garbę ir atėjo ne pinigų skolintis – norėjo tik keliauti su mumis ir siūlėsi mums padėti nekeldamas jokių sąlygų. Jis pritarė Valdivijos ketinimui įkurti Čilėje teisingą ir sveiką bendruomenę.

– Tasai kraštas, mieloji ponia, driekiasi tūkstantį lygų iš šiaurės į pietus, vakaruose jį skalauja jūra, o rytuose stūkso kalnai, tokie didingi, kokių neteko matyti Ispanijoj, – kalbėjo jis man.

Donas Benitas daug mums papasakojo apie nesėkmingą Diego de Almagro kelionę. Kalbėjo, kad ekspedicijos vadas leido savo vyrams elgtis žvėriškai, kaip nedera krikščionims. Jie vedėsi iš Kusko daug tūkstančių indėnų, sukaustytų grandinėmis ir antkakliais, kad nepabėgtų. Mirusiems paprasčiausiai nupjaudavo galvas, nes stabdyti dėl to visą belaisvių vorą būtų tik tuščias gaištas – rūpėjo greičiau kopti į kalnus. Pristigę patarnautojų indėnų, kareiviai kaip velniai užgriūdavo beginklius kaimus, sukaustydavo vyrus, prievartavo ir grobė moteris, žudė arba mėtė laukan kūdikius, o išgrobstę maisto atsargas ir gyvulius sudegindavo namus ir pasėlius. Indėnus vertė nešti daugiau, nei žmogus pakelia, net ir žygyje kumelių atsivestus jauniklius, ir neštuvus bei hamakus, kuriuose įsitaisę keliavo ispanai, kad be reikalo nevargtų jų žirgai. Dykumoje ne vienas *virakočas* jodavo prisirišęs prie balno neseniai pagimdžiusią indėnę, kad pristigęs vandens galėtų pažįsti krūtį, o kūdikis likdavo pamestas ant karšto smėlio. Negrai mirtinai užplakdavo kritusius iš nuovargio, o alkis taip kankino vargšus čiabuvius, kad jie puldavo valgyti saviškių lavonų. Žiaurų ispaną, nužudžiusį daug indėnų, draugai gyrė, o to nedarantį laikė bailiu. Valdivija krimtosi dėl tų žvėriškumų, tikėjo, kad jisai būtų jų išvengęs, bet suprato, jog taip atsitinka dėl

karo sumaišties – tuo jau gavo įsitikinti, kai buvo plėšiama Roma. Begalinis skausmas, kraujas visame kelyje, aukų kraujas, suteršęs engėjus.

Donas Benitas žinojo tos kelionės vargus, nes pats buvo juos patyręs, ir pasakojo mums, kaip jo būrys grįždamas į Peru žygiavo per Atakamos dykumą. Kaip tik tuo keliu ir mes ketinom traukti į Čilę, tik priešinga kryptim nei Almagras.

– Negalima galvoti vien apie tai, ko reikia kareiviams, ponia. Turėsim pasirūpinti ir indėnais, kad jie turėtų pastogę, maisto ir vandens. Be jų toli nenužygiuosim, – priminė man donas Benitas.

Aš ir pati tai gerai žinojau, bet aprūpinti tūkstantį janakonų už turimus pinigus būtų galėjęs nebent burtininkas.

Tarp tų nedaugelio kariškių, kurie leidosi su mumis į Čilę, buvo ir Chuanas Gomesas, dailus ir narsus jaunas karininkas, velionio Diego de Almagro brolėnas. Vieną gražią dieną jis atėjo pas mane į namus su aksomine uniformine kepure rankoj ir labai drovėdamasis prisipažino man turįs santykių su inkų princese, pakrikštyta Sesilijos vardu.

– Mudu taip mylim vienas kitą, ponia Inese, kad negalim išsiskirti. Sesilija nori keliauti su manim į Čilę.

– Tai tegu keliauja!

– Vargu ar ponas Pedras de Valdivija leis, mat Sesilija yra nėščia, – išlemeno jaunikaitis.

Čia jau ne juokai! Pedras buvo labai aiškiai pareiškęs, kad į tokią ilgą kelionę neims tokios būklės moterų, nes tai būtų pernelyg keblu, bet aš, suprasdama Chuano Gomeso nerimą, negalėjau jo atstumti.

– Kelintame ji mėnesyje?

– Maždaug trečiame ketvirtame.

– Jūs suprantat, kuo ji rizikuotų, ar ne?

– Sesilija labai tvirta, ponia Inese, ji turės visa, ko jai reikia, ir aš jai padėsiu.

– Išlepinta princesė ir jos palyda būtų didžiulė našta.

– Sesilija nereikš pretenzijų, ponia. Užtikrinu jus, kad vos tik ji atsidurs vilkstinėje...

– Gerai, pone Chuanai, kol kas su niekuo apie tai nekalbėkit. Pažiūrėsiu, kaip ir kada pranešti tą dalyką kapitonui generolui Valdivijai. O jūs ruoškitės netrukus iškeliauti.

Atsidėkodamas Chuanas Gomesas padovanojo man juodą šunytį, apžėlusį šiurkščiais kietais šeriais, visai kaip šerno; jis tapo mano šešėliu. Pavadinau jį Baltasaru, nes kaip tik buvo Trijų Karalių diena – sausio šeštoji. Nuo to gyvulėlio prasidėjo visa virtinė tokių pat šunų, jo palikuonių, kurie mane lydėjo daugiau kaip keturiasdešimt metų. Po dviejų dienų mane aplankė inkų princesė; ją palankine atnešė keturi vyrai, o dar keturios tarnaitės nešė dovanas. Niekada nebuvau iš arti mačiusi inkų karaliaus rūmų nario; pamaniau, kad Ispanijos princesės regėdamos Sesiliją pažaliuotų iš pavydo. Ji buvo labai jauna ir graži, švelnių, kone vaikiškų veido bruožų, neaukšta ir liekna, bet ypatingą įspūdį darė jos įgimtas didingumas, būdingas žmogui, kuris gimė auksiniame lopšyje ir niekada nestokojo patarnautojų. Jos drabužiai, paprasti, bet elegantiški, atitiko inkų rūmų madą. Sesilija buvo vienplaukė, palaidais plaukais, kurie dengė jos nugarą iki pat juosmens kaip juoda mantija, glotni ir spindinti. Ji man pranešė, kad jos šeima yra pasirengusi aprūpinti janakonus viskuo, kas reikalinga, jei tik jie nebus sukaustyti grandinėmis, kaip kad elgėsi Almagras, norėdamas vienu šūviu nušauti du zuikius: indėnai ne tik neišsibėgiosiantys, bet dar ir geležį nugabensiantys. Nuo tų grandinių sunkumo išmirė daugiau nelaimingųjų nei nuo klimato negandų. Paaiškinau jai, kad Valdivija nė neketina to daryti, bet ji man priminė, kad *virakočai* elgiasi su čia-

buviais pikčiau kaip su žvėrimis. Ar aš galinti laiduoti už Valdiviją ir už kitų karių elgesį? Ne, negaliu, atsakiau, bet pažadėjau būti budri ir, be kita ko, padėkojau už atjautą, nes kilmingi inkai retai paiso savosios liaudies. Princesė pažvelgė į mane su nuostaba.

– Mirtis ir kančios yra normalūs dalykai, o grandinės – ne. Jos žemina, – paaiškino ji man taisyklinga kastilų kalba, kurios buvo išmokusi iš mylimojo.

Sesilija traukė dėmesį grožiu, ploniausio perujietiško audinio drabužiais ir nepriekaištinga karališka laikysena, bet susitvarkė taip, kad beveik niekieno nepastebėta nukeliavo pirmąsias penkiasdešimt lygų – iki tol, kol radau progą šnektelti apie tai su Pedru. Jis iš pradžių, kaip ir reikėjo tikėtis, įtūžo, kad nepaisoma jo įsakymo.

– Jeigu aš būčiau Sesilijos padėty, man būtų tekę likti namie... – atsidusau.

– Argi esi? – paklausė jis viltingai, nes visuomet troško sūnaus.

– Deja, ne, bet Sesilija – taip, ir ji ne vienintelė. Tavo kareiviai kas naktį vaisina pagalbininkes indėnes ir jau bent tuzinas jų pastojo.

Sesilija ištvėrė kelionę per dykumą – dalį kelio jojo mulu, kitą dalį ją hamake nešė tarnai, – ir jos sūnus tapo pirmuoju kūdikiu, gimusiu Čilėje. Chuanas Gomesas atsilygino mums besąlygišku atsidavimu, kuris per ateinančius mėnesius ir metus mudviem labai pravertė.

Kai jau viskas buvo parengta žygiui su saujele kareivių, pasiryžusių eiti su mumis, iškilo netikėta kliūtis. Vienas rūmininkas, buvęs Pisaro sekretorius, atkako iš Ispanijos su karaliaus leidimu jam nukariauti žemes į pietus nuo Peru, nuo Atakamos iki pat Magelano sąsiaurio. Tasai Sančas de la Hosas pasižymėjo delikačiomis manieromis ir lipšniomis kalbomis, bet buvo klastingas ir turėjo niekšo sielą. Ži-

noma, vaikščiojo labai išdidžiai, apsikarstęs mezginiais, ir šlakstėsi kvepalais. Vyrai šaipėsi jam už nugaros, bet greit ėmė patys jį mėgdžioti. Jis kėlė didesnį pavojų ekspedicijai negu atšiauri dykuma arba neapykantos kupini indėnai; jis nenusipelnė garbės būti šioje kronikoje, bet esu priversta minėti jo vardą, nes su juo dar teks susidurti, ir jei jam būtų pasisekę įgyvendinti savo kėslus, Pedras de Valdivija ir aš nebūtume įvykdę savo misijos. Jam atkeliavus atsirado du to paties žygio vadovai ir keletą savaičių rodėsi, kad mūsų planai beviltiškai įstrigę, bet po ilgų svarstymų ir delsimo markizas gubernatorius Fransiskas Pisaras nusprendė, kad tegul abu imasi Čilės nukariavimo kaip bendrininkai, tik Valdivija žygiuosiąs sausuma, o de la Hosas plauksiąs jūra ir abu susitiksiantys Atakamoje. „Tik jau tu, *mamitay*, saugokis to Sančo“, – perspėjo mane Katalina sužinojusi, kas įvyko. Niekada nebuvo jo mačiusi, bet perprato jį pabūrusi kriauklelėmis.

Pagaliau vieną karštą 1540 metų sausio rytmetį pajudėjome. Fransiskas Pisaras su būriu valdininkų atvyko į Karalių Miestą atsisveikinti su Valdivija ir įteikė dovaną – kelis žirgus; tai ir buvo visa jo parama ekspedicijai. Nuo pat aušros linksmai skambėjo bažnyčių varpai, jų aidas sujudino paukščius danguje ir gyvulius žemėje. Visi išklausėm giedotinių mišių, kurias laikė pats vyskupas; jis pasakė mums pamokslą apie tikėjimą ir pareigą nešti kryžių į tolimiausius Žemės kampelius, o paskui nusileidęs į aikštę palaimino tūkstantį janakonų, laukiančių su visais ryšuliais ir gyvuliais. Kiekvienam indėnų būriui komandavo *kuraka*, arba viršila, kuris savo ruožtu pakluso juodaodžiui prižiūrėtojui, o šis klausė barzdotųjų *virakočų*. Nemanau, kad indėnams labai rūpėjo vyskupo palaiminimas, bet jie gal jautė, kad skaisti to ryto saulė – geras ženklas. Dauguma jų buvo jauni vyrai; kai kuriuos nuolankiai lydėjo ir žmonos, nors ir žinojo, kad

nebepamatys vaikų, likusių Kuske. Žinoma, į žygį traukė ir kareivių meilužės; pakeliui jų būrį vis gausino belaisvės iš kaimų, sulygintų su žeme.

Donas Benitas man aiškino, kuo skyrėsi pirmoji ekspedicija nuo dabartinės. Almagro vedami žygiavo penki šimtai kareivių, vilkinčių išblizgintais šarvais, naujutėlėmis vėliavomis nešini, dainuodami visa gerkle, keletas dvasininkų su dideliais kryžiais, tūkstančiai janakonų, kurie tempė visą amuniciją, ir kaimenės arklių bei kitų gyvulių; nuotaiką žmonėms kėlė trimitų ir būgnų garsai. O mūsų grupė žygiuoja ne taip pompastiškai, viso labo vienuolika kareivių, neskaitant Pedro de Valdivijos ir manęs, nors ir mudu prireikus galėjom išsitraukti kardus.

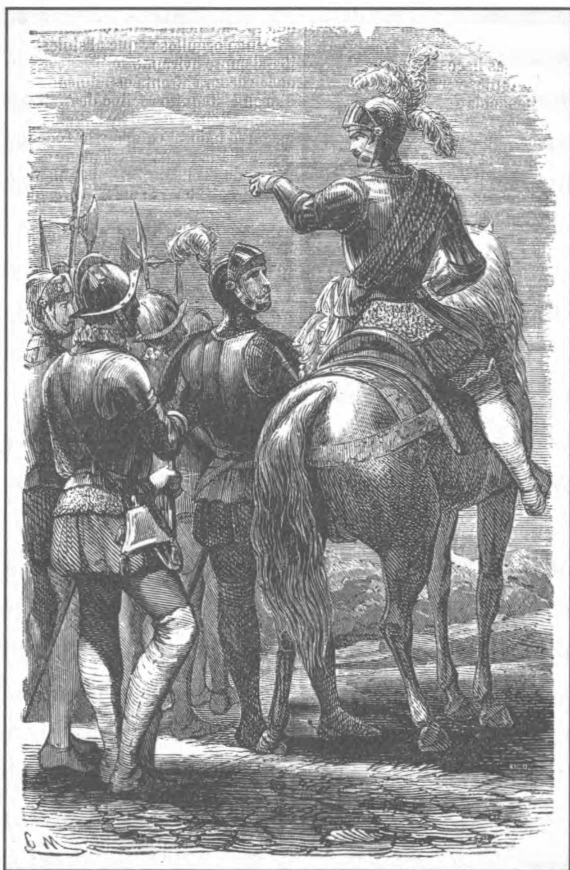
– Nesvarbu, kad mūsų mažai, miela ponia: žmonių gausą atstos mūsų drąsa ir ryžtas. Su Dievo pagalba kelionėj išryškės ir kitos dorybės, – užtikrino mane donas Benitas.

Pedras de Valdivija jojo priekyje, paskui jį – Chuanas Gomesas, paskirtas būrio vadu, donas Benitas ir kiti kareiviai. Šauniai atrodė Pedras ant brangaus arabų veislės žirgo, su spindinčiais šarvais, plunksnomis papuoštu šalmu ir puikiais ginklais. Paskui vyrus jojom mudvi su Katalina. Aš ant balno gugos buvau įtaisiusi Švenčiausiąją Mergelę, o Katalina rankose laikė šunytį Baltasarą, mat norėjom jį pripratinti prie indėnų kvapo. Ketinom išugdyti iš jo sargybinį, o ne žudiką. Sesiliją lydėjo tarnaičių indėnių svita, įsimaišiusi tarp kareivių sugulovių. Dar toliau driekėsi ilgiausia vora gyvulių ir nešikų; daugelis verkė, nes ėjo priversti, palikę šeimas. Prižiūrėtojai negrai žingsniavo šalia indėnų vilkstinės. Žiauriųjų juodaodžių indėnai bijojo labiau nei *virakočų*, bet Valdivija buvo paskelbęs, jog jis vienas teturi teisę bausti mirtimi ir skirti kankinimus; prižiūrėtojams buvo leista naudotis tik rimbais ir tik su saiku. Tas įsakymas pakeliui buvo nustumtas į šalį, netrukus tik aš jį ir beprisiminiau. Linksmai skam-

bančius bažnyčių varpus stelbė kiti garsai – dundėjo kanopos, žvangėjo pakinktai, pratisai dejavo janakonai, basomis kojomis trypdami žemę.

Už mūsų nugaros liko Kuskas ir virš jo iškilusi šventoji Saksaihuamano tvirtovė po mėlynu dangaus skliautu. Išeinančius iš miesto mus lydėjo markizas gubernatorius, jo svita, vyskupas ir miestiečiai; jų visų akivaizdoje Pedras pasišaukė mane skardžiu balsu.

– Čionai, prie manęs, ponia Inese Suares! – sušuko jis, o kai aš, apėjusi kareivius ir karininkus, raitomis susigretinau su juo, tyliai pridūrė: – Žygiuojam į Čilę, Inese, širdele mano...

TREČIAS SKYRIUS

Kelionė į Čilę, 1540–1541 metai

RYŽTINGOJI MŪSŲ VILKSTINĖ pradėjo žygį į Čilę keliu per dykumą, tuo pačiu, kuriuo sugrįžo Diegas de Almagras ir kuris buvo pažymėtas žemėlapio skiautėje, jo perduotoje Pedrui de Valdivijai. Kol mūsų vora – saujelė karių ir tūkstantis indėnų pagalbininkų – pamažu kaip koks kirminas rangėsi kalnų šlaitais aukštyn žemyn, kepurnėjosi per slėnius ir brido per upes vis toliau į pietus, žinia apie mūsų atėjimą pralenkė mus ir čiliečių gentys laukė mūsų pasiruošusios ginklus. Greitieji inkų pasiuntiniai, vadinamieji *časkiai*, slaptais kalnų takais bėgo nuo vieno sargybos posto ligi kito per visą imperiją, nuo pat šiaurinių jos pakraščių iki Bio Bijaus upės Čilėje. Jie pranešė Čilės indėnams apie mūsų ekspediciją vos mums išėjus iš Kusko, tad kol mes po kelių mėnesių pasiekėm jų žemes, jie jau buvo pasirengę kautis

su mumis. Jie žinojo, kad *virakočai* jau senokai laiko Peru savo rankose, kad inkas Atahualpa nubaustas mirtimi, o jo sostą užėmė marionetinis karalius inkas Paulijas, Atahualpos brolis. Tas princas atidavė savo tautą tarnauti svetimšaliams ir leido dienas auksiniame narve – savo rūmuose, mėgaudamasis prabanga ir žiaurumais. Žinojo jie ir tai, kad Peru paslapčiom bręsta platus vietos gyventojų sukilimas, kuriam vadovauja kitas karališkosios šeimos narys, bėglys inkas Mankas, prisiekęs išguiti atėjūnus. Jie buvo girdėję, kad *virakočai* esantys žiaurūs, apsukrūs, atkaklūs, nepasotinami ir, kas ypač smerktina, laužantys duotą žodį. Kaip jie dar galintys gyventi užsitraukę tokią gėdą? Galvoj netelpa. Čilės indėnai vadino mus *huinkais*, kas jų kalba, *mapudungu*, reiškia „melagiai, žemės vagys". Turiu išmokti tą kalbą, nes ja šnekama visoje Čilėje, nuo šiaurės iki pat pietų. Raštą, kurio mapučai neturi, jiems atstoja nedylanti atmintis; žmonių atsiradimo istorija, jų įstatymai, tradicijos ir jų didvyrių gyvenimas yra įamžinti pasakojimuose *mapudungu* kalba ir žodis žodin perduodami iš kartos į kartą nuo senų senovės. Kai kurie iš tų pasakojimų buvo išversti jaunajam Alonsui de Ersilija i Sunigai ir įkvėpė jį sukurti „Araukanę". Kiek teko girdėti, ši poema buvo išspausdinta ir paplito Madrido rūmuose, bet aš turiu tik juodraštį tų eilių, kurias man paliko Alonsas, kai padėjau jam švariai jas perrašyti. Kiek prisimenu, jis taip karališkosiomis oktavomis aprašė Čilę ir mapučus, arba araukanus:

Štai Čilė, malonus derlingas kraštas,
kurio pačiam gale net ir pasninga,
o jo galybę rodo dažnas raštas,
jam pagyrų pasaulyje nestinga;
net tolimoj šaly girdų nemąžta,
kad jo tauta tokia tauri, karinga,

kad niekada karalių nevaldyti žmonės
neprašo užkariautojų malonės.

Žinoma, Alonsas perdeda, bet poetams tai leistina, kitaip jų eilės nebūtų tokios paveikios. Nei tokia jau galinga ta Čilė, nei tokie taurūs jos gyventojai, bet tikra tiesa, kad mapučai išdidūs ir karingi, kad niekuomet jų nevaldė joks karalius ir neengė svetimšaliai. Jie niekina skausmą, gali nesudejavę ištverti siaubingas kančias, bet ne todėl, kad būtų ne tokie jautrūs kaip mes, – jie tik labai drąsūs. Jie nėra geresni kariai, bet laiko sau garbe žūti mūšyje. Mūsų jie niekada neįveiks, bet ir mes jų nepavergsim: verčiau jie mirs visi iki vieno. Manau, kad kariauti su indėnais teks šimtus metų, tol, kol ispanai apsirūpins tarnais. Beje, labiau čia tiktų žodis *vergai.* Vergais paverčiami ne tik karo belaisviai, bet ir laisvieji indėnai; ispanai medžioja juos lasais ir pardavinėja – už nėščią moterį du šimtai pesų, už suaugusį vyrą arba sveiką vaiką šimtas pesų. Neteisėta prekyba tais žmonėmis klesti ne tik Čilėje, ji siekia ir Karalių Miestą; čia į tą verslą įsivėlę visi – nuo dvarininkų ir kasyklų prievaizdų iki laivų kapitonų. Valdivija būgštavo, jog šitaip išnaikinsim vietinius šio krašto gyventojus, nes jie verčiau mirs laisvi, nei gyvens vergijoj. Ir jei kuriam nors iš mūsų, ispanų, tektų rinktis, be abejo, nesuabejotų ir jis. Valdivija piktinosi tų žmonių kvailumu, nes dėl tokio jų elgesio kraštas liksiąs be gyventojų. O be čiabuvių, pasak jo, ši žemė nieko neverta. Jis mirė nepamatęs, kuo baigsis tos skerdynės, trunkančios jau keturiasdešimt metų. Čionai atvyksta vis daugiau ispanų ir gimsta metisų, bet mapučai nyksta – juos pakerta karas, vergija ir ispanų ligos, kurioms jie neatsparūs. Bijau, kad mapučai neištvers permainų, kurias jiems atnešėm; man apmaudu, kad jie atmeta Kristaus žodį ir priešinasi mūsų pastangoms juos civilizuoti; negaliu jiems dovanoti už tai, kad taip žiau-

riai nužudė Pedrą de Valdiviją, nors viso labo tik atsilygino jam už daugybę skriaudų, už žiaurų ir negailestingą elgesį. Su kardu kovosi, nuo kardo ir žūsi, kaip sakoma Ispanijoj. Vis tiek, kad ir ką sakytum, gerbiu juos ir žaviuosi. Mes, ispanai, ir mapučai esam priešai, verti vieni kitų: vienodai narsūs, žiaurūs ir pasiryžę gyventi Čilėje. Jie atsikraustė čionai anksčiau už mus, tad turi daugiau teisių, bet niekad nepajėgs mūsų išvaryti ir turbūt niekad negalėsim sugyventi taikiai.

Iš kur tie mapučai atėję? Sakoma, kad jie panašūs į kai kuriuos azijiečius. Jeigu jų protėviai gyveno Azijoj, nesuprantu, kaip jie persikėlė per tokias audringas jūras ir tokius didžiulius žemynus, kad pasiektų šį kraštą. Jie yra laukiniai, neturi nei meno, nei rašto, nestato miestų ir šventyklų, neturi nei luomų, nei klasių, nei žynių, tik karo vadų – *tòkių*. Klajoja laisvi, nuogi, su daugybe žmonų ir vaikų, kovojančių sykiu su vyrais. Neaukoja gyvų žmonių, kaip kiti Amerikos indėnai, ir negarbina stabų. Tiki vieną dievą, bet ne mūsų Dievą, o kitą, jų vadinamą Ngenečenu.

Kol stovyklavom Tarapakoje, kur Pedras de Valdivija ketino laukti pastiprinimo, o mes ilsėjomės po varginančio žygio, Čilės indėnai darė viską, kad apsunkintų mums tolesnę kelionę. Išvysdavom juos retai – jie vagiliavo ir puldinėjo mus iš pasalų. Per juos man netrūko darbo gydyti žaizdas, ypač janakonų, nes jie neturėjo nei žirgų, nei ginklų. Užtat juos ir vadino kautynių mėsa. Metraštininkai vis pamiršta juos paminėti, o juk be šių draugiškų mums indėnų, kurie nesigarsindami ištisomis miniomis lydėjo ispanus jų žygiuose ir karuose, nebūtų buvę įmanoma nukariauti Naujojo Pasaulio.

Tarp Kusko ir Tarapakos prie mūsų prisidėjo daugiau kaip dvidešimt ispanų karių, ir Pedras tikėjo, kad atskubės dar daugiau, vos tik pasklis žinia, kad mes jau žygiuojam, bet

penkis vyrus buvom jau praradę – labai daug, turint omeny, kaip mažai mūsų tebuvo. Vienas buvo sunkiai sužeistas užnuodyta strėle, ir kadangi negalėjau jo pagydyti, Pedras pasiuntė jį atgal į Kuską su palydovais – sužeistojo broliu, dviem kareiviais ir keletu janakonų. Po kelių dienų feldmaršalas pabudo nudžiugęs, mat sapnavo žmoną, laukiančią jo Ispanijoj, ir pagaliau nebejuto aštraus skausmo, kuris iki tol daugiau kaip savaitę varstė jam krūtinę. Pavaišinau jį skrudintais miltais su medum ir vandeniu, ir jis valgė mažais kąsneliais kaip kokį ypatingą patiekalą. „Šiandien jūs gražesnė nei kada nors, ponia Inese", – tarė man galantiškai kaip visada, o paskui jam tik akys pastėro ir jis krito negyvas man po kojų. Palaidojom jį krikščioniškai, o paskui patariau Pedrui į jo vietą paskirti doną Benitą, kadangi senis ir kelią žinojo, ir turėjo patirties, kaip įrengti stovyklą ir palaikyti drausmę.

Nors beturėjom mažiau karių, po truputį ėmė jų gausėti: ateidavo suvargusių skarmalių, buvusių Almagro bendražygių – jie dabar klaidžiojo viską praradę po plynes ir kalnus, niekam Pisaro imperijoje nebereikalingi, ir metų metais mito iš labdaros. Jiems rizikingame žygyje į Čilę nelabai ir buvo ko prarasti.

Tarapakoj kelias savaites ilsėjomės, indėnai ir gyvuliai kaupė riebalus žygiui per dykumą, nes ten, pasak dono Benito, būsianti vargingiausia kelio dalis. Jis aiškino, kad pirmasis ruožas esąs labai sunkus, bet kitas, vadinamoji Dykra, dar daug sunkesnis. Pedras de Valdivija tuo tarpu ištisom dienom jodinėjo ir stebėjo horizontą, bene ateina dar savanorių. Laukė jis ir Sančo de la Hoso atplaukiant jūra su žadėtomis amunicijos bei maisto atsargomis ir prisidedant prie mūsų, bet išpuikusio bendrininko – nei regėt, nei girdėt.

Man tuo laiku teko primegzti dar antklodžių ir priruošti džiovintos mėsos, grūdų ir kito ilgai negendančio maisto, o donas Benitas nuo aušros ligi tamsos kartu su negrais dar-

bavosi prie žaizdrų – vis kalė ginklus, pasagas ir ietis. Be to, jis siuntė kareivių būrelius ieškoti maisto, kurį indėnai užkasdavo žemėj prieš pasitraukdami iš kaimo. Visą stovyklą perkėlė į tinkamesnę ir saugesnę vietą, kur buvo pavėsio, vandens ir aukštumėlių sargybiniams budėti. Vienintelė padori palapinė buvo ta, kurią Pisaras buvo davęs man: erdvi, dviejų kambarių, pasiūta iš vaškuoto audeklo ir paremta tvirtais mediniais rėmais, patogi kaip tikras namas. Kiti kareiviai įsitaisė kaip pakliuvę, dangstėsi lopytomis antklodėmis, kurios menkai gynė nuo oro negandų. Kai kurie ir tokių neturėjo, miegodavo šalia savo arklių. Pagalbininkų indėnų stovykla buvo atskira ir be paliovos saugoma, kad neišsibėgiotų. Vakarais suliepsnodavo šimtai laužėlių, ant kurių vyrai gaminosi valgį, o vėjas atnešdavo iki mūsų liūdnus jų muzikos instrumentų garsus, žadinančius ilgesį ir žmonėms, ir gyvuliams.

Buvom įsikūrę netoliese poros apleistų kaimelių, kuriuose jokio maisto neradom, nors ir ieškojom. Ten išsiaiškinom, kad indėnai laikosi papročio gražiai sutarti su mirusiais tėvais: jie gyvena vienoje lūšnos patalpoje, o mirusieji – kitoje. Kiekviename būste yra kambarys su gerai išsilaikiusiomis senelių, moterų, vaikų mumijomis; jos yra tamsios, kvepia samanomis, ir prie kiekvieno numirėlio sudėti jo asmeniniai daiktai, tik nėra papuošalų. Kitaip yra Peru: ten aptinkama kapų, kuriuose pilna brangenybių, net gryno aukso statulų. „Čilėje net ir mirusieji yra skurdžiai, niekur nerasi nė trupinio aukso“, – širdo kareiviai. Iš piktumo jie pririšę mumiją diržu prie arklio paleido jį šuoliais, kol suplyšo mumijos vyturai ir pabiro kaulai. Pasidarę tokią pramogą kareiviai ilgai kvatojosi, o janakonų stovyklą apėmė siaubas. Po saulėlydžio joje pasklido gandas, kad išniekinti kaulai renkasi krūvon ir dar neprašvitus griaučiai užpuls mus kaip numirėlių kariuomenė. Negrai pašiurpę leido tą paskalą tolyn,

kol ji pasiekė ispanų ausis. Tada jau tie narsuoliai vandalai, nežinantys, kas yra baimė, ėmė žliumbti kaip kūdikėliai. Vidurnaktį mūsiškiams taip barškėjo dantys, jog Pedrui de Valdivijai teko kreiptis į juos ir priminti, kad jie yra Ispanijos kariai, tvirčiausi pasaulyje ir geriausiai išmankštinti, o ne tamsuolių bobučių šutvė. Aš kelias naktis visai nemiegojau, tik meldžiausi, nes griaučiai vis bastėsi aplink, ir tuo netikėti gali tik tas, kas nėra ten buvęs.

Kareiviai, labai nepatenkinti, murmėjo, kurių velnių mes kiurksom ištisomis savaitėmis šitoj prakeiktoj vietoj, kodėl nežygiuojam tolyn į Čilę, kaip buvo suplanuota, arba negrįžtam į Kuską – taip atseit būtų išmintingiau. Kai Valdivija buvo jau beprarandąs viltį sulaukti pastiprinimo, netikėtai pasirodė visas būrys – aštuoniasdešimt vyrų, tarp jų – keletas žymių karvedžių; aš pati jų nepažinojau, bet Pedras buvo man apie juos kalbėjęs, sakė, kad jie labai garsūs, kaip antai Fransiskas de Viljagra ir Alonsas de Monrojus. Pirmasis buvo šviesiaplaukis, nepraustaburnis, stačiokiškų manierų, vis niekinamai papūtęs lūpas. Man jis visada rodėsi pasišlykštėtinas, nes labai blogai elgėsi su indėnais, buvo šykštus ir nedraugiškas beturčiams, bet įsitikinau, kad yra vertas pagarbos už drąsą ir ištikimybę. Visiška jo priešingybė buvo Monrojus, aristokratas, gimęs Salamankoj: mandagus, taurios laikysenos ir dosnus. Su juo iš karto susidraugavau. Su jais atvyko ir Cheronimas de Alderetė, senas Valdivijos ginklo draugas, prieš keletą metų ir sugundęs jį keliauti į Naująjį Pasaulį. Viljagra buvo juos įtikinęs, kad verta prisidėti prie Valdivijos: „Verčiau tarnauti jo didenybei, nei šlaistytis šalyje, kur siautėja šėtonas“, – kalbėdavo jis turėdamas omeny Pisarą, kurį niekino. Su jais atkeliavo andalūzas kapelionas, įpusėjęs šeštą dešimtį, Gonsalesas de Marmolechas; jis, kaip jau esu minėjusi, tapo mano patarėju. Šis dvasininkas per ilgą savo gyvenimą buvo ne sykį rodęs gerumo pavyzdį, bet

man rodos, kad jam derėjo eiti į kareivius, o ne į kunigus, nes pernelyg mėgo nuotykius, turtą ir moteris.

Tiems vyrams buvo tekę kelis mėnesius praleisti siaubingoje Pelėdų girioje Peru rytuose. Jų ekspedicijoje dalyvavo trys šimtai ispanų, bet du trečdaliai jų išmirė, o kurie išliko, grįžo išbadėję ir sunykę nuo atogrąžų ligų. Iš dviejų tūkstančių indėnų neišgyveno nė vienas. Tarp tų, kurių kaulai ten atgulė, buvo ir nelaimingasis leitenantas Nunjesas, kurį Valdivija pasmerkė supūti Pelėdų girioje, kaip ir buvo žadėjęs, kai anas Kuske kėsinosi mane pagrobti. Niekas negalėjo man tikrai pasakyti, kokio galo jis susilaukė: atrodo, paprasčiausiai dingo tankmėj be pėdsako. Tikiuosi, kad jis mirė kaip krikščionis ir nebuvo žmogėdrų surytas. Vargai, kuriuos prieš porą metų Pedras de Valdivija ir Cheronimas de Alderetė buvo patyrę Venesuelos džiunglėse, tebuvo vaikų žaidimas, palyginti su tuo, ką išgyveno tie vyrai Pelėdų girioje, karštų liūčių merkiami, galybės uodų apnikti, purvini lig ausų, ligoti, alkani ir persekiojami laukinių, kurie nesumedžioję kokio ispano ėda ir saviškius.

Prieš pasakodama toliau turiu ypatingai pristatyti žmogų, kuris komandavo mūsų daliniui. Tai buvo aukštas ir labai dailus vyriškis, aukštos kaktos, ereliškos nosies ir kaštoninių akių, didelių ir vaiskių kaip arklio. Vokai apsunkę, o mąslus, tarsi mieguistas žvilgsnis švelnino veido išraišką. Turėjau progą tai įvertinti jau rytojaus dieną, kai jis nusigrandė purvo luobą, nusikirpo plaukus, barzdą ir ūsus, kad neatrodytų kaip išsigelbėjęs iš sudužusio laivo. Nors jis buvo ir jaunesnis už kitus pagarsėjusius kariškius, šie išsirinko jį vyriausiuoju vadu už narsą ir protą. Jis vadinosi Rodrigas de Kiroga. Po devynerių metų jis tapo mano vyru.

Aš rūpinausi, kad kareiviai, buvę Pelėdų girioje, atgautų jėgas ir sveikatą. Man talkino Katalina ir kelios man patarnaujan-

čios indėnės, kurias buvau pamokiusi gydytojo amato. Kaip sakė donas Benitas, tiems vargšeliams, vos ištrūkusiems iš drėgno tankumynų pragaro džiunglėse, jau greitai teks lįsti į sausą ir plyną dykumos pragarą. Per ištisas dienas tiek ir teveikėm, kad juos maudėm, valėm pūlinius, naikinom utėles, karpėm gaurus ir nagus. Kai kurie buvo tiek išsekę, kad indėnėms teko juos penėti vaikiška tyrele iš šaukštuko. Katalina man pašnibždėjo turinti inkų vaisto ypatingiems atvejams, ir mudvi duodavom jo tiems, kuriems labiausiai reikia, nesakydamos, kas tai yra, kad nepasibjaurėtų. Naktimis Katalina paslapčia įpjaudavo lamoms kaklą ir nuleisdavo kraujo, paskui tą šviežią kraują maišydavom su pienu bei trupučiu šlapimo ir duodavom ligoniams gerti, tada jie pasitaisydavo ir po dviejų savaičių jau turėdavo pakankamai jėgų leistis į kelionę.

Janakonai irgi rengėsi kančioms, kurios jų laukia; jie to krašto nepažinojo, bet buvo girdėję kalbas apie siaubingą dykumą. Kiekvienas po kaklu nešiojosi vandenmaišį iš gyvulio – lamos, guanako ar alpakos – letenos odos, o darydavo jį taip: numaudavo visą odą ir išversdavo ją kaip kojinę, vilnomis į vidų. Kiti tam reikalui imdavo vėplio pūslę arba odą. Į vandenį įdėdavo spragintų kukurūzų grūdų, kad nustelbtų kvapą. Donas Benitas organizavo vandens gabenimą plačiu mastu, pridirbo tam tikslui statinių ir tokių pat indėniškų vandenmaišių. Žinojom, kad tokiam pulkui žmonių jų nepakaks, bet daugiau žmonės ir lamos nebūtų panešę. Maža to, tos Čilės srities indėnai buvo ne tik suslapstę maistą, bet ir užnuodiję šulinius; tą žinią kankinimais išgavom iš inko Manko pasiuntinio. Donas Benitas aptiko jį užsimaskavusį tarp mūsų pagalbininkų indėnų ir gavo Valdivijos leidimą jį ištardyti. Negrai jį ėmė svilinti ant mažos ugnies. Aš nepajėgiu stebėti kankinimų ir pasitraukiau kuo toliausiai, bet siaubingas nelaimėlio klyksmas, kuriam pri-

tarė janakonai, staugiantys iš baimės, aidėjo per tris mylias aplinkui. Neištvėręs skausmo, pasiuntinys prisipažino atvykęs čionai iš Peru su nurodymais Čilės čiabuviams, kaip sustabdyti *virakočus*. Tuo tikslu indėnai slapstėsi kalnuose kartu su gyvuliais, kuriuos įstengė išsivesti, prieš tai užkasę žemėje maistą ir sudeginę pasėlius. Jis dar pridūrė esąs ne vienintelis toks pasiuntinys: šimtai inko Manko agentų nuskubėję į pietus slaptais takeliais su tokiomis pat instrukcijomis. Viską išdavęs pasiuntinys buvo galutinai iškeptas ant laužo, kad būtų pamoka kitiems. Užsipuoliau Valdiviją, kam leido tokius žiaurumus, bet jis įsižeidęs liepė man tylėt. „Donas Benitas žino, ką daro. Aš dar prieš išvykstant įspėjau tave, kad ši kampanija – ne minkštaširdžiams. Dabar jau vėlu trauktis."

Koks ilgas ir sunkus tas kelias per dykumą! Koks lėtas ir varginantis kiekvienas žingsnis! Kaip degina sielą ilgesys! Begalinė virtinė ilgų vienodų dienų, vis tie patys bergždi tyrlaukiai ir kieti akmenys, tvoskiantys prisvilusiomis dulkėmis, ir pelenais virtę dygliuoti krūmai, Dievo nuspalvinti ugniniais dažais. Pasak dono Benito, tie dažai – tai paslėpti mineralai; taip velnias tyčiojąsis iš žmonių, nes niekur čia nesą nei aukso, nei sidabro. Pedras ir aš žingsniuodavom pėstute valandų valandas, vesdamiesi žirgus už pavadžio, kad neišvargtų. Kalbėdavomės mažai, nes ir gerklė išdžiūvusi, ir lūpos sukepusios, bet visą laiką ėjom greta ir kiekvienas žingsnis mus vis tvirčiau jungė, vedė į tą kraštą, apie kurį abu svajojom ir kuris reikalavo tiek aukų, – į Čilę. Aš gyniausi nuo karščio plačiakrašte skrybėle, veido uždangalu su dviem skylėm akims ir dar dviem skudurais ant rankų, nes pirštinių neturėjau, o saulė svilinte svilino. Kareiviai, įkaitusių ginklų neišlaikydami rankose, vilko juos žeme. Ilgiausia indėnų vora slinko tylomis, menkai tesaugoma negrų, kurie pėdino galvą panarinę, tokie prislėgti, kad net rimbu neužsimodavo.

Nešikams buvo šimtąkart blogiau nei mums; jie buvo pratę sunkiai dirbti ir mažai valgyti, kopti į kalną ir leistis nuo kalno, genami paslaptingos kokos lapų energijos, bet troškulys buvo jiems nepakeliamas. Diena po dienos augo mūsų neviltis, kadangi nerasdavom nė vieno švaraus šulinio: tie, kuriuos aptikdavom, buvo slaptingųjų indėnų užteršti gyvulių maitomis. Kai kurie janakonai gėrė tą pūvantį vandenį ir mirdavo raitydamiesi nuo žarnų uždegimo.

Kai mums jau rodėsi, kad visai nebeturim jėgų, pasikeitė ir kalnų, ir žemės spalva. Oras tarsi sustingo, dangus pabalo ir nebeliko jokios gyvybės, nei dagių, nei vienišų paukščių, kurių pirma tekdavo išvysti: įžengėm į grėsmingąją Dykrą. Vos pradėjus švisti kildavom į žygį, nes vėliau saulė nebeleis eiti. Pedras nusprendė žygiuoti kuo sparčiau, nes tada prarasim mažiau žmonių, nors kiekvienam žingsniui reikėjo nežmoniškų pastangų. Ilsėdavomės per pačią kaitrą, suvirtę ant begalinių svilinančių smėlynų po saule, karšta kaip išlydytas švinas, negyvoj dykumoj. Sukildavom į žygį apie penktą valandą vakaro ir eidavom, kol sutems tiek, kad nebematysim kelio. Kraštovaizdis nykus, negailestingas. Neprisiversdavom statyti palapinių ir įrengti stovyklos vos kelioms valandoms: jokie priešai neužpuls, niekas čia negyvena ir nekiš nosies į tokius tyrus. Naktį temperatūra staigiai nukrisdavo, iš nepakenčiamo dienos karščio įpuldavom į ledinį šaltį. Kiekvienas krisdavo ten, kur stovi, drebėdamas nuo šalčio, kad ir ką sakytų donas Benitas, vienintelis dar reikalaujantis laikytis drausmės. Pedras ir aš, apsikabinę tarp savo žirgų, bandydavom šildytis. Buvom tiek pavargę, kad mums neberūpėjo mylėtis tomis savaitėmis, kol įveikėm šį kelio ruožą. Susilaikymas suteikė mudviem progą iki panagių pažinti savo silpnybes ir atskleisti švelnumą, kurį anksčiau slopino aistra. Užvis labiau mane žavėjo to žmogaus ryžtas apgyvendinti Čilę ir apkrikštyti indėnus. Jis niekuomet neabejojo,

kad mums pavyks, netikėjo, kad iškepsim toj dykumoj, kaip kalbėjo ne vienas; jo valia buvo nepalaužiama.

Kad ir kaip griežtai donas Benitas taupė vandenį, atėjo diena, kai jo nebeliko. Jau ir iki tol mus kankino troškulys, smėlis draskyte draskė gerklę, liežuvis ištino, lūpos suskirdo. Netrukus mums pasivaideno krioklio šniokštimas ir išvydom skaidrų ežerėlį, kurio krantai apžėlę paparčiais. Būrių vadams teko jėga drausti vyrus, kad nepražūtų smėlynuose vaikydamiesi miražą. Kai kurie kareiviai gėrė savo ir arklių šlapimą, bet jo būdavo labai mažai ir jis buvo labai tamsus; kiti pametę protą puldavo janakonus ir bandydavo atimti paskutinius lašus iš jų vandenmaišių. Jei Valdivija nebūtų liepęs vieną kitą dėl pavyzdžio nubausti, manau, kad kai kas būtų buvęs nužudytas norint iščiulpti jo kraują. Tą naktį vėl susapnavau, kad mane pilnaties šviesoj aplankė Chuanas Malagietis. Parodžiau jį Pedrui, bet jis Chuano nepamatė ir tarė, jog man tik pasivaideno. Mano sutuoktinis atrodė labai blogai, dulkini jo skarmalai buvo išmarginti sukrešėjusio kraujo dėmėmis, o veide švietė neviltis, sakytum ir bedaliai jo kaulai kentėtų troškulį.

Rytojaus dieną, kai atrodė, kad pražūties nebeišvengsim, man tarp kojų prasmuko keistas roplys. Jau daug dienų nebuvom matę jokio gyvo padaro, išskyrus mus pačius, net ir dagių, kurių nestigo kitose dykumos vietose. Gal tai buvo salamandra, driežas, gyvenantis ugnyje. Pamaniau, jog kad ir koks pragariškas būtų tas gyvūnas, retkarčiais ir jam prireikia gurkšnelio vandens. „Dabar jau pasirūpink mumis, Mergele“, – kreipiausi į Dievo Motiną Gelbėtoją. Išsitraukiau rykštelę, kurią visada nešiojausi, ir ėmiau melstis. Buvo pats vidurdienis, kai ilsisi ir ištroškusių žmonių minia, ir gyvulių banda. Pasišaukiau Kataliną ir abi leidomės pamažu vaikštinėti, palindusios po skėčiu, aš – su „Sveika Marija“ lūpose, ji – su savo maldelėmis kečujų kalba. Žingsniavom ilgokai,

gal kokią valandą, vis platesniais ratais, apeidamos kaskart didesnį plotą. Donas Benitas pamanė, kad nuo troškulio man pasimaišė protas, ir pats nebeturėdamas jėgų paprašė vieną iš jaunesnių ir stipresnių, būtent Rodrigą de Kirogą, eiti mūsų ieškoti.

– Dėl Dievo meilės, ponia! – meldė mane karininkas, sunkiai beištardamas žodį. – Eikit ilsėtis. Ištempsim drobę, bus jums pavėsis...

– Kapitone, eikit pas doną Benitą ir pasakykit jam, kad duotų man žmonių su ietimis ir lazdomis, – pertraukiau jį.

– Ietimis ir lazdomis? – pakartojo jis apstulbęs.

– Ir teikitės jam pasakyti, kad atsiųstų man keletą ąsočių ir būrelį ginkluotų kareivių.

Rodrigas de Kiroga nuėjo pranešti donui Benitui, kad mano būklė daug blogesnė, nei jie buvo manę, bet Valdivija tai išgirdęs užsidegė viltimi ir liepė feldmaršalui išduoti tai, ko aš prašau. Netrukus šeši indėnai jau kasė duobę. Būdami ne tokie atsparūs troškuliui kaip mes, jie jautėsi tokie perdžiūvę, kad vos įstengė pakelti lazdą arba ietį, bet žemė pasitaikė minkšta ir jiems pavyko iškasti gal penkių pėdų gylio duobę. Jos dugne smėlis buvo tamsus. Ūmai vienas indėnas kimiai šūktelėjo, ir visi pamatėm, kaip ėmė sunktis vanduo, iš pradžių tik sudrėko žemė, tarsi prakaituodama, bet po dviejų trijų minučių dugne jau telkšojo nedidelis klanas. Pedras, visą laiką buvęs šalia manęs, liepė kareiviams žūtbūtinai ginti tą duobę, nes pagrįstai bijojo, kad ją dėl kelių lašų vandens žvėriškai užpuls tūkstantis viltį praradusių vyrų. Aš užtikrinau, kad užteks visiems, jei tik gersim iš eilės. Taip ir buvo. Donas Benitas iki pat vakaro dalijo vandenį po puodelį kiekvienam, paskui jau Rodrigas de Kiroga su keliais kareiviais visą naktį girdė gyvulius ir pildė indėnų statines bei vandenmaišius. Vanduo tryško čiurkšle; jis buvo drumstas ir atsidavė metalu, bet mums rodėsi toks gaivus

kaip iš Sevilijos fontanų. Žmonės laikė tai stebuklu ir tą šulinį Švenčiausiosios Mergelės Gelbėtojos garbei pavadino Marijos šaltiniu. Įkūrėm stovyklą ir išbuvom toj vietoj tris dienas malšindami troškulį, o kai vėl pakilom į žygį, per svylantį dykumos paviršių vis dar sroveno vanduo.

– Ne Dievo Motina padarė tą stebuklą, jį padarei tu, Inese, – tarė man Pedras, labai jaudındamasis. – Tavo dėka gyvi ir sveiki pereisim tą pragarą.

– Aš galiu tik rasti vandenį ten, kur jo yra, Pedrai, bet ne jį prisišaukti. Nežinau, ar toliau dar rasim kokį šaltinį, juo labiau tokį apstų.

Valdivija liepė man eiti per pusę dienos žygio į priekį, kad pakeliui tyrinėčiau žemę ir ieškočiau vandens, o mano apsaugai paskyrė būrį kareivių, be to, pridėjo keturias dešimtis pagalbininkų indėnų ir dvidešimt lamų ąsočiams nešti. Visus kitus žmones suskirstė į kuopas ir leido jas į kelią kas porą valandų, kad nesusigrūstų visi išsyk prie šaltinio, jei tokį surastume. Donas Benitas paskyrė Rodrigą de Kirogą mano palydos vadu, nes jaunasis kapitonas per trumpą laiką buvo pelnęs visišką jo pasitikėjimą. Be to, jis pasižymėjo aštriausia rega; didelės kaštoninės jo akys matė tai, ko neįžiūrėjo kiti. Jei mirguliuojančiame dykumos horizonte būtų pasirodęs koks nors pavojus, jis būtų pastebėjęs anksčiau už visus, bet niekas nesirodė. Aptikau kelis šaltinius, ne tokius gausius kaip pirmasis, bet jų pakako išgyventi, kol kirsime Dykrą. Vieną dieną vėl pakito žemės spalva ir pralėkė du paukščiai.

Baigiantis žygiui per dykumą sumečiau, kad nuo tos dienos, kai išėjom iš Kusko, praėjo jau beveik penki mėnesiai. Valdivija nusprendė stovyklauti ir laukti, nes gavo žinią, kad jo bičiulis Fransiskas de Agirė galėtų šiose vietose prisidėti prie mūsų. Priešiški indėnai sekė mus iš tolo, bet nesiartino. Vėl

sulaukiau progos įsitaisyti prašmatnioj Pisaro dovanotoj palapinėj. Grindis uždangsčiau Peru apklotais, pridėliojau pagalvėlių, išsitraukiau iš ryšulių fajansinius indus, kad nebereikėtų valgyti iš medinių dubenėlių, ir liepiau pastatyti molinę krosnelę, kad būtų galima gaminti valgį kaip dera, nes juk du mėnesius mitome sausais grūdais ir džiovinta mėsa. Didžiajame palapinės kambaryje, kurį Valdivija pavertė vadaviete, audiencijų ir teismo sale, pastačiau krėslą ir kelias odines taburetes netikėtai atėjusiems lankytojams. Katalina ištisom dienom vaikščiojo po stovyklą kaip nebylus šešėlis ir rinko man žinias. Nieko neįvykdavo tarp ispanų arba janakonų, ko aš nesužinočiau. Dažnai užsukdavo karininkai pavakarieniauti ir nemaloniai nustebdavo, kai Valdivija pakviesdavo mane sėsti su jais prie stalo. Ko gero, nė vienas iš jų niekada gyvenime nebuvo valgęs su moterimi, Ispanijoj tai nebuvo įprasta, bet čia papročiai laisvesni. Patalpai apšviesti naudojom žvakes ir aliejines lempas, o šildydavomės dviem didelėmis perujietiškomis gorėmis, nes naktimis būdavo šalta. Gonsalesas de Marmolechas, kuris buvo ne tik kunigas, bet dar ir bakalauras, mums paaiškino, kad metų laikai čia susikeitę – kai Ispanijoj žiema, Čilėj vasara, ir atvirkščiai, bet nė vienas iš mūsų to nesuprato; mes ir toliau manėm, kad Naujajame Pasaulyje gamtos dėsniai yra pakrikę. Kitoj palapinės dalyj stovėjo mudviejų lova, rašomasis stalas, mano altorėlis, mūsų manta ir maudynių gelda, jau seniai benaudota. Pedras jau nebe taip bijojo maudytis, kartais sutikdavo gultis į geldą ir leisdavosi mano muilinamas, bet vis tiek mieliau prausdavosi šlapiu skuduru ligi juosmens. Leidom dienas labai maloniai, vėl buvom įsimylėję, kaip anais laikais Kuske. Jis mėgo prieš mylintis balsu paskaityti man ką nors iš savo mėgstamų knygų. Nežinojo, kad kunigas Gonsalesas de Marmolechas buvo išmokęs mane skaityti ir rašyti – aš to nesakiau, kad jam būtų staigmena.

Po kelių dienų Pedras su keliais saviškiais išjojo apžiūrėti apylinkių – gal kur sutiksiąs Fransiską de Agirę, be to, pabandysiąs derėtis su indėnais. Tik jis vienas ir manė, kad su jais galima susitarti. Kol jo nėra, išsimaudžiau ir išsitrinkau plaukus *kiljajumi* – vieno Čilės medžio žieve, nuo kurios išgaišta utėlės, o plaukai visą gyvenimą lieka kaip šilkiniai ir nežyla. Man tai nepavyko – visą laiką vartojau tą žievę ir vis tiek esu žila; džiaugiuosi bent tuo, kad nepraplikau kaip daugelis mano amžiaus moterų. Tiek prisivaikščiojus ir prisijodinėjus man skaudėjo nugarą, tad viena mano indėnė ištrynė ją peumo balzamu, kurį sutaisė Katalina. Atsiguliau su palengvėjimu, o Baltasaras susirangė kojūgalyje. Vis dar mėgau žaisti su tuo dešimties mėnesių šunyčiu, nors jau gerokai paūgėjusiu; galėjai numanyti, kad iš jo bus geras sargas. Šįsyk manęs nevargino nemiga ir greit užmigau.

Po vidurnakčio mane pažadino dusliai urgzdamas Baltasaras. Atsisėdau patale, viena ranka mėgindama patamsy sugrabalioti šaliką, kad turėčiau kuo apsigaubti, o kita ranka maldžiau šunį. Tuo metu išgirdau šlamant gretimoj patalpoj ir supratau, jog ten kažkas yra. Iš pradžių pamaniau, kad sugrįžo Pedras, nes sargybiniai prie durų nebūtų leidę įeiti niekam kitam, tačiau šuns nerimas vertė suklusti ir mane. Uždegti žibintą nebebuvo kada.

– Kas ten? – sušukau išsigandusi.

Stojo įtampos kupina tyla, o paskui kažkas tamsoj pašaukė Pedrą de Valdiviją.

– Jo čia nėra. Kas jo ieško? – paklausiau jau piktai.

– Atleiskit, ponia, aš Sančas de la Hosas, ištikimas pono generolo tarnas. Ilgai užtrukau, kol atėjau čionai, ir noriu jį pasveikinti.

– Sančas de la Hosas? Kaip jūs, gerbiamasis, išdrįsot vidurnaktį įžengti į mano palapinę? – riktelėjau.

Tuo tarpu Baltasaras ėmė pasiutiškai loti ir prikėlė sargybinius. Per porą minučių atskubėjo donas Benitas, Kiroga, Chuanas Gomesas ir kiti, su žibintais ir kardais rankose, tačiau užtiko mano kambary ne tik akiplėšą de la Hosą, bet ir dar keturis jo palydovus. Maniškiai ketino tučtuojau juos suimti, bet aš juos įtikinau, kad įvyko nesusipratimas. Paprašiau visus išeiti ir liepusi Katalinai paruošti atvykėliams kokio nors valgio puoliau rengtis. Pati pastačiau jiems vyno ir pavaišinau vakariene, kaip dera svetingai šeimininkei, nors labai nekantravau išgirsti, kas jiems nutiko kelionėje.

Kol svečiai kilnojo taures, išsmukau laukan ir paprašiau doną Benitą nedelsiant išsiųsti kareivius ieškoti Pedro de Valdivijos. Padėtis buvo labai kebli, nes de la Hosas turėjo šalininkų tarp mūsų ekspedicijos dalyvių – ir nepatenkintų, ir šiaip ištižėlių. Kai kurie kareiviai kaltino Valdiviją pasisavinus teisę nukariauti Čilę iš imperatoriaus pasiuntinio, mat karaliaus raštai, išduoti Sančui de la Hosui, esantys viršesni už leidimą, pasirašytą Pisaro. Tačiau de la Hosas neturėjo jokio ekonominio užnugario, spėjo Ispanijoj išeikvoti turtą, kuris jam buvo tekęs kaip dalis išpirkos už Atahualpą, nesugebėjo gauti nei pinigų, nei laivų, nei kareivių planuojamam žygiui, o jo žodis mažai tereiškė, nes šis žmogus Peru buvo suimtas už skolas ir sukčiavimą. Įtariu, kad jis ketino nusikratyti Valdivijos, tapti ekspedicijos vadu ir pats vienas imtis Čilės nukariavimo.

Nutariau elgtis su nekviestais svečiais itin pagarbiai, kad jie imtų pasitikėti ir prarastų budrumą iki sugrįžtant Pedrui. O kol kas sočiai juos primaitinau ir į vyno ropinę įpyliau gerokai migdomųjų, kad iškristų iš koto, nes nenorėjau kelti stovykloj skandalo; užvis mažiau mums reikėjo žmonių susiskaldymo į dvi grupuotes, o taip galėjo atsitikti, jei de la Hosui pavyktų sukelti abejonių dėl Valdivijos valdžios teisėtumo. Matydami mane tokią meilią, penketas nedorėlių

šaipėsi man už nugaros, patenkinti tuo, kad sugebėjo familiariu elgesiu apmulkinti kvailą moterėlę, bet dar valandai nepraėjus taip pasigėrė ir apsvaigo nuo vaistų, kad net nebandė priešintis, kai donas Benitas su sargybiniais atėjo jų suimti. Per apžiūrą paaiškėjo, kad kiekvienas iš jų turėjo po durklą su kaltinio sidabro kriaunomis, visus vienodus, tad neliko abejonės, kad už viso to spektaklio slypėjo sąmokslas nužudyti Valdiviją. Vienodi durklai galėjo būti vien tik bailio de la Hoso sumanymas: taip jis ketino padalyti į penkias dalis atsakomybę už nusikaltimą. Mūsų karininkai buvo pasirengę nubausti juos mirtimi čia pat, bet aš jiems priminiau, kad tokį rūstų nuosprendį turi teisę paskelbti tik Pedras de Valdivija. Man prireikė daug pastangų ir išradingumo, kad sutrukdyčiau donui Benitui pakarti de la Hosą ant artimiausio medžio.

Po trijų dienų grįžo Pedras, jau žinodamas apie sąmokslą. Vis dėlto ta žinia jo per daug neįskaudino, nes jam pavyko susitikti su bičiuliu Fransisku de Agire, kurio laukė jau kelios savaitės; be to, šis atsivedė dar penkiolika raitininkų, dešimt arkebuzininkų, daug tarnų indėnų ir atgabeno maisto bent kelioms dienoms. Su jais mūsų kareivių padaugėjo ligi šimto trisdešimties su viršum, jei gerai prisimenu; tai buvo dar didesnis stebuklas negu Marijos šaltinis.

Prieš imdamasis svarstyti su savo karininkais Sančo de la Hoso bylą, Pedras užsidarė su manim – norėjo išgirsti mano pasakojimą apie tą įvykį. Dažnai tvirtinama, neva aš užburdavau Pedrą raganos kerais ir aistrą žadinančiais gėrimais, kad lovoj apkvaitindavau jį svaigalais, kad siurbiau jo energiją, slopinau valią ir išvis dariau su juo, ką norėjau. Nėra tuose žodžiuose nė lašelio tiesos. Pedras buvo užsispyręs ir labai gerai žinojo, ko nori; niekas negalėjo nukreipti jo nuo užsibrėžto tikslo nei burtais, nei vylingomis šnekomis, ne-

bent tik protingais argumentais. Ne toks tai buvo žmogus, kad tiesiai prašytų patarimo, juoba iš moters, bet likęs vienas su manim tylomis vaikštinėdavo po kambarį, kol aš nutaikydavau progą pareikšti savo nuomonę. Bet ir tada stengdavausi kalbėti miglotai: jis turi patikėti, kad patsai taip nutarė. Ir man visada pasisekdavo. Vyras daro tai, ką gali, o moteris padaro ir tai, ko negali vyras. Nemaniau, jog dera skirti Sančui de la Hosui mirties bausmę, kurios jis neabejotinai nusipelnė: nepamirškim, kad jį gynė karaliaus raštas, be to, gausūs jo giminaičiai turėjo gerų ryšių karaliaus rūmuose ir būtų galėję apkaltinti Valdiviją maištu. Mano pareiga buvo neleisti, kad mylimojo gyvenimas pasibaigtų kankinimų suole arba kartuvėse.

– Kas daroma tokiems išdavikams kaip jis? – košė pro dantis Pedras, karingas kaip gaidys.

– Tu visada sakydavai, jog priešus dera laikyti netoliese ir nepaleisti jų iš akių...

Užuot iš karto nubaudęs kaltinamuosius mirtimi, Pedras Valdivija nutarė kurį laiką patyrinėti savo kareivių nuotaikas, surinkti sąmokslo įrodymų ir demaskuoti slaptus bendrininkus, įsimaišiusius tarp mūsiškių. Netikėtai įsakė donui Benitui uždaryti stovyklą ir toliau žygiuoti į pietus, vedantis ir kalinius, sukaustytus ir vos gyvus iš baimės; nedrebėjo tik mulkis Sančas de la Hosas – jis tikėjo, kad įstatymai jam negalioja, ir nepaisydamas grandinių ieškojo užtarėjų, nepamiršo ir dabintis. Tarp kalėjimo prižiūrėtojų susirado indėnę, kuri krakmolijo jam klostytą apykaklę, lygino kelnes, garbanojo plaukus, purškė kvepalais ir dildė nagus. Sužinoję, jog teks iškeliauti, kariai nesidžiaugė: čia jiems buvo gera, vėsu, netrūko nei vandens, nei medžių. Donas Benitas piktai priminė jiems, kad vado sprendimai nesvarstomi. Kad ir ką sakytum, Valdivija atvedė juos iki čia su mažiausiais nuostoliais: kelionė per

dykumą baigėsi, praradom tik tris kareivius, šešis arklius, vieną šunį ir trylika lamų. Kiek janakonų paguldė galvas, niekas neskaičiavo, bet, pasak Katalinos, gal kokios trys ar keturios dešimtys.

Vos susipažinusi su Fransisku de Agire ėmiau juo pasitikėti, nors jo išvaizda ir baugino. Ilgainiui išmokau nesibaiminti jo žiaurumo. Tai buvo tikras milžinas, triukšmingas, aukštas ir tvirtas, labai greitas kvatotis. Gėrė ir valgė už tris ir, pasak Pedro, galėjo per naktį apvaisinti dešimtį indėnių, o kitą naktį – dar tiek pat. Nuo tada praėjo daug metų; dabar Agirė – jau senis, nejaučiantis nei sąžinės priekaištų, nei apmaudo, vis dar sveikas ir guvus, nors kelerius metus praleidęs dvokiančiuose inkvizicijos rūsiuose ir karaliaus kalėjimuose. Gyvena gerai, nes turi pajamų iš žemės, kurią jam perleido velionis mano vyras. Nelengva būtų rasti du žmones, skirtingesnius negu manasis Rodrigas, taurus ir geraširdis, ir tasai pasileidėlis Fransiskas de Agirė, bet juodu buvo prisirišę vienas prie kito kaip geri kareiviai mūšio lauke ir bičiuliai taikos metu. Rodrigas negalėjo leisti savo nuotykių bendrui gyvenimo pabaigoj elgetauti dėl karaliaus ir Bažnyčios nedėkingumo, tad ir globojo jį kol gyvas. Agirė, kurio visas kūnas išmargintas kautynių randais, leidžia senatvę augindamas kukurūzus savo sklype kartu su žmona, atkeliavusia iš Ispanijos dėl meilės, su vaikais ir anūkais. Jam jau aštuoniasdešimt, bet jis dar nesugriuvęs, vis pasakoja savo nuotykius ir dainuoja nešvankias jaunystės laikų dainas. Be penkių teisėtų vaikų, jis pridirbo per šimtą pavainikių, kurie yra žinomi, ir, kaip manoma, dar kelis šimtus kitų, kurių niekas neskaičiavo. Jis teigia, kad geriausias būdas pasitarnauti jo didenybei Indijoje – priveisti joje metisų; anot jo, čiabuvių problemą reikia spręsti išgalabijant visus vyrus, sulaukusius dvylikos metų, kastruojant berniukus ir kantriai, nuosekliai prievartaujant moteris. Pedras manė, kad jo bičiulis juokau-

ja, bet aš žinojau, kad jis kalba rimtai. Vis dėlto vienintelė moteris, kurią tikrai mylėjo tas ištvirkėlis, buvo jo pusseserė, kurią jis ir vedė gavęs specialų popiežiaus leidimą; apie tai, rodos, jau pasakojau. Turėk kantrybės su manim, Isabele: kai tau jau septyniasdešimt, noromis nenoromis imi kartoti vis tą patį.

Žygiavom kelias dienas, kol priėjom Kopiapo slėnį; nuo tos vietos prasidėjo žemės, skirtos valdyti Pedrui de Valdivijai kaip gubernatoriui. Džiaugsmo šūksnis ištrūko ispanams: vis dėlto pasiekėm! Pedras de Valdivija sukvietė žmones, pasišaukė mane ir savo karininkų apsuptas labai iškilmingai iškėlė Ispanijos vėliavą – dabar jau jis valdysiąs šį kraštą. Pavadino jį Naująja Estremadūra, nes iš ten buvo kilęs ir jis pats, ir Pisaras, dauguma ekspedicijos narių bajorų ir aš. Paskui kapelionas Gonsalesas de Marmolechas įrengė altorių su savu Nukryžiuotuoju, sava auksine monstrancija – tiek aukso ir tematėme per kelis mėnesius – ir statulėle, vaizduojančia Švenčiausiąją Mergelę Gelbėtoją, mūsų užtarėją, kuri taip padėjo mums dykumoj. Kunigas atlaikė jaudinančias padėkos mišias, o mes visi pakiliai nusiteikę priėmėm komuniją.

Slėnyje gyveno sumišai įvairių genčių žmonės, pavaldūs inkams, bet Peru nuo čia taip toli, kad inkai vietinių labai nespaudė. Jų *kurakos* pasitiko mus su kukliomis vaišėmis ir sveikinimais, kuriuos vertėjai mums išvertė, bet matėm, kad šeimininkai nekviestais svečiais nesidžiaugia. Namai čia buvo krėsti iš molio ir šiaudų, tvirtesni ir tvarkingesni už lūšnas, kurias mums buvo tekę matyti pirmiau. Šiame krašte irgi buvo paprotys gyventi su mirusiais protėviais, bet šįsyk kareiviai jau nedrįso tyčiotis iš mumijų. Radom keletą neseniai apleistų kaimų, priklausiusių priešiškiems indėnams, kuriems vadovavo *kasikas* Mičimalonkas.

Donas Benitas įrengė stovyklą saugioje vietoje, nes bijojo, kad čiabuviai taps karingesni, kai suvoks, jog neketiname grįžti į Peru, kaip prieš šešetą metų grįžo Almagro ekspedicija. Nors maisto stokojome, Valdivija uždraudė plėšti neapleistus ūkius ir skriausti jų gyventojus: gal pavyksią juos paversti mūsų sąjungininkais. Donas Benitas sugavo dar keletą agentų, šie tardomi pasakė tai, ką jau žinojom: Inkas liepė vyrams su šeimomis pasitraukti į kalnus ir paslėpti arba sunaikinti maistą – dauguma čiabuvių taip ir padarė. Donas Benitas manė, kad čiliečiai – taip jis vadino Čilės gyventojus, vis tiek kurios genties – tikriausiai bus suslapstę produktus smėlyje, kur lengviau kasti. Tad liepė visiems kareiviams, išskyrus sargybinius, išnaršyti apylinkę badant žemę kalavijais ir ietimis, bene ras ką užkasta. Ir iš tiesų jie rado kukurūzų, bulvių, pupelių ir net keletą kalebasų su užraugta kukurūzų degtine; ją aš konfiskavau žaizdoms plauti, kad nereikėtų ligonių kankinti prideginimais.

Vos baigus įrengti stovyklą donas Benitas pastatė kartuves, o Pedras de Valdivija paskelbė, kad rytojaus dieną teis Sančą de la Hosą ir kitus kalinius. Karininkai, kurių ištikimybė nekėlė abejonių, susėdo mūsų palapinėj apie stalą, kiekvienas ant savo taburetės, tik vadas – savo krėsle. Visi apstulbo, kai Valdivija liepė pašaukti mane ir pasiūlė kėdę šalia savęs. Pasijutau kiek nejaukiai, kai mane įtariai nužvelgė karininkai, niekada karo taryboje neregėję moters. „Ji mus dykumoj išgelbėjo nuo troškulio, o paskui nuo išdavikų sąmokslo, tad labiau nei kas kitas yra verta dalyvauti šiame susirinkime“, – tarė Valdivija, ir niekas nedrįso jam prieštarauti. Chuanas Gomesas, akivaizdžiai susinervinęs, kadangi kaip tik tą akimirką Sesilija gimdė, padėjo ant stalo penkis vienodus durklus, paaiškino ištyręs pasikėsinimą ir išvardijo kareivius, kurių ištikimybė kelianti abejonių; ypač įtartinas esąs toks Ruisas, padėjęs sąmokslininkams patekti į stovyklą ir suklai-

dinęs sargybinius, budėjusius prie mūsų palapinės. Karininkai ilgai svarstė, kuo rizikuotume nubaudę de la Hosą mirtimi; pagaliau nusvėrė Rodrigo de Kirogos nuomonė, tokia pat kaip mano. Aš kiek įmanydama vengiau tarti bent žodį, kad nebūčiau apkaltinta laikanti Valdiviją po padu. Tik žiūrėjau, kad taurėse nepristigtų vyno, įdėmiai klausiausi ir tyliai sėdėjau kalbant Kirogai. Valdivija jau žinojo, ką nuspręs, bet vis dar laukė, ką jam pasiūlys kiti, kad neatrodytų, jog prisibijo Sančo de la Hoso turimos karaliaus privilegijos.

Kaip ir buvo skelbta, teismas priėmė sprendimą rytojaus dieną kalinių palapinėj. Vienintelis teisėjas buvo Valdivija, jam padėjo Rodrigas de Kiroga ir dar vienas kariškis, paskirtas sekretoriauti ir advokatauti. Šįsyk aš nedalyvavau, bet be vargo sužinojau, kaip viskas vyko. Aplink palapinę budėjo ginkluoti sargybiniai, kad nelandžiotų smalsuoliai, o viduje už stalo susėdo trys karininkai; jiems iš šonų stovėjo du juodaodžiai vergai, kankinimų ir mirties bausmės vykdymo specialistai. Advokatas atsivertė savo foliantus, atvožė rašalinę ir paėmė į ranką plunksną, o Rodrigas de Kiroga sudėjo ant stalo visus penkis durklus. Buvo atnešta ir viena iš mano perujietiškų gorių, kupina žarijų, ne tiek orui pašildyti, kiek pagąsdinti kaliniams, žinantiems, jog nė vienas tokio pobūdžio teismas neapsieina be kankinimų; indėnai buvo tardomi ugnimi dažniau negu bajorai, bet niekas nežinojo, kaip pasielgs Valdivija. Teisiamieji, stovintys sukaustyti grandinėmis priešais stalą, ilgiau kaip valandą klausėsi jiems metamų kaltinimų. Jiems neliko jokių abejonių, kad „uzurpatorius", kaip jie vadino Valdiviją, žino viską iki panagių apie sąmokslą, net ir visus Sančo de la Hoso šalininkus mūsų ekspedicijoje. Čia jau nepasiginčysi. Po Valdivijos kalbos stojo ilga tyla, kol sekretorius baigė rašyti savo knygoje.

– Ar turit ką pasakyti? – paklausė pagaliau Rodrigas de Kiroga.

Kurgi dingo Sančo de la Hoso pasitikėjimas savim? Jis puolė ant kelių šaukdamas, kad prisipažįsta dėl visko, kuo yra kaltinamas, išskyrus ketinimą nužudyti generolą, atseit visi penki jį gerbia, juo žavisi ir pasiryžę jam tarnauti visą gyvenimą. Ogi tie durklai – tikra nesąmonė, pakanka esą į juos žvilgtelėti ir jau būsią aišku, kad tai nėra rimti ginklai. Vadeivos pavyzdžiu pasekė ir jo bendrai, maldavo dovanoti ir prisiekinėjo amžiną ištikimybę. Valdivija nutraukė jų šnekas, ir vėl slogi tyla. Pagaliau vadas atsistojo ir paskelbė nuosprendį. Man jis pasirodė didžiai neteisingas, tačiau net ir vėliau nepuoliau dėl to ginčytis, nes numaniau, jog Pedras žinojo, kodėl elgiasi taip, o ne kitaip.

Trys sąmokslininkai buvo ištremti: jiems liepta pėsčiomis pareiti per dykumą į Peru, priskirta tik keletas palydovų indėnų ir viena lama. Dar vienas buvo paleistas į laisvę be jokio paaiškinimo. Sančas de la Hosas turėjo pasirašyti raštą – pirmąjį Čilėje, – kuriuo patvirtino, kad nebėra Valdivijos sąjungininkas, bet kol kas liko suimtas ir supančiotas be nuosprendžio, nes kilo tam tikrų abejonių. Keisčiausia buvo tai, kad Valdivija tą vakarą pasmerkė myriop Ruisą, kareivį, kuris padėjo sąmokslininkams, nors jo net nebuvo tarp tų penkių, kurie tada įsibrovė į mūsų palapinę su įžymiaisiais durklais. Donas Benitas pats stebėjo, kaip negrai jį pakaria, o paskui ketvirčiuoja. Jo galva ir kiekvienas kūno ketvirtadalis, atkirstas kirviu, buvo pamauti ant mėsininko kablių ir iškarstyti skirtingose stovyklos vietose, kad neapsisprendusieji pamatytų, kaip baudžiama už neištikimybę Valdivijai. Į trečią dieną jie taip baisiai pasmirdo ir pritraukė tiek musių, kad teko tuos palaikus sudeginti.

Sesilija, inkų princesė, gimdė ilgai ir sunkiai, nes vaisius jos įsčiose apsisuko. Jei kūdikis per tokį gimdymą išgyvena, pribuvėjos sako, kad būsiąs turtingas. Šis naujagimis, Katalinos

rankomis ištrauktas, buvo pamėlęs, bet sveikas ir klykė kaip reikiant. O kad pirmasis Čilės metisas gimė kojytėmis į priekį, tai esąs labai geras ženklas.

Kol karininkai svarstė sąmokslininkų likimą, Katalina mūsų palapinės tarpdury laukė Chuano Gomeso. Šis vyras, ištvėręs sunkesnes kančias nei bet kuris kitas narsuolis, dykumoje perleidęs savąjį vandens davinį žmonai, žingsniavęs pėsčias, paskolinęs jai žirgą, kai apšlubo jos mulas, ir krūtine gynęs ją nuo indėnų antpuolių, apsiverkė, kai Katalina padavė jam jo sūnų.

– Jis bus vardu Pedras, mūsų gubernatoriaus garbei, – vis dar pasikūkčiodamas pareiškė Gomesas.

Visi pritarė tam sprendimui, išskyrus Pedrą de Valdiviją.

– Aš ne gubernatorius, tik markizo Pisaro ir jo didenybės įgaliotinis, einantis gubernatoriaus pareigas, – santūriai priminė jis mums.

– Mes jau esam žemėje, kurią jūs, pone generole, buvot užsibrėžęs nukariauti, o šiame slėnyje mums labai gera. Ar neįkūrus mums čia miesto? – pasiūlė Gomesas.

– Puiki mintis. Petriukas Gomesas būtų pirmas kūdikis, pakrikštytas tame mieste, – pritarė Cheronimas de Alderetė, dar ne visai atsigavęs nuo karštinės, pasigautos džiunglėse, ir visai nenusiteikęs vėl kur nors žygiuoti.

Bet aš žinojau, kad Pedras nori traukti į pietus kiek tik įmanoma, kad atsidurtų kuo toliausiai nuo Peru. Jis svajojo įkurti pirmąjį miestą ten, kur jo ilgais čiuptuvais nepasiektų markizas gubernatorius, inkvizicija, plunksnagraužiai ir šūdvabaliai, kaip jis negirdint pašaliniams vadino gobšius karaliaus valdininkus, apipuolusius Naująjį Pasaulį.

– Ne, ponai. Turime pasiekti Mapočo slėnį. Tai tinkamiausia vieta mūsų kolonijai; taip tvirtina ir donas Benitas, buvęs tenai su gubernatoriumi Diegu de Almagru.

– O kiek lygų kelio iki ten? – vis dar spyrėsi Alderetė.

– Daug, bet mažiau, negu jau esam įveikę, – atsakė donas Benitas.

Sesiliją iš pradžių gydėme vaistažolių lapų antpilu, kad pasišalintų nuovalos likučiai, o paskui stabdėme kraujavimą ekstraktu, pagamintu iš lapės ausimi vadinamo augalo šaknų pagal receptą, kurį Katalina sužinojo jau Čilėje; jis suveikė labai greitai. Kol mūsų kariai pešėsi su indėnais, Katalina išsliūkino iš stovyklos susitikti su Čilės indėnėmis ir keistis vaistais. Nežinau, kaip jai pavyko nepastebėtai prasmukti pro sargybą ir susibroliauti su priešais – juk galėjo gauti kuoka per galvą.

Deja, nuo visų tų vaistažolių Sesilijai dingo pienas ir mažąjį Pedrą Gomesą teko maitinti lamos pienu. Jei jis būtų gimęs pora mėnesių vėliau, būtume parūpinusios jam žindyvę, nes turėjom jau bent keletą nėščių indėnių. Lamos pienas įskiepijo jam švelnumą, kuris galėjo tapti rimta kliūtimi ateity, kai jam teks gyventi ir kariauti Čilėje: tas kraštas – ne minkštaširdžiams.

Dabar privalau paminėti kitą įvykį, šiaip jau reikšmingą nebent vargšui berneliui, vardu Eskobaras, bet iš jo matyti Pedro de Valdivijos būdas. Mano mylimasis buvo taurus, be blogų minčių, tvirtai laikėsi katališkųjų vertybių, daug sykių įrodė savo drąsą – tikrai pasigėrėtinas žmogus! – bet turėjo ir ydų, net gana sunkių. Didžiausia, be abejo, buvo besaikis garbės troškimas, kuris pagaliau kainavo gyvybę ir jam, ir daugeliui kitų; bet mane labiausiai slėgė jo pavyduliavimas. Jis žinojo, kad neįstengčiau būti jam neištikima, nes tai būtų svetima mano prigimčiai, be to, jį per daug mylėjau, tad kodėl manim abejojo? O gal jis abejojo pačiu savimi?

Kareiviai turėjo indėnių tiek, kiek norėjo, vienas paimdavo prievarta, kitos atsiduodavo pačios, bet, be abejo, pasigesdavo ispaniškai šnibždamų meilės žodelių. Vyrai nori to, ko neturi. Aš buvau vienintelė ispanė visoj ekspedicijoj, vado meilužė, krintanti į akis, neliečiama ir jau vien todėl geidžiama. Manęs kartais klausdavo, ar nesu kalta dėl to, ką išdarinėjo Sebastianas Romeras, leitenantas Nunjesas arba tas vaikinas Eskobaras. Nežinau jokių savo trūkumų, išskyrus tai, kad esu moteris, bet, ko gero, ir tai jau pakankama kaltė. Mus kaltina dėl vyrų gašlumo, bet argi ne jie patys dėl to kalti? Kodėl aš turiu atsakyti už kito nuodėmes?

Į kelionę leidausi apsirengusi taip kaip Plasensijoj – su apatinukais, korsetu, marškiniais, sijonais, kyku, skara, sandalais, – bet labai greitai turėjau prisitaikyti prie aplinkybių. Neįmanoma nujoti tūkstantį lygų sėdint balne moteriškai, šonu, neatrėmus nugaros; tenka arklį apsižergti. Įsigijau vyriškas kelnes ir batus, nusimečiau banginio ūsų korsetą, kuris man tik trukdė, netrukus nusikračiau ir kyko, o plaukus susipyniau į kasą kaip indėnė, kad neslėgtų sprando, bet niekada nedėvėjau drabužio su iškirpte ir neleidau kareiviams elgtis su manim familiariai. Kur pasitaikydavo susidurti su karingais indėnais, dėvėjau šalmą, lengvą odinę apsauginę liemenę ir blauzdines, kurias Pedras liepė padirbdinti man, nes kitaip būčiau buvusi nukauta strėlėmis jau pačiam pirmajame kelio ruože. Jeigu tai žadino aistrą Eskobarui ir kitiems ekspedicijos dalyviams, tai nebežinau ką ir sakyti apie vyrų mąstymą. Ne sykį girdėjau Fransiską de Agirę sakant, kad patinai galvoja tik apie maistą, seksą ir žudymą – tai buvo vienas iš jo mėgstamų posakių, nors kalbant apie vyrus tai dar ne visa tiesa – jie galvoja dar ir apie valdžią. Nenorėčiau sutikti su Agire, nors esu mačiusi daugelio vyrų silpnybes. Ne visi yra vienodi.

Mūsų kareiviai daug kalbėdavo apie moteris, ypač kai tekdavo apsistoti kelioms dienoms ir jie neturėdavo ko veikti, tik pamainomis eiti sargybą ir laukti. Pasakodavo vieni kitiems apie nuotykius su indėnėmis, girdavosi žygdarbiais – išprievartavimais – ir su pavydu aptarinėjo mitinius Agirės laimėjimus. Deja, dažnai tuose plepaluose būdavo minimas ir mano vardas, kalbama, kad esu nepasotinama patelė, kad jodinėju kaip vyras, nes tada žirgas mane jaudina, ir kad po sijonais dėviu kelnaites. Pastarasis teiginys buvo teisingas: negalėjau joti apžargom su plikomis kulšimis.

Jauniausias mūsų dalinio kareivėlis Eskobaras, vos aštuoniolikos metų, atkeliavęs į Peru kaip junga, būdamas dar vaikas, piktinosi tais pliurpalais. Jis dar nebuvo susiteršęs karo žiaurumais ir žvelgė į mane romantiko akimis. Tokiam amžiuje įsimylima iš meilės. Jis įsikalė į galvą, kad aš esanti angelas, kurį ištvirkino pasileidėlis Valdivija, privertęs lovoje tenkinti jo įgeidžius. Sužinojau apie tai iš tarnaičių indėnių: jos man išpasakodavo viską, kas dedasi aplinkui. Joms nebuvo paslapčių, nes vyrai nesivaržo kalbėti apie viską moterims girdint, lyg tai būtų ne žmonės, o arkliai ar šunys. Ėmiau paslapčiom stebėti vaikino elgesį ir įsitikinau, kad jis man simpatizuoja. Eskobaras ieškojo bet kokios dingsties atsidurti šalia manęs: ar pasimokyti triukų iš Baltasaro, kuris retai nuo manęs pasitraukdavo, ar paprašyti, kad pakeisčiau sužeistos jo rankos tvarstį, ar kad pamokyčiau jį gaminti kukurūzų košę su medum, nes dvi jo tarnaitės – tikros nevykėlės.

Pedrui Valdivijai Eskobaras tebuvo pienburnis, nevertas dėmesio, kol kareiviai nepradėjo šaipytis. Vos supratę, kad jo domėjimasis manim yra veikiau romantiškas, o ne seksualinis, bendražygiai nebepaliko jo ramybėj, žemindavo iki ašarų. Anksčiau ar vėliau apie tas patyčias neišvengiamai turėjo išgirsti ir Valdivija. Jis ėmė gaudyti mane klastingais klausimais, šnipinėti ir regzti man žabangas. Siųsdavo Esko-

barą padėti man dirbti tai, ką privalo daryti tarnaitės, o šis, užuot prieštaravęs įsakymui, kaip būtų pasielgęs kitas kareivis, skubėdavo jį vykdyti. Dažnai užtikdavau Eskobarą savo palapinėj, nes Pedras liepdavo jam ką nors surasti žinodamas, kad aš esu viena. Manau, kad privalėjau iš pat pradžių išsiaiškinti su Pedru, bet neišdrįsau, o tuo tarpu pavydas pavertė jį pabaisa; jis įsikalė į galvą, kad aš turinti slaptų motyvų proteguoti Eskobarą.

Tas velniškas žaidimas, prasidėjęs netrukus po išžygiavimo iš Tarapakos, buvo primirštas klaikioje kelionėje per dykumą, kur niekam neberūpėjo kvailystės, bet atsinaujino ir net sustiprėjo jaukiajame Kopiapo slėnyje. Lengva Eskobaro rankos žaizda supūliavo, nors ir buvom ją prideginusios, tad teko ją gydyti ir dažnai keisti tvarstį. Jau ėmiau baimintis, kad teks ranką amputuoti, bet Katalina man parodė, kad žaizda nedvokia, o vaikinas nekarščiuoja. „Nudraskyta, taigi, *señoray*, gal nematot?“ – užsiminė ji. Nenorėjau tikėti, kad Eskobaras galėtų žalotis ieškodamas dingsties būti mano gydomas, bet supratau, kad reikia nieko nelaukus pasišnekėti su juo.

Buvo jau vakaras, tas metas, kai stovykloj suskamba muzika: kareivių gitaros ir fleitos, liūdnos indėnų dainos, afrikietiški prievaizdų būgnai. Šalia vieno laužo Fransiskas de Agirė aistringu tenoru traukė šelmišką dainą. Oras gardžiai kvepėjo vieninteliu dienos valgymu – kepta mėsa, kukurūžais, kiaušiniene. Katalina buvo kažkur prašapusi, kaip dažną vakarą, tad aš buvau palapinėje pati viena su Eskobaru, kuriam ką tik baigiau tvarstyti žaizdą, ir šunim Baltasaru, prisirišusiu prie manęs iš pat mažens.

– Jei greit neužgis, ko gero, turėsim nupjauti jums ranką, – pareiškiau jam tiesiai.– Luošas kareivis niekam nereikalingas, ponia Inese, – sumurmėjo jis pabalęs iš baimės.

– Negyvas kareivis dar mažiau reikalingas.

Padaviau jam taurę datulių degtinės, kad atsigautų nuo išgąsčio ir kad pati laimėčiau laiko, nes neišmaniau, kaip pradėti šneką. Pagaliau ryžausi prabilti atvirai.

– Matau, Eskobarai, kad ieškot manęs, o kadangi dėl to galim abu turėti didelių nemalonumų, nuo šiol jus gydys Katalina.

Ir štai tada, tarsi tik ir būtų laukęs, kad kas pravertų jo širdį, Eskobaras pratrūko meilės prisipažinimais, priesaikomis ir pažadais. Bandžiau jam priminti, su kuo jis kalba, bet jis neleido man prasižioti. Apsikabino mane per jėgą; traukiausi atbula, bet taip nesėkmingai, kad užkliuvau už Baltasaro ir griuvau aukštielninka ant žemės, o Eskobaras užvirto ant manęs. Jei mane būtų šitaip puolęs kas nors kitas, šuo būtų jį sudorojęs, bet šį vaikiną labai gerai pažinodamas pamanė, kad mudu žaidžiam, ir užuot puolęs Eskobarą pats užšoko ant mūsų džiugiai lodamas. Aš esu stipri ir neabejojau, kad įstengsiu apsiginti, todėl nepuoliau šaukti. Tik plonas audeklas skyrė mus nuo žmonių, esančių lauke, tad būtų kilęs skandalas. Vaikinas laikė mane prispaudęs prie krūtinės sužeistąja ranka, o kita griebė už sprando ir bučiavo kur pakliuvę, kaklą, veidą, seilėdamasis ir plūsdamas ašaromis. Šaukiausi Švenčiausiosios Mergelės pagalbos ir jau taikiausi smogti akiplėšai keliu į paslėpsnius, bet pavėlavau: tą pat akimirką įsiveržė Pedras su kardu rankoje. Pasirodo, jis visą laiką sekė mus iš kito palapinės kambario.

– Neeee! – suklikau iš siaubo, kai išvydau jį pasirengusį persmeigti nelaimingąjį kareivėlį.

Vargais negalais apsiverčiau ir taip pridengiau Eskobarą – jis atsidūrė po manim. Norėjau apsaugoti jį nuo kardo ašmenų ir nuo šuns dantų, nes šis jau prisiminė esąs sargybinis ir taikėsi perkąsti jam gerklę.

Nebuvo nei teismo, nei pasiteisinimų. Pedras de Valdivija paprasčiausiai pasikvietė doną Benitą ir liepė pakarti kareivį

Eskobarą rytojaus rytą po mišių priešais stovyklautojų rikiuotę. Donas Benitas paėmė drebantį jaunikaitį už rankos ir nusivedęs į kitą palapinę pristatė prie jo sargybinį, bet grandinėmis nesukaustė. Eskobaras puolė į neviltį, bet ne iš baimės mirti, o iš sutryptos širdies skausmo. Pedras de Valdivija nuėjo į Fransisko de Agirės palapinę, ten sėdo kortuoti su kitais karininkais ir parėjo tik švintant. Į kalbas su manim nesileido, bet manau, kad jei ir būtų mane išklausęs, vargu ar būčiau įstengusi pakeisti jo nuomonę. Iš pavydo jis nesitvėrė savo kailyje.

Tuo tarpu kapelionas Gonsalesas de Marmolechas bandė mane paguosti sakydamas, jog dėl to, kas įvyko, aš nekalta, o kaltas tik Eskobaras, užsigeidęs savo artimo moteries, ir paistydamas panašius niekus.

– Tikiuosi, kad jūs, tėve, nesėdėsit rankas sudėjęs. Turit įtikinti Pedrą, kad tai, ką jis ketina daryti, būtų labai neteisinga, – spyriausi.

– Ponas generolas privalo žiūrėti tvarkos saviškių tarpe, dukrele. Jis negali dovanoti tokio įžeidimo.

– Pedras gali leisti savo žmonėms prievartauti ir mušti kitų vyrų žmonas, bet vargas tam, kuris palies jo moterį!

– Negaliu kištis į jo reikalus. Įsakymas yra įsakymas.

– Ir dar kaip galit kištis! Šio jaunuolio prasižengimas nevertas kartuvių, ir jūs tai žinot ne blogiau už mane. Eikit ir pašnekėkit su juo!

– Nueisiu, ponia Inese, bet iš anksto žinau, kad jis savo nuomonės nepakeis.

– Galit jam pagrasinti ekskomunika...

– Tokiais grasinimais taip lengvai nesisvaidoma! – išsigandęs sušuko kunigas.

– O ar Pedras gali taip lengvai užsikrauti ant sąžinės žmogaus mirtį? – atšoviau.

– Ponia Inese, jums derėtų nusižeminti. Tie dalykai – ne mūsų rankose, jie yra Dievo rankoje.

Gonsalesas de Marmolechas nuėjo pasišnekėti su Valdivija. Ir kalbėjo girdint karininkams, kurie lošė su juo kortomis, nes tikėjosi, kad jie padės kapelionui įtikinti vadą pasigailėti Eskobaro. Bet skaudžiai apsiriko. Valdivija negalėjo pasiduoti spaudimui liudytojų akivaizdoje, be to, ir jo partneriai jį pateisino; juo dėti jie atseit būtų pasielgę taip pat.

Aš tuo tarpu nuėjau į Chuano Gomeso ir Sesilijos palapinę neva naujagimio pažiūrėti. Inkų princesė buvo gražesnė nei bet kada, gulėjo ant minkšto čiužinio ir ilsėjosi, tarnaičių apsupta. Viena indėnė mankštino jai kojas, kita šukavo tamsius plaukus, dar kita davė čiulpti kūdikiui skudurėlį, sumirkytą lamos pienu. Chuanas Gomesas žavėdamasis žvelgė į tą sceną tarsi į kūdikėlio Jėzaus prakartėlę. Pajutau, kaip mane užplūsta pavydas: būčiau atidavusi pusę gyvenimo už galimybę atsidurti Sesilijos vietoj. Pasveikinusi jaunąją mamą ir pabučiavusi vaikutį, paėmiau tėvą už rankos ir išsivedžiau laukan. Papasakojau, kas įvyko, ir paprašiau pagalbos.

– Jūs esat policininkas, pone Chuanai, meldžiu jus, darykit ką nors, – prašiau jį.

– Negaliu priešintis Pedro de Valdivijos įsakymui, – atšovė jis man akis išpūtęs.

– Man sarmata jums priminti, pone Chuanai, bet jūs man dar skolingas už vieną paslaugą...

– Ponia, ar jūs prašot mane todėl, kad jums ypatingai rūpi kareivis Eskobaras? – paklausė jis.

– Kas jums šovė į galvą? Taip pat būčiau jus prašiusi ir dėl bet kurio žmogaus iš mūsų stovyklos. Noriu apsaugoti Pedrą nuo tos nuodėmės. Ir nekalbėkit man, kad tai kariškos drausmės klausimas: mes abu žinom, kad tai vien iš pavydo.

– Ir ką jūs siūlot?

– Tai yra Dievo rankoje, kaip sako kapelionas. Kaip jums rodosi, gal įstengtume kiek pagelbėti Dievo rankai?

Rytojaus dieną po mišių donas Benitas sukvietė žmones į centrinę stovyklos aikštę, kur jau stūksojo kartuvės, parengtos nelaimingajam Ruisui, net ir kilpa sumegzta. Tokį vaizdą mačiau pirmąsyk, nes iki tol vis išvengdavau dalyvavimo kankinimuose ir egzekucijose; pakankamai prisižiūrėjau smurto per kautynes ir kančių, kurias patirdavo mano gydomi sužeistieji bei ligoniai. Atsinešiau ir Gailestingąją Dievo Motiną, kad visi ją matytų. Karininkai išsirikiavo keturkampiu pirmoje eilėje, už jų sustojo kareiviai, o toliau – prižiūrėtojai ir minia janakonų, tarnaičių ir sugulovių indėnių. Kapelionas po nesėkmingo žygio pas Valdiviją kiaurą naktį budėjo ir meldėsi. Veidas jo buvo pamėlęs ir paakiai pajuodę, lyg būtų save išplakęs, tačiau jo plakimasis – vienas juokas, kalbėjo indėnai, puikiai žinantys, kaip kerta prievaizdo rimbas.

Šauklys ir būgnų dundėjimas paskelbė, kad prasideda egzekucija. Chuanas Gomesas, kaip policininkas, pasakė, kad kareivis Eskobaras šiurkščiai pažeidė drausmę, įsibrovė į generolo palapinę su nedorais ketinimais ir pasikėsino į jo garbę. Nieko daugiau aiškinti neprireikė: visi puikiai suprato, kad vaikinui teks sumokėti gyvybe už pienburnišką meilę. Du negrai, įpareigoti vykdyti mirties bausmę, atvedė nusikaltėlį į aikštę. Eskobaras ėjo nesupančiotas, tiesus kaip ietis, ramus, žvilgsnį įsmeigęs į priekį, lyg sapnuodamas. Jis buvo prašęs leidimo nusiprausti, nusiskusti ir persirengti švariais drabužiais. Kareivėlis atsiklaupė, tada kapelionas suteikė jam paskutinį patepimą, palaimino ir davė pabučiuoti šventą kryžių. Negrai užvedė jį ant ešafoto, surišo rankas už nugaros ir supančiojo kojas per kulkšnis, o paskui užnėrė kilpą ant kaklo. Eskobaras neleido užmauti gobtuvo ant galvos –

turbūt norėjo mirti žiūrėdamas į mane: tegul siunta Pedras de Valdivija! Aš pagavau jo žvilgsnį norėdama paguosti.

Vėl nudundėjo būgnai, negrai ištraukė atramą pasmerktajam iš po kojų ir jis pakibo ore. Kapų tyla įsiviešpatavo stovykloje, žmonės nuščiuvo, tik būgnai vis dar aidėjo. Valandėlę, kuri man pasirodė be galo ilga, Eskobaro kūnas kadarojo kilpoje, o aš meldžiausi be paliovos, spausdama prie krūtinės Dievo Motinos statulėlę. Ir įvyko stebuklas: ūmai virvė nutrūko, vaikinas krito ant žemės ir liko gulėti paslikas, tarsi negyvas. Ilgas nuostabos šūksnis ištrūko iš daugybės krūtinių. Pedras de Valdivija žengė tris žingsnius į priekį išblyškęs kaip kreida, negalėdamas patikėti tuo, kas įvyko. Dar nespėjus jam sukomanduoti budeliams, prisiartino kapelionas, nešinas šventu kryžiumi, sutrikęs ne mažiau už kitus.

– Tai Dievo teismas! Dievo teismas! – šaukė jis.

Lyg banga nuvilnijo per indėnų minią, kuri iš pradžių murmėjo, paskui jau piktai šurmuliavo; ta banga dužo į rūsčius ispanų karius, kol vienas iš jų persižegnojo ir atsiklaupė ant žemės. Jo pavyzdžiu tučtuojau pasekė kitas, paskui dar vienas, ir pagaliau visi, išskyrus Pedrą de Valdiviją, jau klūpojom. Dievo teismas...

Policininkas Chuanas Gomesas priėjo prie budelių ir savo rankomis nuėmė kilpą Eskobarui nuo kaklo, perpjovė pančius ant riešų bei kulkšnių ir padėjo jam atsikelti. Tik aš viena ir pastebėjau, kad Gomesas padavė kartuvių virvę vienam indėnui, o šis ją tučtuojau nusinešė nelaukdamas, kol kam nors šaus į galvą mintis apžiūrėti ją iš arti. Taip jis man grąžino skolą.

Eskobaras nebuvo paleistas į laisvę. Mirties nuosprendis jam buvo pakeistas tremtimi, jis turėjo grįžti į Peru pėsčiomis, lydimas tik vieno janakono, praradęs gerą vardą. Jeigu jam pavyko išvengti priešiškų slėnio indėnų, jis, ko gero,

dykumoj mirė troškuliu ir jo kūnas, išdžiūvęs kaip mumija, liko nepalaidotas. Tad, ko gero, mirti kartuvėse jam būtų buvę lengviau. Po valandos jis išėjo iš stovyklos taip pat išdidžiai tylėdamas, kaip kad lipo į ešafotą. Kareiviai, prieš tai tyčiojęsi iš jo vos ne iki išprotėjimo, dabar išsirikiavo dviem gretomis kaip garbės sargyboje, o jis ėjo viduriu iš lėto, atsisveikindamas su jais vien žvilgsniu, netardamas nė žodžio. Daugelis nesulaikė ašarų iš gailesčio ir gėdos. Vienas įteikė jam kardą, kitas – kirvuką, trečias priėjo vedinas lama, apkrauta ryšuliais ir vandenmaišiais. Mačiau visa tai iš tolo, kovodama su priešiškumu Valdivijai, jausmu, kuris mane dusinte dusino. Jau beišeinantį Eskobarą pasivijau, nulipau nuo žirgo, vienintelio savo turto, ir atidaviau jam.

Slėnyje stovyklavom septynias savaites; ten prie mūsų prisidėjo dar dvidešimt ispanų, tarp jų – du dvasininkai ir toksai Činčilija, maištingas ir suktas, iš pat pradžių susimokęs su Sanču de la Hosu nužudyti Valdiviją. De la Hosui buvo nuimti pančiai ir jis vaikštinėjo po stovyklą laisvas, išsipustęs ir išsikvėpinęs, pasiryžęs atkeršyti generolui, bet Chuano Gomeso akylai saugomas. Iš šimto penkiasdešimties vyrų, dabartinių ekspedicijos dalyvių, beveik visi, išskyrus devynis, buvo bajorai, vieni dvarininkų sūnūs, kiti nuskurdę, bet ne mažiau garbingi. Pasak Valdivijos, tai nieko nereiškia, nes Ispanijoje bajorų nestinga, bet aš manau, kad tie naujakuriai perdavė savo tuštybę Čilės karalystei. Išdidusis ispanų kraujas susimaišė su netramdomu mapučų rasės krauju, ir štai rezultatas – beprotiškai pasipūtusi tauta.

Išvijus jaunąjį Eskobarą, stovykla tik po kelių dienų grįžo į įprastines vėžes. Žmonės vaikščiojo sudirgę, ore tvyrojo pyktis. Kareivių nuomone, kalta buvau aš: sugundžiau nekaltą bernelį, atėmiau jam protą ir pasmerkiau mirti. Vis aš, ištvirkusi sugulovė. Pedras Valdivija tik gynė savo garbę, tai

jo pareiga. Dar ilgą laiką degino mane pikti tų vyrų žvilgsniai, kaip pirma kad degindavo jų gašlumas. Katalina man patarė nekišti nosies iš palapinės, kol aprims aistros, bet aš turėjau daug darbo, nes rengėmės žygiuoti toliau, ir man nieko kito neliko, tik atsilaikyti dergiamai.

Pedras rūpinosi naujųjų kareivių priėmimu ir sklindančiais gandais apie išdavystę, bet rado laiko ir išlieti pyktį ant manęs. Supratęs, kad prašovė keršydamas Eskobarui, niekada su tuo nesusitaikė. Kaltės jausmas ir pavydas kaitino jo aistrą ir jis geidė manęs bet kokiu laiku, net vidury dienos. Mesdavo savo darbus arba pasitarimą su kitais karininkais ir tempdavosi mane į palapinę visos stovyklos akyse, atseit vis tiek neliko nė vieno, kuris nežinotų apie tai, kas įvyko. Valdivijai tai nerūpėjo, jis tyčia taip elgėsi, kad įtvirtintų savo autoritetą, pažemintų liežuvautojus ir parodytų, jog jų nebijo. Niekad iki tol nebuvom mylėjęsi taip įnirtingai, jis palikdavo mane kaip sudaužytą ir sakė, kad man tai turi patikti. Norėjo, kad dejuočiau iš skausmo, nes matė, kad nedejuoju iš pasitenkinimo. Buvau baudžiama, turėjau kęsti paleistuvės dalią taip, kaip Eskobaras turėjo galuotis dykumoj. Ilgai kenčiau Pedro patyčias, vis maniau, kad kurią dieną atslūgs tas jo pasipūtimas, bet po savaitės trūko mano kantrybė, ir užuot jam paklususi, kai jis užsimanė pasielgti su manim kaip šuo su kale, trenkiau jam skambų antausį. Nežinau, kaip tai įvyko, mano ranka pakilo pati. Iš netikėtumo abu tarsi sustingom geroką valandėlę, ir štai subyrėjo kerai, kurie buvo mus sukaustę. Pedras jausdamasis kaltas apkabino mane, o aš ėmiau drebėti, susikrimtusi ne mažiau už jį.

– Ką aš padariau! Kur mes nuklydom, meile mano? Dovanok man, Inese, pamirškime tai, labai prašau... – murmėjo jis.

Likom apsikabinę, drebėdami iš to streso, atsiprašinėdami vienas kito ir atleisdami vienas kitam, galiausiai išsekę užmi-

gom, taip ir nepasiglamonėję. Nuo tos akimirkos pradėjom atgauti prarastąją meilę. Pedras vėl buvo man meilus, dėmesingas ir švelnus kaip kadaise. Trumpam išjodavom iš stovyklos, visada su sargyba, nes bet kurią akimirką mus galėjo užpulti nedraugiški indėnai. Miegodavom palapinėj vienu du, jis man prieš miegą skaitydavo, glamonėdavo mane valandomis, kad pajusčiau tą džiaugsmą, kurį taip neseniai buvo iš manęs atėmęs. Jis taip troško vaikelio kaip ir aš, bet vis nepastojau, nors ir Švenčiausiąją Mergelę meldžiau rožinį kalbėdama, ir Katalinos sutaisytus vaistus gėriau. Esu bergždžia, negalėjau susilaukti kūdikio nė nuo vieno vyro, kurį mylėjau, nei nuo Chuano, Pedro ir Rodrigo, nei nuo tų, su kuriais tenkindavau slaptą trumpalaikę aistrą; bet manau, kad Pedras irgi nevaisingas, kadangi nesusilaukė vaikų nei su Marina, nei su kitomis moterimis. „Pelnyti šlovę ir likti nepamirštam“, – štai dėl ko jis norėjo nukariauti Čilę. Galbūt tai atstojo jam dinastiją, kurios pradininku negalėjo tapti. Jis paliko savo vardą istorijoje, nors ir negavo palikti jo įpėdiniams.

Pedras kantriai mokė mane elgtis su kardu, nepamiršdamas ir atsargumo. Be to, padovanojo man kitą žirgą vietoj to, kurį atidaviau Eskobarui, ir paskyrė geriausią savo raitelį jam išjodinėti. Kario žirgas turi instinktyviai paklusti šeimininkui, kuriam rūpi tik ginklai. „Niekad nežinai, kas gali nutikti, Inese. Jeigu jau ryžaisi mane lydėti, turi būti pasirengusi gintis ne blogiau už bet kurį manišką“, – įspėjo jis. Ir protingai padarė. Pasiekę Kopiapo tikėjomės atsipūsti, bet labai greit nusivylėm, nes indėnai puldinėjo mus kiekvieną sykį vos tik pajutę, kad mūsų budrumas susilpnėjo.

– Pasiųsim delegaciją, kuri paaiškins jiems, kad ateinam su taikiais ketinimais, – pranešė Valdivija vyresniesiems karininkams.

– Nebus iš to nieko gero, – paprieštaravo donas Benitas, – nes jie, be abejo, dar prisimena, kas įvyko prieš šešetą metų.

– Apie ką šnekate, kapitone?

– Kai atėjome su ponu Diegu de Almagru, Čilės indėnai ne tik pasitiko mus be galo draugiškai, bet ir atidavė auksą, kuriuo ketino mokėti duoklę Inkui, nes jau buvo gavę žinią, kad jis yra nuverstas. Mūsų vadas, nepatenkintas ir įtarus, maloniais pažadais sukvietė juos į pasitarimą ir vos pelnęs jų pasitikėjimą liepė mums juos užpulti. Daugelis žuvo per susidūrimus, bet tris dešimtis genčių vadų paėmėm į nelaisvę, pririšom prie baslių ir sudeginom gyvus, – paaiškino karvedys.

– Kam jūs tai padarėt? Ar gyventi taikoje nebūtų buvę geriau? – paklausė pasipiktinęs Valdivija.

– Jei tuomet šito nebūtų padaręs Almagras, paskui jau indėnai būtų šitaip pasielgę su ispanais, – atšovė Fransiskas de Agirė.

Čilės čiabuviai užvis labiau geidė mūsų arklių, o labiausiai bijojo šunų, todėl donas Benitas pirmuosius laikė aptvaruose, kuriuos saugojo antrieji. Čiliečių kariaunai komandavo trys *kasikai,* o jie savo ruožtu klausė galingojo Mičimalonko. Tasai klastingas senis suprato, kad jam nepakanka pajėgų įsibrauti į *huinkų* stovyklą, ir nutarė verčiau mus nualsinti. Jo kariai paslapčiom vogė lamas ir arklius, gadino maisto atsargas, grobė mūsų indėnes, puldinėjo kareivių būrelius, išėjusius ieškoti valgio ar vandens. Taip jie nudobė vieną kareivį ir kelis mūsų janakonus; šiems teko išmokti kautis, kad liktų gyvi.

Į slėnį ir į kalnus atėjo pavasaris, pražydo visa žemė, atšilo oras ir ėmė vaikuotis indėnės, kumelės ir lamos. Nėra gyvūno, žavingesnio už lamos jauniklį. Naujagimiai kėlė nuotaiką visai stovyklai, džiugino ir užsigrūdinusius ispanus, ir prislėgtus janakonus. Upės, žiemą drumzlinos, tapo skaidrios

kaip krištolas ir vandeningesnės – jas maitino tirpstantys kalnų sniegynai. Gyvuliams nestigo ganyklų, o žmonėms – žvėrienos, daržovių ir vaisių. Pavasario paskleistas optimizmas susilpnino budrumą, ir kaip tik tada, kai mažiausiai to tikėjomės, dezertyravo du šimtai janakonų, paskui dar keturi šimtai. Paprasčiausiai išnyko kaip dūmas; kad ir kaip griežtasis donas Benitas rykštėmis drausmino prievaizdus už aplaidumą, o indėnus – už bendrininkavimą, niekas negalėjo pasakyti, nei kaip jie paspruko, nei kur link patraukė. Aišku buvo tik viena: jie negalėjo toli nueiti, jeigu jiems nebūtų padėję aplinkiniai Čilės indėnai, nes kitu atveju būtų jų sunaikinti. Donas Benitas patrigubino sargybą ir laikė janakonus supančiotus dieną naktį. Prievaizdai nenuilsdami zujo aplink stovyklą su rimbais ir šunimis.

Valdivija palaukė, kol kumeliukams ir lamų jaunikliams sutvirtės kojos, o tada įsakė toliau žygiuoti į pietus iki Žemės rojaus, kaip jį pavadino donas Benitas, – iki Mapočo slėnio.

Žinojom, kad Mapočas ir mapučai reiškia beveik tą patį; kad mūsų laukia susidūrimas su laukiniais, kurie privertė trauktis penkis šimtus Almagro karių ir bent aštuonis tūkstančius jo pagalbininkų indėnų. Mes turėjom šimtą penkiasdešimt karių ir mažiau nei keturis šimtus janakonų.

Mes įrodėm, kad Čilės teritorija siaura ir ilga tarsi kardas. Ją sudaro ištisa virtinė slėnių, įsiterpusių tarp kalnų ir vulkanų, o ją kerta gausybė upių. Skardingą jos pakrantę skalauja šalti vandenys ir grėsmingos vilnys; jos miškai tankūs ir kvapnūs, o kalnai begaliniai. Dažnai girdėdavom atodūsius iš gelmių ir jusdavom žemę judant po kojomis, bet ilgainiui apsipratom su žemės drebėjimais. „Tokią ir vaizdavausi Čilę, Inese“, – prisipažino man Pedras trūkčiojančiu balsu; taip jį sujaudino pirmapradis kraštovaizdžio grožis.

Gavome ne tik stebėti gamtą; prireikė ir daug pastangų, nes Mičimalonko indėnai be paliovos lipo mums ant kulnų ir nedavė ramybės. Leisdavom sau ilsėtis tik trumpai, pakaitomis, nes atsipalaidavę kaipmat būtume užpulti. Lamos – trapūs gyvulėliai, jų nugaros nepakelia didelio svorio, lūžta, todėl teko įpareigoti janakonus nešti ir dezertyrų mantą. Nors ir nusikratėm viso to, kas nebūtina – net ir keleto skrynių su elegantiškais mano drabužiais, iš kurių Čilėje jokios naudos, – indėnai, sunkios naštos slegiami, žingsniavo vos ne dvilinki, be to, jie buvo supančioti, kad nepabėgtų, todėl ėjom į priekį lėtai ir vargingai. Kareiviai liovėsi pasitikėti tarnaitėmis indėnėmis, nes pasirodė, kad ne tokios jau jos nuolankios ir bukaprotės, kaip šie vaizdavosi. Jie vis dar pramogavo su jomis, bet nedrįso miegoti jų akivaizdoj, o kai kurie net manė esantys pamažu nuodijami. Vis dėlto ne nuodai graužė jiems sielą ir laužė kaulus, tik grynas nuovargis. Kai kurie vyrai išliedavo ant jų pagiežą, susikaupusią širdy; tada Valdivija pagrasino jas išvaryti ir du ar tris kartus tesėjo tą pažadą. Kareiviai bruzdėjo, nes manė, kad niekas, net ir vadas, neturi teisės kištis į tokius asmeniškus dalykus kaip jų meilužės, tačiau Pedras, kaip visada, nenusileido. Pasak jo, privalu patiems rodyti pavyzdį. Jis neleisiąs ispanams elgtis blogiau negu barbarams. Galiausiai kareiviai pakluso, nors nenoromis ir ne iki galo. Katalina man pasakojo, kad jie ir toliau muša moteris, bet ne į veidą ar kitur, kur liktų matomų žymių.

Čilės indėnams vis labiau išdrąsėjant, svarstėm, kas nutiko nelaimingajam Eskobarui. Spėliojom, kad jis mirė kokia nors lėta ir siaubinga mirtimi, bet niekas nedrįso minėti jo vardo, kad neprišauktų nelaimės. Jei pamiršim jo vardą ir veidą, gal jis taps perregimas kaip vėjas ir galės nematomas vaikštinėti tarp savo priešų.

Slinkom vėžlio žingsniu, nes janakonai gavo sunkiai nešti, be to, vedėmės daug kumeliukų ir kitų jauniklių. Rodrigas de Kiroga visą laiką ėjo priekyje, nes turėdamas geras akis toli matė, o drąsa niekada jo neapleido. Ariergardą prižiūrėjo Viljagra, kurį Pedras de Valdivija buvo pasiskyręs pavaduotoju, ir Agirė, nesitveriantis noru greičiau susikauti su indėnais. Mūšį jis mėgo ne mažiau kaip moteris.

– Artėja indėnai! – vieną gražią dieną sušuko žvalgas, Kirogos pasiųstas į priekį.

Valdivija rado man, kitoms moterims, vaikams ir gyvuliams saugesnę vietą tarp uolų ir medžių, o pats surikiavo karius mūšiui, bet ne taip kaip Ispanijos kariuomenėje, kur kiekvienam kavaleristui tenka po tris pėstininkus: čia beveik visi buvo raiti. Kai sakau, kad mūsiškiai buvo raiti, galima pamanyti, jog jie sudarė galingą pusantro šimto raitininkų eskadroną, pajėgų sumušti dešimtį tūkstančių užpuolikų, bet iš tiesų žirgai po varginančio žygio buvo sulysę, jojikų drabužiai sudriskę, šarvai blogai pritaikyti, šalmai sulankstyti, o ginklai surūdiję. Vyrai buvo narsūs, bet nedrausmingi ir pasipūtę; kiekvienas troško pelnyti garbę sau. „Kodėl kastilui visada taip rūpi iškilti aukščiau eilinio? Visi nori būti generolai!“ – dažnai skųsdavosi Valdivija. Be to, mūsų janakonų buvo likę tiek mažai, o ir tie patys jautėsi tokie pervargę ir pažeminimų įskaudinti, jog menkai teturėjom naudos iš jų; kovėsi jie tik todėl, kad antraip grėsė mirtis.

Dalinio priekyje jojo Pedras de Valdivija, visada pirmas, nors karininkai ir meldė jį saugotis, nes be jo pražūtume visi. Su šūksniu „Santjagas su mumis!“, kuriuo kastilai nuo amžių melsdavo apaštalo pagalbos mūšiuose su maurais, iššoko jis priešais visus, o jo arkebuzininkai priklaupę ant žemės taikėsi į užpuolikus. Valdivija žinojo, kad čiliečiai puola į mūšį neprisidengę krūtinės nei skydu, nei kuo kitu, niekindami mirtį. Jie nebijo arkebuzų, nors jos ir triukšmingesnės už ki-

tus ginklus, ir sprunka tik nuo šunų, kad kautynių įkarštyje nesudraskytų jų gyvų. Jie visu pulku pasitinka ispanų šaltuosius ginklus, nepaisydami nuostolių, o jų pačių akmeniniai ginklai atšoka nuo šarvų metalo. Aukštai ant žirgų *huinkai* yra neįveikiami, bet nulipę žemėn būtų sutriuškinti.

Dar nespėję susirikiuoti pajutom nepakenčiamą gausmą, pranašaujantį indėnų puolimą, šiurpius klyksmus, kurie juos įaudrina iki pamišimo ir verčia priešus sustingti iš baimės, bet mus paveikė priešingai – įsiutino. Vos tik Rodrigo de Kirogos būrys spėjo susijungti su Valdivijos raiteliais, nuo kalnų ūžtelėjo priešų banga. Tūkstančiai indėnų lėkė pusnuogiai, su lankais ir strėlėmis, ietimis ir vėzdais, kaukdami ir džiūgaudami iš anksto. Arkebuzininkų salvė išguldė pirmąsias gretas, bet nepajėgė nei sulaikyti puolėjų, nei sulėtinti jų bėgimo. Po minutės kitos jau galėjom įžiūrėti išpaišytus veidus; prasidėjo kautynės vyras prieš vyrą. Mūsiškių ietys smigo į molio spalvos kūnus, kardai kapojo galvas, rankas ir kojas, žirgai kanopomis traiškė kritusiuosius. Įstengę priartėti indėnai kuokos smūgiu apsvaigindavo žirgą, o vos jam suklupus dvi dešimtys rankų čiupdavo jojiką ir nutempdavo žemėn. Šalmas ir šarvas kelias akimirkas saugojo kareivį, ir kai kada to užtekdavo, kad kovos draugas spėtų ateiti į pagalbą. Strėlės, bejėgės prieš grandinius šarvus ir skydus, labai veiksmingai žeidė neapsaugotas kareivio kūno vietas. Triukšmingame kautynių sūkuryje mūsų sužeistieji kovėsi toliau, nejausdami skausmo ir nepaisydami kraujavimo, o pagaliau kritusius kas nors pagriebdavo ir atvilkdavo man.

Aš su saviškėmis indėnėmis įrengiau tokią kaip ir lauko ligoninę; mus saugojo kai kurie ištikimi janakonai, norintys apginti savo rasės moteris bei vaikus, ir vergai negrai, bijantys, kad jei pateks į nagus priešiškiems čiabuviams, šie gali nudirti jiems odą norėdami įsitikinti, ar ji nėra juodai nudažyta, mat žinojo, kad kai kur jau yra taip atsitikę. Tvars-

tėm žaizdas kuo pakliuvę, stabdėm kraujoplūdį užverždami sužalotą galūnę, paskubom pridegindavom žaizdą žarijomis, o vos tik žmogus įstengdavo atsistoti, duodavom jam vandens arba gurkšnį vyno, vėl apvilkdavom šarvais ir siųsdavom kautis toliau. „Švenčiausioji Mergele, tik saugok Pedrą“, – šnibždėjo mano lūpos, vos tik gaudavau akimirką atsikvėpti nuo sužeistųjų antplūdžio. Vėjas nešė iki mūsų parako ir arklių kvapą, kurį stelbė kraujo ir deginamos mėsos tvaikas. Mirštantieji prašydavo nuodėmklausio, bet ir kapelionas, ir kiti dvasininkai patys kovėsi, tad aš pati ženklinau kryžium jiems kaktą ir atleisdavau nuodėmes, kad ilsėtųsi ramybėje. Kapelionas buvo man paaiškinęs, jog nesant kunigo, jei būtinai reikia, kiekvienas krikščionis turi teisę pakrikštyti ir duoti paskutinį patepimą, bet nebuvo įsitikinęs, kad tokią teisę turi ir kiekviena krikščionė. Klykė mirštantieji ir sužeistieji, dejavo indėnai, žvengė arkliai, sproginėjo parakas, ir nuo viso to triukšmo paklaikusios raudojo moterys, dažna dar ir su kūdikiu, pririštu ant nugaros. Sesilija, pripratusi, kad apie ją šokinėtų tarnaitės kaip apie princesę, – o juk ji tokia ir buvo, – be niekur nieko nusileido į mirtingųjų pasaulį ir darbavosi petys į petį su Katalina ir manim. Paaiškėjo, kad ta moteris, tokia smulki ir grakšti, kur kas tvirtesnė nei atrodo. Plona švelniavilnė jos tunika prisigėrė svetimo kraujo.

Vienu tarpu keliems priešams pavyko priartėti ligi tos vietos, kur mes slaugėm sužeistuosius. Ūmai išgirdau visai čia pat garsų riksmą, pakėliau akis nuo strėlės, kurią stengiausi ištraukti iš dono Benito raumens, kol kitos moterys jį ramino, ir susidūriau akis į akį su keliais laukiniais, kurie užpuolė mus su vėzdais ir kirviais, priversdami atsitraukti skystą mūsų apsaugą – saujelę janakonų ir negrų. Negalvodama čiupau abiem rankomis kardą, kuriuo naudotis buvo mane pamokęs Pedras, ir pasiruošiau ginti mūsų poziciją. Užpuolikus į ataką vedė stambus vyriškis, visas išsipaišęs ir

pasipuošęs plunksnomis. Senas randas kirto jo skruostą nuo smilkinio iki burnos. Tuos bruožus įsidėmėjau žaibiškai, nes viskas vyko labai greitai. Prisimenu, kaip mudu susidūrėm: jis – su trumpa ietim, o aš – su kardu, kurį turėjau laikyti abiem rankomis, vienas priešais kitą, rėkdami visa gerkle tą klaikųjį kovos šūksnį ir žvelgdami vienas į kitą su vienoda laukine neapykanta. Ir staiga senis davė ženklą saviškiams sustoti. Nesu tikra, bet man pasirodė, kad jo žemės spalvos veidą nušvietė lyg ir šypsena; vadas apsigręžė ir mikliai tartum jaunuolis pasitraukė kaip tik tą akimirką, kai Rodrigas de Kiroga atskubėjo gindamas žirgą šuoliais ir puolė tuos, kurie mums grasino. Senis buvo *kasikas* Mičimalonkas.

– Kodėl jis manęs nepuolė? – daug vėliau paklausiau Kirogą.

– Jam buvo gėda kautis su moterimi, – paaiškino jis.

– Ar ir jūs būtumėt taip pasielgęs, kapitone?

– Žinoma, – atšovė jis nedvejodamas.

Mūšis truko porą valandų, bet jos pralėkė nepastebimai – nebuvo kada galvoti, tiek turėjau darbo. Staiga, kai atrodė, kad mes jau pralaimim, čiabuviai išsisklaidė ir pradingo tuose pačiuose kalnuose, iš kurių buvo išnirę; jie metė sužeistus ir žuvusius saviškius, bet pasiėmė arklius, kuriuos įstengė pagrobti iš mūsų. Gailestingoji Dievo Motina išgelbėjo mus dar sykį. Pasitraukiau iš mūšio lauko, nukloto lavonais, ir turėjau supančioti šunis, prisirijusius kraujo, kad neimtų draskyti ir mūsų sužeistųjų. Negrai vaikščiojo tarp gulinčiųjų pribaigdami čiliečius, o paskui man vilko mūsiškius. Pasirengiau tam, kas manęs laukė: valandų valandas garsiomis dejonėmis slėnį drebino vyrai, kuriuos turėjom gydyti. Katalina ir aš vos spėjom rauti strėles ir prideginti žaizdas; tai buvo be galo atgrasus darbas. Sakoma, kad prie visko galima priprasti, bet tai netiesa; niekuomet nepripratau prie tų kraupių šauksmų. Net ir dabar, jau senatvėje, po to, kai įstei-

giau pirmąją Čilės ligoninę ir visą gyvenimą dirbau slauge, negaliu pamiršti siaubingo klyksmo, kurį girdėjau karo lauke. Jei būtų galima žaizdas užsiūti adata ir siūlu kaip praplyšusį audeklą, žmonės lengviau ištvertų gydymą, tačiau tik ugnis sustabdo kraujavimą ir padeda išvengti gangrenos.

Pedras de Valdivija buvo keliskart nesunkiai sužeistas ir apdaužytas, bet nesileido mano gydomas. Jis iš karto susikvietė karininkus ir ėmė skaičiuoti mūsiškių nuostolius.

– Kiek žuvusių ir sužeistų? – klausė jis.

– Doną Benitą labai bjauriai sužalojo strėlė. Vienas kareivis žuvo, trylika yra sužeistų, vieno žaizda pavojinga gyvybei. Indėnai, kiek žinau, pagrobė per dvidešimt arklių ir nukovė keletą janakonų, – raportavo Fransiskas de Agirė, nelabai išmanantis aritmetiką.

– Sužeisti keturi negrai ir šešiasdešimt trys janakonai, kai kurie sunkiai, – pataisiau jį. – Mirė vienas negras ir trisdešimt vienas indėnas. Atrodo, jog dar du vyrai neišgyvens iki ryto. Reikia sužeistuosius išgabenti arkliais, negalim jų palikti. Sunkiausius ligonius teks nešti hamakuose.

– Įrengsim stovyklą kelioms dienoms. Kapitone Kiroga, laikinai perimsite feldmaršalo pareigas iš dono Benito, – įsakė Valdivija. – Kapitone Viljagra, liepkit suskaičiuoti, kiek laukinių liko mūšio lauke. Būsit atsakingas už saugumą: manau, kad priešas sugrįš dar iki vakaro. Kapelione, pasirūpinkit laidotuvėmis ir mišiomis. Išvyksim, kai tik ponia Inesė nuspręs, kad jau galima.

Nors Viljagra ir ėmėsi apsaugos priemonių, stovykla buvo labai pažeidžiama, nes įsikūrėm atvirame slėnyje. Čiliečiai indėnai tupėjo kalnuose, bet per tas dvi dienas, kol buvom čia, nerodė jokių gyvybės ženklų. Donas Benitas paaiškino, kad jie po kiekvieno mūšio pasigeria iki sąmonės netekimo ir nepuola iš naujo keletą dienų, kol atsigauna. Į sveikatą! Tikiuosi, kad *čičos* jiems nepristigs niekada.

KETVIRTAS SKYRIUS

Naujosios Estremadūros Santjagas, 1541–1543 metai

DONAS BENITAS, nešamas mūsų pačių padirbtuose neštuvuose, jau iš tolo pažino Hueleno kalną, kuriame per ankstesnį žygį su Diegu de Almagru pats buvo įsmeigęs kryžių.

– Štai! Čia tas Rojaus sodas, apie kurį svajojau tiek metų! – sušuko senolis, karščiuodamas nuo sužeidimo strėle: jo neįstengė pagydyti nei Katalinos žolelės ir burtai, nei kapeliono maldos.

Nusileidom į labai jaukų slėnį, priaugusį ąžuolų ir kitų medžių, negirdėtų Ispanijoj: kilajų, peumų, maitenų, notofagų, cinamonmedžių. Nors buvo vidurvasaris, aukščiausios viršukalnės tolumoj baltavo sniegu. Iš visų pusių slėnį supo kalnai, švelnūs, tarsi paauksuoti. Pedrui pakako vieno žvilgsnio įsitikinti, kad donas Benitas neklysta: ryškiai mėlynas dangus, skaidrus oras, vešlus miškas ir derli žemė,

drėkinama upelių ir vandeningos Mapočo upės, – vieta, Dievo skirta mums, kad įkurtume joje pirmą gyvenvietę, nes ji ne tik graži ir patogi, bet ir atitinka išmintingus imperatoriaus Karolio V padiktuotus nuostatus, kur Indijoje dera steigti miestus: „Nesirinkite vietų gyventi labai aukštai, nes ten jus vargins vėjai ir turėsite aptarnavimo bei transporto sunkumų, nei labai žemai, nes jos gali būti nesveikos; kurkitės vidutiniškai pakiliose vietose, atvirose šiaurės ir pietų vėjams; o jei ten būtų kalnų arba skardžių, tegul jie būna rytuose ir vakaruose; o jei tektų statyti ant upės kranto, išdėstykite gyvenvietę taip, kad tekanti saulė namus apšviestų pirmiau nei vandenį." Akivaizdu, kad gamtos sąlygos čia visiškai tokios, kokių reikalavo Karolis V, nes kraštas gausiai gyvenamas; matėm keletą kaimų, daug pasėlių, drėkinimo kanalų ir kelių. Pasirodo, mes ne pirmi pamatėm, ko vertas šis slėnis.

Karininkai Viljagra ir Agirė su kareivių būriu nuėjo pasižvalgyti, kokia bus čiabuvių reakcija, o mes, visi kiti, saugojom užnugarį. Pasiuntiniai grįžo su gera žinia, kad indėnai, nors ir nepasitikėdami, nerodo priešiškumo. Be to, patyrė, kad ir šias vietas siekė Inko valdžia ir kad jo atstovas šiame krašte, *kuraka* Vitakūra, yra pareiškęs norą bendradarbiauti su mumis, nes žinąs, kad barzdotieji *virakočai* užvaldę Peru. „Nepasitikėkit jais, jie yra klastingi ir agresyvūs", – perspėjo donas Benitas, bet jau buvo nuspręsta įsikurti šiame slėnyje, net jei tektų prievarta pajungti vietos gyventojus. Tas faktas, kad čia gyvena ir žemę dirba nebe pirma jų karta, tik kurstė konkistadorus: vadinasi, ir žemė, ir klimatas yra labai geri. Viljagra iš akies sumetė, kad sprendžiant iš to, kiek sodybų matom ir dar galim spėti esant, čia bus kelios dešimtys tūkstančių gyventojų, daugiausia moterų ir vaikų. Nesą ko nerimauti, kalbėjo jis, juoba dėl to, kad mus gali vėl užpulti Mičimalonko kariauna. Ką turėjo jausti čiabuviai, matydami

mus atvykstant, ir kaip jie galėjo suprasti, kad ketinam čia pasilikti?

Trys mėnesiai po to, kai išžygiavo iš Kusko, 1541 metų vasarį, Valdivija įsmeigė Kastilijos vėliavą Hueleno kalno papėdėje, pavadino jį Šventosios Liucijos kalnu, nes buvo kaip tik tos kankinės diena, ir jo didenybės vardu pasiskelbė šio krašto valdytoju. Čia jis ketino įkurti Naujosios Estremadūros Santjago miestą. Išklausęs mišių ir priėmęs komuniją, jis pradėjo senoviniu romėnų papročiu žymėti miesto ribas. Kadangi neturėjom nei jaučių kinkinio, nei plūgo, naudojomės arkliais. Žingsniavom iš lėto kaip procesijoj, nešdami priekyje Dievo Motinos paveikslą. Valdivija taip jaudinosi, kad ašaros sruvo per veidą, ir ne jam vienam: verkė pusė šauniųjų karių.

Po dviejų savaičių mūsų architektas, vienaakis, pavarde Gamboa, suplanavo miestą pagal klasikinį pavyzdį. Pirmiausia pažymėjo centrinę aikštę ir vietą, kur stovės teisingumo medis – kartuvės. Iš tos vietos virvele ir liniuote nubrėžė tiesias gatves, lygiagretes ir statmenas, suskirstytas į šimto trisdešimt aštuonių uolekčių ilgio tarpsnius; taip susidarė aštuoniasdešimt kvartalų, po keturis sklypus kiekviename. Pirmieji poliai garbingiausioje aikštės vietoje buvo įkalti bažnyčios pamatams. „Ateis diena, kai ši kukli koplyčia taps katedra“, – pažadėjo kunigas Gonsalesas de Marmolechas drebančiu iš susijaudinimo balsu. Pedras rezervavo mudviem visą kvartalą aikštės šiaurėje, o kitus sklypus išdalijo savo karininkams ir kareiviams, atsižvelgdamas į jų laipsnį ir ištikimybę. Padedami mūsiškių janakonų ir kai kurių slėnio indėnų, kurie savo noru prisidėjo prie mūsų, pradėjome statyti namus iš medžio ir nedegtų plytų, šiaudiniais stogais (kol dar negalėjom pasigaminti čerpių), storomis sienomis, siaurais langais ir durimis, kad lengviau būtų gintis nuo užpuolikų ir kad viduje būtų nei per šilta, nei per šalta. Vasara

buvo karšta, sausa ir sveika, tuo įsitikinom patys. O žiemos čia, pasak vietinių, šaltos ir lietingos. Vienaakis Gamboa su padėjėjais vedė gatves, o kiti rikiavo statybininkų brigadas. Kalvės dundėjo be perstojo – gamino vinis, vyrius, spynas, kniedes, kampainius; kūjai ir pjūklai nutildavo tik naktimis ir per mišias. Oras dvelkė šviežiai nupjautais medžiais. Agirė, Viljagra, Alderetė ir Kiroga rūpinosi pertvarkyti nudryžusią mūsų kariuomenę, praradusią daug jėgų ilgoje kelionėje. Valdivija ir mūšiuose užsigrūdinęs kapitonas Monrojus, nevengiantis pasididžiuoti diplomato gabumais, pradėjo derybas su čiabuviais. Man teko gydyti sužeistuosius bei ligonius ir užsiimti tuo, ką labiausiai mėgstu, – steigimu. Niekada nebuvau to dariusi, bet vos tik įkalėm aikštėje pirmą kuolą, atradau savo pašaukimą ir likau jam ištikima; nuo tada esu pristeigusi ligoninių, bažnyčių, vienuolynų, koplyčių, net ištisų kaimų, ir jei dar gyva būsiu, norėčiau įkurti našlaičių prieglaudą, kurios vis dar labai trūksta Santjage, nes gėda, kad gatvėse tiek daug nelaimingų vaikų, visai kaip Estremadūroje. Žemė čia derli ir jos vaisių turi pakakti visiems. Karštai ėmiausi steigėjo pareigų, kurios Naujajame Pasaulyje tenka moterims. Vyrai tik stato laikinus kaimus, kad turėtų kur palikti mus su vaikais, o patys be paliovos kariauja su čiabuviais. Tik per keturis dešimtmečius mirčių, pasiaukojimo, atkaklumo ir darbo Santjagas pasiekė tą galybę, kuria gali mėgautis šiandien. Dar nepamiršau to meto, kai čia buvo tik sodyba, kurią gynėm nagais ir dantimis. Moteris ir penkiolika janakonų, kuriuos man priskyrė Rodrigas de Kiroga, pristačiau dirbti stalų, kėdžių, lovų, matracų, krosnių, audimo staklių, degto molio indų, virtuvės rykų, gardų, vištidžių, drabužių, antklodžių ir viso kito, ko reikia civilizuotam žmogui. Užsibrėžusi taupyti jėgas ir maistą, iš pat pradžių nustačiau tokią tvarką, kad niekas neliktų nevalgęs. Maistas buvo gaminamas kartą per dieną ir dalijamas po dubenė-

lį užeigose, įsikūrusiose prie centrinės aikštės, kurią Pedras vadino Ginklų aikšte, nors neturėjom nė vienos patrankos jai ginti. Mes, moterys, gaminom pyragėlius su įdaru, pupeles, bulves, kukurūzų troškinį su mėsa – paukščių ir kiškių mums sumedžiodavo indėnai. Kartais gaudavom žuvies ir moliuskų, kurių čiabuviai atsinešdavo iš pajūrio, bet man nepatiko jų kvapas. Kiekvienas dėdavo ant bendro stalo ką galėdamas, kaip prieš keletą metų kapitono Manuelio Martino laive. Tokia tvarka, be kita ko, vienijo žmones ir tildė nepatenkintuosius, bent jau kol kas. Labai rūpinomės naminiais gyvuliais; tik ypatingomis progomis papjaudavom kokį paukštį, nes aš norėjau, kad po metų aptvarai būtų pilni. Kiaulės, vištos, žąsys ir lamos buvo tokios pat svarbios kaip arkliai ir, žinoma, daug svarbesnės už šunis. Gyvūnai kelionėje iškentė ne mažiau nei žmonės, todėl kiekvienas kiaušinis ir kiekvienas jaunikis buvo tikra šventė. Įtaisiau šiltlysvių, kad pavasarį turėčiau daigų pasodinti daržuose, kuriuos paskyrė architektas Gamboa, auginau kviečius, daržoves, vaisius ir, be abejo, gėles – kaipgi gyvensi be gėlių, juk jos vienintelės puošia skurdžią mūsų buitį? Bandžiau mėgdžioti slėnio indėnų žemdirbystę ir drėkinimo sistemą, užuot dariusi taip, kaip buvau mačiusi Plasensijos soduose; juk vietiniai geriau pažįsta dirvą.

Nepaminėjau kukurūzų, arba indėnų kviečių, be kurių nebūtume išgyvenę. Šis javas sėjamas net į neplėštą ir neartą dirvą, pakanka praskleisti gretimų medžių šakas, kad neužstotų saulės; žemėj akmens skeveldra, jei neturi kauptuko, įrėžiamos vagelės, suberiama sėkla ir ja nebereikia rūpintis. Subrendusios burbuolės gali kelias savaites išbūti ant augalo nesugedusios, jas raškant stiebas nesulūžta, nereikia jų nei kulti, nei vėtyti. Kukurūzus taip lengva auginti ir jie taip gausiai dera, kad jais minta indėnai – ir kastilai – visame Naujajame Pasaulyje.

Valdivija ir Monrojus parėjo džiūgaudami, kad jų diplomatinė misija baigėsi sėkmingai: Vitakūra žada mus aplankyti. Donas Benitas įspėjo, kad tas pats *kuraka* apgavo Almagrą, ir patarė būti pasirengus bet kokiam nusikaltimui. Bet žmonių tai neišgąsdino. Mums jau įgriso kariauti. Vyrai išblizgino šalmus ir šarvus, aikštę papuošėm vėliavomis, sustatėm ratu arklius, – indėnams jie darė didelį įspūdį, – ir pasirengėm griežti turimais instrumentais. Dėl visa ko Valdivija liepė sunešti arkebuzas ir paskyrė Kirogai būrelį užsimaskavusių šaulių, pasirengusių veikti, jei tik prireiks. Vitakūra atvyko tris valandas pavėlavęs, mat tai, pasak Sesilijos, leidžia inkų protokolas. Jis buvo pasipuošęs įvairiaspalvėmis plunksnomis ir laikė rankoje sidabrinį kirvuką – valdžios ženklą; jį supo šeimos nariai ir dvariškiai, kaip įprasta Peru didikų rūmuose. Visi buvo neginkluoti. Vadas išdrožė be galo ilgą ir painią prakalbą kečujų kalba, o Valdivija atsakydamas pusę valandos meilikavo kastiliškai; vertėjai tik prakaitavo versdami iš vienos kalbos į kitą. *Kuraka* įteikė dovanas – keletą aukso grūdelių, anot jo, atgabentų iš Peru, porą sidabrinių daikčiukų ir kelias alpakos vilnų skaras, be to, perdavė mums būrelį vyrų, padėsiančių statyti miestą. Atsilygindamas mūsų generolas jam padovanojo keletą niekučių, atsivežtų iš Ispanijos, ir skrybėlių, kurias kečujai labai vertina. Buvo ištaisytos gausios vaišės, dosniai aplaistytos datulių *čiča* ir *mudajum,* stipriu svaigiuoju gėrimu iš kukurūzų raugalo.

– Ar šiame krašte yra aukso? – paklausė Alonsas de Monrojus kitų vyrų vardu, tų, kuriems niekas daugiau nerūpėjo.

– Aukso nėra, bet kalnuose yra sidabro kasykla, – atsakė Vitakūra.

Toji žinia nudžiugino daugelį kareivių, bet užgulė širdį Valdivijai. Vakare, kai kiti planavo, ką veiksią su sidabru, kurio dar neturi, Pedras guodėsi. Mudu tūnojom savo sklype,

Pisaro dovanotoj palapinėj – nespėjom dar nei namo sienų pastatyti, nei stogo uždengti, – sumerkę kojas į geldą su šaltu vandeniu, kad atsigautume po tvankios dienos.

– Kaip aš kremtuosi dėl to sidabro, Inese! Verčiau Čilė būtų tokia neturtinga, kaip kalbama. Keliavau čionai kurti darbščios dorų žmonių bendruomenės. Nenoriu, kad ją sugadintų lengvai įgytas turtas.

– Dar reikia įsitikinti, Pedrai, ar ta kasykla tikrai yra.

– Tikiuosi, kad jos nėra, bet kaipgi tu sulaikysi žmones, kad neitų jos ieškoti!

Deja, taip ir atsitiko. Jau rytojaus dieną susispietė keli būreliai kareivių, ketinančių rasti nelemtąją kasyklą. To ir tereikėjo mūsų priešams: kad išsisklaidytume mažomis grupėmis.

Generolas sudarė pirmąją miesto tarybą, paskirdamas alkaldais ištikimiausius savo bendražygius, ir liepė išdalyti šešiasdešimt sklypų žemės kartu su dirbsiančiais ją indėnais narsiausiems ekspedicijos dalyviams. Man atrodė, jog be reikalo skubame dalyti žemę ir joje gyvenančius indėnus, kol jos dar neturim, juoba nežinodami, nei kokį plotą užima Čilė, nei kokie jos turtai, betgi taip buvo daroma visuomet: įsmeigiama vėliava, juodu ant balto patvirtinama, kad kraštas priklauso mums, o tik paskui pasirūpinama raštą paversti tikra nuosavybe; bet tam prireikia atimti žemę iš čiabuvių ir dar priversti juos dirbti naujiesiems šeimininkams. Ir vis dėlto jaučiausi labai pagerbta, nes Pedras prilygino mane aukščiausiems savo karininkams ir paskyrė man didžiausią žemės sklypą kartu su jo gyventojais, remdamasis tuo, kad ištvėriau tuos pačius pavojus kaip narsiausias karys, ne sykį išgelbėjau ekspediciją, ir jei darbas, kurį nuveikiau, būtų sunkus vyrui, jis buvo dar daug sunkesnis trapiai moteriškei. Tokia ji ten ir trapi, kur jau ne, bet niekas neišdrįso garsiai

prieštarauti vado sprendimui. Vis dėlto Sančas de la Hosas tuo pasinaudojo – pakurstė linkusius maištauti. Pagalvojau, kad jei vieną gražią dieną tie fantastiški dvarai virstų tikrove, aš, kukli estremadūrietė, tapčiau viena turtingiausių žemvaldžių visoje Čilėje. Tai bent pasidžiaugtų gavusi tokią žinią mano mama!

Artimiausiais mėnesiais miestas dygo iš žemės kaip pasakoje. Vasarai baigiantis jau stovėjo daug išvaizdžių namų, palei gatves prisodinome medžių, kad teiktų pavėsį ir viliotų paukščius, žmonės ėmė pirmąjį derlių iš savo daržų, gyvuliai atrodė sveiki, pakankamai turėjom sukaupę maisto atsargų žiemai. Toji gerovė erzino slėnio indėnus: jie jau įsitikino, kad esam čia ne laikinai. Numanė, ir visai pagrįstai, kad atsikraustys dar daugiau *huinkų*, užgrobs jų žemes, o juos pačius pavers vergais. Kol mes rengėmės čia įsikurti, jie rengėsi mus išgyvendinti. Matyti jų nematėm, bet išgirsdavom gūdžiai dūduojant *trutuka* arba švilpaujant *piljoja* – fleita, padaryta iš priešo blauzdikaulio. Jų kariai mūsų vengė; apie Santjagą sukiojosi tik seniai, moterys ir vaikai, bet mes dėl visa ko buvom budrūs. Pasak dono Benito, Vitakūra tam ir lankėsi pas mus, kad pats įsitikintų, ko verta mūsų karinė galia, ir, žinoma, nieko įspūdingo nepamatė, nors mes ta proga ir surengėm teatrališką paradą. Galėjo plyšti juokais palyginęs menką mūsų įgulą su tūkstančiais čiliečių, šmižinėjančių gretimose giriose. Vadas buvo Peru kečujas, inkų atstovas, ir neketino veltis į kivirčus tarp *huinkų* ir Čilės *promaukajų*. Tikėjosi, kad jei kiltų karas, jam iš to galėtų būti naudos. Drumstoj upėj skalsu žvejoti, kaip sakoma Plasensijoje.

Katalina ir aš gestais ir kečujų kalbos žodžiais bendravom su aplinkiniais, varėm mainų prekybą: už blizgučius iš mano lagaminų dugno ir už gydymo paslaugas gaudavom paukščių ir guanakų – švelniavilnių gyvulių, panašių į lamas. Buvom įgudusios sustatyti lūžusius kaulus, prideginti žaizdas

ir pagelbėti gimdyvėms; tai mums ir pravertė. Čiabuvių kaimuose susipažinau su dviem *mači* – žiniuonėmis; jos keitėsi vaistažolėmis bei užkalbėjimais su Katalina ir supažindino mus su Čilės augalų savybėmis, kitokiomis nei Peru augalų.

Visi kiti slėnio „gydytojai“ buvo kerėtojai, burtininkai, kurie su didžiausiu triukšmu traukė kirmėles ligoniams iš pilvo, aukojo mažas aukas ir šiurpino žmones pantomimomis; pastarasis būdas kartais būna labai veiksmingas, tą ir aš pati galiu paliudyti. Katalina, dar Kuske dirbusi su vienu tokiu *kamasku,* „operavo“ doną Benitą, kai visos kitos mūsų priemonės nebegelbėjo. Labai slaptai, dviejų tylenių, Sesilijos palydos indėnių, padedamos nuvedėm senuką į mišką ir Katalina pradėjo apeigas. Apsvaigino jį žolelių gėrimu, vos neuždusino dūmais ir ėmė masažuoti jam raumenį, kurio žaizda niekaip negijo. Paskui donas Benitas iki pat mirties pasakodavo kiekvienam norinčiam pasiklausyti, kaip jis savo akimis regėjo traukiant jam iš žaizdos driežus ir gyvates, nuodijančias koją, ir kaip paskui ta žaizda visiškai sugijo. Tiesa, jis liko šlubas, bet nemirė nuo gangrenos, kaip mes baiminomės. Nemačiau reikalo jam aiškinti, jog Katalina traukė negyvus roplius iš rankovių. „Jei su magija pavyksta išgydyti, tai ir gydykim“, – sakė Sesilija.

Toji princesė, įkūnijanti kečujų kultūros ryšį su mūsiške, pati sukūrė informacijos tinklą, naudodamasi savo tarnaitėmis. Ji, be kita ko, aplankė *kuraką* Vitakūrą; šis puolė ant kelių ir daužė aslą kakta, kai sužinojo, kad ji yra inko Atahualpos jaunesnioji sesuo. Sesilija išsiaiškino, kad padėtis Peru labai paini; kalbama net, jog Pisaras nužudytas. Aš skubėjau papasakoti apie tai Pedrui kaip didžiausią paslaptį.

– Iš kur žinai, jog tai tiesa, Inese?

– Taip šneka *časkiai.* Negaliu tvirtinti, kad taip ir yra, bet derėtų imtis atsargumo priemonių, ar ne?

– Laimei, esam toli nuo Peru.

– Taigi, tačiau koks bus tavo titulas, jei Pisaras mirė? Tu esi jo įgaliotas vietininkas.

– Jei Pisaras miręs, neabejoju, kad Sančas de la Hosas ir kiti vėl ims ginčyti mano teises.

– Kas kita, jei tu būtum gubernatorius, tiesa? – užsiminiau aš.

– Bet juk nesu, Inese.

Klausimas pakibo ore, nes Pedras labai gerai žinojo, kad aš netylėsiu. Pasinaudodama draugyste su Rodrigu de Kiroga ir Chuanu Gomesu iškėliau klausimą, kad reikėtų paskirti gubernatorium Valdiviją. Keletą dienų Santjage tik apie tai ir buvo kalbama, ko aš ir tikėjausi. O čia dar pasipylė pirmieji žiemos lietūs, patvino Mapočas, jo vandenys išsiliejo iš krantų ir begimstantis miestas virto klampyne, bet tai nesutrukdė miesto tarybai susirinkti vienoje troboje į labai iškilmingą posėdį. Įsibridę ligi kulkšnių į purvą, karininkai sutartinai paskyrė Valdiviją gubernatorium. Kai jų atstovai atėjo į mūsų namus pranešti to sprendimo, Pedras atrodė toks nustebęs, kad aš net išsigandau. Gal kiek persistengiau bandydama įspėti jo mintis.

– Mane sujaudino pasitikėjimas, kurį jūsų malonybės pareiškėte man, bet tas nutarimas pernelyg skubotas. Nesam įsitikinę, kad mirė markizas Pisaras, kuriam aš tiek skolingas. Jokiu būdu negaliu savintis jo įgaliojimų. Apgailestauju, bičiuliai, bet negaliu priimti tos didelės garbės, kurią man suteikėte.

Vos tik išėjo tarybos pasiuntiniai, Pedras man paaiškino, jog tai jo gudrus manevras, kurio tikslas – apsisaugoti, kad niekas ateityje negalėtų jo apkaltinti išdavus markizą; bet jis esąs tikras, kad jo draugai grįš prie to reikalo. Ir iš tiesų miesto tarybos nariai sugrįžo su peticija, pasirašyta visų Santjago gyventojų. Remdamiesi tuo, kad esame labai toli nuo Peru ir dar daug toliau nuo Ispanijos, pasaulio pakraš-

tyje, neturime ryšio su kitais kraštais, jie meldžia Valdiviją tapti mūsų gubernatoriumi. Ar Pisaras gyvas, ar miręs, vis tiek jie nori, kad jis prisiimtų tas pareigas. Trissyk jiems teko kartoti savo prašymą, kol aš šnipštelėjau Pedrui, kad liautųsi prašydinęsis, nes jo draugams tai gali nusibosti ir jie išsirinks ką nors kitą; yra keletas garbingų bajorų, kurie su džiaugsmu imtųsi gubernatoriaus pareigų, kaip man paaiškėjo iš indėnių tauškalų. Tada jis teikėsi sutikti: jeigu jau visi prašo, jis negalįs prieštarauti, tautos balsas – Dievo balsas, jis nuolankiai priimąs visų pareikštą valią, kad geriau tarnautų jo didenybei, ir taip toliau. Atitinkamą išsamų dokumentą jis padėjo į saugią vietą, kad ateityje prireikus galėtų apsiginti nuo kaltinimų, ir taip buvo paskirtas pirmuoju Čilės gubernatorium liaudies valia, o ne karaliaus įsaku. Monroją Valdivija paskyrė savo pavaduotoju, o aš tapau Gubernatoriene, rašoma iš didžiosios raidės, nes tai yra postas, kurį žmonės man pripažino keturiasdešimt metų. Praktiškai tai buvo ne tiek garbė, kiek sunki atsakomybė. Mane pavertė mažos mūsų bendruomenės motina, ir aš privalėjau budriai žiūrėti, kad būtų gera visiems jos gyventojams, nuo Pedro de Valdivijos iki paskutinės aptvaro vištelės. Niekada neturėjau poilsio, gyvenau paskendusi kasdieniniuose rūpesčiuose: valgis, drabužiai, sėklos, gyvuliai. Laimei, man visada pakakdavo miegoti tris keturias valandas, todėl darbui galėjau skirti daugiau laiko negu kiti. Nutariau sužinoti, kuo vardu kiekvienas kareivis ir janakonas, ir man tai pavyko, nes mano namų durys visada buvo atviros, visus priimdavau ir išklausydavau jų bėdas. Rūpinausi, kad nebūtų skiriama neteisingų ar per sunkių bausmių, ypač indėnams; Pedras pasikliovė mano nuomone ir paprastai mane išklausydavo prieš skelbdamas nuosprendį. Manau, kad iki to laiko dauguma kareivių atleido man už tragišką įvykį su Eskobaru ir ėmė mane gerbti, nes daugybei jų išgy-

džiau žaizdas ir karštines, maitinau juos prie bendro stalo ir padėjau įsirengti būstą.

Žinia apie Pisaro mirtį buvo neteisinga, bet pranašiška. Tą dieną Peru buvo ramu, bet po mėnesio būrelis „driskių čiliečių“, buvusių Almagro ekspedicijos dalyvių, įsibrovė į markizo gubernatoriaus rūmus ir papjovė jį peiliais. Pora tarnų bandė jį ginti, o dvariškiai ir sargybiniai spruko per balkonus. Karalių Miesto gyventojai nesielvartavo dėl to įvykio, jiems buvo iki gyvo kaulo įgrisusi brolių Pisarų savivalė, ir mažiau kaip po dviejų valandų markizą gubernatorių pakeitė Diego de Almagro sūnus, nepatyręs vaikinas, dar išvakarėse neturėjęs už ką pavalgyti, o kitą rytą jau tapęs pasakiškos imperijos valdovu. Kai po kelių mėnesių ta žinia buvo patvirtinta Čilėje, Valdivija jau tvirtai ėmėsi gubernatoriaus pareigų.

– Tu tikra burtininkė, Inese...– baimingai sumurmėjo Pedras, kai apie viską sužinojo.

Per žiemą įsitikinome, kad slėnio indėnai yra mūsų priešai. Pedras uždraudė bet kam išeiti iš miesto be pateisinamos priežasties ir be apsaugos. Ir aš lioviausi lankytis pas žiniuones ir prekeivius, nors man rodos, jog Katalina ir toliau bendravo su kaimiečiais: ji vis dar naktimis paslaptingai dingdavo. Sesilija sužinojo, kad Mičimalonkas rengiasi mus užpulti, o norėdamas paskatinti savo karius pažadėjo jiems Santjago arklių ir moterų. Jo šalininkų vis daugėjo; jau šeši *tòkiai,* arba vadai, su savo vyrais, sutelktais vienoje jo tvirtovėje, arba *pukaroje*, tik ir laukė tinkamo meto karui pradėti.

Iš Sesilijos lūpų Valdivija viską smulkiai sužinojo, pasitarė su karininkais ir nusprendė imtis iniciatyvos. Daugumą savo kareivių palikęs Santjago ginti, patsai su Alderete, Kiroga ir būriu geriausių karių patraukė pulti Mičimalonko jo

paties teritorijoje. *Pukara* – tai molio, akmenų ir medžio statinys, apjuostas rąstų tvora, iš pažiūros greitosiomis pastatytas kaip laikina priedanga. Be to, jis buvo pažeidžiamoje, atviroje vietoje, todėl ispanų kareiviams nebuvo labai sunku naktį prisiartinti prie tos tvirtovės ir ją padegti. Mūsiškiai nesibraudami vidun palaukė, kol indėnų kariai trokšdami nuo dūmų išbėgs laukan, ir labai daug jų nukovė. Čiabuviai spruko galvotrūkčiais, tad ispanai paėmė į nelaisvę kelis jų vadus, net ir patį Mičimalonką. Išvydom juos ateinančius pėstute, pririštus prie karininkų žirgų ir jų tempiamus; belaisviai buvo sumušti ir įsižeidę, bet išdidūs. Risnojo šalia arklių nerodydami nei baimės, nei nuovargio. Visi žemaūgiai, bet dailaus sudėjimo, grakščių rankų ir kojų, tvirtų pečių ir galūnių, atstatę krūtinę. Jų plaukai buvo ilgi ir juodi, perpinti spalvotais kaspinais, o veidai išdažyti geltonai ir mėlynai. Žinojau, kad *tokiui* Mičimalonkui jau per septyniasdešimt, bet sunku buvo tuo patikėti: visi dantys savo vietoj, o eigastis kaip jaunuolio. Mapučai, nežuvę per kokią nelaimę arba kare, išgyvena sveiki ir tvirti ligi šimto metų ir ilgiau. Jie labai stiprūs, energingi ir narsūs, ištveria speigą, badą ir kaitrą. Gubernatorius įsakė karius supančioti ir įkalinti trobelėje, skirtoje kaliniams; vadus buvo ketinama pakankinti, kad išduotų, ar šiame krašte nėra aukso kasyklų, jei *kuraka* Vitakūra būtų sumelavęs.

– Sesilija sako, kad nėra prasmės mapučus kankinti: niekas neprivers jų prabilti. Inkai bandė daug sykių, bet nei moterų, nei vaikų jokiais būdais nepalaužė, – paaiškinau tą vakarą Pedrui, kai jis nusivilko šarvus ir drabužius, apskretusius kraujais.

– Tada *tokiai* pravers mums nebent kaip įkaitai.

– Girdėjau, kad Mičimalonkas labai išdidus.

– Ką jam tai padės dabar, kai jis supančiotas, – atsakė Pedras.

– Jei nepavyks prakalbinti jo prievarta, gal prabiltų iš tuštybės. Juk žinai, kokių žmonių esama...– bandžiau patarti.

Rytojaus dieną Pedras nusprendė tardyti vadą Mičimalonką tokiu neįprastu būdu, kad nė vienas iš jo padėjėjų nesuprato, koks kipšas jį apsėdo. Pirmiausia liepė nuimti jam pančius ir nuvesti vadą į atskirą būstą, atokiai nuo kitų belaisvių, ten paskirti jam tris labai gražias indėnes, kurios jį nupraustų ir apvilktų gerais švariais drabužiais, gausiai pavaišintų gerais valgiais ir duotų jam gerti *mudajaus,* kiek tik norės. Paskui Valdivija jį atvesdino su garbės sargyba į miesto tarybą ir priėmė vėliavomis papuoštoje salėje, apsuptas spindinčiais šarvais pasipuošusių karininkų su skaisčiausių spalvų pliumažais. Aš stovėjau šalia Pedro vilkėdama aksomine ametisto spalvos suknele, kurią tik vieną ir teturėjau – kitas buvau išmėčiusi šiaurėje per kelionę. Mičimalonkas žvilgsniu įvertino mano išvaizdą, bet vargu ar atpažino amazonę, kuri andai puolė jį su kardu. Buvo pastatyti du vienodi krėslai – vienas Valdivijai, kitas indėnų vadui. Kalbėjomės per vertėją, nors ir žinojom, kad *mapudungu* niekaip neišversi, nes tai poetinė kalba, kuriama čia pat bešnekant; žodžiai kinta, susijungia ir išsiskiria, liejasi ištisu srautu, kurio neįmanoma aprašyti. Jei kas pabandytų išversti žodis žodin, nieko nesuprastum. Vertėjas galėjo perteikti daugių daugiausia bendrą mintį. Valdivija be galo pagarbiai ir iškilmingai pareiškė, kad žavisi Mičimalonko ir jo karių narsa. *Tokis* atsakė panašiais komplimentais; taip jiedviem keičiantis pataikūniškomis frazėmis Valdivija pamažu kreipė pašnekesį į derybas, o jo karininkai tik stebėjosi, kas čia vyksta. Senis didžiavosi, kad gali tartis akis į akį su tokiu galingu priešininku, vienu iš tų barzdylų, kurie sutriuškino net pačią Inko imperiją. Greit jis ėmė didžiuotis savo titulu, kilme, tradicijomis, girtis, kiek turi karių ir kiek moterų, jų esą daugiau kaip dvidešimt, bet jo namuose atsirastų vietos

ir dar bent kelioms, net ir kokiai *činjurai* ispanei. Valdivija jam papasakojo, kad Atahualpa norėdamas išsipirkti iš nelaisvės prikrovė aukso pilną kambarį iki lubų, ir pridūrė, kad kuo vertingesnis belaisvis, tuo didesnė ir išpirka. Mičimalonkas susimąstė (ir niekas jo nepertraukė), ko gero, svarstė, kodėl *huinkams* taip patinka tas metalas, nors mapučams per jį – vien rūpesčiai; prieš keletą metų jie net turėję atiduoti savo atsargas Inko išpirkai. Vis dėlto greit ir jis galėsiąs tuo pasinaudoti – patsai tokiu būdu išsipirkti. Jei Atahualpa prikrovė pilną kambarį aukso, tai negi jis vertas mažiau? Ir vadas atsistojo galvą iškėlęs, trinktelėjo kumščiu į krūtinę ir tvirtu balsu pareiškė esąs pasirengęs mainais už savo laisvę atiduoti *huinkams* vienintelę šio krašto kasyklą prie Marga Margos, kur plaunamos aukso smiltys, ir dar pažadėjo pridėti pusantro tūkstančio žmonių dirbti joje.

Auksas! Visas miestas džiūgavo. Pagaliau žmonės patikėjo, kad ne tuščiai ėjo nukariauti Čilės. Pedras de Valdivija išžygiavo su gerai ginkluotu daliniu, o šalia gražiu dovanotu sarčiu jojo Mičimalonkas. Lijo kaip iš kibiro, vyrai buvo permirkę ir drebėjo, bet kuo puikiausiai nusiteikę. Tuo tarpu Santjage piktai šūkalojo Mičimalonko išduoti *tokiai,* vis dar grandinėmis prikaustyti prie stulpų. Prakeiksmams, kuriuos *mapudungu* kalba svaidė vadai, girioj pritarė trutukos – fleitos, padarytos iš ilgų nendrių.

Pagyrų puodas Mičimalonkas nuvedė *huinkus* per kalnus iki upės žiočių netoli jūros, trisdešimt lygų nuo Santjago, o iš ten – iki upelio, kur jo žmonės daug metų plovė auksą vien tam, kad patenkintų Inko gobšumą. Kaip ir buvo sutarta, perdavė Valdivijos žiniai tūkstantį penkis šimtus darbininkų; paaiškėjo, kad daugiau nei pusė jų – moterys, bet dėl to nevertėjo ginčytis, nes Čilės indėnų gentyse vien jos ir dirbo, o vyrai tik plepėjo ir ėmėsi tokios veiklos, kuriai reikia tvirtų raumenų, – kariavo, plaukiojo ir žaidė kamuoliu. Mi-

čimalonko atsiųstieji vyrai dirbo be galo vangiai, nes kariui esą nedera ištisą dieną įsibridus į vandenį sijoti smėlį, bet Valdivija buvo įsitikinęs, kad negrai rimbais įkrės jiems nuolankumo. Aš daug metų gyvenu Čilėje ir žinau, kad versti mapučus vergais beprasmiška: jie arba išmiršta, arba pabėga. Jie niekada nenulenks galvos ir nesupras, kodėl reikia dirbti, juoba nesupras, kokia prasmė plauti auksą upėje ir paskui atiduoti jį *huinkams.* Jie verčiasi žvejyba, medžiokle, augina kai kuriuos vaisius, kaip antai ananasus, javus ir naminius gyvulius. Visa jų nuosavybė – tai, ką galima nešiotis. Kodėl jie turėtų paklusti prievaizdo rimbui? Iš baimės? O kas tai yra? Labiausiai jie vertina drąsą, o paskui – teisingą atlygį: tu man, aš tau. Jų visuomenėj nėra kalėjimų, policininkų ir žmogaus sugalvotų įstatymų. Net ir bausmės – prigimtinės: jei kas padarė blogą darbą, rizikuoja susilaukti tokio paties atpildo. Taip yra gamtoje, ne kitaip turi būti ir tarp žmonių. Jie jau keturiasdešimt metų kariauja su mumis ir išmoko kankinti, vogti, meluoti ir sukčiauti, bet man tvirtina, kad savo tarpe sugyvena taikiai. Glaudūs santykiai sieja moteris, priklausančias vienam klanui, net ir gyvenančias už šimtų lygų. Prieš karą mapučai dažnai lankydavo vieni kitus, o kadangi nuotoliai dideli, tai ir viešnagės tęsdavosi savaitėmis; per jas sutvirtėdavo ryšiai ir *mapudungu* kalba, būdavo pasakojamos istorijos, šokama, geriama, tariamasi dėl vedybų. Kartą per metus gentys rinkdavosi atvirame lauke į Ngiljatuno šventę, per ją melsdavo Ngenečeną, žmonių viešpatį, ir garbindavo Žemę, pertekliaus deivę, vaisingą ir ištikimą mapučų tautos motiną. Jiems atrodo nepagarbu įkyrėti Dievui kas sekmadienį, kaip kad mes darom; vienąsyk per metus, anot jų, visiškai pakanka. Jų genčių vadų valdžia ne itin didelė, nes jų klausyti neprivalu; jų atsakomybė didesnė už privilegijas. Štai kaip Alonsas de Ersilija i Sunjiga aiškina, už ką vadas išrenkamas:

Nei titulas, nei tėvo testamentas,
nei turtas, nei aukšta kilmė,
tiktai dorybių laukas išpurentas,
tik karžygio drąsa ir ištvermė
mums leidžia tarti žodį tvirtą,
kad jam kitus valdyti skirta.

Atsibeldę į Čilę nieko nežinojom apie mapučus, manėm, kad pavergti juos būsią taip pat lengva, kaip pavergėm daug kultūringesnes tautas – actekus ir inkus. Daug metų sugaišom, kol supratom klydę. Ir to karo galo nematyti, kadangi vos tik vieną *tokį* nugalabijam, tuoj atsiranda kitas, ir net jeigu išnaikinam visą gentį, iš girios išnyra kita ir kovoja toliau. Mes norim kurti miestus ir klestėti, gyventi dorai ir be rūpesčių, o jie trokšta tik laisvės.

Pedro kelias savaites nebuvo namie, mat jis ne tik organizavo kasyklos darbą, bet ir nusprendė pastatydinti brigą, kuriuo galėtų susisiekti su Peru; juk negalėjom amžinai gyventi izoliuoti pasaulio pasturgalyje ir bendrauti tik su plikais laukiniais, kaip sakydavo Fransiskas de Agirė, per daug nesirenkantis žodžių. Aptiko labai tam reikalui tinkamą užutėkį, vadinamą Konkono įlanka, su plačiu šviesaus smėlio paplūdimiu; aplink ją augo miškas sveikų medžių, atsparių vandeniui. Ten Pedras apgyvendino vienintelį savo žmogų, bent kiek nutuokiantį apie jūrininkystę, kartu su būreliu kareivių, keliais prievaizdais, pagalbininkais indėnais ir kitais, gautais iš Mičimalonko.

– Ar turite laivo brėžinius, pone gubernatoriau? – paklausė tariamasis žinovas.

– Ar tik neimsit man sakyti, kad jums reikia brėžinių tokiam paprastam darbui! – subarė jį Valdivija.

– Niekada nesu statęs laivo, ekscelencija.

– Melskitės, kad nenuskęstumėt, bičiuli, nes plauksit į pirmąją kelionę, – tarė atsisveikindamas gubernatorius, labai patenkintas savo sumanymu.

Pirmąsyk jis su džiaugsmu pagalvojo apie auksą: įsivaizdavo, kaip ištįs veidai Peru gyventojams sužinojus, kad Čilė ne tokia skurdi, kaip kalbama. Nusiųs aukso pavyzdį nuosavu laivu, sukels sensaciją, ji pritrauks daugiau naujakurių ir Santjagas taps klestinčiu ir gausiai gyvenamu miestu, pirmuoju iš daugelio. Kaip ir buvo žadėjęs, paleido Mičimalonką į laisvę ir atsisveikino su juo reikšdamas didžiausią pagarbą. Indėnas nušuoliavo pas saviškius naujuoju žirgu, slėpdamas šypseną.

Kapelionas Gonsalesas de Marmolechas kartkartėmis traukdavo į kaimus versti čiabuvių į katalikų tikėjimą, bet vis nesėkmingai, nes slėnio gyventojai buvo stebėtinai abejingi krikščionybės pranašumams. Iš vienos tokios išvykos kapelionas parėjo su berniuku. Aptiko jį klaidžiojantį Mapočo pakrantėmis, sulysusį, purviną ir šašuotą. Užuot sprukęs, kaip sprukdavo indėnai vos pamatę dvasininką su riebaluota sutana, aukštai iškeltu kryžium nešiną, vaikelis ėmė sekti jam iš paskos kaip šunytis, netardamas nė žodžio, žėrinčiomis akimis stebėdamas kiekvieną kunigo judesį. „Traukis, vaike! Štiš!“ – vijo jį kapelionas, grasindamas uždrožti per galvą kryžium. Bet berniukas nekreipė dėmesio ir nesitraukė ligi pat Santjago. Nežinodamas ką daryti, de Marmolechas atvedė jį man į namus.

– Ką man liepsite veikti su juo, tėve? Aš neturiu laiko auginti vaikigalių, – tariau jam, nes užvis mažiausiai troškau priglobti priešo vaiką.

– Tavo namas, Inese, geriausias visame mieste. Čia tam vargšeliui bus gera.

– To betrūko!

– Ką mums liepia Viešpats Dievas? Papenėk alkstantį ir pridenk nuogą, – priminė jis man.

– Nemanau, kad turėčiau taip elgtis, bet jeigu jūs taip sakot...

– Tegu prižiūri kiaules ir vištas, juk jis toks paklusnus.

Pagalvojau, kad ne blogiau galėtų išauklėti vaikelį ir kunigas, juk turi ir namą, ir moterį, išsiugdytų zakristijoną, bet negalėjau atsisakyti, nes daug už ką buvau dėkinga šiam kapelionui: šiaip ar taip, jis mane pamokė. Jau įstengiau pati skaityti vieną iš trijų Pedro knygų, *Amadį,* apie meilę ir nuotykius. Kitų dviejų imtis dar nesiryžau: tai buvo *Giesmė apie mano Sidą,* ten tik kautynės ir daugiau nieko, ir Erazmo parašytas *Kristaus kario vadovas,* pamokymai kareiviams, – jie manęs visai nedomino. O kapelionas turėjo ir kitų knygų, tikriausiai irgi inkvizicijos draudžiamų; tikėjausi kada nors paskaityti ir jas. Taip tas pienburnis ir liko su mumis. Katalina jį nuprausė, ir pamatėm, jog tai, ką laikėm šašais, yra tik purvas ir molis; nebuvo jo kūne jokių žaizdų, tik mėlynės ir nubrozdijimai. Vaikas buvo gal vienuolikos ar dvylikos metų, liesas, išsišovusiais kaulais, bet tvirtas, su kupeta juodų plaukų, suskretusių nuo purvo. Atėjo bemaž visai nuogas. Kai pabandėm atimti iš jo amuletą, kurį turėjo pasikabinęs po kaklu ant odinio dirželio, ėmė kandžiotis. Netrukus jį visai pamiršau, nes buvau labai apsikrovusi bendruomenės kūrimo rūpesčiais, bet po dviejų dienų Katalina man jį priminė: jis taip ir nepajudėjęs iš aptvaro, kur jį palikom, ir nieko nevalgąs.

– Ką eisim daryti su juo, *mamitay?*

– Būtų geriausia, kad jis eitų pas saviškius.

Nuėjau jo pažiūrėti: sėdi vaikinas kieme ir nejuda, lyg išdrožtas iš medžio, įsmeigęs į kalnus juodų akių žvilgsnį. Apklotą, gautą iš mūsų, numetęs šalin; matyt, jam tiko žiemos šaltis ir dulksna. Ženklais parodžiau jam, kad gali sau eiti, bet berniukas – nė krust.

– Taigi ar matai, nesinori jam eiti. Norisi pasilikti ir gana, – šnipštelėjo Katalina.

– Tai tegu pasilieka.

– O kas saugos tokį laukinį, ką, ponia? Vagys ir tinginiai visi šitie mapučai.

– Jis dar vaikas, Katalina. Išeis tai išeis, nėr jam čia kas veikti. Pasiūliau tam vaikui kukurūzinį paplotį – neėmė, bet kai padaviau dubenį vandens, griebė abiem rankomis ir išlakė vilko gurkšniais ligi dugno. Ir pasiliko su mumis, nors nesitikėjau. Aprengėm jį ponču ir suaugusio vyro kelnėmis, parauktomis per juosmenį, kol pasiūsim kokį drabužį pagal jo ūgį, pakirpom plaukus ir išnaikinom utėles. Rytojaus dieną berniukas jau godžiai valgė, o netrukus išėjo iš aptvaro ir ėmė klaidžioti po namą, paskui ir po miestą kaip dūšia be vietos. Iš pradžių visi vijo jį šalin, nė vienas gyventojas nenorėjo įsileisti tokio keisto indėniuko po savo stogu, net ir gerasis kapelionas, tiek man šnekėjęs apie krikščionio prievoles, tačiau greit visi apsiprato su juo, o pats bernaitis tapo lyg ir nematomas, tylomis įeidavo į kurį namą ir smalsiai apsidairęs tylomis išeidavo. Tarnaitės indėnės vaišino jį skanėstais, ir net Katalina galiausiai susitaikė su jo buvimu, kad ir labai nenoromis.

Tuo tarpu sugrįžo Pedras, pavargęs ir įsmilkęs nuo ilgo jojimo, bet labai patenkintas, mat parsinešė pirmuosius aukso gurvuolėlius iš upės dugno. Prieš susikviesdamas valdininkus sugriebė mane per juosmenį ir nusinešė į lovą. „Iš tiesų tu – mano geroji dvasia, Inese“, – kalbėjo jis bučiuodamas į lūpas. Dar niekada šis vyriškis, atsiduodantis arkliu ir prakaitu, neatrodė man toks šaunus, toks stiprus, toks savas. Prisipažino, kad pasiilgo manęs, kad kaskart jam vis sunkiau skirtis su manim, nors ir keletui dienų, kad nematydamas manęs sapnuoja blogus sapnus, kankinasi dėl nuojautų, bijo, kad nebegrįš. Nurengiau jį kaip kūdikėlį, nuprausiau drė-

gna mazgote, išbučiavau visus jo randus – nuo gilaus rumbo šlaunyje ir šimtų mūšio pėdsakų, vagojančių rankas ir kojas, iki mažos žvaigždutės smilkinyje, kurią užsidirbo dar vaikas būdamas, kai parpuolė. Mylėjomės švelniai, neskubėdami, kaip du senukai. Pedras buvo toks išsekęs per tas įtemptas savaites, kad atsidavė man kaip romi mergelė. Užgulusi jį mylavau pamažu, kad ilgiau pasimėgautų, ir gėrėjausi žvakės šviesoje tauriu jo veidu, aukšta kakta, ilga nosimi, moteriškomis lūpomis. Užsimerkęs, su romia šypsena, atsidavė jis man, toks jaunas ir pažeidžiamas, visai nepanašus į tą užgrūdintą ir valdingą vyrą, kuris prieš porą savaičių išjojo kareivių būrio priekyje. Naktį vienu momentu man pasirodė, kad kampe šmėkštelėjo mapučų berniukas, bet tai, ko gero, buvo tik šešėlių žaismas.

Kitą dieną, grįžęs iš miesto tarybos posėdžio, Pedras paklausė mane, kas yra tas laukinukas. Paaiškinau, jog man jį užkorė kapelionas, mat įtarėm jį esant našlaitį. Pedras jį pasišaukė, apžiūrėjo nuo galvos ligi kojų ir liko patenkintas, gal prisiminė ir pats jo metų buvęs panašus, toks pat tvirtas ir išdidus. Supratęs, kad vaikas nekalba ispaniškai, liepė suieškoti vertėją.

– Pasakyk jam, kad galės likti su mumis visam laikui, jei apsikrikštys. Pavadinsim jį Felipe. Man patinka tas vardas, jei turėčiau sūnų, ir jį taip pakrikštyčiau. Sutarėm?

Vaikinas sutiko. Pedras pridūrė, kad jeigu jis bus sučiuptas vagiant, pirmą sykį gaus rykščių, o po antro karto bus ištremtas iš miesto, ir tegul dar džiaugiasi, nes kitas už tai kirviu nukirstų dešinę ranką. Supratai? Berniukas vėl patvirtino, tiesa, be žodžių, ne tiek išsigandęs, kiek pašaipiai. Aš per vertėją pasiūliau sandorį: jis mane išmoko savo kalbos, o aš jį išmokau šnekėti kastiliškai. Bet Felipės mano žodžiai nesudomino. Tada Pedras pasiūlė daugiau: jeigu jis mane išmokysiąs *mapudungu,* jam būsią leista

prižiūrėti arklius. Mažius kaipmat nušvito ir nuo tos akimirkos ėmė dievinti Pedrą, kurį vadino Taita. O į mane kreipėsi mandagiai – *činjura,* atseit ponia. Taip ir buvo sutarta. Felipė pasirodė besąs geras mokytojas, o aš – pavyzdinga mokinė; taip jo dėka tapau vienintele *huinka,* galinčia be tarpininkų šnekėtis su mapučais, tiesa, tam prireikė beveik metų. Beje, tai dar nereiškia, kad išmokome suprasti vieni kitus; to nebus niekada – per daug apmaudo yra susikaupę.

Buvo dar tik pats viduržiemis, kai atšuoliavo lyg galvas pametę du iš tų kareivių, kuriuos Pedras buvo palikęs prie Marga Margos. Parlėkė išsekę, žaizdoti, kruvini ir lietaus permerkti, vos ne mirtinai nuvarytais arkliais, ir pranešė, kad Mičimalonko indėnai kasykloje sukėlę maištą, išžudę daug janakonų, negrų ir kone visus ispanų karius; tik jiedviem ir pavykę išnešti sveiką kailį. Iš aukso, kurį pavyko išgauti, nelikę nė trupinėlio. Ir Konkono paplūdimy nelikę gyvo nė vieno mūsiškio; sudarkyti jų kūnai išmėtyti smėlyje, o statomas laivas virtęs nuodėgulių krūva. Iš viso praradom dvidešimt tris kareivius ir daugybę janakonų.

– Prakeiktas Mičimalonkas, tas sušiktas indėnas! Tegul tik aš jį sučiupsiu – gyvą pamausiu ant kuolo! – nesitvėrė pykčiu Pedras de Valdivija.

Dar neatsipeikėję nuo to smūgio sulaukėm parjojančių Viljagros ir Agirės. Jie patvirtino tai, dėl ko Sesilijos šnipai buvo įspėję dar prieš porą savaičių: į slėnį traukia tūkstančiai čiabuvių. Mažais būreliais žygiuoja ginkluoti vyrai, išsipaišę kūnus, kaip į karą. Jie slapstosi miškuose, kalnuose, po žeme ir net debesyse. Pedras, kaip visada, nusprendė, kad geriausia gynyba yra puolimas; pasirinko keturiasdešimt išmėgintų narsių karių ir rytojaus rytą švintant galvotrūkčiais išjojo pamokyti akiplėšų į Marga Margą ir Konkoną.

Likome Santjage visiškai neginami. Mūsų būklei nusakyti labai tiko Fransisko de Agirės žodžiai: atsidūrėm pasaulio pasturgalyje, apsupti nuogų laukinių. Nei aukso, nei laivo; tikrai, nelaimė viena nevaikšto. Kapelionas Gonsalesas de Marmolechas sukvietė visus į bažnyčią, atlaikė mišias ir pasakė jausmingą pamokslą apie tikėjimą ir drąsą, bet žmonių baimės neišsklaidė. Sančas de la Hosas pasinaudodamas maištu apkaltino dėl mūsų kančių Valdiviją ir taip pagausino būrį savo šalininkų; prie jų prisidėjo ir nevykėlis Činčilija, vienas iš dvidešimties vyrų, kurie papildė mūsų ekspediciją prie Kopiapo. Niekada man tas žmogus nepatiko, nemėgau jo kaip apsimetėlio ir bailio, bet neįsivaizdavau, kad jis dar ir kvailas per visą pilvą. Sumanymas nužudyti Valdiviją buvo nenaujas, tik šį kartą sąmokslininkai nebeturėjo penkių vienodų durklų – jie buvo patikimai paslėpti vieno mano lagamino dugne. Činčilija buvo taip įtikėjęs savo plano genialumu, kad šiek tiek padaugino vyno, persirengė juokdario drabužiais su varpeliais bei žvangučiais ir ėmė aikštėje maivytis, atseit mėgdžioti gubernatorių. Žinoma, Chuanas Gomesas jį tučtuojau suėmė ir vos tik parodė vieną kitą kankinimo įrankį ir paaiškino, kuriai kūno daliai jis skirtas, Činčilija apsišlapino iš baimės ir išdavė visus bendrininkus.

Pedras de Valdivija grįžo labiau prislėgtas nei išžygiavo, nes keturių dešimčių jo narsuolių nė iš tolo nepakako susiremti su netikėtai gausiu priešo pulku, traukiančiu slėnio link. Jam tik pavyko išvaduoti vargšus janakonus, kurie išliko gyvi per kautynes prie Marga Margos ir Konkono; jie slapstėsi krūmuose nusilpę iš bado, šalčio ir baimės. Mūsiškiai susidūrė tik su keliais priešų būriais, išsklaidė juos ir pagaliau sulaukė sėkmės, kurios iki tol taip labai trūko, – paėmė į nelaisvę tris *kasikus* ir parsivedė juos į Santjagą. Taigi turėjom jau septynis įkaitus.

Gyvenvietė nebūtų gyvenvietė, jei joje niekas negimtų ir nemirtų, bet ispanų miestuose prireikia ir mirties bausmių. Pirma egzekucija Santjage įvyko dar tą pačią savaitę po trumpo teismo (šįsyk su kankinimais), kuriame sąmokslininkai buvo pasmerkti mirti nedelsiant. Činčilija ir dar du buvo pakarti, o jų kūnai kelioms dienoms palikti Santa Liusijos kalno viršūnėje, kur juos sutaršė vėtros ir didžiuliai Čilės maitvanagiai. Ketvirtam buvo nukirsta galva kalėjime, nes dėl aukštos kilmės jam nederėjo mirti su kanapine virve ant kaklo kaip kokiam kaimiečiui. Visi labai nustebo, kad Valdivija ir šį kartą dovanojo kaltę Sančui de la Hosui, svarbiausiam maišto kurstytojui. Dabar jau ir aš tarp keturių akių nepritariau jo sprendimui, nes karaliaus privilegija nebegaliojo, de la Hosas buvo pasirašęs, kad atsisako nukariautojo teisių, o Pedras tapo teisėtu Čilės gubernatorium. Jau tiek kiaulysčių mums iškrėtė tasai pagyrūnas ir melagis! Niekuomet nesužinosiu, kodėl jis dar sykį išnešė sveiką kailį. Pedras atsisakė man ką nors aiškinti, o aš jau buvau pasimokiusi, kad prieš tokį žmogų kaip jis verčiau nesispyrioti. Per tuos permainų metus jo būdas tapo šiurkštus ir nedaug tereikėjo, kad jis prarastų savitvardą. Man teko užsičiaupti.

Vaizdingiausiame pasaulio krašte, Pietų Čilės vėsių girių glūdumoje, kur taip tylu, o šaknys, žievės ir šakos skleidžia malonius kvapus, kur tolumoj snaudžia ugnikalniai ir boluoja kalnų viršūnės, šalia smaragdinių ežerų ir putotų upių, kuriomis plūsta tirpstančio sniego vandenys, susirinko mapučų gentys į ypatingas apeigas; į vieną vietą suėjo senoliai, genčių vyresnieji, *tokiai, lonkai, mači,* kariai, moterys ir vaikai.

Gentys ėjo ir ėjo į miško aikštę – didžiulį amfiteatrą kalvos viršūnėje, jau iš anksto apdėliotą šventųjų medžių araukarijos ir cinamonmedžio šakomis. Kai kurios šeimos ištisomis

savaitėmis lietingu oru keliavo į sąskrydį. Tie, kurie suskubo anksčiau už kitus, statėsi *rukas* – trobeles, taip priderintas prie aplinkos, kad už keleto uolekčių būdamas jų ir nepamatytum. Vėliau atėjusieji taisė padangtes iš šakų ir lapų arba skleidė virš galvos vilnonius apklotus. Vakarais gamino valgį ir keitėsi juo vieni su kitais, gėrė *čičą* ir *mudajų*, bet su saiku, kad neiškristų. Lankė vieni kitus ir pasakojosi ką žinantys; kalbėdavo ilgai ir iškilmingai, kartojo poetiškas sakmes, kuriose įamžinta genties praeitis, žodžiu perduodama iš vienos kartos į kitą. Visų svarbiausia – šnekėti. Priešais kiekvieną būstą degė laužas, kurio dūmai prieš aušrą tirpo pažemės rūke. Laužų liepsnos žibėjo migloje, apšviesdamos balzganą paryčio kraštovaizdį. Antai jaunimas grįžta nuo upės, paplaukiojęs lediniame vandenyje, ir dabar dažosi veidą bei kūną ritualinėmis spalvomis – geltonai ir mėlynai. *Kasikai,* pasitiesę suvinėtus vilnonius apklotus, žydrus, juodus, baltus, kabinasi po kaklu *tokikūras,* akmeninius kirvukus – valdžios ženklą, puošia galvas garnio, nandu ir kondoro plunksnomis, o *mači* tuo tarpu smilko kvapnias žoleles ir taiso *revę* – dvasios tiltą pas Ngenečeną, kad galėtų su juo šnekėtis.

– Aukojame tau šlakelį *mudajaus,* kaip liepia paprotys, kad pamaitintume Žemės dvasią, kuri mus lydi. Ngenečenas sukūrė *mudajų,* sukūrė Žemę, sukūrė cinamonmedį, sukūrė ožiuką ir kondorą.

Moterys pinasi į plaukus spalvotus kaspinus, merginos – žydrus, ištekėjusios – raudonus, puošiasi ploniausiais pončais ir sidabrinėmis brangenybėmis, o vaikai, irgi šventiškai aprengti, sėdi pusračiu. Vyrai sustoję glaudžiu būriu, išdidūs, raumeningi; juodi plaukai aprišti pintomis juostelėmis, rankose – ginklai.

Sulig pirmais saulės spinduliais prasidėjo apeigos. Kariai bėgo per amfiteatrą garsiai šaukdami ir žvangindami ginklais – baidė piktąsias dvasias. *Mači* paaukojo keletą guana-

kų, prieš tai atsiklausę, ar sutinka atiduoti gyvybę Ponui Dievui. Šiek tiek kraujo nulieję ant žemės, išplėšė gyvulėliams širdis, aprūkė skerdieną tabaku, paskui supjaustė ją gabalėliais ir išdalijo *toki* bei *lonkams;* taip jie pasivaišino vieni su kitais ir su Žeme.

– Viešpatie Ngenečenai, tai tyras gyvulėlių kraujas, tavasis kraujas, kurį duodi mums, kad būtume gyvi ir galėtume judėti, Dieve Tėve, todėl šiuo krauju meldžiame tave, kad mus palaimintum.

Moteriškės užtraukė liūdną giesmę, o vyrai suėjo į amfiteatro vidurį ir ėmė šokti, lėtai ir nerangiai, trypdami žemę basomis kojomis pagal kultrūnų ir trutukų muziką.

– Sveikinam ir tave, Žmonių Motina. Žemė ir žmonės – vienas ir tas pats. Visa, kas ištinka Žemę, ištinka ir žmones. Motin, meldžiam tave, kad mums duotum kedro riešutų, kurie mus maitina, meldžiam tave, kad nesiųstum per daug lietaus, nes supus ir sėklos, ir vilnos, ir, būk gera, neleisk drebėti žemei ir veržtis ugnikalniams, kad galvijai nepamestų nuovokos, o vaikai neverktų iš baimės.

Štai jau ir moterys sustojo ratu ir šoka su vyrais, purtydamos rankas ir galvas, mojuodamos skraistėmis tarsi paukščiai sparnais. Greit žmones užhipnotizavo kultrūnai, trutukos ir fleitos, ritmiški kojų smūgiai į drėgną žemę, veržli šokio energija, ir jie vienas po kito ėmė kaukti vilko balsu, kol jų klyksmai susiliejo į pratisą šūksnį – „Oooooooooom, Oooooooooom“, – kuris nuaidėjo kalnais ir išjudino dvasią. Niekas neįstengė atsispirti to „Oooooooooom“ įtaigai.

– Prašome tave, Viešpatie Dieve, šioje savo žemėje, kad teiktumeisi mums padėti kiekvieną akimirką ir dabar, kai kreipiamės tiesiai į tave, kad mus išgirstumei. Prašome tave, Viešpatie Dieve, kad neapleistumei mūsų, kad neleistumei mums klaidžioti apgraibomis patamsyje, kad suteiktumei mūsų rankoms daug jėgų savo protėvių žemei apginti.

Baigėsi muzika, baigėsi šokiai. Rytmečio saulės spinduliai skverbėsi pro debesis, apiberdami rūką aukso dulkėmis. Seniausiasis *toki,* apsigaubęs pumos kailiu, išėjo į priekį kalbėti pirmas. Jis keliavęs ištisą mėnulį, kol atėjęs čionai savo genčiai atstovauti. Dabar jis jau neskuba. Pradėjo nuo tolimiausių laikų, nuo pat Sukūrimo, kai gyvatė Kai Kai pašiaušė jūrą ir bangos kėsinosi praryti mapučus, bet tada gyvatė Treng Treng juos išgelbėjo užnešdama į aukščiausiųjų kalnų viršūnę, o toji vis dar augo. Ir prapliupo tokia gausi liūtis, jog tieji, kurie neįstengė lipti į kalnus, žuvo tvane. O paskui vandenys nuslūgo, tada vyrai ir moterys pasklido po slėnius ir miškus, bet nepamiršo, kad medžiai, augalai ir žvėrys yra jų broliai ir privalu juos globoti, ir kaskart kirsdami šakas stogui padėkoja, o kai nudobia žvėrį maistui, jo atsiprašo, ir niekuomet nežudo dėl žudymo. Ir mapučai gyveno laisvi šventoje žemėje, o kai iš Peru atėjo inkai, susivienijo, idant apsigintų, ir nuveikė juos, neleido jiems peržengti Bio Bijaus, visų upių motinos, bet jos vandenys nusidažė krauju ir mėnulis patekėjo danguje raudonas. Ir praėjus kiek laiko *huinkai* atėjo tais pačiais inkų takais. Jų buvo daug ir jie labai dvokė, galėjai juos užuosti per dviejų dienų nuotolį, be to, jie buvo bjaurūs plėšikai, neturėjo nei tėvynės, nei savo žemės, ėmė tai, kas ne jų, net moteris, ir užsimanė mapučus ir kitas gentis paversti savo vergais. Kariai turėjo juos išvaryti, bet daugelis žuvo, nes jų strėlės ir ietys neįstengė perverti metalinių drabužių, kuriais vilkėjo *huinkai,* o anie mokėjo nukauti iš tolo, vien triukšmu, arba užpjudę šunimis. Vis dėlto juos išgujo. *Huinkai* išsinešdino patys, kadangi buvo bailūs. Ir praslinko kelios vasaros ir kelios žiemos, ir atėjo kiti *huinkai,* ir šie, pasak senojo *tokio,* norintys pasilikti, jie kertantys medžius, statosi *rukas,* sėjantys kukurūzus ir prievartaujantys mūsų moteris, todėl gimstantys vaikai, kurie nėra nei *huinkai,* nei žemės žmonės.

– Ir todėl, kaip mums pasakoja mūsų žvalgas, jie nori pasisavinti visą žemę nuo ugnikalnių iki jūros, nuo dykumos iki pasaulio galo, ir nori įkurti daug kaimų. Jie yra žiaurūs, o jų *tokis,* Valdivija, labai gudrus. Ir aš sakau, kad mapučai niekada nėra turėję tokių galingų priešų kaip tie barzdočiai, atėję iš toli. Dabar jų tėra maža gentis, bet ateis ir daugiau, nes jie turi sparnuotų dėžių, kurios skrieja per jūrą. Ir dabar prašau žmones, kad pasakytų, ką mums daryti.

Kitas *tokis* išėjo priekin, pašokinėjo žvangindamas ginklais ir išliejo rūstį ilgu šūksniu, paskui pareiškė esąs pasiryžęs pulti *huinkus,* žudyti juos, ryti jų širdis, kad taptų toks galingas kaip jie, deginti jų *rukas,* atiminėti jų moteris, nesą kitos išeities, visi jie turintys mirti. Jam baigus šnekėti, amfiteatro centre atsistojo trečias *tokis* ir pareiškė, jog visa mapučų tauta privalanti susivienyti prieš tuos grobikus ir išsirinkti vadų vadą, *nidoltokį,* karui skelbti.

– Viešpatie Dieve Ngenečenai, širdingai meldžiame tave, kad padėtum mums nugalėti *huinkus,* išvarginti juos, neleisti jiems nei miegoti, nei valgyti, įbauginti juos, šnipinėti, rengti jiems spąstus, atiminėti iš jų ginklus, triuškinti jiems makaules vėzdais, štai ko meldžiame tave, Viešpatie Dieve.

Pirmasis *tokis* vėl paprašė žodžio ir pasakė, kad skubėti nedera, reikia kovoti kantriai, nes *huinkai* – kaip piktžolės: jas iškapoji, o jos želia dar pikčiau; tai būsiąs karas jiems, jų vaikams ir vaikų vaikams. Daug mapučų kraujo ir daug *huinkų* kraujo teksią išlieti, kol viskas baigsis. Kariai pakėlė ietis ir ilgu šūksniu pritarė kalbėtojui. „Karas! Karas!“ Tą akimirką liovėsi liję, debesys prasiskleidė ir didingas kondoras pamažu nusklendė į dangaus žydrynę.

Rugsėjo pradžioje įsitikinom, kad pirmoji mūsų žiema Čilėje pasibaigė. Orai pagerėjo, išsprogo medeliai, kuriuos buvom parsinešę iš miško ir pasodinę palei gatves. Praslin-

kę mėnesiai buvo sunkūs ne tik dėl indėnų priešiškumo ir Sančo de la Hoso sąmokslų; vis dažniau mus slėgė mintis, kad esam vieniši. Spėliojom, kas per tą laiką įvyko kitur pasaulyje, ar ispanams sekasi nukariauti kitus kraštus, ar neatsirado naujų išradimų, kaip laikosi mūsų gerbiamasis imperatorius, kuris, anot paskutinių žinių, pasiekusių Peru prieš porą metų, truputį kuoktelėjo. Beprotybė buvo jo šeimos nelaimė; pakanka prisiminti nelaimingą jo motiną, tą Tordesilijo pamišėlę. Nuo gegužės iki rugpjūčio pabaigos dienos buvo trumpos, temdavo apie penkias, o naktys tęsėsi be galo. Skubėdavom dirbti ligi pat išblėstant dienos šviesai, o paskui visi – šeimininkai, indėnai, šunys, net naminiai paukščiai – susirinkdavom viename namo kambaryje prie vienos arba dviejų žvakių ir žarijų kibiro. Kiekvienas ieškojo kuo užsiimti vakaro valandomis. Kapelionas subūrė janakonų chorą – giesmėmis stiprino jų tikėjimą. Agirė linksmino mus pasakojimais apie beprotiškus savo nuotykius su moterimis ir nutrūktgalviškus žygius kare. Rodrigas de Kiroga, iš pradžių buvęs tylus ir drovus, įsidrąsino ir ėmė reikštis kaip talentingas pasakotojas. Knygų turėjom labai mažai ir tas pačias jau atmintinai mokėjom, bet Kiroga ėmė veikėjus iš vienos istorijos, įvesdavo juos į kitą ir taip sukurdavo be galo daug skirtingų siužetų. Visos kolonijos knygos, išskyrus dvi, buvo įtrauktos į juodąjį inkvizicijos sąrašą, o kadangi Kirogos versijos būdavo gerokai drąsesnės už originaliojoje knygoje pateiktas, tai buvo nuodėminga pramoga ir jau vien todėl labai patraukli. Dar lošdavom kortomis, tai jau visų ispanų silpnybė, ypač mūsų gubernatoriaus, kuriam, beje, dar ir sekėsi. Nelošėm iš pinigų, nenorėjom rodyti blogo pavyzdžio tarnams ir išsiduoti, kokie skurdžiai esame. Skambėdavo gitara, buvo deklamuojama poezija, nuoširdžiai šnekamasi. Vyrai stulbino klausytojus šauniais karo žygiais ir neįtikėtinais nuotykiais. Jaunesnieji vis prašė Pedrą pasakoti

apie Peskaros markizo pergales; kareiviai ir tarnai nesiliovė liaupsinę markizo išmonės, kai jis apdangstė savo kareivius baltomis marškomis, kad ant sniego jų nesimatytų.

Kartais ir pareigūnai sueidavo į mūsų namus pasitarti dėl kolonijos įstatymų, nes tuo labai rūpinosi gubernatorius. Pedras troško, kad čiliečių visuomenė būtų pagrįsta teisingumu ir valdininkų paslaugumu; jis reikalavo, kad niekas negautų atlyginimo už einamas pareigas, neėmė jo ir pats, nes tarnauti visuomenei – garbinga prievolė. Rodrigas de Kiroga visiškai pritarė tai minčiai, bet juodu ir buvo vieninteliai tokie idealistai. Iš žemių ir dvarų, paskirtų narsiausiems nukariavimo žygio dalyviams, ateityje, pasak Valdivijos, būsią gaunama tiek pajamų, kad jų su kaupu užteks labai gerai gyventi, tačiau kol kas tai tik svajonės, ir kuo daugiau turto žmogus turės, tuo didesnės bus ir jo pareigos bendruomenei.

Kareiviai nuobodžiavo, nes nelabai ir turėjo kuo užsiimti – vien tik mankštinosi su ginklais, smaginosi su meilužėmis ir šoko į akis kiekvienam, kuris drįsta juos užkabinti. Statyti miestą, auginti javus ir gyvulius teko moterims ir janakonams. Aš tiesiog nespėdavau visko apeiti: apsiruošti namie ir dirbti kolonijos labui, slaugyti ligonius, rūpintis daržais ir aptvarais, mokytis skaityti su kunigu Gonsalesu de Marmolechu ir *mapudungu* kalbos su Felipe.

Kvapnus pavasario vėjelis atpūtė mums optimizmo; pamiršome siaubą, kurį mums dar neseniai įvarydavo Mičimalonko kariauna. Jautėmės sustiprėję, nors po Marga Margos bei Konkono kautynių ir keturių išdavikų mirties mums liko jau tik šimtas dvidešimt kareivių. Santjagas liko beveik nenukentėjęs nuo žiemos mėnesių dumblynės ir vėtrų, nes vandenį išsemdavom kibirais; ir namai ištvėrė potvynį, ir žmonėms nieko nenutiko. Net ir mūsų indėnai, sunkiai pakeliantys šaltį, atsigavo lyg niekur nieko. Suarėm laukus ir

pasėjom daigus, kuriuos taip saugojau nuo speigo. Gyvuliai jau spėjo pasilakstyti, tad gavom ruošti aptvarus būsimiems paršeliams, kumeliukams ir lamų jaunikliams. Nutarėm vos išdžiūvus dumblui iškasti kiek reikiant drėkinamųjų ir sausinamųjų griovių, net užsimojom statyti tiltą per Mapočo upę, sujungsiantį miestą su dvarais, kurie kada nors taps priemiesčiais, bet prieš tai turim užbaigti bažnyčią. Fransisko de Agirės namas buvo jau trijų aukštų ir vis dar augo; mes šaipėmės iš jo, nes jis turėjo daugiau indėnių ir daugiau tuštybės nei visi kiti vyrai kartu, tad, matyt, ir ketino pasistatydinti rūmą, aukštesnį už bažnyčią. „Tasai baskas nori būti aukščiau už Dievą", – šaipėsi kareiviai. Mano namų moterys žiemą prastūmė siūdamos ir mokydamos kitas namų apyvokos darbų. Kastilams, vis kupiniems tuštybės, širdis džiaugėsi velkantis naujus marškinius, sulopytas kelnes, suadytas liemenes. Net ir Sančas de la Hosas pagaliau liovėsi rezgęs sąmokslus iš savo celės. Gubernatorius paskelbė, kad netrukus atnaujinsim brigo statybą, vėl imsim plauti auksą iš upės smėlio ir ieškosim sidabro kasyklos, apie kurią šnekėjo *kuraka* Vitakūra ir kuri vis kažkur dingstanti.

Šviesios pavasario viltys mums greitai aptemo, nes pirmomis rugsėjo dienomis indėniukas Felipė parnešė žinią, kad į slėnį traukia priešo kariauna ir jau susidarė visa kariuomenė. Sesilija liepė savo tarnaitėms tą žinią patikrinti; jos patvirtino tai, ką Felipė išpranašavo grynai kaip aiškiaregis, ir pridūrė, kad jau penketas šimtų karių yra apsistoję už kokių penkiolikos ar dvidešimties lygų nuo Santjago. Valdivija pasitarė su ištikimiausiais bendražygiais ir nusprendė dar sykį pamokyti priešą, kol jis dar nepasirengęs.

– Neik, Pedrai, – maldavau jį. – Mane kankina bloga nuojauta.

– Tave, Inese, kaskart tokiais atvejais kankina bloga nuojauta, – atsakė jis pamokomu tėvišku tonu, kurio negalėjau

pakęsti. – Mes įpratę kovoti su šimteriopai gausesniu priešu, o su penkiais šimtais laukinių – juokų darbas ir tiek.

– Gal yra ir daugiau, pasislėpusių kitur.

– Su Dievo pagalba įveiksim ir juos, nesirūpink.

Man atrodė būsiant neprotinga skaidyti mūsų jėgas, jau ir be to gan menkas, bet kas gi aš per viena, kad galėčiau suabejoti tokio prityrusio kario strategija? Kiekvieną sykį, kai mėginu jį atkalbėti nuo kokio nors karinio sprendimo, nes man taip liepia sveikas protas, jis įniršta ir mudu susipykstam. Nepritariau jam ne tik šiuo atveju, bet ir vėliau, kai jis užsidegė kurti miestus, nors nei buvo kam juose gyventi, nei galėjom juos apginti. Tas užsispyrimas galiausiai kainavo jam gyvybę. „Moterys nesugeba mąstyti plačiai, įsivaizduoti ateities, kaip reikiant nesuvokia istorijos, joms rūpi tik namai ir ši diena“, – pasakė jis man kartą panašia proga, bet buvo priverstas atsiimti savo žodžius, kai ėmiau jam vardyti, kuo aš ir kitos moterys prisidėjom prie nukariavimų ir kuriamojo darbo.

Miestui ginti Pedras paliko penkiasdešimt kareivių ir šimtą janakonų, o toms pajėgoms vadovauti paskyrė geriausius savo karininkus – Monrojų, Viljagrą, Agirę ir Kirogą. Jo paties būrys, kurį sudarė šešiasdešimt keli kareiviai ir likusieji indėnai, auštant išžygiavo iš Santjago su trimitais, vėliavomis, šaudydamas iš arkebuzų ir keldamas kuo didesnį triukšmą, idant atrodytų, kad jų yra daugiau. Nuo Agirės namo stogo, kuriame buvo įrengtas stebėjimo postas, žiūrėjom, kaip jie tolsta. Diena buvo giedra; snieguoti kalnai, supantys slėnį, rodėsi milžiniški ir visai čia pat. Šalia manęs stovėjo Rodrigas de Kiroga; jis bandė paslėpti nerimą, tokį pat kaip mano.

– Nereikėjo jiems eiti, pone Rodrigai. Santjagas liko neginamas.

– Gubernatorius žino, ką daro, ponia Inese, – atsakė jis nelabai tvirtai. – Verčiau patiems užklupti priešą, tada jis supras, kad jo nebijom.

Šis jaunas karininkas buvo, kaip man rodos, pats geriausias mažos mūsų kolonijos vyriškis, žinoma, po Pedro: drąsus kaip nė vienas kitas, patyręs karys, ištvermingas, sąžiningas ir nesavanaudiškas. Be to, jis turėjo retą Dievo dovaną pelnyti kiekvieno žmogaus pasitikėjimą. Kiroga pasistatė namą šalia mūsų, gretimam sklype, bet tiek laiko praleisdavo begaliniuose susirėmimuose su čiabuviais indėnais, kad jo būstą sudarė tik stulpai, pora sienų, keli gabalai brezento ir šiaudinis stogas. Ten buvo taip nejauku, kad jis daug laiko praleisdavo pas mus, juoba kad gubernatoriaus namas, būdamas erdviausias ir patogiausias visame mieste, tapo ir susirinkimų vieta. Manau, jog mūsų socialinį prestižą kėlė ir mano pastangos rūpintis, kad nestigtų valgio ir gėrimo. Rodrigas vienintelis iš visų kariškių neturėjo sugulovių haremo ir nelakstė paskui svetimas indėnes. Draugavo su Eulalija, viena iš Sesilijos tarnaičių, jauna gražia kečuje, gimusia Atahualpos rūmuose, orumu ir laikysena nenusileidžiančia savo šeimininkei, inkų princesei. Eulalija įsimylėjo Rodrigą iš pirmo žvilgsnio, vos tik jis prisidėjo prie ekspedicijos. Šis vyras atėjo purvinas, ligotas, apžėlęs ir apdriskęs kaip visi išlikę gyvi Čunčų girioje, vaiduoklis, ne žmogus, bet kečujė sugebėjo įvertinti jį vos pamačiusi, dar net neapkirptą ir neišmaudytą. Ir prarado ramybę. Be galo išradingai ir kantriai gundė Rodrigą, o paskui atėjo pas mane pasiguosti. Užtariau ją prieš Sesiliją, prašiau, kad leistų Eulalijai slaugyti Rodrigą, nes princesė ir taip turinti pakankamai tarnaičių, o šis vargšas toks išbadėjęs ir vienišas, dar ims ir numirs, jei niekas juo nepasirūpins. Sesilija buvo per daug protinga, kad leistųsi apmulkinama šitokiais išvedžiojimais, bet užuomina apie meilę ją sujaudino ir ji pasiuntė Eulaliją patarnauti Kiro-

gai; taip ši ir liko pas jį gyventi. Jųdviejų santykiai buvo korektiški; Rodrigas elgėsi su Eulalija pagarbiai ir mandagiai, kaip tikras tėvas, ne kaip kiti kareiviai su savo meilužėmis, o ji nedelsdama ir nieko neklausinėdama vykdė kiekvieną jo norą. Iš pažiūros galėjai palaikyti ją nuolankia, bet aš iš Katalinos žinojau, kad ji aistringa ir pavydi. Ir štai tada, kai kartu nuo to plokščio stogo stebėjom, kaip iš miesto traukiasi daugiau nei pusė mūsų pajėgų, pagalvojau, koks būtų Rodrigas de Kiroga lovoje, jei norėtų patenkinti Eulaliją. Žinojau, kaip atrodo jo kūnas, nes man buvo tekę jį gydyti, kai atėjo pas mus pasiligojęs iš Čunčų girios ir kai būdavo sužeidžiamas per susidūrimus su indėnais, – liesas, bet labai stiprus. Nebuvau mačiusi jo visai nuogo, bet esu girdėjusi iš Katalinos: „Turėtum pamatyti tą jo daikčiuką, kaip kažin ką, *señoray.*“ Tarnaitės, nuo kurių akių niekas neprasprūsta, tvirtino, kad tas vyras esąs gausiai gamtos apdovanotas, ne taip kaip Agirė, kuris, kad ir labai gašlus... tiek jau to, nesvarbu. Pamenu, kad širdis liepė man pagalvoti apie tai, ką buvau girdėjusi apie Rodrigą, ir nukaitau taip smarkiai, kad net jis pastebėjo.

– Ar jums kas atsitiko, ponia Inese? – pasiteiravo jis.

Atsisveikinau prislėgta, sutrikusi, nulipau žemyn ir ėmiausi ruošos, o jis grįžo prie savų darbų.

Po dviejų dienų, 1541 metų rugsėjo 11-osios naktį – niekada nepamiršiu tos datos! – Mičimalonko ir jo sąjungininkų kariauna užpuolė Santjagą. Kaip paprastai Pedrui nesant namie, manęs neėmė miegas. Gultis net ir nesiruošiau, ne naujiena man buvo budėti per naktį; nusiuntusi visą šeimyną į lovą, sėdėjau ir siuvau iki vėlumos. Nemiegojo ir Felipė. Dažnai man buvo tekę vaikštinėjant naktį po kambarius susidurti su čiabuviu berniuku; netikėtai pamatydavau jį kur nors stovint tylomis ir žvelgiant į tamsą. Bergždžiai

pratinau jį miegoti nuolatinėj vietoj ant čiužinio; jis guldavo bet kur ir net neužsiklodavo. Tą neramią priešaušrio valandą dar labiau sustiprėjo mano nerimas, užgulęs mane tarsi koks gumulas po krūtine nuo pat tada, kai išėjo Pedras. Didelę dalį nakties praleidau melsdamasi, ne iš karšto tikėjimo, bet iš baimės. Šnekėdamasi akis į akį su Marija visad apsiramindavau, bet tą ilgąją naktį ir ji neįstengė išsklaidyti nelemtos nuojautos, kuri mane kankino. Apsigaubiau skara ir patraukiau įprastiniu maršrutu su Baltasaru: jis kaskart sekiojo paskui mane kaip šešėlis, lipdamas man ant kulnų. Name buvo ramu. Felipės nesutikau, bet dėl to nesirūpinau: tikriausiai miega arklidėje. Išėjau į aikštę ir įžvelgiau geibią deglo švieselę ant Agirės namo stogo, kur budėjo kareivis. Manydama, kad vargšelis, tiek valandų be pamainos išstovėjęs sargyboj, iš nuovargio nebesilaiko ant kojų, pašildžiau sultinio ir atnešiau jam didoką puodelį.

– Ačiū, ponia Inese. Nesiilsit?

– Kažkodėl neima miegas. Gal yra naujienų?

– Ne. Rami naktis. Dar ir mėnulis šviečia, kaip matot.

– O kas juoduoja va ten, prie upės?

– Šešėliai. Matau juos jau senokai.

Įdėmiai pažvelgiau ton pusėn ir išvydau keistą reginį: tarsi didelė tamsi banga kiltų iš upės ir artėtų prie kitos, plūstančios iš slėnio.

– Tie tariami šešėliai, vaikine, labai įtartini. Manau, kad reikia duoti žinią kapitonui Kirogai, jo labai geros akys...

– Negaliu trauktis iš posto, ponia.

– Tada einu aš.

Nulipau žemėn šuoliais, su šunim iš paskos, ir nubėgau į Rodrigo de Kirogos namus kitame aikštės gale. Pažadinau sargybinį indėną, miegantį ant būsimų durų slenksčio, ir liepiau jam tučtuojau pakviesti karininką. Po dviejų minučių atskubėjo Rodrigas, dar pusnuogis, bet jau apsiavęs ir

su kardu rankoj, kartu su manim perbėgo per aikštę ir abu užkopėm ant Agirės namo stogo.

– Be jokios abejonės, ponia Inese, tie šešėliai – tai minia, traukianti čionai. Manyčiau, kad tai indėnai, apsigaubę juodais pončais.

– Ką jūs sakot! – sušukau negalėdama patikėti, bet prisiminiau Peskaros markizą ir jo baltas paklodes.

Rodrigas de Kiroga davė aliarmo signalą, ir nė dvidešimčiai minučių nepraslinkus penkiolika kareivių, šiomis dienomis nuolat pasirengusių, susirinko aikštėj, kiekvienas su šarvais ir šalmu, su ginklu, parengtu kovai. Monrojus suorganizavo raitelius – turėjom tik trisdešimt du arklius – ir suskirstė juos į du mažus padalinius; vienam ėmėsi vadovauti jis pats, kitam komandavo Agirė, abu pasiryžę sulaikyti priešą lauke, dar nespėjusį įžengti į miestą. Viljagra ir Kiroga su arkebuzininkais ir keliais indėnais užėmė gynybos pozicijas miesto viduje, o kapelionas, moterys ir aš buvom įpareigoti tiekti gynėjams šaudmenis ir gydyti sužeistuosius. Man pasiūlius Chuanas Gomesas atvedė Sesiliją, dvi vyresniąsias žindyves indėnes ir visus kolonijos kūdikius į mūsų namo rūsį, iškastą žemėje maisto atsargoms ir vynui. Įteikiau jo žmonai Švenčiausiosios Mergelės Gelbėtojos statulėlę, atsisveikinau su ja ilgu bučiniu į lūpas, palaiminau jos vaikelį, užsklendžiau požemį lentomis ir užmaskavau įėjimą keliais kastuvais žemių. Nesugalvojau geresnio būdo jiems išsaugoti, kaip palaidoti gyvus.

Išaušo rugsėjo 11-oji. Dangus buvo giedras, ir baikšti pavasario saulė apšvietė miesto stogus kaip tik tada, kai nuaidėjo siaubingas klyksmas. Tūkstančiai indėnų spiegdami puolė mus umaru. Suvokėm pakliuvę į spąstus: laukiniai pasirodė esantys kur kas klastingesni, nei buvom manę. Penkių šimtų priešo karių dalinys, neva grasinęs Santjagui, buvo tik jaukas Valdivijai ir didžiumai mūsų pajėgų nuvilioti, o dar

tūkstančiai, pasislėpę girioj, pasinaudojo nakties šešėliais ir prisėlino apsidangstę tamsiais apsiaustais.

Sančas de la Hosas, kelis mėnesius pūdytas kameroje, ėmė šaukti, kad jį išleistų ir duotų jam kardą. Monrojus nutarė, kad padėtyj be išeities pravers kiekviena papildoma ranka, ir liepė atrakinti grotas. Turiu pripažinti, kad tądien dvariškis kovojo taip pat nuožmiai kaip ir kiti didvyriai karininkai.

– Kaip tau rodosi, Fransiskai, kiek indėnų mus puola? – paklausė Agirę Monrojus.

– Ne tiek daug, kad mus įbaugintų, Alonsai! Kokie aštuoni tūkstančiai, gal dešimt...

Du būreliai raitininkų nušuoliavo pasitikti pirmųjų užpuolikų, – padūkėliai kentaurai, kardais kapojantys priešams galvas, rankas ir kojas, pasagomis traiškantys krūtines. Ir vis dėlto nė valandai nepraslinkus jiems teko trauktis. O tuo tarpu tūkstančiai kitų indėnų jau bėgo staugdami Santjago gatvėmis. Kai kurie janakonai ir keletas moterų, jau iš anksto kelis mėnesius Rodrigo de Kirogos mankštinti, užtaisinėjo arkebuzas, kad kareiviai galėtų šaudyti, bet tas darbas ėjosi lėtai ir sunkiai, nes priešas buvo virš mūsų. Žinduklių mamos, Sesilijos sukištos į rūsį, pasirodė esančios tvirtesnės už patyrusius karius, nes gynė savo vaikų gyvybę. Padegamųjų strėlių liūtis užgriuvo namų stogus, ir šiaudai, nors dar drėgni po lietingo rugpjūčio, suliepsnojo. Mačiau, kad moterims reikia mesti terlionę su arkebuzomis ir eiti gaisrų gesinti. Sustojom voromis ir perdavinėjom iš rankų į rankas kibirus vandens, tačiau greit įsitikinom, kad tai bergždžias darbas, kadangi strėlės krito viena po kitos, be to, negalėjom visų vandens atsargų paskirti gaisrams, nes jo mirtinai prireikė kareiviams. Palikom likimo valiai namus miesto pakrašty ir susitelkėm Ginklų aikštėj.

Tuo metu pas mus pradėjo plaukti pirmi sužeistieji – kai kurie kariai ir keletas janakonų. Katalina, mano moterys ir

aš, kaip visada, turėjom pasirengusios tvarsčių, anglių, verdančio vandens ir aliejaus, vyno žaizdoms dezinfekuoti ir *mudajaus* skausmui malšinti. Kitos moterys virė puodus sriubos, pylė vandenį į kalebasus ir kepė kukurūzinius papločius, nes buvo aišku, kad mūšis greit nesibaigs. Degančių šiaudų dūmai apgaubė miestą, vos galėjom kvėpuoti, akys ašarojo. Ėjo sukruvinti vyrai pas mus vienas po kito, o mes aptvarkydavom matomas žaizdas nenuvilkdamos šarvų – nėra laiko! – paduodavom dubenėlį vandens arba sultinio, ir vos atgavęs jėgų pastovėti karys eidavo vėl į mūšį. Nebežinau, kiek kartų kavalerija susirėmė su užpuolikais, kol Monrojus įsitikino, kad nebeapgins viso miesto, liepsnų apimto, juoba kad bemaž visas Santjagas buvo jau indėnų rankose. Trumpai pasitaręs su Agire, jis nutarė atitraukti raitelius ir visas pajėgas sutelkti aikštėje, kur ant taburetės jau sėdėjo senasis donas Benitas. Jo žaizda nuo Katalinos burtų užsitraukė, bet jis buvo silpnas ir nepajėgė ilgai stovėti. Senolis turėjo dvi arkebuzas ir padėjėją janakoną joms užtaisyti, tad per tą ilgą dieną padarė priešams nemažai nuostolių, nors ir sėdėjo invalido krėsle. Jis tiek šaudė, kad delnai jam degte degė nuo įkaitusių ginklų.

Kol aš plūkiausi su sužeistaisiais namo viduje, būrelis užpuolikų perlipo mano kiemo tvorą iš nedegtų plytų. Katalina suspiegė nesavu balsu; nuskubėjau pažiūrėti, kas atsitiko, bet netoli tenuėjau, nes priešai buvo taip arti, kad galėtum suskaičiuoti dantis plėšriuose jų snukiuose, išterliotuose, idant būtų baisesni. Rodrigas de Kiroga ir kunigas Gonsalesas de Marmolechas, užsidėjęs antkrūtinį ir iškėlęs kardą, atskubėjo jų išvaryti, nes buvo labai svarbu apginti mano namą – juk jame slėpėsi sužeistieji ir vaikai, sulindę į rūsį su Sesilija. Vieni indėnai susikovė su Kiroga ir Marmolechu, o kiti degino sėklas ir galabijo mano gyvulius. Įsiutau be galo:

juk kiekvieną iš tų gyvulėlių auginau kaip kūdikį, nes savų vaikų neturėjau. Staugdama nesavu balsu puoliau tuos laukinius, nepaleisdama iš rankų Pedro dovanotojo ginklo: vis tiek nebegalėjau slaugyti sužeistųjų, būdama tarp užpuolikų. Tyčia, kiek prisimenu, pašiaušiau plaukus ir laidžiau prakeiksmus taškydamasi seilėmis kaip kokia harpija – turėjau atrodyti kuo grėsmingiau, kad čiabuviai bent stabtelėtų ir apstulbę pasitrauktų kelis žingsnius. Nežinau, kodėl jie man čia pat vėzdu nesutraiškė kaukolės. Teko girdėti, neva Mičimalonkas liepęs saviškiams manęs neliesti, nes esu reikalinga jam, bet tai jau pasakėlės, kurias žmonės pramanė vėliau, stengdamiesi paaiškinti tai, kas nepaaiškinama. Tuo tarpu čion įsiveržė Rodrigas de Kiroga, sukdamas kardą virš galvos ir šaukdamas, kad pasitraukčiau į saugesnę vietą, ir mano šuo Baltasaras; jis urzgė, lojo ir šiepė iltis kaip laukinis žvėris – tokio jo dar nebuvau mačiusi. Užpuolikai leidosi bėgti, mano sargis – jiems iš paskos, o aš likau savo diendaržyje liepsnų apsupta, tarp savo gyvulėlių gaišenų, apimta didžiausios nevilties. Rodrigas paėmė mane už rankos ir bandė nusivesti, bet čia pamatėm gaidį apsvilusiomis plunksnomis, mėginantį atsistoti. Nė negalvodama pasikaišiau sijonus ir įbrukau paukštį sterblėn kaip į kokį maišą. Kiek toliau pamačiau porą vištų, apsvaigusių nuo dūmų; be vargo pagavau jas ir įsikišau šalia gaidžio. Katalina, susiieškojusi mane, išvydo, ką darau, ir padėjo man. Mudviem pavyko išgelbėti tuos paukščius, porą kiaulių ir dvejas rieškučias kviečių, daugiau nieko, ir nunešti visa tai į saugią vietą. Tuo tarpu Rodrigas ir kapelionas grįžo į aikštę ir kovėsi kartu su kitais petys į petį.

Katalina, kelios indėnės ir aš slaugėm sužeistuosius, kuriuos kiti be perstojo nešė į laikiną ligoninę mano namuose. Eulalija atsivedė vos bepastovintį pėstininką, aptekusį krauju nuo galvos ligi kojų. Dieve mano, šis tai jau mirs, pama-

niau, bet nuėmusios šalmą išvydom tik gilią pjautinę žaizdą kaktoje; kaulas neskilęs, tik šiek tiek įrėžtas. Katalina su kitomis moterimis pridegino jam žaizdą, nuprausė veidą ir davė atsigerti, bet nepriverté bent minutę atsipūsti: vis dar apsvaigęs ir pusiau aklas, baisingai užtinusiais vokais, vaikinas paknopstom išlėkė į aikštę. Aš tuo tarpu bandžiau ištraukti strėlę iš kaklo kitam kareiviui, pavarde Lopesas; jis visada žiūrėjo į mane su panieka, kurią nelabai ir slėpė, ypač po Eskobaro tragedijos. Sužeistasis buvo dar gyvas, bet strėlė įsmigusi taip giliai, kad negalėjau jos išrauti dar labiau nepadidindama žaizdos. Svarsčiau, ar galiu rizikuoti, nes vargšas jau ir be to siaubingai kriokė, traukulių tąsomas. Suvokusi, kad jo nebeišgelbėsiu, pašaukiau kapelioną, ir šis, pats vos bepaeinantis, atskubėjo suteikti jam paskutinio sakramento. Ant menės grindų gulėjo daug sužeistųjų, nebeįstengiančių grįžti į aikštę; jų buvo ne mažiau kaip dvidešimt, daugiausia janakonų. Baigėsi tvarsčiai ir Katalina suplėšė paklodes, mūsų taip kruopščiai išsiuvinėtas ilgais žiemos vakarais, paskui sukarpėm juostomis sijonus ir pagaliau – vienintelę puošnią mano suknią. Tuo metu Sančas de la Hosas atnešė dar vieną nualpusį kareivį ir paguldė man po kojų. Išdavikas ir aš spėjom apsikeisti žvilgsniais ir, kaip man rodos, atleidom vienas kitam senas skriaudas. Klykė vyrai, prideginami raudonai įkaitinta geležim ir žarijomis, žvengė sužaloti žirgai, kuriuos čia pat kaip mokėdamas gelbėjo kalvis. Ant plūktinės aslos krikščionių kraujas maišėsi su gyvulių krauju.

Tarpdury pasirodė Agirė ir nenulipdamas nuo savo ristūno, kruvino nuo galvos iki balnakilpių, paskelbė įsakęs pasitraukti iš visų namų, išskyrus esančius aplink aikštę; tuos būsim pasirengę ginti ligi paskutinio atodūsio.

– Nulipkit, kapitone, sutvarstysiu jums žaizdas! – meldžiau jį.

– Neturiu nė menkiausio įbrėžimo, ponia Inese! Neškit vandens tiems, kurie aikštėj! – sušuko jis man su šiurpia piktdžiuga ir nudundėjo apgręžęs žirgą, kuriam irgi vienas šonas kraujavo.

Liepiau kelioms moteriškėms nunešti vandens ir papločių kareiviams, kurie be atvangos kaunasi nuo pat ankstyvo ryto, o mudvi su Katalina nuvilkom šarvus nuo Lopeso lavono ir aš apsivilkau grandininius marškinius bei kirasą, tokius kaip yra, permirkusius krauju. Pasiėmiau Lopeso kardą, nes savojo niekaip neradau, ir išėjau aikštėn. Buvo jau gerokai per pusiaudienį, gal trečia ketvirta popiet, taigi kovėmės ilgiau kaip dešimt valandų. Apsidairiau ir įsitikinau, kad Santjagas liepsnoja nebepataisomai, kelių mėnesių darbas nuėjęs perniek, žlugo mūsų svajonė kolonizuoti slėnį. Tuo metu Monrojus ir Viljagra buvo jau atsitraukę su likusiais gyvais kariais ir dabar raiti kapojosi pačioj aikštėj petys į petį, gynė mūsų žmones, puolami gatvėmis iš keturių pusių. Tebebuvo nesugriuvusi dalis bažnyčios ir Agirės namas, kuriame laikėm uždarę septynis belaisvius *kasikus.* Donas Benitas, pajuodęs nuo parako ir suodžių, metodiškai šaudė nuo taburetės, prieš nuleisdamas gaiduką rūpestingai nusitaikydavo, tarsi medžiotų putpeles. Janakonas, anksčiau užtaisinėjęs jam ginklą, dabar nejudėdamas tysojo prie jo kojų; jo vietą užėmė Eulalija. Aišku, mergina buvo aikštėj visą laiką, kad nepamestų iš akių mylimojo Rodrigo.

Per visą kautynių triukšmą, šūvius, žvengimą, keiksmus ir dejones aiškiai išgirdau nedarniai šaukiant – tai septyni *kasikai* siundė saviškius. Nežinau, kas tada man nutiko. Dažnai prisiminusi tą lemtingą rugsėjo vienuoliktąją bandydavau suprasti, kaip viskas dėjosi, bet manau, kad niekas negalėtų tiksliai surikiuoti tos dienos įvykių: kiekvienas jų dalyvis pasakos savaip, nelygu kaip jam pavyko išgyventi. Tiršti dūmai, siaubingas sąmyšis, kurtinamas triukšmas... Kovo-

jom dėl gyvybės suaudrinti, apkvaitę nuo kraujo ir smurto. Negaliu iki smulkmenų prisiminti, ką veikiau tą dieną, tad neišvengiamai turiu remtis tuo, ką pasakojo kiti. Bet tikrai žinau, kad nė vieną akimirką nejutau baimės: mane visą buvo užvaldęs pyktis.

Nukreipiau žvilgsnį į kamerą, iš kurios sklido belaisvių šūksniai, ir per gaisro dūmus kuo aiškiausiai įžiūrėjau savo sutuoktinį Chuaną Malagietį, persekiojantį mane nuo pat Kusko, įsisprendusį tarpdury, žiūrintį į mane įskaudintu klajojančios dvasios žvilgsniu. Pamojo man ranka, tarytum kviestų. Žengiau jo linkui tarp kareivių ir arklių, viena sąmonės dalimi bandydama įvertinti grėsmę, o antrąja paklusdama nebyliam vyro įsakymui. Kamera laikinai buvo tapęs vienas kambarys Agirės namo pirmame aukšte; jos duris, sukaltas iš keleto lentų ir užšaunamas skląsčiu iš lauko, saugojo du jauni sargybiniai, gavę įsakymą saugoti belaisvius kaip savo akį, nes tai buvo vienintelis mūsų koziris derybose su priešu. Neturėjau laiko aiškintis, kad mane praleistų, paprasčiausiai nustūmiau juos į šoną ir pakėliau sunkų skląstį viena ranka, padedama Chuano Malagiečio. Sargybiniai suėjo vidun paskui mane, nesiryždami užstoti man kelio ir neįsivaizduodami, ką ketinu daryti. Pro plyšius skverbėsi šviesa ir dūmai, užimdami kvapą, o nuo aslos kilo rausvos dulkės, bet ir per drumstą orą mačiau septynis kalinius, grandinėmis prikaustytus prie storų kuolų; jie pašėlusiai blaškėsi, kiek leidžia pančiai, ir visa gerkle šaukėsi saviškių. Pamatę mane įeinant su kruvina Chuano Malagiečio šmėkla, visi nutilo.

– Nugalabykit visus! – įsakiau sargybiniams kažkokiu svetimu balsu.

Apstulbo ir kaliniai, ir sargybiniai.

– Ponia, kaip mes galim juos žudyti? Juk tai gubernatoriaus įkaitai!

– Galabykit, sakau jums!

– Kaip turėtume tai daryti? – klausė pašiurpęs vienas kareivis.

– Ogi taip!

Pagriebiau sunkų kardą abiem rankomis, užsimojau su įtūžiu prieš arčiausiai esantį *kasiką* ir vienu kirčiu nušniojau jam galvą. Iš to smarkumo nesusiturėjau ir suklupau ant grindų; kraujo čiurkšlė užliejo man veidą, o galva nusirito prie mano kojų. Vienas sargybinis vėliau tikino, kad lygiai taip pat nužudžiau ir kitus šešis belaisvius, o antrasis tai neigė, sakė, kad jie patys užbaigė mano pradėtą darbą. Nesvarbu. Šiaip ar taip, po kelių minučių ant žemės žlagsojo septynios galvos. Teatleidžia man Viešpats! Pačiupau vieną už plaukų, išžirgliojau į aikštę, užlipau ant barikados iš smėlio maišų ir nežmoniškomis pastangomis sviedžiau į orą šiurpųjį trofėjų; baisingas pergalės šūksnis, ištrūkęs tarsi iš žemės gelmių, pervėrė mano kūną ir sudrebinęs jį visą perkūnu iššoko iš krūtinės. Galva nuskriejo, kelissyk persivertė ore ir nukrito ant žemės tarp indėnų. Nelaukiau, kas čia bus, grįžau į kamerą, sugriebiau dar dvi galvas ir bloškiau jas į kitą aikštės pusę. Tarsi prisimenu, kad sargybiniai padavė man ir kitas keturias, bet nesu tikra, gal ir pati atsinešiau. Žinau tik tiek, kad įstengiau nuskraidinti oru jas visas. Prieš mesdama paskutinę žiūriu – keista rimtis tvyro aikštėj, laikas sustojo, dūmai išsisklaidė, ir štai jau indėnai tylomis, siaubo apimti, ima trauktis, paeina atatupsti vieną žingsnį, du, tris ir tarsi nematomos rankos stumtelėti pasileidžia bėgti, sprunka tomis pačiomis gatvėmis, kuriomis atėjo.

Praslinko be galo daug laiko, o gal tik akimirka. Ūmai visa sugniužau, sąnariai atsileido – pabudau iš slogučio ir suvokiau, kokį baisų dalyką esu padariusi. Mačiau, kokią mane regi aplinkiniai: susivėlusi pabaisa, visa kruvina, nebegalin-

ti išrėkti. Keliai man linko, bet pajutau kažkieno ranką ant juosmens: tai Rodrigas de Kiroga pakėlė mane aukštyn, priglaudė prie kieto šarvo ir vos bepajudančią nusitempė per aikštę.

Naujosios Estremadūros Santjagas nežuvo, nors ir virto pajuodusių rąstų bei degėsių krūva. Bažnyčios vietoj stūksojo tik keli stulpai; iš mano namo beliko keturios suodinos sienos; Agirės namas nukentėjo mažiausiai, o kiti sudegė iki pamatų. Praradom keturis kareivius, kiti buvo sužeisti, kai kurie – sunkiai. Pusė janakonų žuvo mūšyje, dar penki mirė per kelias dienas nuo užsikrėtimo ir nukraujavimo. Moterys ir vaikai nenukentėjo, nes užpuolikai neaptiko Sesilijos požemio. Arklių ir šunų neskaičiavau, o iš augintinių, skirtų maistui, išliko tik vienas gaidys, dvi vištos ir pora paršų, kuriuos išgelbėjom mudvi su Katalina. Beveik visi grūdai sunaikinti, turėjom tik ketverias rieškutes kviečių.

Rodrigas de Kiroga, kaip ir kiti, manė, kad aš per mūšį išprotėjau negrįžtamai. Nunešė mane ant rankų į mano namus, kur vis dar veikė karo lauko ligoninė, ir atsargiai paguldė ant žemės. Liūdna man buvo ir jutau begalinį nuovargį, kai Rodrigas atsisveikino su manim švelniu bučiniu į kaktą ir grįžo į aikštę. Katalina ir dar viena moteriškė nuvilko man kirasą, grandininius šarvus ir krauju permirkusią suknelę – ieškojo žaizdų, bet jų nerado. Nuprausė mane kaip įmanydamos vandeniu ir ašutais, nes skudurų nebebuvo, ir privertė išgerti pusę puodelio svaigalų. Išvėmiau tą raudoną skystį, tarsi būčiau prarijusi svetimo kraujo.

Mūšio dundesį, trukusį valandų valandas, pakeitė pamėkliška tyla. Vyrai nebepaeidami susmukdavo kur stovėję ir likdavo gulėti, kruvini, suodini, apsinešę dulkėmis ir pele-

nais, kol moterys atneš jiems vandens, nuvilks šarvus, padės atsikelti. Kapelionas vaikščiojo po aikštę, mirusiems pažymėdavo kaktą kryžiaus ženklu ir užspausdavo akis, paskui užsimesdavo ant pečių sužeistuosius ir vieną po kito nešė į lazaretą. Grynakraujis Fransisko de Agirės žirgas, mirtinai sužeistas, laikėsi ant drebančių kojų vien tik valios pastangomis, kol kelios moteriškės padėjo raiteliui nulipti, tik tada palenkė sprandą ir nugaišo nespėjęs pargriūti. Agirė, turintis keletą negilių žaizdų, buvo toks sustingęs ir mėšlungio sutrauktas, kad nebuvo įmanoma nuvilkti nei šarvų, nei grandininių marškinių; teko jį paguldyti nuošaliai geram pusvalandžiui, kol atsigaus ir galės pajudėti. Tik tada kalvis pjūklu perpjovė ietį iš abiejų galų, kad ištrauktų ją iš spazmų sugniaužtos rankos, ir mes, kelios moterys, jį nurengėm, tiesa, be galo sunkiai, nes vyras buvo labai stambus ir nelankstus kaip bronzinė statula. Monrojus ir Viljagra jautėsi geriau už kitus karininkus; vis dar kovos įkarščio pagauti, jie veržėsi su keliais kareiviais persekioti netvarkingai sprunkančių čiabuvių, bet neatsirado nė vieno žirgo, galinčio žengti bent žingsnį, ir nė vieno vyro, kuris nebūtų sužeistas.

Chuanas Gomesas kovėsi kaip liūtas, ištisą dieną galvodamas apie Sesiliją ir savo vaikelį, paslėptus mano rūsyje, ir vos nuščiuvus kovos triukšmui nuskubėjo atverti duobės. Iš nekantrumo nužėrė žemes rankomis, mat nerado nė vieno kastuvo – užpuolikai buvo nusinešę visus, kiek tik rado. Plėšte nuplėšęs lentas, atvėrė kapą ir įkišo galvą į juodą bežadę skylę.

– Sesilija, Sesilija! – šaukė jis persigandęs.

Ir štai iš gelmės atsiliepė aiškus moters balsas:

– Pagaliau parėjai, Chuanai! O man jau ir laukti nusibodo.

Trys moterys ir vaikai ilgiau kaip dvylika valandų gyveno požemyje, visiškoj tamsoj, dusdami nuo oro stokos, be vandens ir be jokios žinios, kas dedasi lauke. Sesilija buvo liepu-

si žindyvėms pasikeičiant laikyti kūdikius prie krūties per ištisą dieną, o pati laikė rankoje kirvį pasirengusi jas ginti. Į urvą nepriėjo dūmų Švenčiausiosios Mergelės Gelbėtojos dėka, o gal ir todėl, kad jo angą Chuanas Gomesas buvo užmaskavęs žemėmis.

Monrojus ir Viljagra ketino dar tą patį vakarą nusiųsti pas Pedrą de Valdiviją pasiuntinį su žinia apie nelaimę, bet Sesilija, išlindusi iš po žemių tokia pat ori ir graži kaip visada, paprieštaravo, kad nė vienas pasiuntinys neaukotų gyvybės dėl tokios užduoties: slėnyje knibždėte knibžda nedraugiškų indėnų. Karininkai, nepratę klausyti moterų nuomonės, praleido jos žodžius pro ausis.

– Meldžiu jūsų malonybes išklausyti mano žmoną. Jos informatorių tinklas mums jau ne sykį yra pravertęs, – įsikišo Chuanas Gomesas.

– Ką jūs siūlote, ponia Sesilija? – paklausė Rodrigas de Kiroga, kuriam buvom prideginusios dvi žaizdas; praradęs daug kraujo ir pervargęs, jis vos laikėsi ant kojų.

– Vienas žmogus neprasmuks pro priešo pozicijas...

– Gal siūlote pasiųsti pašto karvelį? – pertraukė ją pašaipūnas Viljagra.

– Moteris. Ir ne vieną, bet kelias. Pažįstu daug kečujų moterų, gyvenančių slėnyje; jos perduos žinią iš lūpų į lūpas ir ji pasieks gubernatorių greičiau, nei kad nuskristų šimtas karvelių, – užtikrino inkų princesė.

Ilgai svarstyti nebuvo kada, todėl nutarta pasiųsti žinią dviem keliais: taip, kaip pasiūlė Sesilija, ir per janakoną, miklų kaip zuikis, pasiryžusį kirsti slėnį per naktį ir surasti Valdiviją. Deja, tas ištikimas tarnas buvo sučiuptas auštant ir nudėtas kuokos smūgiu. Verčiau net negalvoti, kas jam būtų nutikę gyvam pakliuvus į rankas Mičimalonkui. *Kasikas* tikriausiai buvo įsiutęs dėl savo kariaunos pralaimėjimo: kaip paaiškinsi nesuvaldomiems Pietų mapučams, kad sau-

jelė barzdočių sustabdė aštuonis tūkstančius jo karių! Negi pasakysi, kad kažkokia burtininkė švaistė *kasikų* galvas kaip moliūgus! Būtum apšauktas bailiu, o tai jau pats blogiausias dalykas, galintis ištikti karį: jo vardas, užuot patekęs į genčių istoriją, perduodamą iš lūpų į lūpas, taps patyčių objektu. O Sesilijos pasiūlytu būdu žinia pasiekė gubernatorių per dvidešimt šešias valandas. Ji sklido skersai išilgai slėnio nuo vieno kaimelio į kitą, peršokdavo kalnus bei girias ir atėjo ligi Valdivijos, kuris blaškėsi su saviškiais veltui ieškodamas Mičimalonko, nes dar nežinojo esąs apmulkintas.

Apėjęs Santjago griuvėsius ir raportavęs Monrojui apie nuostolius, Rodrigas de Kiroga atėjo manęs aplankyti. Vietoj išprotėjusio basilisko, kurį dar taip neseniai pats buvo nunešęs į ligoninę, pamatė mane apsišvarinusią ir blaivaus proto, triūsiančią prie daugybės sužeistųjų.

– Ponia Inese... ačiū Aukščiausiajam... – murmėjo jis, vos neverkdamas iš patirtos įtampos.

– Nusivilkit šarvus, pone Rodrigai, gydysim ir jus, – atsakiau jam.

– O aš maniau... Dieve mano! Jūs išgelbėjot miestą, ponia Inese. Jūs privertėt laukinius sprukti...

– Nekalbėkite taip: nevalia niekinti tų vyrų, kurie kovėsi narsiai, ir moterų, kurios jiems padėjo.

– Galvos... sako, kad visos galvos krito spoksodamos į indėnus, ir šie patikėjo, kad tai blogas ženklas, todėl ir pasitraukė.

– Nežinau, apie kokias galvas jūs šnekat, pone Rodrigai. Jūs kažką painiojat. Katalina! Padėk žmogui nusivilkti šarvus, moteriške!

Kuo toliau, tuo prasčiau man sekėsi. Darbavausi be atokvėpio visą pirmąją naktį ir kitą rytą – slaugiau sužeistuosius ir bandžiau išgelbėti ką tik įmanoma iš sudegintų namų, bet

mano mintys vis klaidžiojo kitur: nesilioviau šnekėjusis su Švenčiausiąja Mergele, vis meldžiau, kad užtartų mane dėl mano nusikaltimo, ir su Pedru. Stengiausi negalvoti, kaip jis reaguos pamatęs Santjago griuvėsius ir sužinojęs, kad nebeturi septynių įkaitų, tad esam priklausomi nuo laukinių malonės, nes nėra ko eiti į derybas tuščiomis rankomis. Kaip jam paaiškinti tai, ką padariau, jeigu ir pati to nesuvokiu? Sakyti, kad buvau išprotėjusi ir net gerai nepamenu, kas dėjosi, būtų absurdiška; be to, gėdijausi surengusi tokį groteskišką spektaklį saviškiams karininkams ir kareiviams. Pagaliau, rugsėjo 12 dieną apie antrą valandą popiet, nuovargis mane įveikė; gavau kelias valandas numigti ant grindų šalia Baltasaro – jis paršlubavo auštant kruvinais nasrais ir lūžusia letena. Trys dienos po to pralėkė akimirksniu: kartu su kitais šalinau griuvenas, gesinau gaisrus ir tvirtinau aikštę – vienintelę vietą, kurioj galėtume gintis nuo kito antpuolio: neabejojom, kad jo sulauksim. Be to, abi su Katalina rausėm išdegintus pasėlius ir sodybų pelenus – ieškojom ko nors valgomo, kas tiktų sriubai. Sudorojus Agirės žirgą mums liko labai mažai maisto; grįžom į bendro katilo laikus, tik viralą srėbėm labai jau skystą – vandenį su žolelėmis ir šakniagumbiais, išraustais iš žemės.

Į ketvirtą dieną parjojo Pedras de Valdivija su keturiolikos raitelių būriu, o pėstininkai kiek įkabindami skubėjo jam iš paskos. Spustelėjęs pentinais Sultaną, gubernatorius atsidūrė tarp griuvėsių, kuriuos dar taip neseniai vadinome miestu, ir vien akį užmetęs suprato, kiek daug prarasta. Jojo gatvėmis, kuriose vis dar kilo dūmų sruogos, rodančios, kur namų būta, įžengė aikštėn ir susidūrė su būreliu driskių, alkanų, įsibaiminusių; žaizdoti kareiviai su purvinais tvarsčiais gulėjo tiesiog ant žemės, o jų vadai, skarmaluoti kaip paskutinis janakonas, bandė jiems padėti. Sargybiniui sutrimitavus, visi, kurie dar šiaip taip įstengė,

kėlėsi ir rikiavosi, kad pagerbtų generolą. Aš stovėjau nuošaliau, už palapinių, ir žiūrėjau į Pedrą, o iškankintą širdį man draskė meilė ir liūdesys. Pedras nušoko nuo žirgo aikštės vidury ir dar nespėjęs apsikabinti su draugais, visas perbalęs, žvalgėsi po griuvėsius – ieškojo manęs. Žengiau į priekį, kad pasirodyčiau dar gyva esanti; mūsų žvilgsniai susitiko ir kaipmat pasikeitė jo veido išraiška, net ir spalva. Tvirtu ir valdingu balsu, kuriam niekas nedrįsdavo prieštarauti, kreipėsi jis į karius, pagirdamas kiekvieną už drąsą, pagerbė žuvusius mūšyje, nepamiršo padėkoti ir apaštalui Santjagui už tai, kad išgelbėjo bent jau likusius. Miestas nežūsiąs, nes yra pakankamai tvirtų rankų ir širdžių, kurie prikelsią jį iš pelenų. Viską reikėsią pradėti iš naujo, bet tai nesanti dingstis nusiminti; priešingai, tai tik paskatins energinguosius ispanus, kurie niekada nepasiduodantys, ir ištikimuosius janakonus. „Santjagas ir Ispanija!“, – sušuko jis pakėlęs kardą. „Santjagas ir Ispanija!“, – visi kaip vienas drausmingai pakartojo kariai, bet jų balsai išdavė didžią širdgėlą.

Tą vakarą, kai sugulėm ant kietos žemės ir užsiklojom tik nešvaria skepeta, o virš mūsų galvų žibėjo pusė mėnulio, nebeištvėrusi apsiverkiau Pedro glėbyje. Jam jau buvo visko pripasakota apie mūšį ir apie mano vaidmenį jame, tačiau jis manęs nebarė, kaip tikėjausi, bet priešingai – didžiavosi manim, kaip kad, pasak jo, didžiavosi ir visi lig vieno Santjago kareiviai, nes be manęs būtų pražuvę. Visa, ką jis girdėjo, be abejo, buvo perdėta, iš to ir kilo legenda, neva aš išgelbėjusi miestą. „Ar tiesa, kad tu pati nukirtai galvą visiems septyniems *kasikams*?“, – paklausė mane Pedras, vos likom vienu du. „Nežinau“, – sąžiningai prisipažinau. Pedras niekada nebuvo matęs manęs verkiančios, nesu tokia jau ašaringa, bet ir tą pirmąjį kartą jis nemėgino manęs guosti, tik švelniai paglostė mane lyg apie kažką mąstydamas, kaip jau ne sykį

yra buvę: veidas tarsi akmeninis, lūpos kietai sučiauptos, žvilgsnis įsmeigtas į dangų.

– Aš labai bijau, Pedrai, – sudejavau.

– Mirti?

– Mirti – užvis mažiausiai, nes pirma turiu pasenti.

Jis sausai nusijuokė prisiminęs mūsų mėgstamą pokštą: kiek jau sutuoktinių aš palaidojusi ir vis dar tebesu geidžiama našlė.

– Vyrai nori grįžti į Peru, esu tikras, nors nė vienas nedrįsta to pasakyti, kad nebūtų apšauktas bailiu. Jie jaučiasi pralaimėję.

– O tu, Pedrai, tu ko nori?

– Kurti Čilę su tavim, – atsakė jis nė kiek neabejodamas.

– Tai ir sukursim.

– Sukursim, Inese, širdele...

Mano tolimos praeities prisiminimai labai gyvi ir galėčiau smulkiai papasakoti, kas įvyko mūsų kolonijoj Čilėj per pirmuosius du tris jos gyvavimo dešimtmečius, bet nebeturiu laiko, nes geroji motušė Mirtis jau mane kviečiasi ir ketinu tą kvietimą priimti, kad pagaliau pailsėčiau Rodrigo glėbyje. Mane supa praeities vaiduokliai. Chuaną Malagietį, Pedrą de Valdiviją, Kataliną, Sebastianą Romerą, savo mamą ir senelę, palaidotas Plasensijoje, ir daugybę kitų regiu kaskart vis ryškiau, girdžiu jų balsus, tyliai šnekančius mano namo koridoriuose. Septyni *kasikai,* likę be galvų, tikriausiai gerai jaučiasi danguj ar pragare, nes niekad neateina manęs bausti. Nesu silpnaprotė kaip dažna senė, vis dar jaučiuosi tvirta ir tebeturiu galvą ant pečių, bet jau stoviu viena koja kape, todėl matau ir girdžiu tai, kas kitiems neprieinama. Tau, Isabele, neramu, kad aš taip kalbu; patari man melstis – tai, pasak tavęs, ramina sielą. Bet mano siela rami, mirti nebijau, nebijojau ir tada, kai bijoti turėjau pagrindo, tai ko man bijoti dabar, kai jau gyvenu ilgiau nei priklauso? Tu vienintelė

dar sulaikai mane šiame pasaulyje; galiu tau prisipažinti, kad netrokštu matyti savo anūkų augančių ir kenčiančių – verčiau prisiminsiu jų vaikišką juoką. Meldžiuosi iš įpratimo, ne tam, kad nuginčiau nerimą. Tikėjimu nenusivyliau, bet mano santykiai su Dievu metams bėgant pasikeitė. Kartais nepagalvojusi pavadinu jį Ngenečenu, o Gailestingąją Dievo Motiną supainioju su mapučų Šventąja Motina Žeme, bet nuo katalikybės – Dieve saugok! – neatitolau, tik mano krikščionybė truputį išsitampė, panašiai kaip ilgai dėvėtas vilnonis drabužis. Nebedaug savaičių man liko gyventi – sprendžiu iš to, kad kartais mano širdelė pamiršta plakti, galva apsvaigsta, parpuolu ir nebeturiu apetito. Netiesa, jog noriu mirti badu, kad tave paerzinčiau, kaip mane kaltini, dukrele, tik valgis man tapo neskanus tartum smėlis ir negaliu jo nuryti, todėl esu gyva vien gurkšniu pieno. Sulysau, tapau panaši į griaučius, aptrauktus oda, kaip badmečiu, tiek kad anuomet buvau jauna. Sudžiūvusi senė yra jausminga, labai padidėjo mano ausys ir galiu sukniubti nuo vėjo gūsio. Galiu išskristi bet kada. Turiu trumpinti savo pasakojimą, kad mano rašalinėj neliktų daugybės negyvėlių. Juk išmirė jau kone visi, kuriuos mylėjau – tokią kainą moku už tai, kad taip ilgai gyvenu.

PENKTAS SKYRIUS

Tragiškieji 1543–1549 metai

Po SANTJAGO SUNAIKINIMO susirinko miesto taryba ir sprendė, ką daryti su mažąja mūsų kolonija, kuriai gresia išnykimas, bet prieš paimant viršų daugumos remiamai nuomonei, kad reikia grįžti į Kuską, Pedras de Valdivija, naudodamasis visu turimu autoritetu ir pažėręs krūvą sunkiai įvykdomų pažadų, prastūmė nutarimą pasilikti. Pirmiausia, teigė jis, reikia prašyti pagalbos iš Peru, paskui – apsupti Santjagą mūro siena, galinčia sulaikyti priešus, tokia, kokia juosia Europos miestus. Viso kito imsimės vėliau, kalbėjo jis, bet turim tikėti ateitimi; bus ir aukso, ir sidabro, netrūks ir žemės vaisių, ir indėnų, dirbsiančių dvaruose. Indėnų? Nežinau, ką jis turėjo omeny, nes čiliečiai anaiptol nebuvo nuolankūs.

Pedras liepė Rodrigui de Kirogai surinkti visą turimą auksą, nuo menkų santaupų, kurias dažnas kareivis kaupė visą

gyvenimą ir laikė paslėpęs batuose, iki vienintelės monstrancijos, naudojamos bažnyčioje, ir saujelės aukso trupinių, išplautų Marga Margoje. Visa tai Rodrigas atidavė kalviui, o šis auksą sulydė ir iš jo nukalė visa, ko reikia raiteliui, – žąslus, balnakilpes, pentinus ir kardo rankenas su apsauga. Narsusis kapitonas Alonsas de Monrojus, šitaip iščiustytas grynu auksu, kad padarytų įspūdį būsimiems kolonistams ir priviliotų juos į Čilę, buvo pasiųstas per dykumą į Peru su penkiais kareiviais ir paskutiniais šešiais žirgais, kurie dar buvo likę gyvi ir nesužeisti. Kapelionas Gonsalesas de Marmolechas juos palaimino, mes dar galą kelio palydėjom ir sunkia širdim atsisveikinom – juk kas žino, ar bepasimatysim.

Ir prasidėjo mums dveji didžiausio vargo metai, kurių nenorėčiau nė prisiminti, lygiai kaip norėčiau pamiršti Pedro de Valdivijos mirtį, bet negaliu įsakyti nei atminčiai, nei košmarams. Trečdalis kareivių pamainomis budėjo dieną naktį, o kiti, virtę žemdirbiais ir mūrininkais, sėjo ir sodino augalus, atstatinėjo namus ir mūrijo miesto gynybinę sieną. Moterys darbavosi petys į petį su kareiviais ir janakonais. Labai mažai teturėjom drabužių, nes diduma jų sudegė per gaisrą; vyrai vaikščiojo vien su strėnraiščiais, kaip laukiniai, o moterys, pametusios gėdą, – vienmarškinės. Žiemos pasitaikė labai rūsčios ir visi sirgo, išskyrus Kataliną ir mane, mat mudvi turinčios asilo kailį, kaip stebėdamasis teigė Gonsalesas de Marmolechas. Neturėjom ir ko valgyti, mitom tik tuo, kas augo slėnyje, – spygliuočių sėklomis, karčiais vaisiais ir šaknimis, lygiai kaip arkliai ir naminiai gyvuliai. Kelias saujas grūdų, išlikusių per gaisrą, paskyrėm sėklai ir jau kitais metais prikūlėm kelis pūrus kviečių, juos vėl pasėjom ir tik trečiais metais galėjom atsiriekti duonos. O kaip mums trūko duonos, to valgių valgio! Nebeturėjom nieko, ką galėtume pasiūlyti *kurakai* Vitakūrai mainais už jo gėrybes, užtat jis nusigręžė nuo mūsų; nebegaudavom nei kukurūzų, nei pu-

pelių. Kareiviai puldinėjo kaimus ir grobė grūdus, paukščius, pončus, visa, ką tik radę, kaip kokie banditai. Manau, kad Vitakūros kečujams būtiniausių dalykų nestigo, bet Čilės indėnai naikino savo pačių pasėlius, pasiryžę mirti badu, kad tik pribaigtų mus. Bado verčiami, kaimų gyventojai traukė į pietus. Slėnyje, kuriame anksčiau gyvenimas virte virė, nebeliko šeimų, bet nestigo karių. Mičimalonkas ir jo kovotojai niekada nepaliko mūsų ramybėje, visuomet buvo pasirengę žaibiškai mus užpulti, o paskui pradingti girioje. Jie degino mūsų pasėlius, pjovė galvijus, puldinėjo mus einančius be ginkluotos palydos; buvom įkalinti už Santjago mūro sienos. Neįsivaizduoju, kuo Mičimalonkas maitino saviškius, nes indėnai nieko nebesėjo. „Jie labai mažai valgo, gali ištisus mėnesius misti vien grūdais ir pušų sėklomis“, – aiškino man Felipė, jaunasis mapučas, ir pridūrė, kad kovotojai nešiojasi po kaklu pasikabinę maišelį su sauja spragintų grūdų, kurių jiems pakanka savaitei.

Gubernatorius, niekuomet neprarandantis optimizmo, atkakliai, kaip buvo pratęs, vertė išsekusius ir ligotus žmones dirbti žemę, gaminti plytas, stiprinti gynybinę sieną ir kasti griovį aplink miestą, tobulinti kario įgūdžius ir pramanydavo jiems šimtus kitų užsiėmimų, nes buvo įsitikinęs, jog dykinėjimas demoralizuoja labiau nei badas. Ir tai – tiesa. Nė vienas nebūtų išgyvenęs pusbadžiu, jei būtų turėjęs laiko mąstyti apie savo nedalią, bet to laiko niekas neturėjo, nes nuo aušros ligi tamsos darbavosi. O jei atlikdavo kokia valanda, melsdavomės, nes maldų niekada ne per daug. Plyta prie plytos – ir mūro siena, juosianti Santjagą, išaugo sulig dviem vyro ūgiais; lenta prie lentos kilo aukštyn bažnyčia ir gyvenamieji namai. Moterys – ir aš su jomis – dygsnis po dygsnio adė skarmalus, bet skalbti jų negalėjo, nes vandeny viskas iširtų. Bent kiek padoresnį drabužį tausojom ypatingoms progoms, kurių irgi būdavo, negi vien tik dejuosi:

švęsdavom religines šventes, vestuves, kartais – ir krikštynas. Skaudu būdavo žiūrėti į sunykusius veidus, įkritusias akis, rankas, pavirtusias žvėries letenomis, į išbadėjusius žmones. Aš taip sulysau, kad atsigulus aukštielninkai į lovą išsišaudavo šlaunikauliai, šonkauliai, raktikauliai, galėdavau užčiuopti vidaus organus, vien odos tedengiamus. Užsigrūdinau iš išorės, kūnas man išdžiūvo, bet suminkštėjo širdis. Jutau motinišką meilę tiems nelaimėliams, svajojau turėti pieno pritvinkusias krūtis, kad galėčiau papenėti visus. Atėjo diena, kai pamiršau alkį, apsipratau su apgaulingu tuštumos ir lengvumo pojūčiu. Nesvajojau apie keptą paršelį su obuoliu po knysle ir morka pasturgalyje, kaip daugelis kareivių, neturintys kitos šnekos, tik apie rojaus sodus, po kuriuos vaikštinėja mirusieji. Man labiau rūpėjo nuslėpti skurdą stengiantis palaikyti švarą, tarsi vandens būtų per akis. Paskelbiau karą utėlėms, blusoms ir purvui, bet per tai ėmė nykti pelės, tarakonai ir kiti gyviai, tinkami sriubai, tad liovėmės muilintis ir šveisti.

Keistas dalykas tas alkis: nebeliko energijos, pasidarėm lėti ir liūdni, bet prablaivėjo protas ir sukilo geiduliai. Vyriškiai, pusnuogiai džiūsnos, bet aistringi, graibstė moteris, o šios, nors išbadėjusios, pastodavo. Per patį badmetį kolonija susilaukė prieauglio, nors dauguma naujagimių neišgyveno. Iš vaikelių, gimusių anksčiau, kai kurie mirė per tas dvi žiemas, o ir kiti atrodė nekaip – kaulai išsišovę, pilvai išsipūtę, akys kaip senių. Pagaminti liesą viralą, kurį srėbė išvien ispanai ir indėnai, buvo kur kas sunkiau nei apsiginti nuo netikėtos Mičimalonko atakos. Dideliuose katiluose virėm vandenį su žolėmis, augančiomis slėnyje – rozmarinais, laurais ir kitomis, – o paskui gardinom jį kuo pakliuvę: sauja kukurūzų arba pupelių iš savų sparčiai senkančių atsargų, bulvėmis arba miško šakniagumbiais, gyvulių pašaru, šaknimis, pelėmis, driežais, svirpliais, vikšrais. Chuanas

Gomesas, mažojo mūsų miestelio viršininkas, buvo paskyręs man du ginkluotus kareivius ir šie kiaurą parą saugojo rūsį bei virtuvę, kad niekas nevogtų ten dar esančių likučių, bet vis tiek pradingdavo tai sauja kukurūzų, tai viena kita bulvė. Aš neskundžiau tų vargšų vagiliautojų, nes Gomesas būtų liepęs išplakti tarnus rykštėmis, o tai tik pablogintų mūsų būklę. Kančių ir be to pakako, kam jas dar sunkinti? Mulkinom skrandį mėtų, liepžiedžių ir kitų žolių arbatomis. Nugaišus kokiam gyvuliui, visą jo maitą suvartodavom: kailiu apsigaubdavom, iš riebalų darėm žvakes, mėsą džiovinom, iš žarnų gaminom troškinį, o kanopos praversdavo įnagiams gaminti. Kaulų sultiniu gardinom sriubą, virėm juos po keletą kartų, kol visai išsileisdavo. Sausos odos gabalus išvirusios duodavom čiulpti vaikams, kad ne taip kankintų alkis. Atsivestus tais metais šunyčius vos tik atjunkytus dėdavom į puodą, nes daugiau šunų išserti neįstengėm, bet darėm ką galėdami, kad išliktų tie, kuriuos turim: juk jie pirmutiniai puldavo čiabuvius, dėl to išsigelbėjo ir ištikimasis mano Baltasaras.

Felipė buvo taiklus iš prigimties, kur smigo jo žvilgsnis, ten smigo ir strėlė; jis visuomet buvo pasirengęs eiti medžioti. Kalvis jam padirbo strėlių su geležiniais antgaliais, geresniais už jo akmens skeveldras, ir bernaitis pareidavo sumedžiojęs kiškį ar paukštį, o kartais ir laukinę katę. Jis vienintelis nebijojo pats vienas vaikštinėti po apylinkę, nes mokėjo slapstytis miške taip, kad jo nematė priešai; kareiviai, vaikščiodami po kelis, neįstengtų sumedžioti net ir dramblio, jei tik tų gyvūnų būtų Naujajame Pasaulyje. Tokiu pat būdu, nepaisydamas pavojų, jis parnešdavo glėbius pašaro naminiams gyvuliams; jo dėka ir arkliai, nors sulysę, laikėsi ant kojų.

Man gėda pripažinti, bet įtariu, kad yra buvę ir žmogėdrystės atvejų, ne vien tarp janakonų, bet ir tarp mūsiškių,

žinoma, iš nevilties, lygiai kaip po trylikos metų, kai badas apėmė visą Čilę, žmogėdromis tapo kai kurie mapučai. Tuo rėmėsi ispanai, kad įteisintų būtinybę juos pavergti, civilizuoti ir apkrikštyti, kadangi nesą aiškesnio barbarybės įrodymo kaip kanibalizmas; tačiau mapučai niekad iki mums ateinant juo nesusitepė. Tam tikrais atvejais, labai retai, jie suvalgydavo priešo širdį, kad perimtų jo jėgą, bet tai buvo ritualas, o ne paprotys. Badmečio priežastim tapo Araukanijos karas. Niekas negalėjo dirbti žemės, nes tiek indėnai, tiek ispanai pirmiausia sudegino priešininko pasėlius ir išpjovė gyvulius, o paskui užėjo sausra ir užpuolė *čivalongo* – šiltinė, kuria susirgęs retas likdavo gyvas. Lyg to dar būtų maža, žemę užplūdo varlės, kurios taškosi dvokiančiomis seilėmis. Tai buvo baisūs laikai; saujelė ispanų mito tuo, ką pavykdavo pagrobti iš mapučų, o šie – tūkstančių tūkstančiai laukinių – išbadėję klajojo po apleistus laukus. Maisto stoka vertė juos valgyti žmogieną. Dievas turėtų atsižvelgti į tai, kad šie bedaliai taip elgėsi ne iš niekšiškumo, o iš būtinumo. Metraštininkas, 1555 metais kariavęs Čilės pietuose, rašė, kad indėnai pirkdavo ketvirtį žmogaus skerdienos už ketvirtadalį lamos. Badas... kas jo nepatyrė, teneteisia kitų. Rodrigas de Kiroga man pasakojo, jog karštos Čunčų girios pragare indėnai ėsdavo saviškius. Ar būtinybė vertė ir ispanus šitaip nusidėti, Rodrigas neminėjo. Tik Katalina man tvirtino, kad *virakočai* niekuo ne geresni už kitus mirtinguosius, kai kurie iš jų išsikasdavo mirusiuosius ir kepė jų mėsą arba slėnyje medžiojo indėnus tuo pačiu tikslu. Kai pasakiau tai Pedrui, jis mane nutildė drebėdamas iš pasipiktinimo, mat jam rodėsi neįmanoma, kad krikščionis taip niekšingai pasielgtų; tada aš jam priminiau, kad mano dėka jis minta šiek tiek geriau už kitus kolonistus ir todėl jam pačiam derėtų patylėti. Pakanka būti mačiusiam, kaip beprotiškai džiūgauja žmogus,

sumedžiojęs žiurkę Mapočo pakrantėj, ir jau aišku, iš kur galėjo rastis kanibalizmas.

Felipė, arba Pilypukas, kaip mes vadinom jaunąjį mapučą, tapo Pedro šešėliu; miestelėnai įprato jį nuolat matyti tarp saviškių, o kareiviai pripažino jį savo talismanu ir smaginosi matydami, kaip jis mėgdžioja gubernatoriaus manieras ir balsą, ne kad pasityčiotų, o iš pagarbos. Pedras apsimesdavo nekreipiantis į jį dėmesio, bet žinau, jog jam buvo malonu, kad vaikinas toks paslaugus ir be ilgų kalbų skuba patarnauti: smėliu nušveičia šarvus, pagalanda kardą, gavęs kur šlakelį riebalo pablizgina diržą, be to, rūpinasi Sultanu kaip tikru broliu. Pedras žvelgė į Pilypuką iš aukšto, tarsi į ištikimą šunelį; jam nieko nereikėjo sakyti – vaikinas ir pats puikiai nutuokė Tėtušio norus. Pedras liepė vienam kareiviui pamokyti jį naudotis arkebuza, „kad man nesant gintų namo moteris“, pasak jo; tuo jis mane užgavo, nes aš pati visada gyniau ne tik moteris, bet ir vyrus. Felipė buvo mąslus ir nešnekus, galėjo valandų valandas išbūti nejudėdamas kaip koks senas vienuolis. „Jis vangus kaip visi jo tautiečiai“, – sakydavo apie jį mūsiškiai. Neva susidomėjusi *mapudungu* luomais – nepriimtinu jam skirstymu, kadangi jis mane, kaip moterį, nuvertina, – išklausinėjau daug ką iš to, ką apskritai žinau apie mapučus. Jų supratimu, Šventoji Žemė aprūpinanti žmones, o jie pasiimantys, kiek jiems reikia, ir liekantys dėkingi, neimantys daugiau ir nekaupiantys atsargų; darbas neturintis prasmės, kadangi ateities nesą. Kam reikalingas auksas? Žemė esanti niekieno, jūra irgi niekieno; vien nuo minties apie galimybę jas savintis arba dalytis Felipę, šiaip jau tokį paniurėlį, labai ima juokas. Ir žmonės negalintys būti vieni kitų nuosavybė. Kaip *huinkai* galintys pirkti ir pardavinėti žmones, kurie jiems nepriklauso? Kartais vaikinas dvi tris dienas nepratardavo nė žodžio,

vaikščiodavo paniuręs, nevalgydavo, o paklaustas, kas atsitiko, atsakydavo visada vienodai: „Būna džiaugsmingų dienų ir liūdnų dienų. Kiekvienas tyli, kada nori." Jis nesutarė su Katalina, nes ši juo nepasitikėjo, bet juodu pasakojosi vienas kitam sapnus, kadangi abiem visada buvo atviros durys į dvi gyvenimo puses, naktinę ir dieninę, o per sapnus su jais bendraudavo dievybė. Kas nepaiso sapnų, susilaukia didelių nelaimių, tvirtino jie. Felipė niekad neleisdavo Katalinai burti jo ateities iš pranašingųjų kauliukų arba kriauklelių, kuriems jautė prietaringą baimę, nesutikdavo ir ragauti jos vaistažolių.

Tarnai neturėjo teisės jodinėti, už tai galėjo būti išperti rykštėmis, bet Felipei tas draudimas negaliojo, mat jis ir šėrė arklius, ir priversdavo juos paklusti geruoju, vien pašnekindamas į ausį *mapudungiškai.* Išmoko joti kaip tikras čigonas ir savo sugebėjimais stebino bedžiaugsmį kaimą. Mokėjo laikytis ant žirgo tarsi suaugęs su juo, judėjo tuo pačiu ritmu, nors niekada neragino. Nereikėjo jam nei balno, nei pentinų, valdė arklį švelniai spustelėdamas keliais, o pavadį įsikąsdavo dantimis, kad abi rankos būtų laisvos – kaipgi kitaip laikysi lanką ir strėles! Gebėjo užšokti ant bėgančio arklio, apsisukti jam ant nugaros ir apžergti gyvulį nugara į priekį arba pakibti jam po pilvu, įsitvėręs rankomis ir kojomis. Vyrai bandė su juo varžytis, bet pamėgdžioti nė vienam nepavykdavo, nors mėgino daugelis. Būdavo, kad Felipė išjoja medžioti ir dingsta kelioms dienoms, o kai mes jau tariam, kad jis bus pakliuvęs į rankas Mičimalonkui ir nugalabytas, grįžta sveikas ir gyvas su paukščių virtine ant pečių – bus kuo pagardinti menką mūsų viralą. Valdivijai kėlė nerimą tie vaikino dingimai; ne sykį grasino jam išperti kailį, jei dar sykį eisiąs į mišką be leidimo, bet niekada taip ir nenubaudė, nes Felipės laimikiai buvo mums didelė paspirtis. Aikštės vidury kėpsojo kraujais aptekęs stuobrys, prie kurio būdavo plakama

rykštėmis, bet vaikinas nekreipė į jį dėmesio. Per tuos metus jis ištįso į liekną jaunikaitį, aukštesnį už daugumą tautiečių, tvirtą ir raumeningą, o protingame jo veide žėrėjo skvarbios akys. Jis galėjo panešti ant pečių didesnį svorį nei bet kuris suaugęs vyras ir niekino tiek skausmą, tiek mirtį. Kareiviai stebėjosi jo ištverme, o kai kurie dėl pramogos rengė jam išmėginimus. Tuirėjau jiems drausti varžytis, kas pagriebs žariją plikais pirštais ar įsismeigs spyglį, pateptą aitriaisiais pipirais. Žiemą vasarą Felipė ištisas valandas maudydavosi visada šaltame Mapočo vandenyje. Jis teigė, kad ledinis vanduo stiprina širdį, todėl mapučės motinos vos gimusius kūdikius ir nardinančios į upę. Ispanai, bijantys maudynių kaip ugnies, įsitaisydavo mūro sienos viršuje ir stebėdavo, kaip vaikinas plaukioja skersai išilgai upės, lažindamiesi, kiek jis ištvers. Kartais Felipė pasinerdavo į kunkuliuojančius upės vandenis ir tik po poros minučių, žiopliams jau atsiskaičius su lažybų laimėtojais, sveikas gyvas išnirdavo į paviršių.

Labiausiai per visą tą laiką mus slėgė mintis, kad esam vieniši, visų apleisti. Laukėm paspirties nežinodami, ar kapitonas Monrojus pasiekė kelionės tikslą: viskas priklausė nuo jo pastangų. Net ir patikimas Sesilijos šnipų tinklas nieko negalėjo pranešti nei apie jį, nei apie kitus penkis narsuolius, o mes tuščių vilčių nepuoselėjom. Tik per stebuklą ta saujelė vyrų galėjo prasmukti pro priešiškus indėnus, pereiti dykumą ir laimingai baigti kelionę. Kai atvirai kalbėdavomės meilės guolyje, Pedras man sakydavo, jog būtų tikras stebuklas, jei Monrojus iškaulytų paramos Peru, kur niekas nenori investuoti pinigų į Čilės užkariavimą. Auksinės jo žirgo kamanos gal ir padarytų įspūdį smalsuoliams, bet ne politikams ir verslininkams. Mūsų pasaulis susiaurėjo ligi keleto kvartalų, apsuptų mūro siena: kasdien tie patys išsekę veidai, jokių naujienų, kasdien tas pats ir tas pats; visos pramogos – reti raitelių išpuoliai maisto prasimanyti arba įsismarkavu-

sių indėnų būrelio nuvyti, maldos ir litanijos, procesijos ir laidotuvės. Net ir mišios buvo aukojamos tik retkarčiais, nes mums beliko pusė butelio vyno, skirto apeigoms, o pakeisti jį *čiča* būtų buvusi šventvagystė. Tiesa, nestokojom bent jau vandens: kadangi indėnai trukdė mums eiti prie upės, o inkų iškastus drėkinimo griovius užvertė akmenimis, išsikasėm šulinių. Neprireikė nė mano gebėjimo aptikti vandenį po žeme, nes jo buvo gausu visur, kur tik bakstelėsi. Trūkstant popieriaus miesto tarybos protokolams ir teismo nutartims rašyti, teko griebtis odos skiaučių, bet greit pristigo ir jų, nes suvalgėm badaujančius šunis, todėl mažai teišliko dokumentų, liudijančių apie to meto vargus.

Visos mūsų dienos buvo pilnos laukimo. Laukėm indėnų nepaleisdami ginklo iš rankų, laukėm, kada įklius kokia žiurkė į spąstus, laukėm žinių iš Monrojaus. Gyvenom kaip belaisviai indėnų apgultame mieste, leisgyviai iš bado, bet nei vargai, nei skurdas nepalaužė mūsų orumo. Per šventes kareiviai apsivilkdavo visus šarvus ant nuogo kūno, nebent tik triušių ar žiurkių kailiukais pridengto, nes neturėjo kuo vilkėti po šarvais, bet šie būdavo išblizginti kaip sidabriniai. Vienintelė Gonsaleso de Marmolecho sutana buvo jau standi nuo lopų ir purvo, bet mišioms jis užsivilkdavo ant viršaus skutą mezginiuotos kamžos, nesudegusios per gaisrą. Man, kaip ir Sesilijai ar kitoms karininkų žmonoms, stigo padorių suknelių, bet mes valandomis šukuodavomės ir rausvinom lūpas karčiomis vieno krūmo uogomis, anot Katalinos, nuodingomis. Nė viena nuo jų nemirėm, bet žarnyną tai jau išsivalydavom kaip reikiant. Apie savo skurdą visada kalbėjom su pašaipa, nes aimanuoti rimtu tonu būtų galėjęs tik silpnadvasis. Janakonai nesuprato tokio grynai ispaniško humoro ir slampinėjo tarsi primušti šunys, svajodami grįžti į Peru. Kai kurios indėnės bėgo iš miesto pasiduoti mapučams, pas kuriuos bent jau nebadautų, ir nė viena negrįžo. Noréda-

mi atgrasinti kitas, kad taip nesielgtų, paleidom gandą, kad jos tapo suvalgytos, nors Felipė tvirtino, kad mapučai visada linkę priimti į savo šeimą dar vieną žmoną.

– O kas joms atsitinka mirus vyrui? – paklausiau jį *mapudungiškai*, turėdama omeny kovotojų skerdynes mūšiuose.

– Tai, kas ir turi atsitikti: vyriausiasis sūnus veda visas, išskyrus savo motiną, – atsakė vaikinas.

– O tu, berneli, dar nenori vesti? – užsiminiau juokais.

– Dabar ne metas grobti moterį, – atšovė jis kuo rimčiausiai.

Felipė man papasakojo, kad pagal mapučų papročius jaunikis, brolių ir draugų padedamas, pagrobia savo išrinktąją. Kartais vaikinų būrys jėga įsibrauna į mergaitės namus, suriša jos tėvus, o ją išsitempia, nors ji ir priešinasi, bet paskui abi pusės, jei tik nuotaka neprieštarauja, susitaria dėl skriaudos atlyginimo: jaunikis atsilygina būsimiesiems uošviams gyvuliais ir kitokiu geru. Taip įteisinama santuoka. Vyras gali turėti kelias žmonas, bet privalo visas lygiai aprūpinti ir elgtis su visomis vienodai. Kartais vyras susituokia su dviem arba keliomis seserimis, kad neprireiktų jų išskirti. Gonsalesas de Marmolechas, paprastai būnantis šalia manęs per *mapudungu* pamokas, įtikinėjo Felipę, kad tokia paleistuvystė kuo aiškiausiai įrodanti, jog tarp mapučų įsitaisęs šėtonas, o jie, nepakrikštyti šventintu vandeniu, po mirties spirgėsią pragaro ugnyje. Vaikinas paklausė, ar tik šėtonas neįsitaisęs ir tarp ispanų, nes jie turintys po tuziną indėnių, nors jų tėvams neatsilyginę lamomis ir guanakais, be to, jas mušantys, ne visas vienodai laikantys ir kada tik užsimanę keičiantys kitomis. Tai gal ispanai ir mapučai susitiksiantys pragare ir ten per amžius žudysiantys vieni kitus? Aš paknopstomis sprukau iš kambario, kad neimčiau kvatotis į akis garbiajam kunigui.

Mudviem su Pedru buvo lemta likti tvirtiems ir neištižti. Ryžtas išgyventi dar vieną dieną ir neleisti kolonijoj įsigalėti nevilčiai teikė mums stiprybės. Tik likę vienu du leisdavom sau nusiminti, bet neilgai – bematant imdavom šaipytis vienas iš kito. „Man mieliau čionai krimsti žiurkes su tavim, nei vilkint brokato suknia vaikštinėti po karaliaus rūmus Madride", – kalbėjau jam. „Verčiau sakyk, jog tau mieliau čionai būti gubernatoriene, negu megzti virbalais Plasensijoj", – atšovė jis. Ir griūdavom apsikabinę į lovą, kvatodami lyg mažvaikiai. Niekuomet nebuvom vieningesni, niekuomet taip aistringai ir išmintingai nesimylėjom kaip tuomet. Kai pagalvoju apie Pedrą, tas valandėles vertinu užvis labiau; taip mėgstu prisiminti, kokia buvau turėdama keturiasdešimt metų su viršum, bado išsekinta, bet tvirtos dvasios, ryžtinga ir kupina iliuzijų. Dar pridurčiau, kad noriu prisiminti Pedrą įsimylėjusį, bet gal to jau būtų per daug, nes toks jis buvo visada, net kai skyrėmės. Žinau, kad jis ir mirė galvodamas apie mane. 1553 metais, kai jis mirė, aš buvau Santjage, o jis kariavo Tukapelyje, už daugybės lygų, bet taip aiškiai jaučiau jo agoniją ir mirtį, kad kai po kelių savaičių gavau žinią apie tai, neverkiau. Visas ašaras jau buvau išliejusi.

Gruodžio vidury, dveji metai po to, kai kapitonas Monrojus iškeliavo su pavojingąja misija, o mes rengėmės kukliai atšvęsti Kalėdas su giesmėmis ir prakartėle, į Santjago vartus pasibeldė suvargęs žmogelis, visas dulkinas, ir vos prisiprašė įleidžiamas, nes sargybiniai iš pradžių jo nepažino. Tai pasirodė besąs vienas iš mūsiškių janakonų, bastęsis jau dvi dienas ir vis taikęsis nepastebėtas prasmukti į miestą per miškus, kuriuose siaučia priešiški indėnai. Jį su dar keliais

vyrais Pedras buvo palikęs pajūryje laukti, bene atvyks pagalba iš Peru. Jie viename kyšulyje buvo sukrovę kelis laužus ir rengėsi juos užkurti, vos tik pasirodys koks laivas. Pagaliau žvalgai, be galo ilgai stebėję horizontą, pamatė jūroj burę ir džiūgaudami pasignalizavo jam, kaip sutarta. Laivas, kurio kapitonas buvo senas Pedro de Valdivijos bičiulis, atplukdė taip laukiamą pagalbą.

– Kad atsiųstum žmonių ir arklių kroviniui pargabenti, taigi, tėtuši. Tik tiek liepė tau pasakyti *virakočas,* kuris laive, – vos atgaudamas kvapą kalbėjo indėnas.

Pedras de Valdivija su keliais karininkais išlėkė galvotrūkčiais į pajūrį. Neapsakomas džiaugsmas užvaldė miestą. Žmonėms taip palengvėjo, kad verkė net mūšiuose užgrūdinti kariai, o nekantrumas buvo toks, kad nė vienas neatsisakė dalyvauti padėkos mišiose, į kurias kvietė kunigas. Visi miestiečiai susispietė ant sienos ir žiūrėjo į kelią, nors ir žinojom, kad atvykėliai pasieks Santjagą ne anksčiau kaip po kelių dienų.

Laive esantys žmonės pakraupo išvydę paplūdimyje Valdiviją ir jo karius, juoba atėję į miestą, kai skubėjom jų pasitikti. Tada tik suvokėm bent maždaug, koks baisus mūsų skurdas. Patys jau buvom apsipratę su tuo, kad atrodom kaip vaikštantys skeletai, skarmaluoti ir apskretę, bet suvokę, jog esam verti užuojautos, jautėm baisią gėdą. Nors išsipustėm kaip begalėdami, o Santjagas, vasaros saulės apšviestas, mums rodėsi stačiai nuostabus, svečių įspūdžiai buvo visiškai kitokie; jie net bandė padovanoti drabužių Valdivijai ir kitiems karininkams, bet juk ispanui nėra didesnio įžeidimo, kaip siūlyti jam labdarą! Tai, už ką neįstengėm sumokėti, liko kaip skola, ir Valdivija laidavo už visus, nes aukso neturėjom. Komersantai, pasamdę laivą Peru, buvo patenkinti, nes patrigubino įdėtą kapitalą ir neabejojo atgausią skolas; Valdivijos žodis jiems buvo labiau nei pakankama garantija.

Tarp jų buvo ir tas pats verslininkas, kuris dar Kuske paskolino pinigų Pedrui ekspedicijai surengti, bet pareikalavo lupikiškų palūkanų. Jis tikėjosi atgauti keleriopai daugiau, bet turėjo pasitenkinti teisingu uždarbiu, nes pamatęs, kokia yra mūsų kolonijos būklė, suprato, kad nesutikęs gali likti išvis be nieko. Iš atplukdytųjų prekių Pedras nupirko man trejus lininius marškinius ir vienus batistinius, kasdieninių ir šilkinių sijonų, darbinius ir išeiginius batus, muilo, flerdoranžo kremo veidui ir buteliuką kvepalų – aš jau ir nesitikėjau dar kada nors pamatysianti tokių dalykų.

Laivas buvo atsiųstas kapitonui Monrojui. Kol mes kamavomės Santjage, jis ir penki jo vyrai nusigavo iki Kopiapo, tačiau ten pakliuvo į rankas indėnams. Keturi kareiviai žuvo iškart, bet Monrojus su savo paauksuotu žirgu ir vienas jo palydovas liko gyvi per neįtikėtiną sėkmę: juos išgelbėjo kareivis ispanas, prieš keletą metų pabėgęs nuo teisingumo iš Peru į Čilę ir ten iki šiol gyvenęs. Tas vyras už vagystes buvo praradęs abi ausis, iš tos gėdos vengė bendrauti su tautiečiais ir prisiglaudė pas indėnus. Vagiui už bausmę nukertama plaštaka, tokia bausmė išliko Ispanijoje nuo maurų valdymo laikų, bet kareiviui verčiau nupjaudavo nosį arba ausis, nes kitaip nusikaltėlis nebetiktų karui. Tas beausis įkalbėjo indėnus nežudyti kapitono, nes jis, sprendžiant iš auksinių puošmenų, esąs labai turtingas, ir jo palydovo. Monrojus buvo patrauklus vyriškis ir įdomus pašnekovas; jis taip patiko indėnams, kad jie su juo elgėsi ne kaip su belaisviu, o kaip su bičiuliu. Trečiam maloniosios nelaisvės mėnesiui baigiantis, kapitonui ir antrajam ispanui pavyko raitiems pasprukti, žinoma, be auksinių puošmenų. Kalbama, kad per tuos mėnesius Monrojus pamilęs *kasiko* dukterį ir palikęs ją nėščią, bet, ko gero, tai tik paties kapitono savigyra arba žmonių pramanas – to gero niekada nestigo mūsų tarpe. Kad ir kaip ten būtų, Monrojus nukeliavo į Peru ir gavo paramos, labai

sudomino kai kuriuos verslininkus, pasiuntė laivą į Čilę, o pats patraukė sausumos keliu su septyniasdešimčia kareivių ir pasiekė kelionės tikslą keliais mėnesiais vėliau. Šis tad Alonsas de Monrojus, galantiškas, doras ir be galo narsus, dar po poros metų mirė Peru paslaptingomis aplinkybėmis. Vieni kalba, jog jis buvęs nunuodytas, kiti – kad jį pribaigęs maras ar voro įkandimas; netrūksta ir teigiančių, kad jis tebesąs gyvas, patyliukais grįžęs Ispanijon ir ten gyvenantis, nes kariauti jam įgrisę.

Laivas atgabeno mums kareivių, maisto, vyno, ginklų, šaudmenų, drabužių, namų apyvokos reikmenų, naminių gyvulių, tai yra – visų gėrybių, apie kurias svajojome. Bet dar svarbiau buvo ryšys su civilizuotuoju pasauliu: nebesijautėm vieniši tolimiausiame planetos kamputyje. Ir dar: mūsų kolonija pagausėjo penkiomis ispanėmis, kareivių žmonomis arba motinomis. Pirmą kartą po išvykimo iš Kusko galėjau palyginti save su kitomis tautietėmis ir įsitikinti, kiek esu pasikeitusi. Mečiau šalin vyriškus drabužius ir batus, išsipyniau kasas ir pasirinkau elegantiškesnę šukuoseną, pasitepiau veidą Pedro dovanotuoju kremu ir ryžausi pagaliau atgauti moterišką žavesį, kurį tiek metų buvau užleidusi. Vėl mūsų širdys prisipildė optimizmo, pasijutom galintys atsispirti ne tik Mičimalonkui, bet ir pačiam šėtonui, jei tik jis pasirodytų Santjage. Tikriausiai tai per nuotolį pajuto ir klastingasis *kasikas,* nes liovėsi puldinėjęs miestą, nors jo apylinkėse vis dar tekdavo ir susikauti, ir vyti jį ligi pat jo *pukarų*. Per kiekvieną tokį susirėmimą žūdavo tiek indėnų, kad kildavo klausimas, iš kur jų vis dar atsiranda.

Valdivija ėmėsi ginti dvarus, kuriuos buvo paskyręs man ir kai kuriems karininkams. Jo pasiuntiniai ragino čiabuvius grįžti į slėnį, kuriame jų gyventa nuo seno iki mums ateinant, ir žadėjo jiems saugumą, žemę ir maistą mainais už pagalbą mums, nesgi dvaras be darbo rankų – tik nenaudin-

ga žemė. Daugelis tų indėnų, kurie pasitraukė bijodami karo ir nenorėdami būti ispanų apiplėšti, sugrįžo. Ir mūsų kolonija ėmė klestėti. Gubernatorius įtikino ir *kuraką* Vitakūrą duoti mums indėnų kečujų, dirbančių našiau nei čiliečiai, ir su naujais janakonais ėmė eksploatuoti Marga Margos kasyklą ir kitas, apie kurias pavyko sužinoti. Nebuvo darbo, sunkesnio negu kasyklose. Man yra tekę matyti jose šimtus vyrų ir tiek pat moterų, net ir nėščių arba su kūdikiais, pririštais prie nugaros: visi stovi įsibridę lig juosmens šaltame vandenyje ir plauna aukso grūdelius iš smėlio nuo aušros iki saulėlydžio, beginkliai prieš ligas, prievaizdų rimbus ir kareivių savivalę.

Šiandien išlipus iš lovos man pristigo jėgų pirmąsyk per ilgą amželį. Keista jausti, kad kūnas nebelaiko, o smegenys vis dar pilnos sumanymų. Tarnaičių padedama apsirengiau ir išsiruošiau klausyti mišių, ką darau kiekvieną dieną, mat mėgstu pasveikinti mūsų Švenčiausiąją Mergelę Gelbėtoją, kuri jau turi ir savą bažnyčią, ir aukso vainiką su smaragdais; juk jau taip seniai mudvi draugaujam. Stengiuosi suspėti į pirmąsias rytmečio mišias, skirtas vargšams ir kareiviams, nes tą valandą atrodo, jog šviesa į bažnyčią ateina tiesiai iš dangaus. Ryto saulė įspįsta pro aukštus langus ir auksiniai jos spinduliai skrodžia navą tarsi ietys, apšviečia šventuosius nišose, o kai kada ir dvasias, kurios mane supa pasislėpusios už piliorių. Tai rimties valanda, palanki maldai. Nieko nėra slaptingesnio už tą akimirką, kai duona ir vynas pavirsta Jėzaus Kristaus kūnu ir krauju. Tūkstančius kartų per savo gyvenimą esu buvusi to stebuklo liudytoja, bet jis mane vis dar apstulbina ir sujaudina kaip mano pirmosios komunijos dieną. Kaskart priimdama ostiją nesulaikau ašarų. Kol įstengsiu judėti, vaikščiosiu į bažnyčią ir neapleisiu savo pareigų: ligoninės, beturčių, augustinių vienuolyno, koply-

tėlių statybos, savo dvarų priežiūros ir šios kronikos, kuri galbūt išsitęsė labiau nei derėtų.

Vis dar nesijaučiu garbaus amžiaus sugniuždyta, nors ir tikiu, kad iš šalies atrodau nerangi ir užuomarša; nebegaliu gerai atlikti to, ką kitados padarydavau akimoju; laikas lekia kaip pašėlęs. Vis dėlto neatsisakiau seno įpročio kruopščiai praustis ir šukuotis; ketinu išlikti puošeiva iki galo, kad Rodrigas, kai susitiksim anapus, pamatytų mane švarią ir elegantišką. Septyniasdešimt metų man neatrodo pernelyg daug... Jei širdis ištvertų, galėčiau išgyventi dar dešimtį, bet tada turėčiau vėl tekėti, nes tam, kad gyventum, būtina meilė. Esu tikra, kad Rodrigas tai suprastų, kaip kad ir aš juo dėta suprasčiau. Jeigu jis būtų likęs su manim, mėgautumės vienas kitu iki gyvenimo pabaigos, ramiai ir neskubėdami. Rodrigas bijojo tos dienos, kai jau nebegalėsim mylėtis. Manau, kad užvis labiau jis bijojo apsijuokti – vyrams tai garbės reikalas; betgi mylėtis galima įvairiais būdais, ir aš būčiau išradusi kokį nors, kad net ir senatvėj sugebėtume smagintis kaip senais gerais laikais. Aš pasigendu jo rankų, jo kvapo, jo plačių pečių, švelnių jo plaukų ant sprando, jo barzdos pakutenimo, jo pūstelėjimo man į ausį, kai likdavom vienu du tamsoje. Taip trokštu jį apsikabinti, pagulėti su juo, kad kitąsyk neištveriu nesušukusi prislopintu balsu: kur tu, Rodrigai? Kaip man tavęs reikia!

Šįryt apsirengiau ir išėjau į gatvę, nors jaučiau nuovargį kauluose ir širdyje, nes šiandien antradienis ir man rūpi eiti pas Mariną Ortis de Gaete. Tarnai neša mane dengtais neštuvais, nes čia netoli ir neverta kinkyti arklių; į tuos, kurie mėgsta pasipuikauti, šioje karalystėje žiūrima itin šnairai, o karieta, kurią man padovanojo Rodrigas, ko gero, pernelyg krinta į akis. Marina keleriais metais jaunesnė už mane, bet aš šalia jos jaučiuosi kaip jaunamartė; ji virto tikra šventuole, smulkmeniška ir bjauria, teatleidžia man Dievas už tokius

žodžius. „Pasistatyk sargybinį prie burnos, motin“, – juokais patarei man tu, Isabele, girdėdama mane šitaip šnekant, nors įtariu, kad ir tau patinka mano burnojimas; galiausiai, dukrele, aš jau gal ir nusipelniau teisę sakyti tai, ko kitas neišdrįstų. Marinos raukšlės ir jos meilikavimas mane šiek tiek guodžia, bet aš kovoju su tuo nedoru jausmu, kadangi nenoriu užtrukti skaistykloj ilgiau, nei man priklauso. Niekada man nepatiko paliegę ir silpnabūdžiai žmonės, tokie kaip ta Marina. Man jos gaila, nes net ir jos tėvai, parsivežti iš Ispanijos ir čia tapę klestinčiais Santjago piliečiais, ją pamiršo. Per daug jų už tai nekaltinu, nes ta geroji ponia labai jau nuobodi. Bent jau skursti jai netenka, ji laikoma garbinga našle, tiesa, tai menka paguoda vyro paliktai žmonai. Kaip sunku bus likti vienišai tai nelaimingai moteriškei, kuri su nerimu laukia mano apsilankymų (jei kada pavėluoju, randu ją kūkčiojančią)! Geriame karštą šokoladą (aš vargais negalais tramdau žiovulį) ir kalbamės apie vienintelį dalyką, kuris mudvi sieja, – apie Pedrą de Valdiviją.

Marina gyvena Čilėje nuo dvidešimt penkerių metų amžiaus. Atvyko ji čionai apie 1554 metus, pasirengusi būti gubernatoriaus žmona, su giminaičiais ir pataikūnais, ketinančiais pasinaudoti Pedro de Valdivijos turtais ir galiomis, mat jam karalius jau buvo suteikęs markizo titulą ir Santjago ordiną. Tačiau Marinos laukė staigmena – ji sužinojo esanti našlė. Pasirodo, prieš kelis mėnesius jos vyras mirė mapučų nelaisvėje, net nepatyręs, kad yra šitaip karaliaus pagerbtas. Maža to, Valdivijos turtai, sukėlę tiek kalbų, pasirodė besantys grynas miražas. Gubernatorius buvo kaltinamas be saiko pralobęs, pasilikęs sau didžiausius ir derlingiausius žemės sklypus, visą pulką indėnų vertęs dirbti savo dvare, bet suvedus sąskaitas paaiškėjo, kad jis didesnis vargšas už bet kurį savo karininką, jam netgi teko parduoti savąjį namą Ginklų aikštėj, kad galėtų grąžinti skolas. Miesto taryba pasielgė ne-

garbingai – nepaskyrė pensijos Marinai Ortis de Gaete, teisėtai Čilės nukariautojo žmonai, parodydama nedėkingumą, tokį dažną šiame krašte, kad jis net gavo ypatingą pavadinimą – „čilietiškas atsidėkojimas". Turėjau nupirkti jai namą ir dengti jos išlaidas, kad Pedro vėlė neišūžtų man ausų. O juk netrūksta man ir savų reikalų: steigti prieglaudas, rezervuoti sau nišą bažnyčioje, kur būsiu palaidota, išlaikyti būrį giminaičių, ištekinti dukterį už lemto vyro ir guosti buvusio savo mylimojo žmoną. Kam dabar rūpi, jog kitados buvom varžovės?

Prirašiau daugybę puslapių, bet ligi šiol taip ir nepaaiškinau, kodėl ši atskira teritorija tapo vienintele karalyste Amerikoj. Šventasis imperatorius Karolis V norėjo sutuokti savo sūnų Pilypą su Marija Tiudor, Anglijos karaliene. Kuriais metais galėjo tai būti? Man rodos, jog maždaug tada, kai mirė Pedras. Kad galėtų įvykti tos vedybos, jaunuoliui reikėjo karaliaus titulo, o kadangi jo tėvas dar neketino atsisakyti sosto, buvo nuspręsta Čilę paskelbti karalyste, o Pilypą – jos valdovu; mūsų dalios tai nepalengvino, bet visuomeninę padėtį kilstelėjo.

Tuo pačiu laivu, kuriuo atplaukė Marina – ji tada buvo keturiasdešimt dvejų metų, nedidelio proto, bet daili šviesiaplaukė, – atplaukė Danielius Belalkasaras ir mano seserėčia Konstansa, su kuria išsiskyrėm Kartachenoje 1538 metais. Maniau nebepamatysianti seserėčios, kuri, užuot stojusi į vienuolyną, kaip buvo sutarta, vos penkiolikos metų sulaukusi paskubėjo ištekėti už metraštininko, suvedžiojusio ją dar laive. Mes visi patyrėm didžiulę nuostabą, mat aš maniau, kad ją ir jos vyrą bus prarijusios džiunglės, o juodu nė nesapnavo, kad aš galėčiau įkurti karalystę. Jie išbuvo Čilėj beveik dvejus metus, tyrinėjo mapučų praeitį ir papročius, tiesa, tik iš tolo, nes būtų buvę per daug neatsargu lįsti į jų tarpą per patį karo įkarštį. Pasak Belalkasaro, mapučai pa-

našūs į kai kuriuos azijiečius, jo matytus kelionėse. Jis laikė mapučus didžiais kariais ir neslėpė, kad jais žavisi, kaip vėliau žavėjosi ir poetas, sukūręs epinę poemą apie Araukaniją. Ar dar nesu jo minėjusi? Lyg ir ne, o dabar jau vėloka prie jo grįžti. Jo pavardė Ersilija. Supratę, kad niekada nepavyks iš arti pažinti mapučų, nupiešti jų ir išklausinėti, sutuoktiniai Belalkasarai patraukė toliau per pasaulį. Jie nuostabiai sutarė kaip mokslinių ekspedicijų kompanionai, abu kupini nepasotinamo smalsumo ir olimpietiškos paniekos pavojams, kurie jų tyko nutrūktgalviškuose žygiuose.

Danielius Belalkasaras įkalė man į galvą mintį, kad reikia kurti mokymo įstaigą, nes puikiai suprato, kad didžiuojamės turintys Čilėje civilizuotą koloniją, o kol kas mokančius skaityti galime suskaičiuoti vienos rankos pirštais. Pasiūliau tai Gonsalesui de Marmolechui ir abu metų metus kovojom dėl mokyklų steigimo, bet mūsų sumanymai nieko nesudomino. Kas per mulkiai! Jie bijo, kad jei žmonės išmoks skaityti, užsimanys dar ir mąstyti, o nuo to iki maišto prieš karalių – jau tik vienas žingsnis.

Kaip jau minėjau, šiandien man nekokia diena. Užuot kalbėjusi apie savo gyvenimą, nukrypau į lankas. Kasdien man vis sunkiau susikaupti, todėl ir blaškausi; šiame name daug klegesio, nors tu ir tikini, kad jis ramiausias visame Santjage.

– Tau tik taip rodos, mama. Nėra čia jokio klegesio, priešingai, siela ilsisi, – tarei man vakar vakare.

– Teisybę sakai, Isabele, tą aš ir turiu omeny.

Tu visai kaip tėvas, praktiška ir protinga, todėl nekreipi dėmesio į minią žmonių, kurie neatsiklausę drožia per mano kambarius. Senstant vis plonėja skraistė, skirianti šį pasaulį nuo ano, ir pradedi matyti tai, kas nematoma. Spėju, kad man mirus atnaujinsi butą, išdovanosi senus mano baldus ir perdažysi sienas, tik nepamiršk, kad man pažadėjai išsaugoti

šiuos puslapius, parašytus tau ir tavo palikuonims. Jei norėsi, galėsi juos įteikti vienuoliams, kad ir dominikonams, nes esu jiems padariusi šį tą gero. Ir dar tau primenu, kad esu įsteigusi piniginį fondą, kurio lėšomis turi būti iki gyvos galvos išlaikoma Marina Ortis de Gaete ir maitinami vargšai, įpratę gauti savo dienos davinį šio namo tarpdury. Gal jau esu tau visa tai sakiusi, dovanok, jei kartoju. Neabejoju, kad įvykdysi mano nurodymus, Isabele, nesgi esi panaši į tėvą dar ir tuo, kad tavo širdyje nėra klastos, o tavo žodis – šventas.

Kaip pasikeitė mūsų kolonijos gyvenimas, kai užmezgėm ryšį su Peru! Pas mus ėmė plaukti ne tik prekės, bet ir žmonės, pasirengę čia apsigyventi. Galėjom užsisakyti visa, ko reikia padoriam gyvenimui, – visko atgabens galeonai, atvykstantys vienas po kito. Valdivija prisipirko geležies, ginkluotės ir patrankų, aš užsakiau iš Ispanijos medelių ir sėklų, labai tinkamų Čilės klimatui, avių, ožkų ir galvijų. Per apsirikimą man atgabeno aštuonias karves ir dvylika bulių, nors būtų pakakę ir vieno. Agirė norėjo pasinaudodamas tuo nesusipratimu įkurti pirmą bulių kautynių areną, bet gyvuliai buvo apkvaitę po kelionės laivu ir koridai netiko. Vis dėlto nuostolio neturėjom: dešimtį bulių išromijom ir panaudojom žemei arti bei kroviniams vežioti. Du likusieji mielai tenkino karves, tad šiandien gausios galvijų kaimenės jau ganosi visame plote nuo Kopiapo ganyklų iki Mapočo slėnio. Pasistatėm malūną ir kepyklą, turėjom akmenų skaldyklą ir lentpjūvę, čerpių dirbtuvę ir plytinę, kūrėm kailiadirbių, puodžių cechus, pintinių, žvakių, pakinktų ir baldų dirbtuves. Turėjom du siuvėjus, keturis raštininkus, vieną gydytoją – iš jo, deja, nedaug tebuvo naudos – ir nuostabų veterinarą. Sparčiai augant miestui, greitai slėnyje nebeliko medžių – toks buvo statybų užmojis. Negaliu sakyti, kad gyvenom pasiturimai, bet valgio nebetrūko, net janakonai

nutuko ir aptingo. Didelių problemų neturėjom, tik žiurkės nedavė mums ramybės – jas tyčia siundė ant krikščionių žynės indėnės. Negalėjom išsaugoti nuo jų nei aruodų, nei namų, nei drabužių: žiurkės graužė viską, išskyrus metalą. Sesilija pasiūlė kovos būdą, taikomą Peru: pristatyti didelių ąsočių, iki pusės pripiltų vandens. Nakčiai palikdavom jų po keletą kiekviename name, o rytą rasdavom iki penkių šimtų prigėrusių žiurkių, bet jų antplūdis liovėsi tik tada, kai Sesilija pripraše kečujų burtininką panaikinti čiliečių žiniuonių kerus.

Valdivija ragino savo kareivius parsisiųsdinti žmonas iš Ispanijos, kaip liepia karalius; kai kurie taip ir padarė, bet daugumai labiau tiko turėti keletą jaunų meilužių indėnių negu vieną subrendusią ispanę. Mūsų kolonijoj vis daugėjo maišyto kraujo vaikų, nežinančių, kas jų tėvas. Ispanėms, atvykusioms pas savo sutuoktinius, tekdavo žiūrėti į tai pro pirštus ir susitaikyti su tokia būkle, juoba kad iš esmės ne ką geriau buvo ir Ispanijoj. Čilėj tvirtai laikėsi paprotys turėti vieną didelį namą, kuriame gyvena žmona ir teisėti vaikai, ir dar bent porą „vaikiškų" namukų sugulovėms ir pavainikiams metisams. Buvau turbūt vienintelė, kuri niekada neleistų taip elgtis savo vyrui, nors negalėjau žinoti, kas dedasi man už nugaros.

Santjagas buvo paskelbtas karalystės sostine. Jame gyveno daugiausia žmonių ir jie jautėsi saugūs: Mičimalonko indėnai laikėsi atokiai. Iš to turėjom nemaža naudos, pavyzdžiui, galėjom jodinėti, vaišintis gamtoje ir medžioti Mapočo pakrantėse, į kurias anksčiau nekeldavom kojos. Rengdavom šventes vieno ar kito šventojo garbei, kartais ir vien tam, kad papramogautume su muzika; tose šventėse kartu su ispanais dalyvaudavo ir indėnai, negrai bei metisai. O kur dar gaidžių peštynės, šunų kovos, žaidimai kėgliais ir kamuoliu! Pedras de Valdivija, didelis kortų mėgėjas, įvedė paprotį kortuoto-

jams rinktis mūsų namuose, tik buvo lošiama iš svajonių ir iliuzijų. Nė vienas neturėjo nė skatiko, bet skolos buvo rašomos į knygą su palūkininko kruopštumu, nors niekas nežinojo, ar kada nors jas atgaus.

Kai atsirado pašto ryšys su Peru ir Ispanija, jau galėjom siųsti ir gauti laiškus; jie pasiekdavo adresatą vos po metų ar dvejų. Pedras ėmė rašyti imperatoriui Karoliui V ilgus raštus, kuriuose pasakojo apie Čilę, apie tai, ko mums reikia, apie savo išlaidas ir skolas, rašė, kaip jis vykdo teisingumą, skundėsi, kad nepaisant visų jo pastangų daug indėnų miršta ir kasykloms bei dvarams trūksta darbo jėgos. Ta pačia proga prašė ir privilegijų, priklausančių valdovui, bet pagrįsti jo reikalavimai likdavo be atsako. Pedrui reikėjo kareivių, žmonių, laivų, reikėjo, kad būtų patvirtinti jo įgaliojimai ir pripažinti jo nuopelnai. Man jis skaitydavo tuos laiškus skardžiu balsu, lyg komanduotų, vaikščiodamas po saloną, išdidžiai išpūtęs krūtinę, o aš netardavau nė žodžio: ne man svarstyti jo susirašinėjimą su galingiausiu pasaulio imperatorium, švenčiausiuoju ir labiausiai nenugalimu cezariu, kaip kad jį vadino Valdivija. Bet kuo toliau, tuo labiau man aiškėjo, kad mano mylimasis pasikeitė, išpuiko, valdžia susuko jam galvą. Laiškuose buvo rašoma apie pasakiškas aukso kasyklas, nors dauguma jų egzistavo tik svajonėse. Tai buvo jaukas privilioti ispanams, kad jie kraustytųsi gyventi čionai, nes tik jis ir Rodrigas de Kiroga suprato, jog didžiausias Čilės turtas – ne auksas ir sidabras, o švelnus klimatas ir derli žemė, skatinanti kurtis šiame krašte; visi kiti kolonistai tik svajojo kuo greičiau praturtėti ir sugrįžti Ispanijon.

Norėdamas užtikrinti patogų susisiekimą su Peru, Valdivija liepė kurti dar vieną miestą šiaurėje, La Sereną, ir uostą netoli Santjago, Valparaisą, o paskui nukreipė žvilgsnį į Bio Bijaus upę, nes ketino sutramdyti mapučus. Felipė man paaiškino, kad tai šventa upė: ji nukreipianti natūralų vandenų

plūsmą, savąja vėsa maldanti ugnikalnių pyktį, o palei jos krantus auga viskas – nuo galingų medžių iki slaptingiausių grybų, nematomų, perregimų. Pagal dokumentus, Pisaro duotus Valdivijai, jo gubernija siekianti Magelano sąsiaurį, bet niekas tikrai nežinojo, kaip toli nuo čia yra garsusis vandens kelias, jungiantis Rytų vandenyną su Vakarų vandenynu. Ir štai iš Peru atplaukia laivas, kurio vadas – jaunas kapitonas italas, pavarde Pastenė. Valdivija suteikė jam skambų admirolo titulą ir pasiuntė į pietus. Plaukdamas palei krantus, Pastenė regėjo nuostabių kraštovaizdžių – ūksmingas girias, salynus ir ledynus, bet sąsiaurio taip ir neaptiko: matyt, jis daug toliau pietuose, negu buvo manoma. Tuo tarpu iš Peru plaukė labai nekokios žinios – ten susiklostė pragaištinga politinė padėtis; tik baigėsi vienas pilietinis karas, žiūrėk, jau prasideda kitas. Gonsalas Pisaras, vienas iš mirusiojo markizo brolių, užgrobė valdžią atvirai sukilęs prieš mūsų karalių, ir vicekaralystėje tiek išplito korupcija, išdavystės ir sukčiavimas, kad galiausiai imperatorius Karolis V pasiuntė atkaklų vienuolį La Gaską tvarkos daryti. Neeikvosiu veltui rašalo bandydama paaiškinti intrigas, siautusias tuo metu Karalių Mieste, nes ir pati jose nesusigaudau, bet La Gaską turėjau paminėti, nes tasai dvasininkas raupuotu veidu priėmė sprendimą, kuriam buvo lemta pakeisti mano gyvenimą.

Pedras degė nekantrumu ne tik nukariauti kuo daugiau Čilės teritorijos, kurią mapučai gynė negailėdami gyvybės, bet ir dalyvauti Peru įvykiuose, ir užmegzti ryšius su civilizuotuoju pasauliu. Juk jis jau aštuonerius metus gyveno toli nuo valdžios centrų ir slapčia troško keliauti į šiaurę, vėl susitikti su kitais kariškiais, derėtis, pirkti, didžiuotis Čilės nukariavimu ir kardu tarnauti karaliui, numalšinti neklusnųjį Gonsalą Pisarą. Ar buvau jam nusibodusi? Gal ir taip, bet tada to neįtariau, neabejojau jo meile, kuri man rodėsi

tokia natūrali kaip lietaus vanduo. Jutau jo nerimą, bet maniau, kad jam bus kiek įkyrėjęs namisėdos gyvenimas: juk po pirmųjų poros metų įkarščio, kai nepaleisdavom ginklo iš rankų nei dieną, nei naktį, gyvenimas Santjage tapo įštaigingesnis ir nuobodesnis.

– Mums reikia kareivių kovoms Pietuose ir šeimų likusiai šalies daliai apgyvendinti, bet Peru ignoruoja mano pasiuntinius, – dėstė man Pedras vieną vakarą, slėpdamas tikruosius savo ketinimus.

– Nejaugi tu nori pats keliauti? Įspėju tave, kad net kai išvyksti vos vienai dienai, čia suyra visa tvarka. Juk žinai, kuo užsiima tavo draugužis de la Hosas, – tariau, kad tik netylėčiau, būdama tikra, jog jis jau nusprendė be mano žinios.

– Paliksiu savo vietoj Viljagrą, jo ranka kieta.

– Kuo tu viliosi Peru gyventojus kraustytis į Čilę? Ne visi tokie idealistai kaip tu, Pedrai. Žmones traukia turtas, ne vien šlovė.

– Rasiu, kaip tai padaryti.

Tai buvo jo idėja, aš su ja neturėjau nieko bendro. Pedras triukšmingai paskelbė, kad siunčia į Peru Pastenės laivą, ir kas nori, gali vykti kartu ir pasiimti savo auksą. Ta žinia sukėlė beprotišką entuziazmą, kelias savaites Santjage tik apie tai ir buvo kalbama. Iškeliauti! Grįžti į Ispaniją su pinigais! Apie tai svajojo kiekvienas, vykstantis iš Senojo žemyno į Indiją: grįžti turtingam. Ir vis dėlto, kai atėjo metas užsirašyti į kelionę, tik šešiolika kolonistų nutarė pasinaudoti proga, pusvelčiui išpardavė nuosavybę, susipakavo mantą, susirinko auksą ir susiruošė keliauti. Tarp keleivių, vorele traukiančių į uostą, buvo ir mano mokytojas Gonsalesas de Marmolechas, jau įžengęs į septintą dešimtį; jis kažkaip įsigudrino tarnaudamas Dievui dar ir susikrauti nemenką turtą. Buvo dar ir tokia ponia Dias, „dama“ ispanė, prieš porą metų atplaukusi į Čilę. Anokia ten ir dama: visi žinojom, kad

tai vyras, persirengęs moterimi. „Šita ponia turi kiaušelius ir pimpaliuką tarp kojų, tikrai“, – sakė man Katalina. „Kas tau ir šovė į galvą! Kam vyrui persirengti moterim?“ – paklausiau ją. „Jis nori tokia būti, *señoray*, kad ištrauktų pinigėlių iš kitų vyrų, ir tiek...“ – paaiškino ji man. Bet jau gana tų apkalbų.

Nustatytą dieną keliauninkai sulipo į laivą, sumetė savo ryšulius su visu auksu kiekvienas į jam skirtą kajutę ir užrakino, – ten jiems būsią saugu. Tada paplūdimy pasirodė Valdivija ir kiti pareigūnai, daugybės tarnų lydimi; buvo surengtos išleistuvės su vaišėmis, patiekta rinktinių žuvų ir jūros gėrybių, ką tik sužvejotų, o joms užsigerti – vyno iš asmeninio gubernatoriaus rūsio. Ant smėlio po brezentiniais stogeliais susėdę keliautojai vaišinosi karališkais pusryčiais, jausmingai šnekučiavosi ir net paverkšleno; ypač graudinosi ir maivėsi toji dama su pimpaliuku. Valdivija pareikalavo, kad kiekvienas kolonistas raštu paliudytų, kiek aukso išsiveža, idant paskui nekiltų keblumų, – protingas reikalavimas, kuriam visi pritarė. Sekretorius kruopščiai surašė į savo knygą keliautojų sakomus skaičius, Valdivija įlipo į vienintelę turimą valtį ir penki tvirti jūrininkai nuirklavo ją į laivą; ten jo jau laukė keli ištikimiausi bendražygiai, su kuriais jis ketino nuvykęs į Peru stoti į karo tarnybą ir ginti karaliaus interesus. Supratę, kad yra apmulkinti, naivuoliai Santjago gyventojai liko krante, kaukdami iš įsiūčio; kai kurie dar bandė plaukte pasivyti valtį, bet vienintelis, kuriam tai pavyko, gavo tokį smūgį irklu per sprandą, kad jam vos galva nenulėkė. Galiu įsivaizduoti, ką jautė apgautieji matydami, kaip laivas išpūstomis burėmis pasuka į šiaurę, nusinešdamas jų žemiškuosius turtus.

Smarkiajam kapitonui Viljagrai, nemėgstančiam ilgai terliotis, teko, kaip einančiam gubernatoriaus pareigas, pavaduoti Valdiviją ir stoti prieš miestiečius, šėlstančius paplūdi-

myj. Tvirtas jo stotas, įraudęs veidas tarp plačių pečių, griežti mostai ir ranka, gniaužianti špagą, padėjo sutramdyti triukšmadarius. Jis paaiškino, kad Valdivija iškeliavo į Peru ginti savo siuzereno karaliaus ir ieškoti paramos Čilės kolonijai, todėl buvęs priverstas taip pasielgti, bet pažadėjęs grąžinti miestiečiams viską iki paskutinio dublono iš kapitalo, kuris jam priklauso kaip Marga Margos kasyklos dalininkui. „Kam tai tinka, gerai, o kam netinka, tas turės reikalų su manim“, – užbaigė jis. Tie žodžiai nenuramino nė vieno.

Galiu suprasti Pedrą, kuris griebėsi apgaulės, tokios nebūdingos tam teisingam žmogui, kaip vienintelės galimybės išspręsti Čilės problemą. Jam teko pasverti nuostolį, padarytą tiems šešiolikai niekuo dėtų žmogelių, ir palyginti su būtinumu paskatinti konkistą, kartu duodant naudos tūkstančiams; pastarasis argumentas ir nusvėrė. Jeigu jis būtų pasitaręs su manim, tikriausiai būčiau pritarusi jo sprendimui, gal tik padaryčiau tai dailiau – ir eičiau kartu su juo, – bet jis savo paslaptim pasidalijo tik su trimis karininkais. Gal manė, kad sugriausiu jo planą plepalais? Ne, kadangi per tą laiką, kai buvom kartu, visada elgiausi korektiškai ir ištikimai gyniau jo gyvybę ir interesus. Greičiau jis bijojo, kad jo nesulaikyčiau. Jis padarė tik tai, kas neišvengiama, nes jei būtų veikęs kaip pridera, būčiau nuspėjusi jo ketinimus. Iškeliavo net neatsisveikinęs su manim, visai taip kaip kitados paliko mane Chuanas Malagietis.

Valdivijos suktybė, kitaip ir nepasakysi, išpūsta labiau nei būtų reikėję, tapo tikra dovanėle Sančui de la Hosui, kuris dabar galėjo mesti jam konkrečius kaltinimus: jis apgavęs žmones, pavogęs kelerių metų darbo vaisius ir įstūmęs į skurdą savus kareivius. Už tai jis esąs vertas mirties.

Supratusi, kad Pedras mane paliko, pasijutau kur kas labiau išduota negu suvedžiotieji kolonistai. Pirmą ir paskuti-

nį kartą gyvenime nesuvaldžiau nervų. Ištisą dieną niokojau visa, kas man pasipainiojo po ranka, ir šaukiau iš piktumo, kad dar pamatysi, kas tokia esu aš, Inesė Suares, kad dar niekas nėra manęs numetęs kaip kokio skuduro, kad todėl esu tikroji Čilės gubernatorė ir visi žino, už ką turi man dėkoti, kad jei ne aš, šūdas čia būtų, o ne miestas, kad aš savo rankomis kasiau drėkinimo kanalus, gydžiau daugybę ligonių ir sužeistųjų, sėjau, rinkau derlių ir gaminau maistą, kad žmonės nemirtų badu, ir lyg to dar būtų maža, pati darbavausi ginklu kaip vienas geriausių kareivių, kad išgelbėjau Pedrui gyvybę, kad mylėjau jį, tarnavau jam ir tenkinau jį, kad niekas nepažino jo geriau negu aš ir niekas geriau nemokėjo numaldyti jo pykčio, ir variau ir variau ant jo, kol Katalina su kitomis moterimis pririšo mane prie lovos ir nuskubėjo prašyti pagalbos. Grūmiausi su savo pančiais kaip velnio apsėsta, o Chuanas Malagietis stovėjo lovos kojūgaly ir šaipėsi iš manęs. Netrukus atėjo Gonsalesas de Marmolechas, labai prislėgtas, nes buvo pats vyriausias iš apmulkintųjų ir neabejojo, kad niekada nebesusigrąžins to, ką prarado. Iš tikrųjų jis ne tik atgavo savo turtą, ir dar su palūkanomis: kai po keleto metų mirė, paaiškėjo, kad jo būta turtingiausio Čilės piliečio. Kaip jam tai pavyko? Paslaptis. Spėju, kad šiek tiek ir aš būsiu jam padėjusi, nes mudu bendrai veisėm arklius – tas sumanymas sukosi man galvoj dar vos tik iškeliavus į Čilę. Kunigas atėjo į mano namus pasirengęs imtis egzorcizmo, bet supratęs, kad mano negalia kyla vien iš pasipiktinimo mylimuoju, tik apšlakstė mane šventintu vandeniu ir sukalbėjo keletą sveikamarijų – to ir užteko, kad atgaučiau blaivų protą.

Rytojaus dieną mane aplankė Sesilija, auginanti jau kelis vaikučius, bet nei motinystė, nei metai nepakenkė karališkai jos laikysenai ir neįbrėžė raukšlių jos veide. Naudodamasi įgimtu gebėjimu šnipinėti ir savo, kaip miesto viršinin-

ko žmonos, padėtimi, ji sužinojo viską, kas dėjosi kolonijoj už uždarų durų, net ir apie vakarykštį mano priepuolį. Rado mane gulinčią lovoj, dar ne visai atsigavusią po nervų sutrikimo.

– Pedras man dar sumokės už tai, Sesilija! – išpyškinau vietoj pasveikinimo.

– Turiu tau gerų naujienų, Inese. Neturėsi jam keršyti, kiti padarys tai už tave, – pareiškė princesė.

– Ką tu sakai?

– Nepatenkintieji, o Santjage jų netrūksta, ketina apskųsti Valdiviją Peru karališkajam teismui. Jeigu jis nepadės galvos ant ešafoto, tai bent jau baigs gyvenimėlį belangėj. Matai, Inese, kaip tau pasisekė!

– Čia Sančas de la Hosas bus taip sumanęs! – šūktelėjau ir pašokau iš lovos, skubėdama rengtis.

– Kaip tau šovė į galvą, kad tas kvailys padarytų tau tokią paslaugą? De la Hosas paleido per žmones raštą, kuriuo reikalaujama, kad Valdivija būtų atleistas, ir daug miestiečių jį jau pasirašė. Dauguma nori nusikratyti Valdivijos ir paskelbti gubernatorium jį, – paaiškino Sesilija.

– Tas pasipūtėlis lengvai nepasiduos! – iškošiau pro dantis, susivarstydama batelius.

Prieš kelis mėnesius niekšas dvariškis jau bandė nužudyti Valdiviją. Tas jo sumanymas, kaip ir visi kiti, buvo gana išradingas. De la Hosas apsimetė sunkiai susirgęs, atsigulė lovon, apsiskelbė mirštąs ir norįs atsisveikinti su visais, tiek draugais, tiek priešais, tad ir su gubernatorium. Vieną savo šalininką, ginkluotą durklu, paslėpė anapus užuolaidos; jis turėjo smogti Valdivijai į nugarą, kai šis pasilenks virš lovos, kad geriau girdėtų, ką šnabžda tariamas mirštantysis. Tos juokingos detalės ir gyrimasis jomis pražudė de la Hosą, todėl aš sužinojau apie jo suktybes be jokių pastangų. Tąsyk dar kartą perspėjau Pedrą apie pavojų; iš pradžių jis tik kva-

tojosi ir nenorėjo manim patikėti, bet paskui sutiko ištirti dalyką iš esmės. Paaiškėjo, kad Sančas de la Hosas iš tiesų yra nusikaltėlis; jis buvo nuteistas pakarti jau antrą ar trečią sykį, nė pati nebežinau. Vis dėlto paskutinę valandą Pedras jam bausmę dovanojo, kad nepažeistų papročio.

Baigiau rengtis, atsiprašiusi išleidau Sesiliją ir nulėkiau pasišnekėti su kapitonu Viljagra. Pakartojau jam, ką girdėjau iš princesės, ir pabrėžiau, kad jei de la Hosui pasiseks, pirmiausia galvos nulėks jam pačiam ir kitiems vyrams, remiantiems Pedrą.

– Ar turit įrodymų, ponia Inese? – pasidomėjo Viljagra, paraudęs iš pykčio.

– Ne, tai tik kalbos, pone Fransiskai.

– Man to pakanka.

Dar tą pačią dieną popiet jis be niekur nieko suėmė intrigantą ir nukirsdino jį kirvio smūgiu, neleidęs nė išpažinties atlikti. Paskui liepė nešioti jo galvą po miestą už plaukų ir tik tada pamauti ant baslio, kad būtų pamoka abejojantiems, kaip įprasta tokiais atvejais. Kiek galvų, šitaip iškeltų parodai, esu mačiusi per savo gyvenimą? Nė nesuskaičiuočiau. Viljagra nutarė nepersekioti kitų sąmokslininkų, išsislapsčiusių po savo namus kaip žiurkės, nes būtų turėjęs suimti visą miestą: toks pasipiktinimas Valdivija tvyrojo Santjage. Taip šis karininkas per vieną vakarą išrovė pilietinio karo daigus, o mes nusikratėm tokiu parazitu kaip Sančas de la Hosas. Ir pačiu laiku.

Pedras de Valdivija sugaišo visą mėnesį, kol pasiekė Kaljao, nes stabčiojo keliose Šiaurės vietose – vis laukė žinių iš Santjago; jam reikėjo įsitikinti, kad Viljagra sumaniai valdo situaciją ir akylai saugo jo užnugarį. Žinojo apie Sančo de la Hoso maištą, nes Pedrą pasivijo pasiuntinys su bloga naujiena, bet nenorėjo būti tiesiogiai atsakingas už jo mirtį, kad

nekiltų keblumų su teisingumu. Jis nepaprastai džiaugėsi, kad ištikimasis jo pavaduotojas savaip sužlugdė sąmokslą, nors apsimetė nustebęs ir nusivylęs, mat nepamiršo, kad jo priešas turi gerų ryšių Karolio V dvare.

Norėdamas, kad nebepykčiau, Pedras iš La Serenos pasiuntė man per eiklų raitelį meilės laišką ir prašmatnų aukso žiedą. Laišką suplėšiau, o žiedą padovanojau Katalinai, kad dingtų man iš akių, nes vien jį pamačius man užverda kraujas.

Pakeliui į Šiaurę gubernatorius sutelkė dešimties rinktinių karininkų grupę, aprūpino juos šarvais, ginklais ir žirgais, įsigytais už apgautų Santjago gyventojų auksą, ir rengėsi su savo būriu tarnauti kunigui La Gaskai, teisėtam karaliaus vietininkui Peru. Norėdami prisidėti prie La Gaskos kariuomenės, bajorai turėjo perkopti apledėjusius Andų kalnagūbrius ir be gailesčio gynė arklius, o šie dėl oro stokos duso ir krito; nuo kalnų ligos kentėjo ir žmonės – jiems užgulė ausis, pro kūno angas veržėsi kraujas. Buvo žinoma, kad La Gaska, visiškai neturintis karinės patirties, nors šiaip jau žmogus tvirtas ir valingas, gali susidurti su labai gausia kariuomene, kuriai vadovauja narsus generolas, užgrūdintas mūšiuose. Gonsalui Pisarui galėjai prikišti daug ką, tik ne bailumą. La Gaskos daliniai, praradę sveikatą žygyje per kalnus, šalčio sukaustyti ir įsibaiminę dėl priešo jėgų persvaros, sutiko Valdiviją ir dešimtį jo karininkų kaip angelus keršytojus. Kunigui tie bajorai, ta lyg iš dangaus nukritusi parama, keitė visą situaciją. La Gaska juos glebėsčiavo, dėkojo jiems, o Pedrui de Valdivijai, legendiniam Čilės užkariautojui, kurį vadino feldmaršalu, perdavė vadovavimą. Dalinys kaipmat atgavo pasitikėjimą savo jėgomis, nes kai vadovauja toks generolas, pergalė rodėsi užtikrinta. Valdivija iš pradžių pakėlė karių kovos dvasią tinkamais žodžiais, kurių buvo išmokęs per daugelį metų bendraudamas su pavaldiniais,

o paskui ėmėsi įvertinti turimas pajėgas ir amuniciją. Suvokdamas, kad jo laukia sunki užduotis, pasijuto atjaunėjęs; karininkai nebuvo matę jo tokio užsidegusio nuo pat Santjago įkūrimo.

Buvo tikimasi su maištininko Gonsalo Pisaro kariuomene susidurti Kuske; žygiui į ten Valdivija pasinaudojo siaurais inkų takeliais, iškapotais prarajų pakraščiais. Kariai tarsi vabalėliai ropojo vorele tarp masyvių violetinių kalnų; aplinkui vien tik uolos, ledas, debesų gaubiamos viršūnės, vėjas ir kondorai. Kur ne kur plyšiuose stirksojo suakmenėjusios šaknys; jų prisilaikydami žmonės ištaikydavo akimirką pailsėti nuo siaubingo kopimo. Gyvulių kanopos slysčiojo uolomis, o kareiviai, susirišę virvėmis, laikė juos už karčių, kad nenubildėtų bedugnėn. Kraštovaizdis buvo gražus, bet slegiantis ir grėsmingas – žėrinčios šviesos ir juodžiausių šešėlių pasaulis. Demonai, vėjo ir sniego išskaptuoti kalnų šlaituose; ledas, užpildęs uolų plyšius ir tviskantis aušros spalvomis. Rytais tolumoj pasirodo šalta saulė ir nuspalvina viršukalnes oranžiniais ir raudonais potėpiais; vakarais šviesa dingsta taip pat staigiai, kaip buvo atsiradusi rytą, ir kalnagūbrius apgaubia juoduma. Naktys rodosi begalinės, niekas nedrįsta pajudėti tamsoje, žmonės ir gyvuliai dreba ir gūžiasi įsitvėrę prarajos krašto.

Idant išvargę žmonės atgautų jėgas ir lengviau ištvertų kalnų ligą, Valdivija davė jiems kramtyti kokos lapų, kaip kad nuo neatmenamų laikų darė kečujai. Patyręs, jog Gonsalas Pisaras įsakė nukirsti tiltus, kad jo priešai negalėtų persikelti per upes ir bedugnes, Pedras liepė janakonams iš vietinių augalų plaušų vyti virves; tą darbą jie dirbo stebėtinai sparčiai. Paskui, prisidengdamas kalnus aptraukusiu rūku, su būreliu drąsuolių prisiartino prie tarpeklio, vieno iš tų, kurio tiltą buvo sunaikinęs Pisaras, liepė indėnams supinti virves po šešias, kaip darydavo kečujai, ir nutiesti kabamuosius til-

tus. Rytojaus dieną su pagrindinėmis pajėgomis atžygiavo La Gaska ir rado visa parengta. Per bauginančią bedugnę, vėjui kaukiant, siūbuojančiomis virvėmis perėjo kone tūkstantis kareivių, penkiasdešimt raitelių ir daugybė janakonų, pernešta sunki ginkluotė. Paskui išvargusiems kariams dar teko Valdivijos įsakymu dvejetą lygų kopti į statų kalną nešant ant kupros visą amuniciją ir tempiant patrankas, kol pasiekė vietą, kurioje vadas ketino susikauti su Gonsalu Pisaru. Sustatęs šaunamuosius ginklus strateginėse aukštumose, Valdivija leido vyrams porą dienų pailsėti ir atsigauti, o pats savo mokytojo Peskaros markizo pavyzdžiu asmeniškai apėjo pabūklų ir arkebuzų pozicijas, šnektelėjo su kiekvienu kareiviu, davė jiems nurodymus ir parengė mūšio planą. Įsivaizduoju jį ant žirgo su naujais šarvais, energingą, nekantraujantį; jis bando nuspėti priešininko ėjimus ir rengia puolimą kaip geras šachmatininkas, nes toks iš tiesų ir yra. Jis nebejaunas, jam jau keturiasdešimt aštuoneri, mažumėlę nutukęs, dar ir sena šlaunies žaizda atsiliepia, bet jis vis dar įstengia dvi paras be poilsio išsėdėti balne, ir žinau, kad tokiomis valandomis jaučiasi nenugalimas. Jis buvo toks tikras dėl pergalės, kad pažadėjo La Gaskai, jog mūšyje praras mažiau kaip tris dešimtis vyrų, ir tą pažadą ištesėjo.

Vos tarp kalnų nuaidėjo pirmoji patrankų salvė, pisarininkai suprato susidūrę su galingu generolu. Daugelis kareivių, kuriems buvo nemalonu kautis karaliaus priešų pusėje, traukėsi iš Gonsalo Pisaro kariuomenės ir persimetė pas La Gaską. Jų manymu, karo vadas Pisaras, senas lapinas, turintis ilgametę kariškio patirtį, iš karto suvokė, su kuo turės kautis. „Naujajame Pasaulyje yra tik vienas generolas, išmanantis tą strategiją, – donas Pedras de Valdivija, Čilės užkariautojas“, – sakęs jis. Iš tiesų, priešas jo nenuvylė, pliekė neleisdamas atsikvėpti. Po kelių valandų kovos, praradęs daug žmonių, Gonsalas Pisaras buvo priverstas pasiduoti ir

atidavė kardą Valdivijai. Po kelių dienų Kuske jam buvo nukirsta galva, to paties susilaukė ir senasis jo feldmaršalas.

La Gaska atliko savo užduotį – numalšino sukilimą ir sugrąžino Peru Karoliui V; dabar jam derėjo užimti nuverstojo Gonsalo Pisaro postą kartu su didžiule jam priklausančia valdžia. Už savo triumfą jis turėjo būti dėkingas veržliajam generolui Valdivijai, tad apdovanojo jį pripažindamas Čilės gubernatoriaus titulą, Pedro gautą iš Santjago piliečių, bet iki tol karaliaus nepatvirtintą. Be to, įgaliojo jį verbuoti ir gabenti į Čilę kareivius, išskyrus maištinguosius Pisaro šalininkus ir Peru indėnus.

Ar Pedras prisiminė mane, kai triumfuodamas žygiavo Kusko gatvėmis? Ar puikybės kupinas galvojo tik apie save? Šimtus kartų save klausiau, kodėl jis į tą kelionę nepasiėmė manęs. Jei būtų taip pasielgęs, visai kitaip būtų pakrypęs mūsų likimas. Žinoma, jis ėjo į karo žygį, bet juk aš būdavau šalia jo tiek kare, tiek taikos metu. Gal jis manęs gėdijosi? Kas gi aš – meilužė, sugyventinė, sugulovė. Čilėje buvau ponia Inesė Suares, gubernatorienė, ir niekas neužsimindavo, kad nesam oficialiai susituokę. Aš ir pati tai pamiršdavau. Turbūt moterys nedavė ramybės Pedrui ir Kuske, ir vėliau Karalių Mieste; kurgi ne – pagrindinis pilietinio karo didvyris, Čilės valdovas ir savininkas, tikriausiai turtingas ir vis dar patrauklus; kiekvienai būtų buvusi garbė atsidurti jo glėbyje. Be to, jau sklido šnekos apie sumanymą nužudyti La Gaską, tą griežtąjį fanatiką, ir paskirti jo vieton Pedrą de Valdiviją, tik niekas nedrįso pasakyti to į akis tariamajam pretendentui, nes šis būtų įsižeidęs. Valdivijų kalavijas visais laikais ištikimai tarnavo karaliui ir niekada neatsisuko prieš jį, o La Gaska buvo karaliaus atstovas.

Nebeverta mano metų sulaukus spėlioti apie Pedro santykius su Peru moterimis, juoba kad ir mano sąžinė ne tokia jau švari: tuo metu prasidėjo mano romanas su Rodrigu de

Kiroga. Teisybė, privalau pabrėžti, kad jis nesiėmė iniciatyvos ir niekuo neparodė, kad nutuokia apie nedrąsius mano troškimus. Žinojau, kad jis niekada neišduos savo bičiulio Pedro de Valdivijos, todėl abu – ir aš, ir Rodrigas – bandėm užgniaužti tą slaptą simpatiją. Ar palinkau į Kirogą iš apmaudo? Iš keršto, kad esu palikta? Nežinau. Galiu tik pasakyti, kad mudu su Rodrigu pamilom vienas kitą kaip skaistūs sužadėtiniai, giliu ir beviltišku jausmu, kurio niekada nereiškėm žodžiais, tik žvilgsniais ir gestais. Bent jau manęs neužplūdo toks karštas geismas, kokį kitados jaučiau Chuanui Malagiečiui arba Pedrui de Valdivijai, tik kuklus noras būti šalia Rodrigo, dalytis su juo džiaugsmais ir vargais, rūpintis juo. Santjagas buvo mažas miestukas, ten nieko negalėjai nuslėpti, bet Rodrigo prestižas buvo neginčijamas ir niekas neskleidė apie mus jokių paskalų, nors mudu susitikdavom kasdien, kai tik jam nereikėdavo kariauti. Dingsčių netrūko, kadangi jis padėjo man įgyvendinti įvairius projektus – statyti bažnyčią, koplyčias, ligoninę, įrengti kapines, – o aš rūpinausi jo dukrele.

Tu, Isabele, negali to prisiminti, nes buvai vos trejų metukų. Eulalija, tavo mama, labai mylėjusi ir tave, ir Rodrigą, pasimirė tais metais per šiltinės epidemiją. Tėtis atvedė tave už rankutės į mano namus ir tarė man: „Pabūkit su ja kelias dienas, ponia Inese, labai jus prašau, nes turiu atsiskaityti su kai kuriais laukiniais, bet netrukus grįšiu." Tu buvai tyli ir švelni mergytė lamos veideliu, tokiomis pat romiomis akimis su ilgom blakstienom, tokiu pat smalsiu žvilgsniu, o tavo plaukučiai styrojo dviem kaselėmis visai kaip to gyvulėlio ausys. Iš mamos kečujės paveldėjai auksaspalvę odą, o iš tėčio – aristokratiškus veido bruožus; argi ne puikus derinys? Tu man patikai nuo pat tos akimirkos, kai peržengei mano namų slenkstį apsikabinusi Rodrigo išdrožtą medinį arkliuką. Niekada taip ir negrąžinau tavęs tėčiui, visokiomis

dingstimis laikiau tave prie savęs, kol Rodrigas ir aš susituokėm, ir nuo tada jau teisėtai priklausei man. Buvau kaltinama, kad tave lepinu ir elgiuosi kaip su suaugusia, šnekama, kad auginu pabaisą; įsivaizduok, kokį smūgį patyrė tie liežuvautojai, kai pamatė, kuo tu tapai.

Per devynerius metus, kai įsikūrėm Čilėj, ne sykį atvirai kariavom su vietos indėnais, o smulkių susidūrimų nė nesuskaičiuotum, ir vis dėlto ne tik įsitvirtinom čia, bet ir steigėm naujus miestus. Tikėjom esantys saugūs, bet iš tiesų čiabuviai, kaip vėliau gavom įsitikinti, niekada nesusitaikė su mūsų buvimu jų žemėj. Mičimalonko indėnai, gyvenantys šiaurėje, daug metų rengė visuotinį sukilimą, bet nebedrįso pulti Santjago taip kaip 1541 metais, o visas jėgas metė prieš mažus šiaurinius kaimelius, kurių gyventojai, ispanai naujakuriai, negalėjo apsiginti.

1549 metų vasarą, užvalgęs sugedusių austrių, nuo vidurių ligos mirė donas Benitas. Visi mūsiškiai jį labai mylėjo, laikė jį miesto patriarchu. Juk ir į Mapočo slėnį atėjom suvilioti to seno kareivio, kuris lygino Čilę su rojaus sodais. Su manim jis visada elgėsi pabrėžtinai mandagiai ir buvo man atsidavęs, todėl labai graužiausi, kad negaliu palengvinti jo agonijos. Jis mirė ant mano rankų raitydamasis iš skausmo: apnuodytas buvo visas kūnas. Dar nesibaigus laidotuvėms, kuriose dalyvavo visi miestiečiai, Santjage pasirodė du apdriskę kareiviai, vos besilaikantys ant kojų iš nuovargio, vienas – dar ir sunkiai sužeistas. Juodu atėjo iš La Serenos, mažo, neseniai įsikūrusio miestelio, keliavo naktimis, o dienomis slapstėsi nuo indėnų. Jie papasakojo, kad vos spėjus vieninteliam to miestelio sargybiniui sukelti aliarmą, visas pulkas įtūžusių indėnų įsiveržė į miestą. Ispanai neįstengė pasipriešinti, ir per porą valandų iš La Serenos nebeliko nieko. Užpuolikai iki mirties kankino vyrus ir moteris, traiškė

vaikus daužydami juos į uolas ir vertė namus pelenais. Per tą sąmyšį abu kareiviai išsmuko iš miesto ir vargais negalais atnešė baisiąją žinią į Santjagą. Jie tvirtino, kad tai visuotinis sukilimas, gentys stojo į karo taką ir yra pasirengusios sunaikinti visas ispanų nausėdijas.

Siaubas užvaldė Santjago gyventojus; mes jau gyvai vaizdavomės, kaip laukinių ordos peršoka apsauginį griovį, lipa per sieną ir užgriūva mus kaip velniai. Ir vėl mūsų pajėgos išskaidytos: dalis įgulos pasiųsta į šiaurines gyvenvietes, Pedras de Valdivija su kai kuriais karininkais išvykęs, o žadėtojo pastiprinimo vis dar nėra. Apginti kasyklas ir dvarus nebuvo jokios galimybės ir teko juos palikti Dievo valiai, o visi žmonės suplūdo į Santjagą. Nevilties apimtos moterys susirinko bažnyčioje pasiryžusios melstis dieną naktį, o vyrai, net seni ir ligoti, rengėsi ginti miestą.

Miesto taryba plenariniame posėdyje nutarė, kad Viljagra su šešiasdešimčia vyrų turi žygiuoti į šiaurę susigrumti su indėnais, kol šie dar nepasirengę pulti Santjago. Agirei pavesta ginti sostinę, o Chuanas Gomesas buvo įgaliotas bet kokiomis priemonėmis rinkti informaciją apie karą, tai reiškia – kankinti įtariamuosius. Kankinami indėnai taip klykė iš skausmo, kad mes vos neišprotėjom. Niekas nepaisė mano maldavimų būti gailestingiems ir įtikinėjimų, kad kankinimais niekada neišgausi tiesos, nes auka sakys tai, ką nori išgirsti budelis. Neapykanta, baimė ir troškimas atkeršyti buvo tokie stiprūs, kad sužinoję apie Viljagros baudžiamąsias ekspedicijas, kurių dalyviai patys elgėsi kaip barbarai, žmonės džiūgavo. Viljagra žiaurumu nuslopino maištą, mažiau nei per tris mėnesius įveikė priešiškus indėnus ir apsaugojo Santjagą nuo puolimų. Jis primetė *kasikams* taikos sutartį, bet niekas nesitikėjo tvirtų paliaubų; mums beliko viltis, kad netrukus grįš gubernatorius su savo karininkais ir atsives iš Peru daugiau karių.

Praėjus keliems mėnesiams po Viljagros karinės kampanijos miesto taryba pasiuntė Fransiską Agirę į šiaurę, įpareigodama atstatyti indėnų užgrobtus miestus ir susirasti sąjungininkų, bet baskas karininkas pasinaudojo proga ir leido nevaržomai pasireikšti ūmiam ir žiauriam savo būdui. Jis be atodairos puldinėjo sodybas, grobė visus jų gyventojus, nuo kūdikių iki senių, grūdo juos į medinius barakus ir gyvus degino. Taip jis bemaž išnaikino visus tenykščius indėnus ir, kaip pats vėliau juokdamasis pasakojo, buvo priverstas žaginti našles, kad vėl atsirastų gyventojų. Visų smulkmenų nepasakosiu, nes bijau, kad į šiuos puslapius nepatektų daugiau žvėriškumų, nei gali pakęsti krikščionio siela. Naujajame Pasaulyje smurtu niekas nesipiktina. Bet ką aš kalbu? Smurtas, toks, kokio griebėsi Agirė, gyvuoja visur ir visais laikais. Niekas nesikeičia, mes, žmonės, kartojam tas pačias nuodėmes be paliovos, amžinai. Tai vyko ir Indijoj, nors Ispanijoj imperatorius Karolis V paskelbė Naujuosius įstatymus, kuriais patvirtino, jog indėnai yra karaliaus valdiniai, ir įspėjo kolonistus, kad neverstų jų dirbti ir nebaustų kūno bausmėmis, kad sudarytų su jais rašytines sutartis ir mokėtų už darbą tvirta valiuta. Maža to, nukariautojai konkistadorai privalantys vesti čiabuvius į gėrį, švelniais žodžiais raginti atsiduoti Dievui ir krikščionių karaliui, dovanoti jam savo žemę ir klausyti naujųjų šeimininkų. Kad ir kokiais gerais norais grįsti, tie įstatymai taip ir liko popieriuje. „Mūsų valdovo galvoje turbūt ne viskas gerai, jeigu jis tiki, jog tai įmanoma“, – pakomentavo tą įstatymą Agirė. Ir argi ne tiesa? Ką darė Ispanijos gyventojai, kai čia įsibrovę svetimieji norėjo primesti jiems savo papročius ir tikėjimą? Žinoma, kovėsi žūtbūtinai.

Tuo tarpu Pedras surinko Peru nemažai kareivių ir pasuko į Čilę sausumos keliu, jau pažįstamu maršrutu per Atakamos dykumą. Po poros savaičių jį galvotrūkčiais pasivijo

La Gaskos pasiuntinys ir perdavė reikalavimą grįžti į Karalių Miestą, nes ten Valdivijos laukianti visa krūva kaltinimų. Ką darys Pedras – paliko pulką savo karininkams, o pats pasuko atgal, į teismą. Kas iš to, kad jis padėjo karaliui ir La Gaskai nuversti Gonsalą Pisarą ir grąžinti taiką Peru: jam vis tiek iškelta byla.

Be pavyduolių priešininkų, kurių tame krašte įsigijo Valdivija, atsirado ir šmeižikų, atkakusių iš Čilės su tikslu jį sužlugdyti. Kaltinimų jam buvo pareikšta per penkias dešimtis, bet prisimenu tik svarbiausius ir tuos, kurie liečia mane. Jis buvo kaltinamas tuo, kad pasiskelbė gubernatorium, nors tam nepritarė Fransiskas Pisaras, suteikęs jam tik gubernatoriaus vietininko titulą; kad pasmerkė myriop Sančą de la Hosą ir kitus nekaltus ispanus, kaip antai jaunąjį Eskobarą, nuteistą iš pavydo; kaltino pavogus pinigus iš kolonistų, bet nutylėjo, kad Pedras jau atlygino beveik visą skolą iš Marga Margos kasyklos pajamų, kaip buvo žadėjęs; kalbėjo, kad jis pasisavino geriausias žemes ir tūkstančius indėnų, bet nė žodžio netarė apie tai, kad dengė įvairiausias kolonijos išlaidas, mokėjo atlyginimus kareiviams, skolino pinigus be palūkanų ir prireikus dirbo kaip Čilės iždo valdytojas, nors tą iždą sudarė pinigai iš jo kišenės, nes niekuomet nebuvo nei šykštus, nei gobšus; ir dar kalbėjo, kad skyrė didžiausius turtus tokiai Inesei Suares, su kuria skandalingai gyvena nesusituokęs. Vėliau, kai sužinojau visas smulkmenas, labiausiai pasipiktinau tų kaimiečių tvirtinimu, neva aš manipuliavusi Pedru savo nuožiūra ir norint ką nors gauti iš gubernatoriaus reikėdavę duoti kyšį jo meilužei. Per Čilės nukariavimą patyriau daug vargo ir tos karalystės įkūrimui paskyriau visą gyvenimą. Nematau reikalo čia vardyti, ką esu nuveikusi savo pastangomis, nes viskas yra surašyta miesto tarybos protokoluose, ir jei kas abejoja, tegul eina ir pasižiūri. Teisybė, kad Pedras mane pagerbė vertingomis žemėmis ir dvarais, sukeldamas

apmaudą niekingiems ir trumpos atminties žmogėnams, bet netiesa, kad visa tai aš pelniusi lovoje. Mano turtai gausėjo todėl, kad tvarkiau juos su ta pačia blaivia kaimietės nuovoka, kurią paveldėjau iš savo mamos, amžiną jai atilsį. „Išleisk mažiau, nei gavai", – pagal tokį principą ji tvarkėsi su pinigais, ir ta formulė niekada neapvylė. Juk Pedras ir Rodrigas, kaip ir dera ispanų bajorams, niekuomet nesirūpino savo turtų valdymu arba komerciniais sandoriais; Pedras mirė skurde, o Rodrigas gyveno turtingai mano dėka.

Nors ir jausdamas palankumą kaltinamajam, kuriam buvo tiek skolingas, La Gaska vedė bylą iki pat pabaigos. Visoje Peru apie nieką kita nebuvo šnekama, o mano vardas ėjo iš lūpų į lūpas: aš esanti ragana, burtų gėrimais apsukanti galvas vyrams, garsėjusi kaip kekšė Ispanijoj, o paskui Kartachenoj, nesenstanti todėl, kad geriu naujagimių kraują, prisigalvota dar ir kitų nesąmonių, kurias man sarmata kartoti. Pedras įrodė esąs nekaltas, griovė vieną kaltinimą po kito, ir galiausiai nukentėjau tik aš viena. La Gaska darsyk patvirtino jo paskyrimą gubernatorium, jo titulus ir apdovanojimus, tik pareikalavo protingais terminais grąžinti skolas; tačiau man tasai kunigėlis – kad jis taip pragare spirgėtų! – buvo be galo griežtas. Jis liepė gubernatoriui atimti iš manęs visą turtą ir išdalyti savo karininkams, tučtuojau išsiskirti su manim ir išsiųsti mane į Peru ar į Ispaniją, kur aš turėsianti galimybę išpirkti nuodėmes vienuolyne.

Pusantrų metų nebuvęs namie, Pedras grįžo iš Peru su dviem šimtais kareivių: aštuoniasdešimt kartu su juo atplaukė laivu, o kiti atėjo sausumos keliu. Kai sužinojau, kad jis pareina, mane pagavo toks įkarštis, kad vos neišvariau iš proto tarnaičių. Visas pristačiau dažyti, skalbti užuolaidų, sodinti gėlių į vazonus, gaminti jo mėgstamų skanėstų, megzti skarų ir siūti naujų paklodžių. Buvo vasara ir Santjago apylinkių

soduose jau noko ispaniški vaisiai bei daržovės, tik čia jie buvo dar skanesni. Su Katalina nusprendėm išvirti Pedrui uogienių ir deserto pagal jo skonį. Pirmąsyk per tiek metų susirūpinau savo išvaizda, net apsivilkau puošnius marškinius ir sijoną, kad priimčiau jį kaip jaunamartė. Man buvo jau apie keturiasdešimt, bet jaučiausi jauna ir patraukli, gal todėl, kad mano kūnas tebebuvo nepakitęs kaip bevaikės moters, o gal ir todėl, kad regėjau savo atspindį droviose Rodrigo de Kirogos akyse, tik baiminausi, kad Pedras pastebės raukšleles prie akių, venas blauzdose, rankas, pūslėtas nuo darbų. Nutariau jam nepriekaištauti: kas buvo – praėjo; troškau susitaikyti su juo ir sugrįžti į tuos laikus, kai mylėjomės kaip romane. Mudu siejo ilga praeitis, dešimt metų kovos ir aistros, kurie niekur nedings. Išstūmiau iš vaizduotės Rodrigą de Kirogą, beprasmes ir pavojingas fantazijas, ir nuėjau pas Sesiliją iškvosti jos grožio paslapčių, kurios sukėlė tiek šnekų Santjage, nes tai buvo tikras stebuklas – ta moteris, ne taip kaip visas pasaulis, metams bėgant tik jaunėjo. Chuano ir Sesilijos namas buvo daug mažesnis ir kuklesnis negu mūsų, bet šeimininkė sugebėjo jį nuostabiai išgražinti baldais ir papuošalais iš Peru – kai kuriuos atsigabeno net iš senųjų Atahualpos rūmų. Grindis dengė keli sluoksniai įvairiaspalvių vilnonių kilimų, išmargintų inkų raštais; kojos juose klimpo ligi kulkšnių. Oras kambariuose dvelkė cinamonais ir šokoladu – ji gaudavo tų dalykų, o mes, visi kiti, tenkinomės *mate* ir vietinių žolelių arbata. Vaikystėje Atahualpos rūmuose ji tiek priprato prie to gėrimo, kad suniokotame Santjage, kai kentėm badą, ji verkė ne todėl, kad neturėjo duonos kąsnio, bet kad negalėjo išgerti šokolado. Prieš atsikraustant ispanams į Naująjį Pasaulį šokoladas buvo prieinamas tik karališko kraujo žmonėms, žyniams ir aukštiesiems karininkams, bet mes įjunkom į jį labai greitai. Susėdom ant pagalvių; tylios tarnaitės atnešė mums kva-

pniojo gėrimo sidabriniuose puodeliuose, kuriuos gamino kečujų meistrai. Sesilija, viešumoj visada vilkinti kaip ispanė, namie rengėsi pagal inkų karaliaus rūmų madą, patogesniais drabužiais: tiesiu sijonu ligi kulkšnių ir siuvinėta tunika, sujuosta pintu ryškių spalvų dirželiu. Ji buvo basa ir negalėjau nepalyginti tobulų princesės pėdų su sodietiškomis manosiomis. Palaidi šeimininkės plaukai nedengė vienintelio jos papuošalo – sunkių auksinių auskarų, šeimos brangenybių, kurios atkeliavo į Čilę taip pat paslaptingai kaip ir baldai.

– Jei Pedrui užklius tavo raukšlės, tai reikš, kad jis tavęs nebemyli ir niekas nepakeis jo jausmų, – paaiškino ji man, kai išdėsčiau savo abejones.

Ar jos žodžiai buvo tokie pranašiški, ar ji žinojo net didžiausias paslaptis, kurios man buvo neprieinamos? Kas dabar pasakys? Norėdama man įtikti, Sesilija pasidalijo su manim kremais, losjonais ir kvepalais; visą tą kosmetiką vartojau kelias dienas, nekantriai laukdama pareinant mylimojo. Tačiau ėjo savaitė po savaitės, o Valdivija vis dar nesirodė Santjage. Jis buvo įsikūręs laive, išmetusiame inkarą priešais Konkono reidą, ir valdė per pasiuntinius, bet man jokios žinutės neatsiuntė. Negalėjau suprasti, kas atsitiko, blaškiausi tarp abejonių, pykčio ir vilties, drebėjau vien pagalvojusi, kad jis manęs nebemyli, ir gaudžiau bent menkiausius viltingus ženklus. Prašiau Kataliną išburti man ateitį, bet arba kriauklelės jai nieko neparodė, arba ji neišdrįso pasakyti man ką matanti. Slinko dienos ir savaitės, o iš Pedro – jokios žinios. Lioviausi valgyti ir beveik nemiegojau. Per dienas dirbau ligi išsekimo, o naktimis basčiausi kaip įniršęs bulius po namo galerijas ir menes, skeldama iš grindų kibirkštis nekantriais kulniukais. Neašarojau, nes jaučiau ne tiek liūdesį, kiek įniršį, ir nesimeldžiau, nes man atrodė, kad Švenčiausioji Mergelė manęs nesupranta. Šimtus kartų baudžiausi pati joti pas Pedrą į laivą ir kartą visam laikui išsiaiškinti jo ketinimus, – juk

vos dvi dienos kelio, – bet taip ir neišdrįsau: nuojauta mane įspėjo, kad esamomis aplinkybėmis neverta mesti jam iššūkio. Turbūt nuspėjau nelaimę, bet išdidumas neleido man išreikšti jos žodžiais. Norėjau, kad niekas nematytų manęs pažemintos, o užvis labiau – Rodrigas de Kiroga; laimei, jis nieko manęs neklausinėjo.

Pagaliau vieną tvankią popietę į mano namus įėjo kunigas Gonsalesas de Marmolechas. Jis atrodė pervargęs; per penkias dienas sulakstė į Valparaisą ir atgal, bejodamas atmušė visą užpakalį. Pavaišinau jį buteliu geriausio vyno ir su baime laukiau, ką pasakys. Gal Pedras jau kelyje? Gal nori mane pasikviesti? Marmolechas neleido man klausinėti, tik įteikė užantspauduotą laišką, o pats galvą panarinęs sėdo galerijoje po bugenvilija gerti savo vyno, kol aš skaitysiu. Pedras trumpai ir labai aiškiai išdėstė man La Gaskos sprendimą, darsyk užtikrino, kad mane gerbia ir žavisi (bet apie meilę – nė žodžio), ir prašė, kad atidžiai išklausyčiau Gonsalesą de Marmolechą. Flandrijos ir Italijos kampanijų didvyris, nuslopinęs Peru sukilimą ir nukariavęs Čilę, narsiausias ir labiausiai išgarsėjęs Naujojo Pasaulio karys, nedrįso susitikti su manim ir todėl du mėnesius slapstėsi laive. Kas jam pasidarė? Negalėjau suprasti, kodėl jis taip spruko nuo manęs. Gal iš tiesų tapau valdinga burtininke, boba su pautais; gal pernelyg pasiklioviau mudviejų meilės tvirtumu – juk niekuomet neklausinėjau, ar Pedras myli mane taip kaip aš jį, laikiau tai neabejotinu dalyku. Ne, nusprendžiau pagaliau. Tai ne mano kaltė. Ne aš pasikeičiau, bet jis. Jausdamas, kad sensta, jis išsigando ir panoro vėl tapti didvyrišku kariu ir jaunu meilužiu, tokiu kaip prieš daugybę metų. Aš pernelyg gerai jį pažinojau, šalia manęs jis negalėjo apsimesti arba vėl imti puoštis. Žinodamas, kad nuo manęs nepaslėps nei savo ydų, nei savo amžiaus, jis mane atstūmė.

– Būkite toks malonus, tėve, perskaitykit ir paaiškinkit man, ką tai reiškia, – tariau paduodama laišką kunigui.

– Žinau, dukrele, kas ten parašyta. Gubernatorius suteikė man garbę ir labai pasitikėdamas paprašė mane patarimo.

– Vadinasi, tą piktadarybę sumanėte jūs?

– Ne, ponia Inese, taip įsakė La Gaska, aukščiausias karaliaus ir Bažnyčios įgaliotas šios pasaulio dalies valdovas. Štai čia visi dokumentai, gali pati pažiūrėti. Tavo svetimavimas su Pedru sukėlė skandalą.

– Dabar, kai esu nebereikalinga, mano meilė Pedrui yra skandalas, bet kai dykumoj radau vandens, kai gydžiau ligonius, laidojau mirusiuosius ir išgelbėjau Santjagą nuo indėnų, tada buvau šventoji.

– Žinau, ką jauti, dukrele...

– Ne, tėve, jūs net neįsivaizduojat, kaip aš jaučiuosi. Tai velnio patyčios, kad tik sugyventinė kalta, nors ji yra laisva, o jis – vedęs. Nesistebiu, kad taip niekšiškai elgiasi La Gaska, ko ir norėti iš kunigo, bet stebiuosi, kad Pedras toks bailys.

– Jis neturėjo pasirinkimo, Inese.

– Kilmingas vyriškis visada turi pasirinkimą, kai reikia ginti garbę. Įspėju jus, tėve, kad nesitrauksiu iš Čilės, nes aš ją nukariavau ir ją sukūriau.

– Nesikelk į puikybę, Inese! Galgi nenori, kad inkvizicija imtųsi savaip spręsti šią bylą.

– Dar ir grasinsi? – paklausiau apimta įtūžio, kaip būna visada, kai išgirstu minint inkviziciją.

– Net minties tokios neturiu, dukrele. Gubernatoriaus pavedimu siūlau tau galimybę likti Čilėje.

– Kokią?

– Jeigu ištekėtum...– atsikrenkštęs išstenėjo dvasininkas, muistydamasis kėdėj. – Tik tokiu atveju galėtum ir toliau gyventi Čilėje. Tikrai nepristigs vyriškių, kurie džiaugtųsi

gavę tokią puikią žmoną ir dar su tokiu kraičiu kaip tavo. Perrašytum savo turtą vyro vardu ir jo neprarastum.

Ilgokai neįstengiau pratarti žodžio. Ne iššyk patikėjau, kad man siūloma tokia sukta išeitis: man ji nė į galvą nebūtų atėjusi.

– Gubernatorius nori tau pagelbėti, nors tai reikštų, kad jis tavęs išsižada. Argi nematai, kad jis elgiasi nesavanaudiškai, kad tai rodo jo meilę ir dėkingumą? – pridūrė kunigas.

Svečias nervingai vėdavosi, baidė vasarines muses, o aš vaikštinėjau išilgai galerijos bandydama nusiraminti. Tokia mintis nešauna galvon netikėtai, ją Pedras de Valdivija dar būdamas Peru siūlė La Gaskai ir šis su ja sutiko, atseit užkrovė mano likimą ant pečių man pačiai. Pedro išdavystė man rodėsi nedovanotina; neapykantos banga kaip pamazgomis apliejo mane nuo galvos iki kojų, o burna prisipildė tulžies. Tą akimirką geidžiau pasmaugti kunigą plikomis rankomis ir tik didžiausiomis pastangomis įtikinau save, kad juk jis – viso labo pasiuntinys; mano keršto nusipelnė Pedras, o ne tas vargšas senis, kurį po sutana iš baimės pila prakaitas. Ūmai man kažkas tarsi smogė į krūtinę taip, kad užėmė kvapą ir vos nepargriuvau. Širdis ėmė šuoliuoti tartum laukinis arklys – iki tol nebuvau patyrusi nieko panašaus. Visas kraujas suplūdo į smilkinius, ėmė linkti kojos ir aptemo akys. Gerai, kad čia pat stovėjo krėslas, antraip būčiau parvirtusi ant grindų. Išbuvau nualpusi mažiau kaip minutę, greit atsipeikėjau ir pasijutau besėdinti, įrėmusi galvą į kelius. Palaukiau, kol nurims dūžiai krūtinėj ir imsiu tolygiai kvėpuoti. Dėl to trumpo sąmonės netekimo kaltinau pyktį ir kaitrą, net neįtardama, kad patyriau širdies smūgį ir turėsiu dar trisdešimt metų gyventi su jo padariniais.

– Spėju, kad Pedras, taip trokšdamas man padėti, pasirūpino ir išrinkti man vyrą, ar ne? – paklausiau Marmolechą, kai jau įstengiau prašnekti.

– Gubernatorius minėjo vieną kitą vardą...

– Pasakykite Pedrui, kad dėkoju jam už pastangas ir kad pati išsirinksiu būsimą vyrą, nes ketinu tekėti iš meilės ir būti labai laiminga.

– Inese, dar sykį įspėju, kad puikybė yra mirtina nuodėmė.

– Jau sakei, tėve. O ar teisybę žmonės šneka, kad Pedras pasiėmė į kelionę dvi suguloves?

Gonsalesas de Marmolechas nieko neatsakė, tylėjimu patvirtindamas mano girdėtas paskalas. Keturiasdešimtmetę moterį Pedras buvo išmainęs į dvi dvidešimtmetes. Abi – ispanės, Marija de Ensio ir paslaptingoji jo tarnaitė Chuana Chimenes, kuri irgi dalijosi guoliu su Pedru ir, pasak liežuvautojų, burtais valdė juos abu. Burtais? Tą patį žmonės šnekėjo ir apie mane. Kartais pakanka nušluostyti pavargusiam vyriškiui prakaituotą kaktą, kad būtum apkaltinta, neva jį glamonėjai. Nereikia nė juodosios magijos. Būk ištikima ir linksma, klausykis – arba bent apsimesk, jog klausaisi, – gamink skanų valgį, palapčiom stebėk, kad nedarytų kvailysčių, mėgaukis kiekvienu apsikabinimu ir skatink jį mėgautis, ir dar vienas kitas paprastas patarimas, – štai ir viskas. Trumpai galėčiau apibendrinti taip: kieta ranka su šilkine pirštine.

Menu, kad kai Pedras man kalbėjo apie naktinius marškinius su kryžma išpjova, kuriuos vilkėjo jo žmona Marina, slapta prisižadėjau neslėpti savo kūno nuo vyro, kurio patale gulėsiu. Tesėjau tą pažadą ir iki pat paskutinės dienos, kurią praleidau su Rodrigu, dariau tai taip nesivaržydama, jog jis niekada ir nepastebėjo, kad mano kūnas vysta kaip kokios senės. Vyrai, su kuriais man teko bendrauti, buvo naivoki: elgiausi taip, lyg būčiau graži, ir jie tuo patikėdavo. Dabar esu vieniša ir neturiu kam suteikti laimės mylėdamasi, bet galiu užtikrinti, kad Pedras su manim buvo laimingas, taip pat ir Rodrigas, net kai jo liga neleido jam imtis iniciatyvos.

Dovanok, Isabele, žinau, kad skaitysi šias eilutes kiek sutrikusi, bet ir tau naudinga pasimokyti. Ir nekreipk dėmesio į kunigus, kurie apie tai nieko neišmano.

Santjagas buvo jau nemažas miestelis, penki šimtai gyventojų, bet paskalos jame sklido taip greitai kaip kaime, tad nusprendžiau veltui negaišti laiko. Po pašnekesio su dvasininku mano širdis daužėsi keletą dienų. Katalina pagamino man kočajujo tinktūros iš džiovintų jūros dumblių, išmirkytų per naktį. Trisdešimt metų vartoju rytais tą tirštą gėralą, pripratau prie bjauraus jo skonio, užtat dar ir laikausi. Tą sekmadienį apsivilkau geriausiais išeiginiais, paėmiau už rankos tave, Isabele, kadangi jau kelis mėnesius gyvenai su manim, ir patraukiau per aikštę Rodrigo de Kirogos namų link kaip tik tada, kai žmonės po mišių eina iš bažnyčios, kad neliktų nemačiusių manęs. Su mudviem ėjo dar Katalina, apsisiautusi juoda skara ir murmėdama kečujų kalba burtų žodžius, kurie tokiais atvejais esti veiksmingesni už krikščionių maldas, o šalimais tipeno senasis šunelis Baltasaras. Tarnas indėnas atvėrė man duris ir nuvedė mane į svetainę, palikęs mano palydovus dulkinam vištų priterštam kieme. Vos akį užmetus man tapo aišku, jog reikės įdėti nemaža triūso, kad tas kariškas barakas, apleistas ir priplėkęs, taptų vieta, tinkama gyventi. Spėjau, kad Rodrigas nė padorios lovos neturi ir miega kareiviškame gulte; ne veltui tu taip greit pripratai prie mano namo patogumų. Reikėtų pakeisti tuos netašytus baldus, perdažyti sienas, pripirkti šio to ir sienoms papuošti, ir grindims užkloti, įrengti galerijų – ūksmingų ir saulėtų, kieme prisodinti medžių ir gėlių, įrengti baseinų ir fontanų – juk turėsiu čia gyventi ne metus ir ne dvejus. Man patiko kurti planus. Po minutės įėjo Rodrigas ir nustebo: iki tol nė karto nebuvau lankiusis jo name. Jis buvo jau spėjęs nusimesti šventadienę liemenę, vilkėjo trumpas kelnes ir

prasegtus baltus marškinius plačiomis rankovėmis. Man jis pasirodė labai jaunas, kad net kilo noras sprukti pro ten, pro kur atėjau. Kiekgi metų trūksta iki manęs tam vyriškiui?

– Laba diena, ponia Inese. Ar kas atsitiko? Kaip laikosi Isabelė?

– Atėjau pirštis jums į žmonas, pone Rodrigai. Kaip jums rodos? – išpyškinau vienu atsikvėpimu: tokiomis aplinkybėmis nėr ko vaikščioti užuolankomis.

Kirogos garbei turiu pasakyti, kad jis pažvelgė į mano pasiūlymą su humoru: visas nušvito, iškėlė rankas į dangų ir paleido ilgą indėnišką šūksnį, lyg ir nederantį su jo stotu. Aišku, jį jau buvo pasiekusi žinia apie La Gaskos žygius Peru ir keistą sprendimą, šovusį į galvą gubernatoriui; jį svarstė visi karininkai, ypač viengungiai. Gal jis ir vylėsi tapti mano išrinktuoju, bet buvo pernelyg kuklus, kad tuo įtikėtų. Ketinau patikslinti susitarimo sąlygas, bet jis neleido man kalbėti, iš karto griebė mane, pakėlė į orą ir užspaudė lūpas bučiniu. Tada supratau, kad ir pati kone metus laukiau tos akimirkos. Įsitvėriau abiem rankomis jo marškinių ir grąžinau jam bučinį su visa aistra, tiek laiko snūduriavusia ar tik slopinta, aistra, kurią tausojau Pedrui de Valdivijai ir kuri nesirengė užgesti anksčiau, negu aš pasensiu. Jutau tvirtą jo geismą, jutau jo rankas ant juosmens, ant sprando, plaukuose, jo lūpas ant veido ir kaklo, jo jaunatvišką kvapą, girdėjau jo balsą šnabždant mano vardą ir jaučiausi visiškai laiminga. Kaip skausmas dėl to, kad esi pamesta, gali per minutę virsti laime dėl to, kad esi geidžiama? Matyt, vis dar buvau labai lengvabūdiška... Tą valandėlę sau prisiekiau, kad būsiu ištikima Rodrigui iki gyvenimo pabaigos, ir ne tik žodis žodin ištesėjau tą priesaiką, bet ir mylėjau jį trisdešimt metų, kasdien vis labiau. O mylėti jį buvo labai lengva. Rodrigas visada buvo nuostabus, su tuo sutiko visi, bet ir patys gerieji vyrai kitąsyk turi didelių trūkumų, išryškėjančių tik artimai

bendraujant. Tik jau ne šis taurus bajoras, karys, draugas ir sutuoktinis. Niekad jis nereikalavo, kad pamirščiau Pedrą de Valdiviją, kurį gerbė ir mylėjo; tuo dar ir padėjo man išsaugoti jo atminimą, kad nedėkingoji Čilė pagerbtų jį taip, kaip jis nusipelnė, bet norėjo, kad jį pamilčiau, ir jam tai pavyko.

Kai pagaliau paleidom vienas kitą iš glėbio ir atgavom kvapą, išėjau duoti nurodymo Katalinai, o Rodrigas pasveikino savo dukrelę. Po pusvalandžio indėnai jau nešė vorele mano lagaminus, klauptą ir Švenčiausiosios Mergelės Gelbėtojos statulėlę į Rodrigo de Kirogos namą, o Santjago gyventojai, po mišių likę laukti Ginklų aikštėj, plojo katučių. Man prireikė dviejų savaičių pasirengti vestuvėms, kadangi norėjau tekėti ne patyliukais, bet iškilmingai ir su visomis apeigomis. Nebuvo įmanoma per tokį trumpą laiką išgražinti Rodrigo namą, tad mes tik prisodinom kieme medžių ir krūmų, pastatėm arką, išpuošėm ją gėlėmis, sustatėm didelius stalus vaišėms ir įtaisėm stogelius. Tėvas Gonsalesas de Marmolechas sutuokė mus būsimojoje katedroje, kuri tada buvo dar tik statoma; ceremonijoje dalyvavo daug žmonių – baltųjų ir juodųjų, indėnų ir metisų. Moterys pritaikė man Sesilijos baltą vestuvinę suknią, nes nebebuvo laiko atsisiųsti medžiagos naujam apdarui. „Tuokis vilkėdama baltai, Inese, juk donas Rodrigas vertas būti tavo pirmąja meile“, – tvirtino Sesilija ir neklydo. Tuokėmės per giedotines mišias, o paskui iškėlėm vaišes pagal mano receptus: čia buvo pyragėlių su įdaru, troškintos paukštienos, kukurūzinio pyrago, įdarytų bulvių, pupelių su pipirais, keptas ėriukas ir ožiukas, žalumynų iš mano daržo ir įvairių desertų, kurių ketinau paruošti sugrįžusiam Pedrui de Valdivijai. Ant stalų netrūko vyno, kurį ramia sąžine paėmiau iš gubernatoriaus rūsio, – juk jis lygiai priklausė ir man. Rodrigo namų durys buvo atdaros visą dieną ir kiekvienas, kuris norėjo pasivaišinti ir švęsti su mumis, buvo maloniai sutinkamas. Minioj šmižinėjo dešim-

tys metisų ir indėnų vaikų, o kolonijos senoliai sėdėjo ant pusračiu sustatytų krėslų. Katalina suskaičiavo, kad per tuos namus perėjo trejetas šimtų žmonių, bet kas ten patikrins; gal buvo ir daugiau. Rytojaus dieną Rodrigas ir aš kartu su tavim, Isabele, ir su janakonų palyda išvykom trumpam medaus mėnesiui į mano ūkelį. Turėjom ir apsaugą – kelis kareivius, kad prireikus apgintų mus nuo Čilės indėnų, dažnai užpuolančių neatsargius keliautojus. Katalina ir ištikimosios mano tarnaitės, atsivežtos iš Kusko, pasirūpino kuo patogiau įrengti Rodrigo namą; kita dalis gausaus tarnų būrio liko ten visam laikui. Tik tada Valdivija išdrįso išlipti iš laivo su abiem savo sugulovėmis ir sugrįžo į savo namą Santjage; rado jį švarų, tvarkingą ir visko pertekusį, bet be manęs.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Čilės karas, 1549–1553 metai

KAS SKAITYS, PASTEBĖS, kaip pasikeitė raštas paskutinėje šio pasakojimo dalyje. Pirmaisiais mėnesiais rašiau pati, bet dabar pavargstu jau po pirmų eilučių, todėl ėmiau diktuoti; mano rašysena – tikra keverzonė, o tavo, Isabele, daili ir aiški. Tau patinka rūdžių spalvos rašalas, iš Ispanijos atkeliavusi naujovė; juo parašytą tekstą man daug sunkiau įskaityti, nors labai stengiesi man padėti, ir vis tiek tau neįsiūlau savo juodosios rašalinės. Daug sparčiau judėtume į priekį, jei tu, dukrele, mažiau mane klausinėtum. Man smagu tavęs klausytis. Tu šneki čilietiška ispanų kalbos tarme, švelnia ir melodinga; Rodrigas ir aš neįstengėm tavęs įpratinti prie skardžios chotos ir taisyklingo zeto. Taip šnekėjo vyskupas Gonsalesas de Marmolechas, kilęs iš Sevilijos. Jis mirė jau senokai, ar tu jį dar prisimeni? Vargšas senelis mylėjo tave

kaip tikrą anūkę. Jau anuomet jam buvo bene septyniasdešimt septyneri, bet atrodė kaip šimtametis Biblijos patriarchas, barzdotas, nuolat skelbiantis pasaulio pabaigą ateisiant kartu su jo mirtimi. Tos apokaliptinės pranašystės netrukdė jam rūpintis žemiškomis gėrybėmis; jis turėjo Dievo dovaną pelnytis pinigo. Bene sėkmingiausias jo verslas buvo mūsų bendruomenės veislinių žirgų ferma. Visaip kryžmindami arklius išvedėm tvirtus, dailius ir klusnius gyvulius – garsiuosius Čilės ristūnus; dabar jie paplitę jau visam žemyne, kadangi yra tokie pat tobuli kaip grynakraujai arabai, bet ištvermingesni. Vyskupas mirė tais pačiais metais kaip ir geroji mano Katalina; jį kamavo plaučių liga, kurios neįveikė jokios vaistažolės, o ją nudėjo čerpė, nukritusi iš dangaus per žemės drebėjimą ir pataikiusi tiesiai į sprandą. Smūgis buvo taiklus, vargšė taip ir nesuprato, kas ją nutrenkė. Apie tą laiką pasimirė ir Viljagra, taip susikrimtęs dėl savo nuodėmių, kad net apsivilko pranciškono abitą. Kurį laiką jis buvo Čilės gubernatorium; jį vis dar mena veržliausi jo kovos draugai, bet niekas labai negaili, nes buvo gobšas. Šykštumas – viena iš tų ydų, kuria mes, dosnieji ispanai, bjaurimės.

Nebėra laiko leistis į smulkmenas, dukrele, nes gaišdami laiką mažmožiams niekaip neprieisim pabaigos; kam čia bus įdomu skaityti šimtus puslapių ir gilintis į istoriją, kurios galo nematyti! O koks gi tas galas? Turbūt mano mirtis, nes iki paskutinio atodūsio vis prisiminsiu ką nors puslapiams užpildyti; apie tokį kaip mano gyvenimą galima pasakoti ir pasakoti. Seniai turėjau imtis tų atsiminimų, bet vis buvau užsiėmusi; kad iškiltų klestintis miestas, reikėjo gerokai padirbėti. Nerašiau tol, kol mirė Rodrigas ir liūdesys atėmė man norą rūpintis kitais dalykais, kurie pirmiau rodėsi neatidėliotini. Be jo naktimis nesumerkdavau akių ir nemiga skatinte skatino rašyti. Klausdavau save, kurgi mano vyras, gal jis kur nors manęs laukia, o gal yra čia pat, šiam name,

glūdi kur šešėlyje ir paslapčiom stebi mane, kaip darydavo gyvas būdamas. Ką reiškia mirti? Kas ten, anapus? Ar tik naktis ir tyla? Man atrodo, kad mirti – reiškia tamsoje išlėkti kaip strėlei į dangaus skliautą, į begalinę erdvę, ir ten ieškoti žmonių, kuriuos mylėjau. Stebiuosi, kad ir dabar, kai tiek mąstau apie mirtį, vis dar turiu neįgyvendintų sumanymų ir nepatenkintų troškimų. Turbūt iš tiesų mano puikybė begalinė: trokštu šlovės, noriu, kad žmonės mane minėtų, kaip sakydavo Pedras. Man rodos, kad šiame gyvenime niekur nenueinam, kad ir kaip skubėtume; žingsnis po žingsnio einame kas sau į mirtį. Skaičiuoju, kiek dienų man dar liko, ar spėsiu bent jau viską surašyti.

Susituokusi su Rodrigu nutariau vengti Pedro, bent jau iš pradžių, kol išgaruos mano neapykanta, pakeitusi meilę, kuri tęsėsi dešimt metų. Kiek kitados jį mylėjau, tiek dabar juo bjaurėjausi; troškau įskaudinti jį taip, kaip seniau gyniau. Jo ydos mano akyse išaugo, jis man nebeatrodė taurus, o veikiau ambicingas ir pilnas tuštybės; seniau jis man buvo tvirtas, gudrus ir griežtas, o dabar mačiau jį esant storą, veidmainišką ir žiaurų. Išlieti širdgėlą galėjau tik Katalinai, nes gėdijausi šitaip niekinti buvusį mylimąjį. Slėpiau tas mintis nuo Rodrigo, kadangi negalėjau dalytis blogais jausmais su tuo doru žmogumi. Pats negalėdamas elgtis niekšiškai, jis neįsivaizdavo, kad taip galėtų elgtis kas nors kitas. Gal jis ir stebėjosi, kad nesirodau Santjage, kai mieste yra Pedras de Valdivija, bet man apie tai nekalbėjo. Ėmiausi tvarkyti mudviejų vasarnamius ir stengiausi užtrukti juose kuo ilgiau ta dingstim, kad reikia sėti javus, auginti rožes, veisti arklius ir mulus, nors širdies gilumoj visu tuo bodėjausi ir ilgėjausi darbo ligoninėj. Rodrigas kas savaitę keliaudavo iš vasarnamio į miestą ir atgal, vis lėkdavo šuoliais, kad greičiau vėl pamatytų dukterį ir mane. Gaivus oras, fizinis darbas, bendravimas su tavim, Isabele, ir visu pulku šunyčių, senojo Balta-

saro palikuonių, ėjo man į gera. Tuo metu daug meldžiausi, išeidavau su Švenčiausiąja Mergele į sodą, įsitaisydavom po medžiu ir išsakydavau jai, kas mane slegia. Ji man parodė, kad širdis – kaip ir dėžutė: kai ji prikimšta šlamšto, nebelieka vietos niekam kitam. Negalėsiu mylėti Rodrigo ir jo dukters, kol mano širdis bus pilna kartėlio, kalbėjo man Marija. Pasak Katalinos, nuo pagiežos oda apkarsta ir dvokia, todėl ji davė man gerti švarinančio nuoviro. Maldomis ir žolelėmis per du mėnesius išsigydžiau apmaudą Pedrui. Vieną naktį susapnavau, kad man išaugo kondoro nagai, aš užpuoliau Pedrą ir išlupau jam akis. Tai buvo nepaprastas sapnas, labai tikroviškas, ir pabudau lyg atsikeršijusi. Prašvitus atsikėliau ir suvokiau, kad nebejaučiu to skausmo pečiuose ir sprande, kuris mane kamavo kelias savaites; prapuolė kenksminga neapykantos našta. Klausiausi rytmečio garsų: giedojo gaidžiai, lojo šunys, sodininkas šlavė terasą, šūkalojo tarnaitės. Aušo šilta ir giedra diena. Basa išėjau į kiemą, ir vėjelis paglostė man odą po marškiniais. Pagalvojau apie Rodrigą ir suvirpėjau iš geismo kaip jaunystėj, kai Plasensijoj sprukdavau į sodą, kad sugulčiau su Chuanu Malagiečiu. Skaniai nusižiovavau, pasirąžiau kaip katė, atsukusi veidą saulei, ir liepiau kinkyti arklius kelionei į Santjagą su tavim tą pačią dieną, be jokio bagažo, išskyrus drabužius, kuriais vilkiu, ir ginklus. Rodrigas draudė mums eiti iš namų be apsaugos, nes slėnyje šlaistosi gaujos indėnų, bet mes vis tiek išjojom. Mums pasisekė: be jokių nuotykių pasiekėm Santjagą temstant. Miesto sargybiniai, iš stebėjimo postų pamatę arklių keliamas dulkes, paskelbė pavojų. Rodrigas sunerimęs išbėgo manęs pasitikti (ar tik nenutiko nelaimė?), bet aš puoliau jam ant kaklo, pabučiavau į lūpas ir už rankos nusivedžiau į lovą. Tai buvo pirmoji tikra mūsų meilės naktis: iki tol mes tik treniravomės. Praslinko dar keli mėnesiai, kol gerai pažinom vienas kitą ir išmokom jausti malonumą. Mylėjau jį

ne taip kaip Chuaną Malagietį, nejaučiau ir tokios aistros kaip Pedrui de Valdivijai; tai buvo brandus ir džiaugsmingas jausmas, be įtampos, laikui bėgant vis stiprėjantis, kol nebegalėjau gyventi be jo. Lioviausi pati viena jodinėjusi į kaimą, išsiskirdavom tik Rodrigui prireikus skubėti į karą. Tas žmogus, toks rimtas žmonėse, namie būdavo švelnus ir linksmas; lepino mus, vadino savo karalienėmis, pameni? Taip išsipildė Katalinos pranašystė, kai ji man kriauklelėmis išbūrė, kad būsiu karalienė. Per tris dešimtmečius, kol gyvenom kartu, Rodrigo niekada namie nemačiau prastai nusiteikusio, kad ir kokie rūpesčiai jį slėgtų. Jis kalbėdavo su manim apie kariuomenę, valdymo reikalus, apie politiką, išpasakodavo, ko baiminasi ir kas jį slegia, bet mudviejų santykių netemdė niekas. Jis pasikliovė mano suvokimu, klausdavo mano nuomonės, išklausydavo patarimus. Su juo nebuvo reikalo kalbėti užuolankomis, kad tik neįsižeistų, kaip atsitikdavo Valdivijai ir atsitinka daugeliui vyrų, pernelyg drebančių dėl savo autoriteto.

Turbūt nenori, Isabele, kad apie tai kalbėčiau, bet negaliu nutylėti, nes privalai žinoti tą tėvo ypatybę. Prieš susieidamas su manim Rodrigas manė, kad meilės valandėlei pakanka jaunystės ir energijos. Tai labai paplitusi klaida. Kai pirmąsyk sugulėm su juo, nustebau, kad jis skuba kaip koks penkiolikametis. Supratau kodėl: jis ilgai laukė manęs, slapta ir beviltiškai mylėjo mane devynerius metus, kaip pats prisipažino, bet ir kitomis naktimis jo elgesys nesikeitė. Matyt, Eulalija, tavo mama, mylėjusi jį pavydulingai, nieko jo neišmokė; uždavinys jį apšviesti teko man, ir aš, išsivadavusi nuo neapykantos Valdivijai, prisiėmiau jį labai mielai, kaip gali įsivaizduoti. Juk taip pat mokiau Pedrą de Valdiviją prieš daugybę metų, kai susipažinom Kuske. Nedaug teturiu patirties su karininkais ispanais, bet galiu tau pasakyti, jog tie, kuriuos pažinau, buvo labai menkai išprusę meilės reika-

luose, nors mielai sutikdavo mokytis. Nesijuok, dukrele, tai tikra tiesa. Kalbu tau apie tai dėl visa ko. Nieko nežinau apie tavo intymius santykius su vyru, bet jei nesi jais patenkinta, patariu tau pasišnekėti apie tai su manim, nes kai numirsiu, nebeturėsi su kuo. Vyrus, lygiai kaip šunis ir arklius, tenka prijaukinti, bet tik nedaugelis moterų tai sugeba, nes pačios nieko nežino – ne visos yra turėjusios tokį mokytoją kaip Chuanas Malagietis. Be to, dauguma jų varžosi iš drovumo – prisimink garsiuosius marškinius su praskiepu, kuriais vilkėjo Marina Ortis de Gaete. Taip ir plinta nemokšiškumas, dažnai pražudantis net ir karštesnę meilę.

Vos tik sugrįžau į Santjagą ir pradėjau mylėtis su Rodrigu jausdama tikrą pasitenkinimą ir palaimą, miestiečius vieną rytą pažadino sargybinio trimitas, skelbiantis pavojų. Rasta arklio galva, pamauta ant tos pačios ieties, ant kurios prieš daug metų buvo nešiojamos žmonių galvos. Geriau įsižiūrėjus paaiškėjo, kad nugalabytasis žirgas yra Sultanas, mėgstamiausias gubernatoriaus ristūnas. Siaubo šūksnis įstrigo gerklėj miniai žmonių. Santjage buvo įvesta komendanto valanda siekiant išvengti vagysčių; nė vienas indėnas, negras arba metisas neturėjo teisės vaikščioti naktį, už tai grėsė šimtas rykščių per nuogą kūną miesto aikštėj prie gėdos stulpo; tokia pat bausmė laukė tų, kurie be leidimo rengs šventes, pasigers arba loš iš pinigų – tos ydos atleistinos tik jų šeimininkams. Komendanto valanda neleido įtarti mieste gyvenančių metisų ir indėnų, bet niekas nė neįsivaizdavo, kad galėtų šitaip nusikalsti ispanas. Valdivija liepė Chuanui Gomesui kankinti įtariamuosius, kol paaiškės, kas įvykdė tokį išniekinimą.

Nors jau buvau išsigydžiusi nuo neapykantos Pedrui de Valdivijai, stengiausi kuo rečiau susitikinėti su juo. Vis tiek dažnai matydavomės, nesgi Santjago centras yra mažas ir

gyvenom netoliese, bet nedalyvaudavom tuose pačiuose viešuose renginiuose. Draugai vengė kviestis mus abu iš karto. Susidūrę gatvėj ar bažnyčioj, pasisveikindavom galvos linktelėjimu ir tiek. Tačiau jo santykiai su Rodrigu nepasikeitė; Pedras vis taip pat rodė jam pasitikėjimą, o šis atsilygino atsidavimu ir ištikimybe. Aš, žinoma, tapau kandžių pašaipų taikiniu.

– Inese, kodėl žmonės tokie niekšai, taip bjauriai liežuvauja? – stebėjosi Sesilija.

– Jiems kliūva, kad aš, užuot likusi pamesta meiluže, tapau laiminga žmona. Jie džiūgautų matydami, kad stiprios moterys, tokios kaip tu ir aš, yra pažemintos. Tos, kurioms nepasisekė, negali mums dovanoti, kad mes triumfuojam, – paaiškinau jai.

– Man toli iki tavęs, Inese, aš neturiu tavo tvirtybės, – šyptelėjo Sesilija.

– Už tvirtybę giriami tik vyrai, o mūsų lyčiai tai laikoma yda. Tvirtos moterys kelia pavojų pasaulio pusiausvyrai, nes ji remiasi vyrais, todėl jie išlieja apmaudą skriausdami jas ir bandydami sutrypti. Bet tos moterys – lyg tarakonai: tik susigūžia ir išsilaksto pakampėmis, – atsakiau.

O štai tokios Marijos de Ensio, kaip prisimenu, nė vienas įžymesnis miesto gyventojas į svečius nekvietė, nors ji buvo ispanė ir gubernatoriaus sugyventinė; laikė ją tik jo ūkvede. Apie antrąją, Chuaną Chimenes, kalbėdami už akių šaipėsi, kad jos šeimininkė ją pamokiusi išdarinėti lovoj tokias figūras, kurių pati nebeįveikianti. Jeigu tai tiesa, man kyla klausimas, į kokią ydų klampynę jos įstūmė Pedrą, normalių ir atvirų jausmų vyriškį, niekada nesidomėjusį Fransisko de Agirės platinamomis prancūziškomis knygiūkštėmis ir jose aprašytomis įdomybėmis, išskyrus istoriją su vargšu vaikinuku Eskobaru, kai bandė nusiplauti kaltę pažemindamas mane iki paleistuvės. Beje, juk ligi šiol taip ir nepasakiau,

kad Eskobaras nenuėjo iki Peru, bet ir nemirė dykumoj iš troškulio, kaip buvo spėjama. Tik po daugelio metų sužinojau, kad jaunasis janakonas, jo palydovas, nuvedė jį slaptais takais į savo tėvų kaimelį, pasislėpusį tarp viršukalnių, ir ten abu gyvena lig šiol. Prieš iškeliaudamas į tremtį, Eskobaras pažadėjo Gonsalesui de Marmolechui, kad jei gyvas pasieks Peru, taps kunigu, nes neabejojo, kad Dievo pirštas išgelbėjo jį dusyk – pirmiau nuo kartuvių, paskui dykumoj. To pažado jis netesėjo, priešingai – turėjo kelias žmonas kečujes ir susilaukė vaikų metisų; taip savotiškai jis platino šventąjį tikėjimą. Bet grįžkim darsyk prie sugulovių, kurias Valdivija parsigabeno į Kuską. Iš Katalinos sužinojau, kad jos virdavo jam gvazdikėlių trauktinę. Ko gero, Pedras baiminosi prarasti lytinį pajėgumą, kuris buvo jam ne mažiau svarbus kaip kario šaunumas, todėl ir visokias trauktines gėrė, ir dvi moteris pasisamdė, kad jį pastimuliuotų. Pagal jo metus geismas dar neturėtų būti sumažėjęs, bet jam šlubavo sveikata ir skaudėjo senos žaizdos. Tų dviejų moteriškių likimas buvo nuotykingas. De Valdivijai mirus, dingo ir Chuana Chimenes; buvo šnekama, kad ją pagrobę mapučai per vieną išpuolį į pietus. Marijai de Ensio pasireiškė netikęs būdas ir ji įniko kankinti savo indėnes; kalbama, kad tų nelaimingųjų kaulai pakasti po namu, kuriame dabar posėdžiauja miesto taryba, ir kad naktimis girdėti jas dejuojant; bet tai jau vėl kita istorija ir nežadu į ją leistis.

Nuo Marijos ir Chuanos laikiausi nuošaliai. Maniau, kad niekada taip ir neištarsiu joms nė žodelio, bet sykį Pedras nukrito nuo arklio ir susilaužė koją; tada jau jos mane pasišaukė, nes niekas geriau už mane nežinojo, ką daryti. Pirmą kartą įžengiau į namus, kurie kitados buvo mano, pastatyti mano pačios rankomis, ir jų nepažinau, nors tie patys baldai stovėjo tose pačiose vietose. Galisė Chuana, nedidukė, bet taisyklingo sudėjimo ir malonių veido bruožų, pasveikino

mane tūpsniu, kaip dera tarnaitei, ir nuvedė į kambarį, priklausiusį mudviem su Pedru. Ten verkšlendama triūsė Marija – dėjo pavilgus ant kaktos sužeistajam, kuris gulėjo nei gyvas, nei miręs. Ji puolė bučiuoti man rankų, kūkčiodama iš dėkingumo ir baimės – juk jei Pedras mirs, visai neaišku, kas jos laukia, – bet aš ją atstūmiau, švelniai, kad neįžeisčiau, ir priėjau prie lovos. Pakėlusi apklotą pamačiau, kad koja lūžusi dviejose vietose, ir pagalvojau, jog geriausia būtų ją amputuoti aukščiau kelio, kol neįsimetė gangrena, bet tokia operacija mane visados baugino ir nesiryžau taip žaloti kūno, kurį kadaise mylėjau.

Atsidaviau Švenčiausiosios Mergelės globai ir pasiruošiau gydyti lūžį kaip tik moku, padedama veterinaro ir kalvio, nes iš girtuoklio mediko nebūtų buvę jokios naudos. Lūžis buvo komplikuotas; čia jau Pedrui nepasisekė. Reikėjo kiekvieną kaulą apgraibom įstatyti į vietą, ir tiesiog per stebuklą man tai pusėtinai pavyko. Katalina apsvaigino pacientą burtų milteliais, ištirpintais alkoholyje, bet ligonis ir per miegus blaškėsi; keliems vyrams tekdavo jį laikyti per kiekvieną procedūrą. Dirbau savo darbą be pagiežos ir pykčio, stengiausi nesukelti kančių, deja, tai buvo neįmanoma. Teisybę sakant, niekada neminėjau jo nedėkingumo. Tiek sykių Pedras nujautė mirsiąs iš skausmo, kad Gonsalesui de Marmolechui padiktavo testamentą, užantspaudavo jį ir įsakė saugoti po trimis užraktais miesto tarybos raštinėje. Kai po jo mirties antspaudas buvo sulaužytas, paaiškėjo, kad gubernatoriaus poste jį turi pakeisti Rodrigas de Kiroga. Turiu pripažinti, kad abi meilužės ispanės slaugė Pedrą itin rūpestingai ir iš dalies jų dėka jis vėl galėjo vaikščioti, nors paskui jau visą gyvenimą šlubavo.

Chuanui Gomesui neprireikė nieko kankinti, kad sužinotų, kas nužudė Sultaną; jau po pusvalandžio tapo aišku, jog tai

padarė Felipė. Iš pradžių negalėjau tuo patikėti, nes jaunasis mapučas be galo mylėjo tą žirgą. Sykį, kai indėnai prie Marga Margos sužeidė Sultaną, Felipė jį slaugė kelias savaites, miegojo su juo, šėrė jį iš delno, valė ir gydė, kol arklys atsigavo. Vaikinas ir gyvulys taip prisirišo vienas prie kito, kad net Pedrui kilo pavydas, bet kadangi niekas geriau už Felipę nemokėjo elgtis su Sultanu, nutarė nesikišti. Apie jaunojo mapučo gebėjimą sutarti su arkliais sklido legendos, ir Valdivija buvo numatęs paskirti jį žirgininku, kai tik sulauks reikiamo amžiaus; kolonijoje, kur arklininkystė tokia svarbi, tai buvo labai garbinga pareigybė. Felipė nužudė taurųjį savo bičiulį perpjaudamas storąją kaklo arteriją, kad nesikankintų, o paskui nukirto galvą mačete. Nepaisydamas komendanto valandos ir prisidengdamas tamsa, atnešė galvą į aikštę ir pabėgo iš miesto, palikęs krauju paplūdusioj arklidėj ryšulį su savo drabužiais ir menku turteliu. Išėjo nuogas, su tuo pačiu amuletu ant kaklo, su kuriuo prieš keletą metų ir buvo atėjęs. Įsivaizduoju, kaip jis basas bėgo minkšta žeme, pilna krūtine gerdamas slaptingus girios kvapus, kuriuos skleidžia lauramedis, kiljajus, rozmarinas, brido per klanus ir skaidrius upokšnius, plaukė per ledinius upių vandenis, regėdamas virš galvos vien bekraštį dangų; pagaliau laisvas! Kodėl jis taip barbariškai pasielgė su gyvuliu, kurį taip mylėjo? Katalina, niekad jo nemėgusi, paaiškino neabejodama: „Argi nežinai, kad mapučas visada išeina tik su tuo, kas yra jo, aišku, *mamitay?*“

Spėju, kad Pedras de Valdivija siuto iš pykčio, prisiekinėjo paskirsiąs žiauriausią bausmę žirgininkui, kurį taip mėgo, bet buvo priverstas pamiršti apie kerštą, nes turėjo svarbesnių reikalų. Jam pavyko sudaryti sąjungą su svarbiausiu priešu, *kasiku* Mičimalonku, ir dabar jis rengė didelį žygį į šalies pietus, ketindamas pajungti mapučus. Senolis *kasikas,* nepasiduodantis senatvei, suvokė, kad jam naudinga

susivienyti su *huinkais,* nes įsitikino neįstengsiąs jų sutriuškinti. Po smūgio, gauto iš Agirės, jis kaip ir nebeturėjo kuo papildyti savo kariaunos; šiaurėje liko tik moterys ir vaikai, kurių pusė – metisai. Jam teko rinktis viena iš dviejų: arba žūti, arba stoti į karą su pietiniais mapučais, kurie pastaruoju metu buvo atsidūrę keblioj padėty, mat neįstengė tesėti pažado sutriuškinti ispanus. Mičimalonkas pasirinko antrąjį kelią: taip bent jau liks vadu, o jo kariams neteks dirbti žemės ir kasti aukso *huinkams.*

O man vis nedavė ramybės mintys apie Felipę. Sultano mirtis rodėsi man simboliška: tais mačetės smūgiais jis nužudė gubernatorių, užkirto sau kelią grįžti ir išsinešė informaciją, sukauptą per sumanaus veidmainiavimo metus. Prisiminiau, kaip 1541 metų pavasarį čiabuviai pirmąsyk užpuolė begimstantį Santjago miestą, ir, ko gero, pradėjau suvokti, kokį vaidmenį mūsų gyvenime suvaidino Felipė. Tąsyk indėnai apsigaubė tamsiomis skraistėmis, kad galėtų naktį sargybos nepastebėti prisiartinti prie miesto, panašiai kaip Europoj Peskaros markizo daliniai apsnigtame lauke dangstėsi baltais apsiaustais. Felipė ne kartą girdėjo Pedrą pasakojant tą istoriją ir pakišo tą mintį *tokiams.* Ne šiaip sau jis dažnai dingdavo: berniukas stebėtinai ryžtingai – juk dar visai vaikas! – vykdė nuožmų planą. Felipei buvo leidžiama išeiti iš miesto pamedžioti; jam netrukdė priešai, kurie laikė mus apgulę, nes jiems jis buvo savas. Medžioklė teikė jam progą pabendrauti su saviškiais ir papasakoti apie mus. Tai jis, ne kas kitas, atnešė žinią, kad neva Mičimalonko žmonės telkiasi prie Santjago, jis padėjo surengti pasalą, į kurią nuviliojo Valdiviją ir pusę mūsiškių, jis pasakė indėnams, kada geriausia mus užpulti. Kur buvo tasai vaikigalis per Santjago puolimą? Tos siaubingos dienos sąmyšyje mes jį visai pamiršom. O jis pasislėpė arba talkino mūsų priešams, gal padėjo ir gaisrą sukelti – kas žino. Keletą metų Felipė tyrinėjo

arklius, išmoko juos tramdyti ir veisti; dėjosi į galvą kareivių pranešimus ir mokėsi karo strategijos; įgudo naudotis mūsiškais ginklais, nuo kardo iki arkebuzos ir patrankos; pažino mūsų stiprybes ir silpnybes. Buvom įsitikinę, kad jis dievina Valdiviją, savo Tėtušį, kuriam tarnavo uoliau nei kas kitas, o iš tiesų jį šnipinėjo, nes širdies gilumoj nekentė įsibrovėlių į jo kraštą. Tik vėliau sužinojom, kad jo tėvas buvo *tokis*, paskutinis iš ilgos vadų dinastijos, taip didžiavęsis karingais savo protėviais kaip Valdivija savaisiais. Įsivaizduoju, kokia baisi neapykanta gniaužė širdį Felipei. O dabar tas aštuoniolikmetis mapučas, tvirtas ir lieknas kaip nendrė, nuogas lekia į drėgnas Pietų girias, kur jo laukia čiabuvių gentys.

Tikrasis jo vardas buvo Lautaras. Jis tapo garsiausiu Araukanijos *tokiu*, įvarančiu mirtiną baimę ispanams, mapučų didvyriu, karinės epopėjos herojum. Ėmęsis vadovauti pakrikiems indėnų būriams, jis subūrė kariuomenę, organizuotą ne prasčiau už geriausias Europos armijas, su kavalerijos eskadronais ir pėstininkų pulkais. Žirgams pargriauti taip, kad jie liktų gyvi – arklius indėnai brangino ne mažiau nei mes, – pritaikė boleadorą: tai du akmenys, pririšti prie virvės galų; juos sviedus virvė supančioja žirgui kojas ir jį paguldo arba apsivynioja apie kaklą raiteliui ir nuverčia jį žemėn. Lautaras liepė saviškiams grobti arklius, išmokė juos auginti ir dresuoti, taip pat ir šunis. Lavino karius, kad jie taptų geriausiais pasaulio jojikais, nes tada mapučų kavalerija būsianti nenugalima. Senovines kuokas, sunkias ir nepatogias, pakeitė trumpais vėzdais, kur kas veiksmingesniais. Per kiekvieną mūšį grobdavo priešo ginklus, kopijavo juos ir mokėsi jais naudotis. Sukūrė tokią veiksmingą ryšių sistemą, kad kiekvienas jo kareivis tučtuojau sužinodavo savo *tokio* įsakymus, ir įvedė geležinę drausmę, ne prastesnę už tą, kuria garsėjo ispanų legionai. Moteris pavertė negailestingomis

kovotojomis, o vaikus pristatė maisto, šaudmenų ir pranešimų nešioti. Gerai pažinojo vietovę ir stengėsi kariuomenę slėpti miške, bet prireikus statė tvirtoves neprieinamose vietose ir ten mankštino vyrus, o iš žvalgų pranešimų žinojo apie kiekvieną priešo žingsnį ir galėjo užbėgti jam už akių. Vis dėlto šiam vadui nepavyko atpratinti karių nuo įpročio mirtinai nusigerti *čiča* ir *mudajum* po kiekvienos pergalės. Jei tik būtų pavykę, mapučai būtų sunaikinę mūsų kariuomenę Pietuose. Ir po trisdešimties metų Lautaro dvasia vis dar gyva jo karių mintyse, o jo vardas skambės per amžius – jo sunaikinti mums nepavyks niekada.

Apie Lautaro epopėją sužinojom kiek vėliau, kai Pedras de Valdivija patraukė į Araukaniją naujų miestų steigti – jis svajojo išplėsti konkistą iki pat Magelano sąsiaurio. „Juk Fransiskas Pisaras nukariavo Peru su pusantro šimto kareivių, įveikė trisdešimt penkių tūkstančių vyrų Atahualpos kariuomenę, tai būtų gėda, jei mus sulaikytų kažkokie Čilės laukiniai", – pareiškė jis miesto tarybos posėdyje. Pedras išžygiavo su dviem šimtais gerai aprūpintų karių, su keturiais karininkais, tarp kurių buvo narsusis Cheronimas de Alderetė, ir keliais šimtais janakonų, nešančių krovinius; dar jam talkino Mičimalonkas ant padovanoto žirgo, vadovaujantis nedrausmingiems, bet karingiems būriams. Raiteliai buvo šarvuoti nuo galvos ligi kojų, pėstininkai turėjo kirasą ir skydą, net ir janakonams šalmas saugojo kiaušą, kad jo nesutriuškintų mapučo vėzdas. Žygis atrodytų visai šauniai, jei ne Valdivija: jį teko nešti dengtais neštuvais kaip kokią rūmų damą, nes dėl skaudamos kojos, deramai nesugijusios po lūžio, vadas nepajėgė joti. Prieš žygį jis išsiuntė grėsmingąjį Fransiską de Agirę atstatyti La Serenos ir steigti naujų miestų Čilės šiaurėje, nes ten beveik neliko gyventojų po baudžiamosios ekspedicijos, kurią prieš porą metų buvo surengęs tas pats Agirė, ir po to, kai iš ten pasitraukė visi Miči-

malonko žmonės. Savo vietininku Santjage Valdivija paskyrė Rodrigą de Kirogą, vienintelį visų gerbiamą karininką, kurio visi klausė. Taip per vieną iš tų netikėtų gyvenimo posūkių vėl tapau gubernatoriene; faktiškai buvau ja visą laiką, tik ne visada oficialiai turėjau tą titulą.

Lautaras pasprunka iš Santjago tamsiausią vasaros naktį nei sargybinių pamatytas, nei pažįstamų šunų aplotas. Bėga Mapočo pakrante, slapstydamasis tarp nendrių ir paparčių. Jis nesinaudoja *huinkų* kabamuoju tiltu, tik puola į juodus vandenis ir plaukia šaukdamas iš laimės. Šaltas vanduo skalauja jo kūną ir sielą, nuplaudamas *huinkų* dvoką. Plačiais grybšniais kerta upę ir išlipa kitame krante visai atgimęs. „*Inče Lautaro!* Aš Lautaras!" – šaukia jis. Nejudėdamas laukia krante, kol drungnas oras išgarins drėgmę iš kūno. Girdi, kaip karkia čončonas – dvasia paukščio kūnu ir žmogaus veidu, – ir panašiu balsu atsiliepia, tada pajunta visai čia pat esant vedlę Gvakoldą. Ne iš karto ją pamato, nors akys jau pripratusios prie tamsos, nes ji geba pavirsti vėjeliu, ji yra neregima, gali prasmukti tarp priešo eilių, žmonės jos nepastebi, šunys neužuodžia. Gvakolda, penkeriais metais už jį vyresnė, yra jo sužadėtinė. Lautaras pažįsta ją nuo vaikystės ir žino, kad jai priklauso, lygiai kaip ji priklauso jam. Susitikdavo ją kiekvieną kartą, kai išsprukdavo iš *huinkų* miesto perduoti žinių saviškiams. Ji buvo ryšininkė, greitakojė pasiuntinė. Tai ji atvedė vienuolikametį berniuką į svetimšalių įsibrovėlių miestą ir aiškiai pasakė, ką daryti, – apsimesti ir budėti; ji stebėjo iš arti, kaip vaikinukas pristojo prie juodai vilkinčio kunigo ir nuėjo su juo. Per paskutinį susitikimą Gvakolda jam liepė sprukti kitą naktį be mėnulio, nes jo laikas pas priešą jau pasibaigęs, ji jau žinanti visa kas reikia ir tautiečiai jo laukiantys. Tą naktį, pamačiusi jį be *huinkų* drabužių, nuogą, Gvakolda vaikiną pasveikina žodžiais *mari*

mari, paskui pirmą kartą pabučiuoja į lūpas, palaižo jam veidą, paima jį kaip moteris, patvirtinanti savo teisę į jį. *Mari mari*, atsako Lautaras, jau žinantis, kad jo meilės valanda atėjo; tuoj galės pagrobti Gvakoldą iš jos trobelės, užsimesti ant pečių ir pabėgti su ja, kaip liepia paprotys. Tai jis jai pasako, ir ji šypsosi, paskui spėriu žingsniu nusiveda į pietus, visą laiką į pietus. Amuletą, kurio Lautaras niekad nenusiima, jam davė Gvakolda.

Po kelių dienų jaunuoliai pagaliau pasiekia kelionės tikslą. Lautaro tėvas, didžiai gerbiamas *kasikas*, pristato jį kitiems *tokiams*, kad jie išgirstų, ką jo sūnus pasakys.

– Priešas jau žygiuoja, tie patys *huinkai*, kurie sumušė mūsų brolius šiaurėje, – dėsto Lautaras. – Jie artėja prie Bio Bijaus, šventosios upės, su savo janakonais, arkliais ir šunimis. Su jais – ir Mičimalonkas, išdavikas, jis veda savuosius bailius prieš savo brolius Pietuose. Mirtis Mičimalonkui! Mirtis *huinkams*!

Lautaras kalba ištisas dienas, pasakoja, kad arkebuzos – tik triukšmas ir vėjas, labiau reikia saugotis kardų, iečių, kirvių ir šunų; karininkai dėvi grandininius marškinius, kurių nepramuša nei strėlės, nei medinės ietys; juos reikia apsvaiginti vėzdais ir nutraukti nuo arklių virvinėmis kilpomis; atsidūrę ant žemės jie esti bejėgiai, tada lengva juos nuvilkti ir sukapoti, nes po plienu yra mėsa.

– Būkim atsargūs! Tie žmonės nepažįsta baimės. Pėstininkams apsauga dengia tik krūtinę ir galvą, prieš juos tinka ir strėlės. Būkim atsargūs! Jie irgi nepažįsta baimės. Strėles reikia užnuodyti, kad sužeistieji nebegalėtų kautis. Arkliai svarbu, juos reikia sugauti gyvus, ypač kumeles – dėl prieauglio. Reikės naktį siųsti vaikus prie *huinkų* stovyklų, kad primėtytų užnuodytos mėsos šunims, kurie visados būna pririšti. Darysim spąstus. Kasim gilias duobes, uždengsim jas šakomis, kad įkritę arkliai pasismeigtų ant iečių, įtaisytų

dugne. Mapučai pranašūs tuo, kad jų daug, jie yra greiti ir pažįsta girią, – kalba Lautaras. – *Huinkai* nėra neįveikiami, jie miega ilgiau nei mapučai, labai daug valgo ir geria, jiems būtini nešikai, nes jiems per sunku patiems nešiotis ginklus. Neduosim jiems ramybės nei dieną, nei naktį, būsim kaip vapsvos ir sparvos, – teigia jis, – iš pradžių juos išvarginsim, paskui išžudysim. *Huinkai* – irgi žmonės, mirtingi kaip ir mapučai, bet elgiasi kaip šėtonai. Šiaurėje ištisas gentis jie sudegina gyvas. Jie reikalauja, kad priimtume jų dievą, prikaltą prie kryžiaus, mirties dievą, nori, kad paklustume jų karaliui, kuris čia negyvena ir mes jo nepažįstam, nori užgrobti mūsų žemę ir paversti mus savo vergais. Klausiu žmones, kodėl? Dėl nieko, broliai. Jie nebrangina laisvės. Neturi išdidumo, yra nuolankūs, klaupiasi ant žemės, nulenkia galvą. Nepripažįsta nei teisingumo, nei atpildo. *Huinkai* yra bepročiai, bet pavojingi bepročiai. Ir sakau jums, broliai, niekada nebūsim jų belaisviai, mirsim kovodami. Žudysim vyrus, bet grobsim gyvus jų vaikus ir moteris. Jie bus mūsų įkaitai, ir jei panorės, iškeisim vaikus į arklius. Tai yra teisinga. Mes tylūs ir greiti tartum žuvys, jie niekad nežinos, kad mes arti, o tada užgriūsim juos netikėtai. Mes – kantrūs medžiotojai. Šita kova bus ilga. Tegul žmonės ruošiasi.

Kol jaunasis generolas Lautaras dienomis rengia strategiją, o naktimis slepiasi su Gvakolda tankumyne, kad slapčiom pasimylėtų, gentys išsirenka karo vadus, komanduosiančius būriams; jie patys bus pavaldūs *nidoltokiui,* tai yra *tokių tokiui,* Lautarui. Pavakario oras miško aikštelėj šiltas, bet vos stojus nakčiai atšals. Prasidėjo išankstinės varžybos, truksiančios kelias savaites; kandidatai rungtyniauja ir iškrinta vienas po kito. Tik stipriausi ir atspariausi, labiausiai užsigrūdinę ir ryžtingiausi gali tikėtis tapti būrių vadais. Į rato vidurį stoja vienas raumeningiausių. *„Inče Kaupolikan!“* – prisistato jis.

Kovotojas nuogas, tik šakumą dengia trumpa prikyštė, bet žastus ir kaktą juosia kaspinai, rodantys jo luomą. Du žaliūkai prieina prie notofago rąsto, parengto tam tikslui, paima už abiejų galų ir įsirėžę pakelia. Parodo visiems, kad varžovai įvertintų jo svorį, paskui atsargiai užkelia jį Kaupolikanui ant tvirtų pečių. Nuo nežmoniškai sunkios naštos vyrui ima linkti liemuo ir keliai, vienu metu rodosi, kad jis jau klumpa, bet ne – tuojau atsitiesė. Įsitempia visi raumenys, blizga prakaituota oda, gyslos kakle išsipučia, vos nesprogsta. Ratu sustoję žiūrovai sutartinai atsidūsta, kai Kaupolikanas pajuda mažais žingsneliais – taupo jėgas, kad pakaktų dar ne vienai valandai. Reikės dar nugalėti kitus, tokius pat stiprius. Vienintelis jo pranašumas – žūtbūtinis ryžtas geriau mirti per išbandymus, negu užleisti pirmąją vietą. Jis veržiasi vadovauti kariams mūšyje, nori, kad žmonės nepamirštų jo vardo, svajoja susilaukti vaikų su savo išrinktąja Fresija ir tikisi, kad jie nepadarys tėvui gėdos. Pasitaiso rąstą, įremtą į sprandą, prilaikydamas jį pečiais ir rankomis. Šiurkšti žievė drasko jam odą, kraujas srovena per plačią nugarą. Giliai įtraukia į plaučius kvapnaus girios oro, junta gaivų vėjelį ir rasos lašelius. Juodaakė Fresija, kuri taps jo žmona, jeigu jis laimės varžybas, žvelgia jam į akis ne su užuojauta, bet su meile. Žvilgsniu reikalauja, kad jis laimėtų: geidžia jo, bet tekės tik už geriausiojo. Jos plaukuose žėri *kopihu* – raudona miškų gėlė, auganti ore, Motinos Žemės kraujo lašas, padovanota Kaupolikano, kuris kopė į aukščiausią medį, kad ją nuskintų.

Karys vaikšto ratu, baisingą svorį laikydamas ant pečių, ir šneka: „Mes esam Žemės sapnas, ji mus sapnuoja. Ir žvaigždėse yra būtybių, kurios sapnuoja ir turi savų stebuklų. Esam sapnai kituose sapnuose. Esam susituokę su Gamta. Sveikinam Šventąją Žemę, savo motiną, kuriai giedam araukarijų ir nendrių kalba, vyšnių ir kondorų kalba. Teateina vėjai,

gėlėmis kvepiantys, ir teatneša protėvių balsą, kuris užgrūdins mūsų žvilgsnį. Tegul senųjų *tokių* narsa srūva mūsų krauju. Tepasako senoliai, kad atėjo kirvio metas. Protėvių protėviai stebi mus ir tvirtai laiko mūsų ranką. Atėjo mūšio metas. Turim mirti. Gyvenimas ir mirtis yra tas pat..." Karys neskubėdamas kalba ir kalba ištisas valandas, meldžia dievus nepailsdamas, nors pečius jam slegia rąstas. Šaukiasi Gamtos dvasių, prašo ginti jo žemę, jo plačius vandenis, jo saulėtekius. Meldžia protėvius, kad vyrų rankas paverstų ietimis. Prašo kalnų pumas, kad savo jėgą ir narsą paskolintų moterims. Pavargę žiūrovai gaivinasi skalsia vakaro rasa, kai kurie susikuria ugnį, kad būtų šviesiau, kramto spragintus kukurūzus, kiti jau ir užmiega arba išeina, bet ir vėl grįžta pilni nuostabos. Senoji žiniuonė šlaksto Kaupolikaną nendrės stiebeliu, pamirkytu aukos kraujuje, kad sustiprintų jėgas. Moteriškė bijo, nes praėjusią naktį sapnavo gyvatę-lapę, *njeru-filu,* ir žaltį-gaidį, *pivičeną;* jie sakė, jog kare bus pralieta tiek kraujo, kad Bio Bijus paraudonuos ir liks toks iki pasaulio pabaigos. Fresija prikiša prie perdžiūvusių Kaupolikano lūpų kalebasą su vandeniu. Jis mato kietas mylimosios rankas prie savo krūtinės, paskui mato ją masažuojant kojų raumenis, bet nejaučia, kaip kad nejaučia nei skausmo, nei nuovargio. Jis kalba transo apimtas, vaikšto miegodamas, bet vis kalba. Taip slenka valanda po valandos, jau ir rytas išaušta, dienos šviesa skverbiasi pro aukštų medžių lapus. Karys plūduriuoja šaltame rūke, pakilusiame nuo žemės, pirmieji auksiniai spinduliai glosto jam kūną, o jis tebešoka baletą; jo nugara kruvina, bet žodžių srautas nenutrūksta. „Sulaukėm *hualano,* šventojo vaisių meto, kai Šventoji Motina mus pamaitina, kedro riešutų meto, kai žvėrys veda jauniklius, o moterys gimdo Ngenečenui sūnus ir dukteris. Anksčiau už poilsio metą, už šalčio metą, kai miega Motina Žemė, ateis *huinkai.*"

Jo balsas nuaidėjo per kalnus; priėjo karių iš kitų genčių, ir štai miško laukymė jau pilna žmonių. Vis mažėja ratas, kuriuo vaikšto Kaupolikanas. Jam reikia atgauti jėgas; močiutė vėl jį vilgo šviežiu krauju, Fresija ir kitos moterys mazgoja jam kūną sudrėkintais triušių kailiukais, pagirdo jį vandeniu, deda į burną po kąsnelį sukramtyto valgio, kad prarytų nenutraukdamas poetiškos kalbos. Senieji *tokiai* pagarbiai lenkia galvą prieš karį: nieko panašaus jiems dar neteko matyti. Saulė kaitina žemę ir sklaido miglas, oras prisipildo permatomų drugelių. Virš medžių lajų danguje ryškėja įspūdingas ugnikalnio siluetas su amžinu dūmų stulpu. „Dar vandens kariui“, – liepia močiutė. Kaupolikanas, jau laimėjęs varžybas, nenusimeta rąsto, vis dar vaikšto ir šneka. Saulė pakyla į zenitą, paskui ima leistis ir pasislepia tarp medžių, o jis nesustoja. Tūkstančiai mapučų eina ir eina į traką, minia pripildo ir jį, ir visą mišką, o nuo kalnų traukia vis nauji, skamba trutukos ir kultrūnai, skelbdami apie žygdarbį į visas keturias pasaulio šalis. Fresija nebenuleidžia akių nuo Kaupolikano, palaiko jį ir skatina.

Galiausiai, jau naktį, karys įsirėžęs pakelia rąstą virš galvos, mažumėlę palaiko ir sviedžia tolyn. Lautaras jau turi vietininką. „Oooooooooooom! Ooooooooooooom!“ Galingas šūksnis nuvilnija per giria, ataidi kalnuose ir lekia per visą Araukaniją; jį išgirsta net ir *huinkai,* esantys už daugelio lygų. „Oooooooooooom!“

Valdivija užtruko bemaž mėnesį, kol pasiekė mapučų žemes; per tą laiką jis tiek atsigavo, kad jau pajėgė tarpais joti, nors ir labai sunkiai. Vos apsistojus stovyklauti prasidėjo kasdieninės priešo atakos. Mapučai plaukte įveikdavo upes, užkertančias kelią ispanams: šie negalėjo persikelti į kitą krantą be laivelių – per daug sunkūs buvo šarvai ir šaudmenys. Kol vieni čiabuviai stodavo prieš šunis nuoga krūtine, žinodami,

kad bus gyvi sudraskyti, kiti puldavo ispanus. Palikę dešimtis žuvusiųjų, nusivesdavo sužeistuosius, dar galinčius paeiti, ir dingdavo miške kareiviams dar nespėjus susiruošti jiems įkandin. Valdivija įsakė pusei sumažėjusios kariuomenės budėti sargyboje, kol kiti ilsėsis, ir keistis kas šešios valandos. Nepaisydamas persekiojimo, gubernatorius žygiavo vis tolyn ir laimėdavo kiekvieną susidūrimą. Vis giliau skverbėsi į Araukaniją, bet nesutikdavo gausių čiabuvių dalinių, tik pavienius būrelius; netikėti žaibiški jų antpuoliai vargino jo karius, bet nesustabdė – ispanai buvo pratę kautis su šimteriopai gausesniu priešu. Nerimavo tik Mičimalonkas, mat labai gerai žinojo, su kuo greitai turės reikalų.

Taip ir buvo. Pirmas rimtas susidūrimas su mapučais įvyko 1550 metų sausį, kai *huinkai* priėjo Bio Bijaus upę – neliečiamos mapučų teritorijos ribą. Ispanai įkūrė stovyklą prie ežero, saugioj vietoj, kur užnugaryje – šalti ir skaidrūs vandenys. Niekas nesitikėjo, kad priešai užklups iš vandens. Tačiau tai buvo seni jūrų vilkai, veikiantys greit ir tyliai. Sargyba nieko nematė, naktis rodėsi būsianti rami, tik staiga pasigirdo šiurpulingi klyksmai, prabilo fleitos ir būgnai, o žemę basomis kojomis sudrebino tūkstančių tūkstančiai Lautaro karių. Ispanų kavalerija, visada pasirengusi, pabandė užtverti jiems kelią, bet čiabuviai neišsigando, kaip seniau kad išsigąsdavo atlekiančių arklių, o sustoję nepralaužiama siena apipylė priešą iečių kruša. Žirgai stojosi piestu ir raiteliams teko trauktis; tuo tarpu arkebuzininkai paleido pirmąją salvę. Lautaras buvo įspėjęs saviškius, kad šaunamiesiems ginklams užtaisyti prireikia kelių minučių, o tuo metu kareivis yra pažeidžiamas; kaip tik tada metas pulti. Suglumęs dėl to, kad mapučai visiškai nejaučia baimės ir kaunasi vyras prieš vyrą su šarvuotais kareiviais, Valdivija surikiavo savo dalinį taip, kaip buvo daręs Italijoj: priekyje pastatė glaustus būrius kirasomis šarvuotų raitelių, atkišusių ietis ir kardus, o

užnugaryje paliko Mičimalonką ir jo vyrus. Aršus mūšis truko ligi nakties ir baigėsi Lautaro kariuomenės pasitraukimu, bet tai nebuvo padrikas bėgimas galvotrūkčiais: čiabuviai traukėsi tvarkingai, pagal kultrūnų signalą.

– Dar nesu matęs Naujajame Pasaulyje nieko panašaus į tuos kovotojus, – prisipažino išvargęs Cheronimas de Alderetė.

– Ir aš niekuomet nesu turėjęs tokio nuožmaus priešo. Tarnauju jo didenybei jau per trisdešimt metų, kariavau daugelyje šalių, bet niekada nesusidūriau su žmonėmis, kurie kautųsi taip įnirtingai, – pripažino Valdivija.

– Ką dabar darysim?

– Statysim čia miestą. Vieta kuo geriausia: patogi įlanka, plati upė, daug miško ir žuvies.

– Ir tūkstančiai laukinių, – pridūrė Alderetė.

– Pradėsim nuo tvirtovės. Visi, išskyrus sužeistuosius ir sargybinius, eis kirsti medžių, statyti tvirtos sienos ir kasti apsauginio griovio, kaip pridera. Žiūrėsim, ar tie barbarai dar ryšis mus pulti.

Kur tau nesiryš! Vos ispanai baigė ręsti tvirtovės sieną, Lautaras prisistatė su milžiniška kariuomene; perbalę sargybiniai tvirtino būsiant gal dešimt tūkstančių. „Nėra nė pusės to, ir mes su jais susidorosim. Santjagas ir Ispanija nugalės!“ – taip Valdivija kalbėjo savo kariams. Beatodairiška priešų drąsa ir atkaklumas darė jam didesnį įspūdį nei jų gausybė. Mapučai žygiavo labai drausmingai, suskirstyti į keturis dalinius su savais karo vadais. Siaubingą jų klyksmą, skirtą priešams bauginti, šįsyk dar stiprino fleitos, išdrožtos iš aname mūšyje kritusių ispanų kaulų.

– Neįstengs jie peržengti griovio ir sienos. Sulaikysim juos arkebuzų šūviais, – kalbėjo Alderetė.

– Jei užsidarysim tvirtovėj, mapučai laikys mus apsiausty, kol išmirsim badu, – aiškino Valdivija.

– Apsiausty? Nemanau, kad jiems tai šautų į galvą: tokia taktika laukiniams nežinoma.

– Bijau, kad jie bus daug ko išmokę iš mūsų. Turim jiems pasipriešinti.

– Jų baisiai daug, vargu ar įveiksim.

– Įveiksim su Dievo pagalba, – atkirto Valdivija.

Jis liepė Cheronimui de Alderetei su penkiasdešimčia raitelių pasitikti pirmąjį mapučų dalinį, kuris tvirtu žingsniu artėjo prie vartų nepaisydamas pirmos parako salvės, išguldžiusios daug užpuolikų. Kapitonas ir jo kareiviai pakluso nemurmėdami, nors ir buvo įsitikinę, kad eina į tikrą mirtį. Valdivija jausmingai atsisveikino su bičiuliu, su kuriuo buvo pažįstamas daugybę metų ir kartu patyręs begalę pavojų.

Stebuklų būna, tuo gali neabejoti. Tą dieną įvyko stebuklas, kitaip to nepaaiškinsi, – taip per amžius tvirtino tą įvykį mačiusių ispanų palikuonys, tikriausiai ir mapučai tą patį perdavė būsimosioms kartoms.

Cheronimas de Alderetė stojo penkiasdešimties raitelių būrio priekyje, davė signalą – ir vartai plačiai atsivėrė. Siaubingas čiabuvių klyksmas pasitiko atšuoliuojančius raitelius. Per porą minučių neapžvelgiama kovotojų minia apspito ispanus ir Alderetė kaipmat sumetė, kad brautis toliau būtų savižudybė. Jis liepė saviškiams persigrupuoti, bet boleadorai – svaidyklės, pagamintos pagal Lautaro nurodymus, – apraizgė žirgams kojas ir neleido manevruoti. Arkebuzininkai nuo sienos viršaus paleido dar vieną salvę, bet jų šūviai užpuolikų nesustabdė. Valdivija ryžosi pats išeiti pro vartus ir paremti kavaleristus, nors ir suprato, jog tada niekas nebegins tvirtovės, kurią supa trys čiabuvių daliniai: juk negalėjo palikti Dievo valiai penkiasdešimties savo karių. Pirmą kartą per savo karinę karjerą jis išsigando padaręs nepataisomą taktinę klaidą. Peru didvyris, dar taip neseniai

meistriškai sutriuškinęs Gonsalo Pisaro kariuomenę, sutriko prieš tuos laukinius. Ore aidėjo kurtinami klyksmai, įsakymų visai nebuvo girdėti; per tą sąmyšį vienas ispanas raitelis buvo nušautas, nes arkebuzininkas suklydo rinkdamasis taikinį. Ūmai pirmasis mapučių dalinys, įsitvirtinęs užimtame plote, pradėjo netvarkingai trauktis, o paskui jį bemaž tuo pat metu – ir kiti trys daliniai. Per porą minučių užpuolikai dingo iš mūšio lauko ir kaip zuikiai nukūrė į mišką.

Priblokšti ispanai nesusigaudė, kas čia darosi, ir pamanė, ar tik čia nebūsianti kokia taktinė priešo naujovė: kaipgi kitaip paaiškinsi, kodėl jis taip staigiai pasitraukė iš vos tik prasidėjusio mūšio. Valdivija padarė tai, ką liepia karvedžio patirtis, – įsakė persekioti priešą. Štai kaip jis aprašė viską laiške karaliui: „Ir vos tik čia atsirado tie raiteliai, indėnai atsuko mums nugarą, tą patį padarė ir kiti trys jų daliniai. Pusantro tūkstančio arba ir du tūkstančiai indėnų žuvo, daug kitų pasismeigė ant iečių, kai kuriuos paėmėm į nelaisvę."

Tie, kurie ten buvo, tikino, kad visi matė stebuklą: angelo figūra, spindinti kaip žaibas, nusileido į mūšio lauką ir viską aplink užliejo antgamtine šviesa. Vieni tarėsi pažinę patį apaštalą Santjagą ant balto žirgo, kuris stojęs prieš laukinius, pasakęs jiems įtikinamą pamokslą ir liepęs pasiduoti krikščionims. Kiti įžvelgę Švenčiausiąją Mergelę Gelbėtoją, neapsakomo grožio moterį, vilkinčią aukso ir sidabro drabužiais; ji plevenusi aukštybėse. Indėnai belaisviai prisipažino regėję skaistų žiburį, kuris nubrėžė dangaus skliaute platų lanką ir griausmingai sprogo, palikdamas ore žvaigždėtą pėdsaką. Vėliau mokyti žmonės kėlė kitas versijas: tai buvęs bolidas, tokia kaip ir Saulės nuolauža, nukritusi ant Žemės. Niekada nebuvau mačiusi jokio bolido, bet man buvo nuostabu, kad jis turėjo apaštalo arba Marijos pavidalą ir nukrito kaip tik tada ir ten, kur reikėjo ispanams. Nežinau, ar ten buvo stebuklas, ar bolidas, tikra vien tai, kad indėnai

siaubo apimti spruko, o krikščionys, laimėję mūšį, šventė nepelnytą pergalę.

Pasak žinių, pasiekusių Santjagą, Valdivija paėmė į nelaisvę apie tris šimtus vyrų (nors karaliui paminėjo tik du šimtus) ir liepė juos nubausti – nukirsti kirviu dešinę ranką ir nupjauti peiliu nosį. Kol vieni kareiviai vertė belaisvius laikyti ranką ant trinkos, kad juodaodžiai budeliai galėtų užsimoti kirviu, kiti nardino strampus į verdančius riebalus, kad aukos mirtinai nenukraujuotų ir galėtų perduoti gautą pamoką savo genčiai. Tolėliau dar kiti luošino veidus nelaimingiesiems mapučams. Rankos ir nosys buvo kraunamos į pintines, o kraują sugerdavo žemė. Laiške karaliui Valdivija rašė, kad įvykdęs teisingumą sušaukė belaisvius ir kalbėjo jiems, nes tarp jų buvo ir *kasikų,* ir įžymių indėnų. Teisinosi, kad „pasielgė taip, nes daug sykių per pasiuntinius siūlė jiems taiką, bet jie nesutiko“. Vadinasi, tie kankiniai turėdavo dar ir išklausyti pamokymus kastilų kalba. Tie, kurie dar pajėgė stovėti, kėblino į girią ir rodė biges saviškiams. Daugelis po amputacijos nualpdavo, bet paskui atsikeldavo ir taip pat pasišalindavo kupini neapykantos, kad skriaudėjai negautų pasidžiaugti jų skundais ar dejonėmis. Kai budeliai iš nuovargio ir šleikštulio nebepakeldavo kirvio arba peilio, juos pavaduoti tekdavo kareiviams. Rankos ir nosys iš krepšių buvo iškratomos į upę ir kruvinos srovės nešamos plaukdavo į jūrą.

Sužinojusi, kas įvyko, paklausiau Rodrigą, koks buvo tokių skerdynių tikslas: jų padariniai, mano supratimu, bus baisūs, nes po to, ką padarėm, negalėsim tikėtis mapučų gailestingumo – sulauksim tik pikčiausio keršto. Rodrigas man paaiškino, jog kai kada tokios akcijos reikalingos priešui įbauginti.

– Ar ir tu būtum panašiai pasielgęs? – kamantinėjau jį.

– Manau, kad ne, Inese, bet aš tenai nebuvau ir negaliu kritikuoti generolo sprendimų.

– Žinai, Rodrigai, aš dešimt metų buvau su Pedru ir laimėj, ir nelaimėj, todėl žinau, kad tai nebūdinga žmogui, kurį pažįstu. Pedras labai pasikeitė, ir, žinok, džiaugiuosi, kad jo nebėra mano gyvenime.

– Karas yra karas. Meldžiu Dievą, kad jis greičiau pasibaigtų ir galėtume taikingai kurti valstybę.

– Jeigu jau kare viskas leistina, tai turim pateisinti ir žudynes, kurias Fransiskas de Agirė vykdė Šiaurėje, – atšoviau.

Po barbariškos pamokos Valdivija surinko maistą ir gyvulius, kuriuos pavyko atimti iš indėnų, ir visa tai nugabeno į tvirtovę. Išsiuntinėjo šauklius į miestus ir per juos apskelbė, kad įsipareigoja mažiau kaip per keturis mėnesius, apaštalo Santjago ir Švenčiausiosios Mergelės padedamas, įtvirtinti taiką šiame krašte. Man pasirodė, kad jis kiek pasiskubino švęsti pergalę.

Pedras de Valdivija gyveno dar trejus metus; per tą laiką matydavomės labai retai, žinios apie jį pasiekdavo mane tik per tarpininkus. Mudu su Rodrigu skųstis negalėjom, nes kur tik, būdavo, pažiūri, ten ir gyvuliai auga, ir sėklos gausėja, ir auksas spindi tarp akmenų, o gubernatorius užsimojo statyti tvirtoves ir kurti miestus Pietuose. Pirmiausia pastatydavo kryžių ir iškeldavo vėliavą, jei pasitaikydavo kunigas – aukodavo mišias, paskui įrengdavo teisingumo medį, kitaip sakant – kartuves, ir liepdavo kirsti medžius gynybinei sienai ir būstams ręsti. Kebliausia būdavo prisivilioti gyventojų, bet pamažu atsirasdavo ir naujakurių – kad ir kareivių su šeimomis. Taip, be kitų, atsirado Konsepsjonas, La Imperialis ir Viljarika, pastaroji – šalia aukso kasyklų, atrastų prie Bio Bijaus intako. Aukso ten buvo išgaunama tiek, kad be aukso dulkių, būdavo, nenusipirksi duonos, mėsos, vaisių, daržovių nei dar ko nors; kitokių pinigų nė būti nebuvo – tik auksas. Pirkliai, smuklininkai ir pardavėjai nešiojosi svarsčius ir

svarstykles, nes be jų nei parduosi, nei nupirksi. Taip išsipildė konkistadorų svajonė, ir niekas nebedrįso vadinti Čilės nei skarmalių kraštu, nei ispanų kapinėmis. Buvo įkurtas ir Valdivijos miestas, taip pavadintas karininkų reikalavimu, ne dėl gubernatoriaus tuštybės. Jo herbe įrašyta: „Sidabro upė ir miestas". Kareiviai pasakojo, jog kalnų glūdumoj esąs garsusis Cezarių miestas, visas iš aukso ir brangakmenių, ginamas gražių amazonių, kitaip sakant – tas pats mitinis Eldoradas, tačiau praktiškasis Pedras de Valdivija nepuolė jo ieškoti – pagailėjo ir laiko, ir žmonių.

Į Čilę sausumos ir jūrų keliais plūdo gausios karinės pajėgos, bet jų vis buvo negana įsitvirtinti plačioje teritorijoje – pajūryje, giriose ir kalnuose. Pasveikinęs karius, gubernatorius dosniai, kaip visada, skirstydavo žemes ir indėnus, bet tai buvo tik gražūs žodžiai, poetiški ketinimai, nes ir tos žemės – neplėšti dirvonai, ir čiabuviai – nepajungti. Mapučai dirbo nebent jėga verčiami. Pedro koja išgijo, nors vis dar skaudėjo, bet joti nebetrukdė. Jis be poilsio išmaišydavo neaprėpiamus Pietus su nedidele karių palyda, brovėsi į drėgnus pavėsingus miškus po aukštomis žaliomis lajomis, kurias skleidė taurieji medžiai, o vainikavo didingoji araukarija, kurios griežtas siluetas ryškėjo dangaus fone. Žirgų kanopos trypė kvapnią miško paklotę, o raiteliai kardais skynėsi kelią per tankmę, kai kada visai neįžengiamą, per papartynus. Brisdavo per šalto vandens upokšnius, kurių krantuose tupėdavo sužvarbę paukšteliai, per tuos pačius, į kuriuos mapučų moterys nardina savo naujagimius. Skaidrūs ežerai, kuriuose kaip veidrodyje atsispindi gili dangaus mėlynė, tokie tykūs, kad gali skaičiuoti akmenėlius dugne. Voratinkliai, pasipuošę rasos lašeliais, driekiasi tarp ąžuolų, mirtų ir lazdynų šakų. Vienas per kitą čiulba girios paukšteliai – žvirbliai, kikiliai, čivyliai, dagiliai, karveliai, strazdai ir daugybė kitų, net ir genys be paliovos kaukši snapu. Kur

prajoja raiteliai, ten į orą pakyla debesys plaštakių, o smalsūs elniai prieina pasisveikinti. Šviesa, prasiskverbusi pro lapiją, piešia šešėlių raštus; rūkas, pakilęs nuo drungnos žemės, apgaubia pasaulį slaptinga migla. Lietus iš dangaus, upė ir ežerai žemėje, balti putoti kriokliai – ištisas vandens pasaulis. O tolumoj visada snieguoti kalnai, rūkstantys vulkanai, debesys klajūnai. Rudenį kraštovaizdis nusidažo auksu ir krauju, puošnus ir didingas. Pedro de Valdivijos siela ištrūksta į laisvę ir įsipainioja tarp stotingų kamienų, kuriuos dengia samanų aksomas. Tai Edeno sodai, Pažadėtoji žemė, rojus. Nebylus, ašarotas keliauja nukariautas nukariautojas, tyrinėja tą vietą, kur baigiasi žemė, – Čilę.

Sykį jojant jam su savo kariais per lazdynų giraitę nuo medžių lajų pabiro gabalai aukso. Nepatikėję tokiu stebuklu, kareiviai skubiai šoko nuo arklių ir puolė prie geltonųjų gurvuolių, o Valdivija, apstulbęs ne mažiau už saviškius, bandė sugrąžinti tvarką. Kol ispanai pešėsi dėl aukso, juos apsupo šimtas mapučų šaulių su strėlėmis. Lautaras buvo juos pamokęs taikytis į pažeidžiamas kūno vietas, kurių ispanai neapsaugo šarvais. Nė dešimčiai minučių nepraėjus miške buvo pilna nukautų ir sužeistų. Kol gyvi išlikę susigaudė, čiabuviai dingo taip pat slapčiomis, kaip buvo atsiradę. Tik vėliau paaiškėjo, kad ispanai susiviliojo masalu – akmenimis iš upės, aptrauktais plonyte aukso plėvele.

Dar po kelių savaičių kitas ispanų dalinys, keliaujantis tomis vietomis, išgirdo moterų balsus. Vyrai risčia nuskubėjo ten link, praskleidė paparčius ir išvydo žavingą reginį: upėj taškosi būrelis mergaičių su gėlių vainikais ant galvų, prisidengusios vien ilgais juodais plaukais. Kareiviai spustelėjo žirgus pentinais ir puolė prie upės šaukte perspėdami undines, bet tos lyg niekur nieko maudėsi toliau be jokios baimės. Tik netoli nubrido barzdočiai, spoksodami į nuogales, kadangi upės dugne buvo klampus dumblas, kuriame

arkliai grimzdo iki pilvų. Vyrai nušoko nuo balno ketindami ištempti žirgus į tvirtą krantą, bet sunkių šarvų slegiami patys ėmė smukti į liūną. Ir vėl pasirodė nuožmieji Lautaro lankininkai ir strėlėmis suvarpė ispanus, o nuogos mapučų gražuolės gėrėjosi skerdynėmis nuo kito kranto.

Labai greitai Valdivija įsitikino susidūręs su karvedžiu, tokiu pat apsukriu kaip jis pats, pažįstančiu ispanų silpnąsias vietas, bet dėl to per daug nesikrimto. Jis buvo įsitikinęs, kad laimės. Mapučai, kad ir kokie klastingi ir kovose užsigrūdinę, karo lauke neprilygstantys patyrusiems jo karininkams ir kareiviams. Tai tik laiko klausimas, kalbėjo jis, kada Araukanija paklusianti jo valdžiai. Nesunkiai išsiaiškino vardą, einantį iš lūpų į lūpas, – tai Lautaras, *tokis,* išdrįsęs mesti iššūkį ispanams. Lautaras. Jam nė galvon nešovė, jog tai galėtų būti Felipė, buvęs jo arklininkas; apie tai jis sužinojo tik savo mirties dieną. Valdivija apsistodavo nuošaliuose naujakurių kaimeliuose ir karštomis kalbomis bandė jiems įteigti savo tvirtą optimizmą. Jį lydėdavo Chuana Chimenes, užėmusi mano vietą, o Marija de Ensio krimto nagus iš apmaudo Santjage. Gubernatorius laiškuose karaliui be paliovos kartojo, kad laukiniai supratę būtinumą pritarti jo didenybės planams ir pripažįstantys krikščionybės pranašumus, kad jis sutramdęs tą kraštą, nuostabiai gražų, našų ir jaukų, kuriame tetrūksta ispanų ir arklių. Kur buvęs, kur nebuvęs vis nepamiršdavo paprašyti dar pinigų, bet imperatorius į tuos prašymus nekreipė dėmesio.

Admirolas Pastenė, vadovaujantis dviejų senų laivų eskadrai, tyrinėjo pakrantę plaukiodamas iš šiaurės į pietus ir atgal, vis kovojo su nematomomis srovėmis, baisingomis juodomis vilnimis, netramdomais vėjais, kurie drasko bures, ir niekaip negalėjo rasti sąsiaurio, jungiančio vandenynus. Jis būtų tapęs antruoju kapitonu, praplaukusiu Magelano sąsiaurį 1554 metais. Pedras de Valdivija mirė to nesužino-

jęs ir nesulaukęs, kada išsipildys jo svajonė nukariauti visą kraštą iki pat to žemėlapio taško. Kelionėse Pastenė atrado idiliškų vietelių ir aprašė jas iškalbingai, kaip ir dera italui, nutylėdamas saviškių smurtavimus. Vis dėlto gandas apie jų nusikaltimus pasklido, kaip visada anksčiau ar vėliau atsitinka. Metraštininkas, keliavęs su Pastene, papasakojo, kad vienoj tolimoj kelionėj draugiški indėnai jūrininkus pavaišino ir apdovanojo, o šie atsilygino savaip – prieš išplaukdami žagino moteris, daug vyrų išžudė, kitus paėmė į nelaisvę. Paskui tuos belaisvius, sukaustytus grandinėmis, nugabeno į Konsepsjoną ir ten rodė mugėje kaip kokius žvėris. Valdivija nusprendė, jog dėl to įvykio, kaip ir dėl daugelio kitų, nedarančių garbės kariams, neverta eikvoti popieriaus ir rašalo, todėl apie juos karaliui neužsiminė.

Kiti karininkai, kaip antai Viljagra ir Alderetė, čia grįždavo, čia vėl atvykdavo, šuoliais jodinėjo per slėnius, kopė į kalnus, landžiojo po miškus, irstėsi po ežerus ir taip stengėsi įtvirtinti savo buvimą šiame įstabiame krašte. Neišvengdavo ir trumpų susidūrimų su indėnų būriais, bet Lautaras stengėsi neparodyti tikrosios savo jėgos, kol be galo atsargiai rengėsi karui nuošaliausioje Araukanijos vietoje. Mičimalonkas žuvo viename mūšyje su Lautaru ir kai kurie jo kovotojai perbėgo pas kraujo brolius mapučus, bet daugelis jų vis dar klausė Valdivijos. Gubernatorius spyrėsi plėsti konkistą į pietus, bet kuo labiau didėjo nukariautoji teritorija, tuo sunkiau buvo ją kontroliuoti. Tekdavo kiekviename mieste palikti karinę įgulą naujakuriams ginti, o kitus kareivius siųsti krašto žvalgyti, čiabuvių malšinti, gyvulių ir maisto grobti. Kariuomenė buvo išskaidyta mažais būreliais, ištisus mėnesius neturinčiais tarpusavio ryšio.

Rūsčią žiemą konkistadorai glaudėsi naujakurių kaimuose, kuriuos vadino miestais, nes būtų buvę per sunku su visomis atsargomis bastytis po pažliugusią žemę negailestin-

gai pliaupiant lietui, anksti temstant ir vėlai švintant, ištverti ledinį vėją, stingdantį kaulus. Nuo gegužės lig rugsėjo žemė ilsėjosi, nutildavo visa, kas gyva, tik sraunių upių šniokštimas ir lietaus teškėjimas, audros su griaustiniais ir žaibais drumstė žiemos miegą. Tais poilsio ir ankstyvų sutemų mėnesiais Valdiviją supo demonai, sielą jam slėgė nuojautos ir sąžinės graužatis. Nulipus nuo arklio ir nusisegus kalaviją, užplūsdavo juodos mintys apie piktą lemtį. Santjage buvo šnekama, kad gubernatorius labai pasikeitęs, susenęs, o jo vyrai nebepasitikintys juo taip aklai kaip seniau. Pasak Sesilijos, jo žvaigždė pradėjo kilti, kai jis pažino mane, ir ėmė leistis, kai su manim išsiskyrė; ta gąsdinanti teorija neturi pagrindo, nes neketinu prisiimti nei nuopelnų dėl jo laimėjimų, nei kaltės dėl nesėkmių. Kiekvienas pats yra savo likimo šeimininkas. Valdivija tuos šaltus mėnesius leido po stogu apsimuturiavęs vilnoniais pončais, šildydamasis žarijų krosnelėmis ir rašydamas laiškus karaliui. Chuana Chimenes virė jam matę – karčios žolės antpilą, padedantį ištverti senų žaizdų skausmą.

O tuo tarpu Lautaro kovotojai, patys neregimi, iš tankmės stebėjo *huinkus* – taip jiems buvo liepęs *nidoltokis.*

1552 metais Pedras de Valdivija keliavo į Santjagą. Jis nežinojo, kad tai paskutinis jo apsilankymas čia, bet įtarė, nes vėl jį ėmė kankinti juodi sapnai. Kaip ir anksčiau, sapnuodavo žudynes ir drebėdamas pabusdavo Chuanos raminamas. Iš kur aš tai žinau? Iš to, kad jis gydėsi *latué* žieve, turinčia nuginti košmarus. Šiame krašte nieko nenuslėpsi. Atvykėlį pasitiko ta proga šventiškai pasipuošęs miestas, klestintis ir tvarkingas: Rodrigas de Kiroga pasirodė besąs išmintingas gubernatoriaus vietininkas. Per tuos porą metų mūsų gyvenimas pagerėjo. Rodrigo namas miesto aikštėj buvo pagal mano nurodymus rekonstruotas ir tapo

derama laikinojo gubernatoriaus rezidencija. Įsismaginusi ėmiau statyti už kelių kvartalų dar vieną namą ketindama padovanoti jį tau, Isabele, kai tekėsi. Be to, turėjom labai patogius namus ūkyje už miesto; jie man patinka, nes yra erdvūs, aukštomis lubomis, su galerijomis ir vaismedžių sodais, kuriuose auga ir vaistažolės, ir gėlės. Diendaržyje įkurdinau naminius gyvulius ir liepiau juos gerai saugoti, kad nepavogtų. Parūpinau ir padorius butus tarnams; man pikta matyti, kad kai kurie kolonistai arklius laiko geriau nei žmones. Nepamiršdama, kad pati esu žemos kilmės, gerai sutariu ir su tarnais, o jie visada buvo man ištikimi. Juk jie – mano šeimyna. Tais laikais Katalina, vis dar stipri ir sveika, rūpinosi namais, bet aš akylai žiūrėjau, kad nebūtų skriaudžiami tarnai. Visų darbų tiesiog nespėdavau atlikti. Sudarinėjau įvairius sandėrius, stačiau namus, padėdavau Rodrigui valdymo reikaluose, be to, dalijau labdarą, o jos niekada negana. Beturčiai indėnai, kasdien pamaitinami mūsų virtuvėj, išsirikiuodavo į eilę aplink visą Ginklų aikštę; Katalina tiek dejavo dėl tos minios, pritrypiančios mums namus, kad nutariau įkurti valgyklą kitoj gatvėj. Laivu iš Panamos į Čilę atplaukė ponia Flora, Senegalo negrė, nuostabi virėja; ji ėmėsi vykdyti tą sumanymą. Juk žinai, Isabele, apie ką kalbu: tai ta pati moteriškė, kurią tu pažįsti. Į Čilę ji atvyko basa, o dabar rengiasi brokatais ir gyvena rūmuose, kurių pavydi įžymiausios Santjago ponios. Jos gaminami valgiai buvo tokie geri, kad ponija ėmė piktintis, kodėl čiabuviai valgo skaniau nei jie; tada poniai Florai šovė į galvą, kad galėtume finansuoti vargšų valgyklą pardavinėdamos skanėstus pasiturintiems ir dar mums liktų pinigų. Taip ji, laiku ėmusis to verslo, praturtėjo, bet mano problemos liko neišspręstos, nes vos tik prisikimšusi kišenes aukso ji pamiršo elgetas ir šie vėl ėmė plūsti prie mano durų. Taip tebėra ir dabar.

Pasklidus žiniai, kad Valdivija jau pakeliui į Santjagą, pajutau, kad Rodrigas susirūpinęs – nežino, kaip elgtis, kad nieko neįžeistų, kaip suderinti oficialias savo pareigas, ištikimybę bičiuliui ir norą apsaugoti mane. Daugiau kaip dvejus metus nebuvom matę mano senojo meilužio ir visai jo nepasigesdavom. Jam parsiradus lioviausi būti gubernatoriene ir piktdžiugiškai svarsčiau, ar Marija de Ensio sugebės prisitaikyti prie situacijos. Sunkiai galėjau įsivaizduoti ją mano vietoj.

– Žinau, Rodrigai, apie ką galvoji. Nusiramink, dėl Pedro problemų nekils,– tariau jam.

– Gal būtų geriau, kad išvažiuotum į kaimą su Isabele...

– Neketinu sprukti, Rodrigai. Juk tai ir mano miestas. Kol Pedras bus čia, nedalyvausiu oficialiuose renginiuose, o šiaip jau mano gyvenimas eis kaip ėjęs. Esu tikra, jog jei ir pamatysiu Pedrą, keliai man nesulinks, – taip tarusi susijuokiau.

– Neišvengiamai susitiksi su juo, Inese, ir gana dažnai.

– Tai dar ne viskas, Rodrigai. Juk turėsim iškelti puotą jo garbei.

– Sakai, puotą?

– Žinoma, esam antrieji asmenys Čilėje, ir mums dera jį pavaišinti. Pakviesim jį su Marija de Ensio ir, jei norės, su ta antrąja. Kuo ji vardu, toji galisė?

Rodrigas žiūrėjo į mane abejodamas kaip dažnu atveju, kai ką nors siūlydavau, bet aš pakštelėjau jam į kaktą ir užtikrinau, kad jokio skandalo nesukelsiu. Iš tiesų jau buvau užsisakiusi naujų suknelių pas kelias siuvėjas, o ponia Flora, tai progai pasamdyta, rinko produktus patiekalams, ypač gubernatoriaus mėgstamiems desertams. Laivais atplukdyta melasa ir cukrus, jau ir Europoj brangūs, Čilėj kainavo nežmoniškai daug, tačiau ne kiekvieną desertą galima sutaisyti su medum, nebent aš atsisakyčiau mokėti prašomą kainą. Ketinau priblokšti svečius gausybe patiekalų, dar neregėtų

mūsų sostinėj. „Bet tu labiau rūpinkis, kuo būsi apsivilkusi, tikrai, *señoray*", – ragino mane Katalina. Liepiau jai išlyginti elegantišką šilkinę vario spalvos suknelę, tik ką gautą iš Ispanijos; besimainantys jos atspalviai taip tiko man prie plaukų... Tiek to, Isabele, galėjau ir neprisipažinti tau, kad dažiau plaukus chna, kaip arabės ir čigonės, – tu tai žinai ir be manęs. Tiesa, suknelė buvo man ankštoka, nes nuo gero gyvenimo ir Rodrigo meilės papilnėjau kūnu ir siela, bet vis tiek atrodžiau geriau už Mariją de Ensio, kuri rengėsi kaip kekšė, arba už tą viliokę jo tarnaitę, kuriai toli gražu iki manęs. Tu, dukrele, nesijuok. Suprantu, kad tas komentaras atrodo šališkas ir net žemas, bet ką padarysi: tos bobos tikrai buvo labai prastos.

Pedras de Valdivija įžengė į Santjagą kaip triumfatorius, pro arkas iš šakų ir gėlių; miesto tarybos nariai ir daugybė miestiečių sveikino jį ovacijomis. Ginklų aikštėje išsirikiavo Rodrigas de Kiroga su savo karininkais ir kareiviais, visi pasipuošę išblizgintais šarvais ir plunksnotais šalmais. Marija de Ensio, stovėdama kitados man priklausiusio namo tarpdury, laukė savo šeimininko maivydamasi ir pakikendama. Kokia šlykštynė! Aš pasistengiau nesirodyti, stebėjau tą spektaklį iš šalies, pro langą. Man pasirodė, kad Pedras ūmai suseno, apsunko ir juda kažkaip iškilmingai – nežinau, ar iš puikybės, ar dėl nutukimo, ar dėl kelionės nuovargio.

Tą naktį gubernatorius ilsėjosi, kaip spėju, savo sugulovių glėbyje, o rytojaus dieną ėmėsi darbo stropiai kaip visada. Išklausė smulkią Rodrigo ataskaitą apie kolonijos ir miesto būklę, peržiūrėjo iždininko sąskaitas, sužinojo miesto tarybos pageidavimus, priėmė visus miestiečius, atėjusius su prašymais arba teisybės ieškoti. Jis gerokai pasikeitė: tapo pasipūtęs, nekantrus, išdidus ir despotiškas, nepakentė nė menkiausio prieštaravimo – tuoj, būdavo, ima grasinti. Nebereikėjo jam nei patarimų, nei pritarimo, viską sprendė pats

vienas kaip koks monarchas. Pernelyg daug laiko praleidęs kare įprato, kad kariuomenė jo klausytų nemurmėdama. Atrodo, kad taip jis elgėsi ir su savo karininkais, ir su bičiuliais, bet Rodrigui de Kirogai buvo malonus; turbūt numanė, kad šis nepakenčia nepagarbos. Anot Sesilijos, nuo kurios niekas negalėjo pasislėpti, jo sugulovės ir tarnai jo bijojo, nes ant jų Valdivija išliedavo visą apmaudą – nuo sąnarių skausmo iki širdgėlos, kad karalius atkakliai tyli ir neatsakinėja į jo laiškus.

Puota gubernatoriaus garbei buvo viena iš įspūdingiausių, kurias man teko matyti per ilgą savo amželį. Jau vien sudaryti kviestinių svečių sąrašą buvo sunkus uždavinys, nes juk negalėjom pakviesti visų penkių šimtų sostinės gyventojų sykiu su šeimomis. Kvietimų laukė daug svarbių asmenų. Santjagas kunkuliavo nuo svarstymų, visi troško pasirodyti šventėje, netikėtas dovanas man nešė ir draugystę prisiekinėjo žmonės, kurie dar vakar manęs tartum ir nematė, bet turėjom palikti sąraše tik senuosius karininkus, atėjusius su mumis į Čilę dar 1540 metais, karaliaus valdininkus ir miesto tarybos narius. Atsigabenom iš kaimo pagalbininkų indėnų, aprengėm juos prašmatniomis uniformomis, bet neįstengėm apauti, nes batų jie negalėjo pakęsti. Salę apšvietėm šimtais žvakių, aliejinių žibintų ir pušies sakų deglais, skleidžiančiais malonų kvapą. Spindėte spindėjo visas namas, kupinas gėlių, didelių dubenų su to metų laiko vaisiais ir narvelių su paukščiais. Svečius vaišinom brangiu vynu iš Peru ir Čilės vynu, kurį buvom pradėję gaminti mudu su Rodrigu. Tris šimtus svečių susodinom prie pagrindinio stalo, dar šimtą – kitose salėse ir kieme. Nusprendžiau, kad šį vakarą moterys sėdės prie stalo kartu su vyrais, kaip Prancūzijoj (apie tai buvau girdėjusi), o ne ant pagalvėlių, išmėtytų grindyse, kaip įprasta Ispanijoj. Papjovėm paršelių ir ėriukų, kad valgiai būtų

įvairesni, patiekėm kimštų paukščių ir žuvų, kurias gabenom gyvas jūros vandeny. Įtaisėm atskirą stalą desertui, tortams, sluoksniuotiems pyragaičiams, bezė, trynių biskvitams, pieno drebučiams, vaisiams. Vėjas nešiojo po miestą vaišių kvapsnius; visur dvelkė česnakais, kepta mėsa, karamele. Svečiai susirinko apsirengę geriausiais išeiginiais drabužiais – naudojosi reta proga išsitraukti iš skrynių dugno šventinius apdarus. Gražiausia šventės moteris, žinoma, buvo Sesilija; ji vilkėjo melsvą suknią, sujuostą auksiniu dirželiu, ir buvo pasipuošusi inkų princesės brangenybėmis. Atsivedė ir negriuką; šis atsistojo už jos krėslo ir vėdavo ją plunksnų vėduokle. Ta subtilia detale princesė apstulbino mus – pasijutom esantys tokie pat prasčiokai kaip ir visi kiti. Valdivija atėjo su Marija de Ensio, kuri, turiu pripažinti atrodė neblogai, bet antrąją paliko namie, nesgi pasirodyti viešai su dviem sugulovėm būtų buvęs antausis mūsų bendrijai, mažai, bet išdidžiai. Man jis pabučiavo ranką ir pasakė keletą mandagių žodžių, pritinkamų tokia proga. Lyg ir įžiūrėjau jo žvilgsnyje liūdesį kartu su pavydu, bet gal man tik taip pasirodė. Kai susėdom prie stalo, jis pakėlė taurę, paskelbė tostą už Rodrigą ir mane, kaip vaišingus šeimininkus, ir pasakė jausmingą kalbą, kurioj palygino sunkius laikus, kai Santjage vos prieš dešimt metų siautė badas, su dabartiniu pertekliu m.

– Šiame karališkame bankete, gražioji ponia Inese, stinga tik vieno dalyko... – baigė jis šneką laikydamas iškeltą taurę; jo akys buvo drėgnos.

– Nebesakykit man nieko, jūsų malonybe, – atsakiau jam.

Ir štai tada įžengei tu, Isabele, vilkėdama ploniausio balto audinio suknele, su gėlių ir kaspinų vainiku, ir įnešei baltos drobės skepetaite uždengtą sidabrinį dubenį su kimštiniu pyragu, skirtu gubernatoriui. Svečiai sutiko tavo pasirodymą audringais plojimais, nes visi dar prisiminė liesųjų kar-

vių metus, kai kišom į pyragėlius visa, kas po ranka pakliuvo, netgi driežus.

Po vakarienės buvo šokiai, bet Valdivija, žinomas kaip miklus šokėjas, turintis gerą klausą ir įgimto grakštumo, šokti atsisakė dėl sąnarių skausmo. Kai svečiai išsiskirstė ir tarnai išdalijo vaišių likučius vargšams, susirinkusiems į Ginklų aikštę bent pasiklausyti puotos, užrakino namus ir užgesino žvakes, Rodrigas ir aš išvargę kritom į lovą. Priglaudžiau galvą prie jo krūtinės, kaip visada, ir išmiegojau nesapnuodama šešias valandas – man, vis nemigos kankinamai, tai buvo ištisa amžinybė.

Gubernatorius užtruko Santjage trejetą mėnesių. Per tą laiką jis priėmė sprendimą, tikriausiai gerai apmąstytą: pasiuntė Cheronimą de Alderetę į Ispaniją su šešiasdešimčia tūkstančių aukso pesų, skirtų karaliui; tai buvo duoklė, priklausanti sostinei, penktadalis kolonijos pajamų, tačiau juokinga suma, palyginti su šio metalo prikrautais galeonais, plaukiančiais iš Peru. Pasiuntinys vežėsi ir laiškus monarchui su įvairiais prašymais, be kita ko – kad suteiktų Pedrui markizo titulą ir Santjago ordiną. Jau ir iš to galėjai matyti, kaip pasikeitė Valdivija: jis nebebuvo tas žmogus, kuris didžiuojasi, kad nevertina titulų ir aukštų pareigų. Maža to: jis, anksčiau bjaurėjęsis vergove, dabar siekė leidimo įsivežti be mokesčio du tūkstančius juodaodžių vergų. Ir dar vieną pavedimą turėjo Alderetė: aplankyti Mariną Ortis de Gaete, vis dar gyvenančią kukliame Kastueros dvarelyje, duoti jai pinigų ir pakviesti į Čilę: tegul ji atvažiuoja ir užima gubernatorienės vietą šalia vyro, kurio nebuvo mačiusi septyniolika metų. Man magėjo patirti, kaip reaguos į tą žinią Marija ir Chuana. Deja, Cheronimas de Alderetė neišgavo iš karaliaus teigiamo atsakymo. Jo misija, kiek prisimenu, užtruko bemaž trejus metus; ilgai teko plaukti per vandenyną, be to, ir imperato-

rius per daug nesiskubino. Pakeliui į namus kirsdamas Panamos sąsmauką, karininkas susigriebė atogrąžų drugį ir šis jį pasiuntė į aną pasaulį. Geras kareivis ir ištikimas draugas buvo tasai Cheronimas de Alderetė, tikiuosi, kad istorijoj jis užims vietą, kurios nusipelnė. Tuo tarpu Pedras de Valdivija pasimirė, taip ir nesužinojęs, kad pagaliau gavo taip trokštamą titulą.

Gavusi vyro kvietimą keliauti į tą karalystę, kurią įsivaizdavo esant tokią kaip Venecija (tik ji pati ir žino, kodėl), ir septynis šimtus penkiasdešimt aukso pesų išlaidoms, Marina Ortis de Gaete nusipirko paauksuotą sostą, karališkų drabužių ir pasikvietė į kelionę įspūdingą palydą, sykiu ir kai kuriuos šeimos narius. Vargšė moteriškė pasiekė Čilę būdama jau našlė; čia dar paaiškėjo, kad Pedras nepaliko jai jokio turto, ir lyg to dar būtų negana, mažiau kaip per pusmetį visi jos taip garbinti brolėnai žuvo kare su indėnais. Man beliko pareikšti jai užuojautą.

Per tą laiką, kol Pedras de Valdivija buvo Santjage, matydavomės retai ir tik viešuose renginiuose, apsupti pašalinių, kurie mus priekabiai stebėjo tikėdamiesi ką nors įskaityti mūsų veide arba įspėti, ką jaučiam. Šiame mieste nė žingsnio negalėjai žengti nepatykotas pro langus ir nepakritikuotas. Beje, kodėl šneku būtuoju laiku? Dabar jau 1580 metai, bet žmonės vis taip pat uoliai liežuvauja. Po gražiausio jaunystės laikotarpio, išgyvento su Pedru, pajutau, kad jis nuo manęs vis labiau tolsta, tarsi tai būtų nebe tas pats žmogus, kurį taip aistringai mylėjau. Kelios dienos prieš jam pranešant, kad grįžta į Pietus, kur ketina aplankyti naujai įkurtus miestus ir toliau ieškoti slapukaujančio Magelano sąsiaurio, mane aplankė Gonsalesas de Marmolechas.

– Noriu pranešti tau, dukrele, kad gubernatorius paprašė karalių paskirti mane Čilės vyskupu, – tarė jis.

– Apie tai, tėve, žino jau visas Santjagas. Sakykit, ko iš tiesų atėjot.

– Na bet tu ir įžūli, Inese! – susijuokė dvasininkas.

– Kalbėkim atvirai, tėve.

– Gubernatorius nori pasišnekėti su tavim, dukrele, be pašalinių, o tai, aišku, neįmanoma nei tavo, nei jo namuose, nei kur nors viešoje vietoje. Turim būti diskretiški. Pasiūliau jam susitikti su tavim mano rezidencijoj...

– Ar Rodrigas žino?

– Gubernatorius nemano esant reikalinga kvaršinti galvą tavo vyrui tokiais niekais, Inese.

Man pasirodė įtartini ir pasiuntinys, ir jo perduota žinia, ir tas slaptingumas, tad jau tą pačią dieną pasakiau apie tai Rodrigui, kad nekiltų problemų, ir sužinojau, kad tai jam nebe naujiena: Valdivija pats jį prašęs leidimo susitikti su manim prie keturių akių. Bet jei taip, kodėl jis nori, kad slėpčiau tai nuo vyro? Ir kodėl Rodrigas nieko man apie tai nesakė? Spėjau, kad pirmasis nori mane išbandyti, bet netikėjau, kad toks būtų ir antrojo ketinimas; Rodrigas nesugebėtų regzti tokių intrigų.

– Ar žinai, kodėl Pedras nori su manim kalbėtis? – paklausiau vyrą.

– Jis nori tau paaiškinti, Inese, kodėl anuomet taip pasielgė.

– Betgi jau praėjo daugiau kaip treji metai! Ir dabar jis aiškinsis? Man tai rodosi labai keista.

– Jei nenori su juo šnekėti, taip tiesiai ir pasakyk.

– Ar tavęs nežeidžia mano pasimatymas su juo be liudytojų?

– Aš tavim visiškai pasitikiu, Inese. Įžeisčiau tave, jei imčiau pavyduliauti.

– Tu ne toks kaip kiti ispanai, Rodrigai. Tavo gyslomis, ko gero, teka olando kraujas.

Rytojaus dieną atėjau į Gonsaleso de Marmolecho namą, didžiausią ir prabangiausią po mano visoj Čilėj. Dvasininko turtas, be abejo, buvo stebuklingos kilmės. Mane įleido jo ūkvedė, labai išmintinga kečujė, vaistažolių žinovė ir tokia gera mano draugė, kad nė neslėpė daugelį metų gyvenanti su būsimuoju vyskupu kaip su vyru. Ėjom per keletą salių, atidarinėdamos dvivėres duris, kurias buvo išdrožęs menininkas, dvasininko parsisiųsdintas iš Peru, ir įėjom į kambarėlį – šeimininko kabinetą, kuriame buvo dauguma jo knygų. Gubernatorius, vilkintis skoningą tamsiai raudoną liemenę su iškarpytomis rankovėmis, žalsvas kelnes ir užsidėjęs juodo šilko kepurę su prašmatnia plunksna, atsistojo manęs pasveikinti. Ūkvedė supratingai išėjo ir uždarė duris. Pasilikusi akis į akį su Pedru pajutau, kaip man tvinksi smilkiniai ir daužosi širdis, pabūgau neištversianti tų mėlynų akių žvilgsnio, juk taip dažnai bučiuodavau tas blakstienas jam miegant. Kad ir kaip pasikeitęs buvo Pedras, trumpą akimirką jis man vėl tapo mylimuoju, paskui kurį ėjau į pasaulio kraštą. Pedras uždėjo rankas man ant pečių ir atgręžė mane į langą – norėjo geriau apžiūrėti.

– Tu tokia graži, Inese! Kaip čia yra, kad tau laikas sustojęs? – atsiduso jis susijaudinęs.

– Tau reikia akinių, – atšoviau ir pasitraukiau žingsnelį nuo jo rankų.

– Pasakyk man, kad esi laiminga. Man labai svarbu, kad taip būtų.

– Kodėl? Nejau sąžinė graužia?

Nusišypsojau, jis irgi nusijuokė ir abu atsidusom su palengvėjimu: ledai pralaužti. Jis man smulkiai papasakojo apie teismą, prieš kurį stojo nuvykęs į Peru, ir apie La Gaskos nuosprendį; mintis sutuokti mane su kitu jam pasirodė esanti vienintelė galimybė išgelbėti mane nuo tremties ir skurdo.

– Siūlydamas tą sprendimą La Gaskai tartum įsibedžiau durklą į krūtinę, Inese, ir ta žaizda vis dar kraujuoja. Visada tave mylėjau, buvai vienintelė mano gyvenimo moteris, kitos man – tuščia vieta. Matyti tave ištekėjusią už kito man be galo skaudu.

– Tu visada buvai pavydus.

– Nesišaipyk, Inese. Labai kentėjau, kad tu ne su manim, bet džiaugiausi, kad būsi turtinga ir laiminga su tauriausiu šios karalystės bajoru.

– Tada, kai pasiuntei pas mane su ta žinia Gonsalesą de Marmolechą, jis užsiminė, kad tu turi man kai ką išrinkęs. Ar tai buvo Rodrigas?

– Per daug gerai tave pažįstu, Inese, kad bandyčiau ką nors tau įpiršti, juo labiau – sutuoktinį, – išsisuko jis nuo tiesaus atsakymo.

– Jei taip, nuraminsiu tave pripažindama, kad tavo buvo puikiai sumanyta. Aš laiminga ir labai myliu Rodrigą.

– Labiau nei mane?

– O tave jei dar ir myliu, tai visai kitaip.

– Ar esi dėl to tikra, Inese, širdele?

Jis vėl apglėbė mane per pečius, prisitraukė ir pabučiavo į lūpas. Pajutau, kaip kutena rusva jo barzda, koks karštas jo alsavimas, nusukau veidą ir švelniai jį atstūmiau.

– Labiausiai tu mane vertinai, Pedrai, už ištikimybę. Aš ir dabar ištikima, bet jau Rodrigui, – atsakiau liūdnai, nes nujaučiau, kad atsisveikinam visam laikui.

Pedras de Valdivija išvyko tęsti konkistos ir stiprinti neseniai įkurtų septynių miestų bei tvirtovių. Buvo atrasta keletas kasyklų su gausiomis tauriųjų metalų gyslomis; jos priviliojo naujų kolonistų, net ir Santjago gyventojų, kurie aukso ir sidabro spindesio apakinti ryžosi palikti savo ūkius derlingajame Mapočo slėnyje ir su šeimomis patraukti į pa-

slaptingas Pietų girias. Kasyklose dirbo apie dvidešimt tūkstančių indėnų, o jų produkcija buvo ne ką prastesnė negu išgaunama Peru. Tarp naujakurių, iškeliavusių iš sostinės, buvo ir policininkas Chuanas Gomesas, bet Sesilija su vaikais nepasekė jo pėdomis. „Aš lieku Santjage. Jei taip jau nori prasmegti tose pelkėse, keliauk“, – tepasakė jam Sesilija, net nenutuokdama, kokie pranašingi bus tie žodžiai.

Atsisveikindamas su Valdivija Rodrigas de Kiroga jam patarė, kad nesistengtų apžioti daugiau, nei gali sukontroliuoti. Kai kuriose tvirtovėse buvo tik po saujelę kareivių, o keletas miestų liko išvis be karinės įgulos.

– Nėra jokio pavojaus, Rodrigai, indėnai man nekelia rūpesčių. Visas tas kraštas yra pajungtas.

– Man keista, kad nesutramdomieji mapučai, apie kuriuos tiek girdėjom dar neišvykę iš Peru Čilės užkariauti, nesipriešina mums taip, kaip buvom manę.

– Jie suprato, kad mes jiems – per stiprus priešininkas, ir išsisklaidė, – paaiškino Valdivija.

– Jeigu taip, linkiu tau sėkmės, tik būk atsargus.

Bičiuliai draugiškai apsikabino ir Valdivija iškeliavo neimdamas į galvą Kirogos įspėjimų. Kelis mėnesius neturėjom žinių tiesiai iš jo, bet sklido gandai, kad jis gyvenantis Konsepsjone kaip turkų sultonas, išsidrėbęs ant pagalvėlių ir tunkantis tenykščiame savo name, kurį vadinantis Žiemos rūmais. Buvo kalbama, kad Chuana Chimenes slepianti auksą, išgaunamą kasyklose, kuris jai nešiojamas dideliuose dubenyse, kad nereikėtų juo dalytis nei deklaruoti jo karaliaus valdininkams. Pavyduoliai dar pridurdavo, jog esą sukaupta tiek aukso ir dar tiek likę Kilakojos kasyklose, kad Valdivija dabar jau turtingesnis ir už Karolį V. Štai kokie mes greiti teisti artimą savo! Primenu tau, Isabele, kad mirdamas Valdivija nepaliko nė skatiko. Arba indėnai nepagrobė Chuanos Chimenes, kaip buvo skelbiama,

ir ji su visu Valdivijos lobiu kažkur paspruko, arba to lobio nebuvo išvis.

Tukapelis – taip vadinosi viena iš tų tvirtovių, įkurtų čiabuviams pagąsdinti ir aukso bei sidabro kasykloms ginti, nors joje nuobodžiavo gal tik tuzinas kareivių, ištisomis dienomis stebinčių girios tankmę. Karininkas, atsakingas už tvirtovę, įtarė, kad mapučai kažką rezga, nors sugyveno su jais taikingai. Sykį ar dusyk per savaitę indėnai atnešdavo į tvirtovę maisto, kaskart vis tie patys; kareiviai juos jau pažinojo ir draugiškai bendravo. Vis dėlto kai kurie indėnų veiksmai paskatino karininką keletą jų paimti nelaisvėn; kankinami jie prisipažino, kad rengiamas didelis genčių sukilimas. Aš būčiau galėjusi prisiekti, kad indėnai išdavė tik tai, ko Lautaras tyčia neslėpė nuo *huinkų,* nes mapučai niekada kankinami nepalūžta. Karininkas ryžosi prašyti pastiprinimo, bet Pedras de Valdivija tiek mažai teteikė reikšmės tam reikalui, kad į Tukapelio tvirtovę pasiuntė vos penkis raitininkus – štai ir visa pagalba.

Ėjo 1553 metai, buvo pavasaris. Gardžiai kvepėjo drungnas Araukanijos miškų oras, o kur prajojo penki kareiviai, ten kilo debesys peršviečiamų vabzdžių ir klegėjo paukščiai. Staiga tą idiliją nutraukė pragariškas klyksmas ir ispanai apsižiūrėjo besantys apsupti viso pulko užpuolikų. Trys raiteliai krito iečių perverti, o du spėjo apgręžti arklius ir kiek įkerta nušuoliavo į artimiausią tvirtovę pagalbos prašyti.

Tuo tarpu į Tukapelį atėjo tie patys čiabuviai, kurie kaskart atneša maisto, ir pasisveikino kuo nuolankiausiai šypsodamiesi, lyg nieko nežinotų apie kankinimus, kuriuos teko ištverti jų draugužiams. Kareiviai atvėrė tvirtovės vartus ir įleido indėnus su nešuliais. Vos įžengę į kiemą, mapučai pradarė maišus, išsitraukė paslėptus ginklus ir puolė kareivius. Šie, kad ir netikėtai užklupti, greit susigaudė ir puolė ieškoti kardų bei šarvų, kad galėtų gintis. Per kelias minutes

vieni mapučai buvo išžudyti, kiti paimti į nelaisvę, bet karinė gudrybė davė vaisių: kol ispanai kovėsi su užpuolikais tvirtovės viduje, tūkstančiai kitų čiabuvių apsupo ją iš lauko. Karininkas su aštuoniais saviškiais išjojo pliektis su jais; tai buvo narsus žygis, tačiau betikslis, nes priešas buvo pernelyg gausus. Baigiantis didvyriškoms kautynėms dar gyvi kareiviai grįžo į tvirtovę; ten permaininga kova tęsėsi lig baigiantis dienai, kol visai sutemus užpuolikai pasitraukė. Tukapelio tvirtovėj liko šeši kariai, vieninteliai ispanai, dar likę gyvi, daug janakonų ir belaisvių indėnų. Karininkas ryžosi žengti nutrūktgalvišką žingsnį, kad išbaidytų mapučus, laukiančius aušros, kai galės vėl pulti. Jis buvo girdėjęs legendą, kaip aš išgelbėjusi Santjagą mėtydama *kasikų* galvas į užpuolikų čiabuvių gretas, ir nusprendė pakartoti tą triuką – kapojo belaisviams galvas ir svaidė jas per gynybinės sienos viršų. Iš girios atūžė ilgas riaumojimas, nelyginant šiurpi audringos jūros banga.

Praėjo dar kelios valandos, bet mapučų žiedas aplink tvirtovę tik platėjo ir šešetas ispanų nusprendė, kad vienintelė galimybė išsigelbėti – nakties priedangoj prasiveržti raitiems pro priešo gretas ir lėkti į artimiausią tvirtovę, į Pureną. Tai reiškė, kad likimo valiai bus palikti arklių neturintys janakonai. Neįsivaizduoju, kaip ispanams pavyko įgyvendinti tą nutrūktgalvišką planą, nes miškas buvo pilnas čiabuvių, kurie Lautaro sukviesti atskubėjo iš toli didžiojo sukilimo paremti. Gal svetimšaliams buvo tyčia atvertas kelias sumanius kokią nors klastą. Šiaip ar taip, indėnai, visą naktį tūnoję aplink Tukapelį, auštant įsiveržė į apleistą tvirtovę ir rado ten saviškių palaikus krauju permirkusiame kieme. Nelaimėliai janakonai, taip ir likę viduje, buvo sunaikinti.

Žinia apie pirmą sėkmingą puolimą labai greit pasiekė Lautarą per jo paties sumanytą ryšių tinklą. Jaunasis *nidoltokis,* sumokėjęs reikiamą išpirką, galutinai įteisino santuo-

ką su Gvakolda, bet nedalyvavo girtuoklystėje tų iškilmių proga, nes ir svaigalų nemėgo, ir labai rūpestingai rengė kitą kampanijos etapą. Dabar jo taikinys buvo Pedras de Valdivija.

Chuanas Gomesas, prieš savaitę atvykęs į Pietus, neturėjo kada galvoti apie aukso kasyklas, dėl kurių ir šeimą paliko, nes sulaukė pagalbos šauksmo iš Pureno, kur šeši gyvi išlikę Tukapelio kareiviai prisidėjo prie vienuolikos ten jau buvusių. Atvykėlis, kaip ir kiekvienas kolonistas, buvo įpareigotas stoti į karą, vos tik bus pašauktas, ir tą pareigą nedvejodamas vykdė. Gomesas nušuoliavo į Pureną ir ėmė vadovauti mažajai jo įgulai. Išgirdęs su visomis smulkmenomis, kas įvyko Tukapelyje, jis suprato, jog tai ne pavienis išpuolis, kurių buvo jau tiek ir tiek, bet visuotinis pietinių genčių sukilimas. Kiek galėdamas pasirengė priešintis Purene, bet ką jau čia nuveiksi su tokiomis menkomis pajėgomis!

Po kelių dienų, švintant, tvirtovės gynėjai išgirdo įprastinį karingą klyksmą, o sargyba pamatė kalvos papėdėj mapučų eskadroną; indėanai grasino šauksmais, bet nejudėjo iš vietos. Chuanas Gomesas sumetė, kad kiekvienam iš jo vyrų tenka bene penketas šimtų priešų, bet jo pusėj – ginklai, arkliai ir drausmė, kuria taip garsėja ispanų kariuomenė. Vadas buvo daug kovojęs su indėnais ir žinojo, kad kautis su jais geriau atviram lauke, kur kavalerija gali manevruoti, o arkebuzininkai – šaudyti. Ir Gomesas ryžosi pasitikti priešą su tuo, ką turi: šešiolika raitininkų, keturiais arkebuzininkais ir pora šimtų janakonų.

Štai atsidaro tvirtovės vartai ir išeina jos įgula; priekyje – Chuanas Gomesas. Jis duoda signalą ir raiteliai šuoliais pasileidžia nuokalnėn, švytruodami nuogais kardais, bet jų laukia staigmena: šįsyk čiabuviai nesprunka umaru, bet laukia tvarkingai susirikiavę. Ir jie jau nebe nuogi, bet su

antkrūtiniais, o galvas prisidengę ruonio odos gobtuvais, tokiais pat kietais kaip ispanų šalmai. Jie svaido trijų uolekčių ilgumo ietis ir taiko jomis arkliams į krūtinę, o rankose laiko trumpakotes kuokas, parankesnes už anksčiau naudotus vėzdus. Kovotojai nesitraukia iš vietos ir kaktomuša pasitinka raitelius: tegul arkliai pasismeigia ant iečių. Kai kurie žirgai nuvirsta, bet kareiviai tučtuojau pakyla. Nors baisybė mapučų krinta nuo ispanų ginklų, likusieji gyvi nenuleidžia galvos.

Po valandos nuaidi nepakartojamas kultrūnų dundesys; čiabuvių pulkas stabteli, pasitraukia į girios gilumą ir dingsta tankmėje, palikdamas mūšio lauką nusėtą žuvusiųjų ir sužeistųjų kūnais. Ispanai gauna atsikvėpti, bet tik trumpą valandėlę, nes tūkstantinis kovotojų rezervas pakeičia tuos, kurie pasitraukė. Kareiviams nieko kito nelieka, tik kautis toliau. O mapučai kas valandą kartoja tą patį: sudunda būgnai, pailsę čiabuviai dingsta ir į mūšį stoja kiti, nenuvargę. Ispanų jėgos senka ir Chuanas Gomesas supranta, kad su saujele kareivių nepavyks atsilaikyti prieš tą sumanų manevrą. Mapučai, pasiskirstę į keturis eskadronus, vis keičiasi vietomis: kol vienas kaunasi, kiti trys ilsisi ir laukia savo eilės. Gomesas priverstas duoti komandą pasitraukti į tvirtovę, nes jo vyrai, beveik visi sužeisti, trokšta atgauti kvapą ir atsigerti vandens.

Dar kelios valandos praeina, kol sužeistieji aptvarstomi ir visi pasistiprina. Vakarop Chuanas Gomesas nusprendžia dar sykį atakuoti, kad priešas negautų naktį pasilsėti. Kai kurie sužeistieji pareiškia verčiau žūsiantys mūšyje: juk jeigu indėnai įsiverš į tvirtovę, mirtis vis tiek neišvengiama ir dar negarbinga. Šįsyk Gomesas turi jau tik tuziną raitelių ir pustuzinį pėstininkų, bet tai jo nebaugina. Išrikiuoja savo vyrus ir prabyla į juos karštais žodžiais, paveda save Dievui ir Ispanijos apaštalui, o paskui duoda komandą pulti.

Geležiniai ir mediniai ginklai pliekiasi mažiau nei pusvalandį, mapučai kažkokie vangūs, kovoja be vakarykščio įkarščio ir netikėtai greit, savųjų kultrūnų šaukiami, pasitraukia. Gomesas laukia antrosios kovotojų pamainos, kaip vakar, bet ji nepasirodo, ir įgulos vadas sumišęs įsako grįžti į tvirtovę. Nė vienas iš jo žmonių nežuvo. Visą naktį ir rytojaus dieną ispanai budi, laukia priešo atakos nenusivilkdami šarvų ir nepaleisdami ginklo iš rankų, bet indėnų nematyt ir negirdėt; pagaliau, įsitikinę, kad čiabuviai nebegrįš, suklumpa kieme ir dėkoja apaštalui už tokią įstabią pergalę. Jie laimėjo, patys nežinodami kaip. Chuanas Gomesas nusprendė, kad neverta ilgiau likti tvirtovės viduje be ryšio su saviškiais ir įsitempus laukti siaubingojo klyksmo, skelbiančio, kad mapučai grįžta. Geriau būsią pasinaudoti nakties tamsa, nes naktimis čiabuviai bijodami piktųjų dvasių retai ko nors imasi, ir pasiųsti porą eiklių žygūnų pas Pedrą de Valdiviją: tegu praneša jam apie nepaaiškinamą pergalę, bet kartu ir įspėja, kad bręsta visuotinis genčių sukilimas, ir jeigu jis nebus tučtuojau numalšintas, galim prarasti visas žemes į pietus nuo Bio Bijaus. Pasiuntiniai paragino žirgus ir visu greičiu, kiek tik leido tankmė ir tamsa, nuskubėjo per giria, vis baimindamiesi, kad iš už artimiausio krūmo iššoks indėnai, bet niekas jų neužpuolė; jojo be nuotykių ir auštant pasiekė tikslą. Jiems rodėsi, kad visu keliu mapučai juos sekė pasislėpę už paparčių, bet nesulaukę antpuolio nusprendė, jog kalta vien nervų įtampa. Jie net neįsivaizdavo, jog Lautaras nori, kad Valdivija gautų tą žinią, ir todėl netrukdė žygūnams; užtat leido tiems patiems pasiuntiniams ir grįžti su gubernatoriaus laišku, kuriame šis liepė Gomesui per Kalėdas susitikti su Valdivija Tukapelio tvirtovės griuvėsiuose. Viską rūpestingai suplanavo *nidoltokis;* per savo šnipus, kurių turėjo visur, patyręs, kas rašoma laiške, galėjo patenkintas šypsotis – jis atviliojo Valdiviją ten, kur ir norėjo. Vieną eskadroną Lautaras pasiuntė apgulti Pu-

reno tvirtovės, kad Chuanas Gomesas liktų joje uždarytas ir negalėtų įvykdyti kas liepta, kol jis pats baigs spęsti žabangas Tėtušiui Tukapelyje.

Žiemos mėnesius Valdivija praleido Konsepsjone, Chuanos Chimenes slaugomas: dykinėjo, spoksojo į lietų ir iš nuobodulio kortavo. Jam tebuvo penkiasdešimt treji, bet raišumas ir antsvoris susendino jį be laiko. Pedras buvo sumanus lošėjas, be to, jam ir sekėsi, tad laimėdavo bemaž visada. Pavyduoliai tvirtino, kad prie aukso, gauto iš kasyklų, šliejęsi ir pinigėliai, išlošti kortomis; visa tai keliavę į paslaptingąsias Chuanos skrynias, taip ir nerastas iki šiol. Jau pavasaris buvo pažadinęs pumpurus ir paukštelius, kai atėjo miglotos žinios apie čiabuvių sukilimą. Visa tai perdėta, manė jis. Ne tiek iš įsitikinimo, kiek iš pareigos surinko apie penkiasdešimt kareivių ir nenoromis išžygiavo su jais į Tukapelį susitikti su Chuanu Gomesu, pasiryžęs sutramdyti akiplėšas mapučus, kaip jau ne sykį buvo daręs.

Penkiolikos lygų kelią jo daliniui, kurį sudarė pusšimtis raitelių ir pusantro tūkstančio janakonų, teko slinkte slinkti, taikantis prie nešikų. Netrukus Valdivijai ėmė kelti nerimą tas lėtas žygiavimas: senas karys instinktyviai jautė pavojų. Jam atrodė, kad iš tankumyno jį stebi kažkas nematomas. Pedras jau ne pirmi metai mąstė apie savo mirtį ir nujautė, kad iki jos nebetoli, bet nenorėjo gąsdinti savo karių įtarimais, kad yra šnipinėjami. Dėl visa ko liepė penkiems kareiviams eiti priekyje ir tikrinti taką, o pats jojo žingine tikėdamasis, kad šiltas vėjelis ir svaigus pušų aromatas apramins jam nervus. Kai po poros valandų penketas žvalgų vis dar nebuvo grįžę, jo nerimas dar padidėjo. Nuėjus dar lygą vienas raitininkas, riktelėjęs iš siaubo, parodė kažką kabant ant šakos. Tai buvo ranka su visa švarko rankove. Valdivija įsakė žygiuoti su ginklais, parengtais kovai. Dar už

keleto uolekčių ant kito medžio karojo koja su batu, toliau kiti trofėjai, kojos, rankos ir galvos – kruvini miško vaisiai. „Atkeršysim!" – šaukė įsiutę kareiviai, pasiryžę lėkti šuoliais, kol suras žudikus, bet Valdivija liepė jiems susivaldyti ir nurimti. Pasak jo, visų blogiausia dabar būtų jiems išsisklaidyti; reikia laikytis krūvoj iki pat Tukapelio.

Tvirtovė stovėjo pavienės kalvos viršūnėje; jos šlaituose augančius medžius ispanai buvo iškirtę ir panaudoję statybai, bet papėdė liko apžėlusi mišku. Iš viršaus buvo matyti vandeninga upė. Raitininkai užjojo į kalną ir atsidūrė prie rūkstančių griuvėsių; jiems iš paskos lėtai kopė janakonai su nešuliais. Laikydamiesi Lautaro nurodymų, mapučai laukė, kol į viršų užlips paskutinis žmogus, ir tik tada šiurpiai sutrimitavo fleitomis, padarytomis iš žmonių kaulų.

Valdivija, vos spėjęs nusėsti nuo arklio, stovėdamas tarp nuodėgulių išvydo kovotojus, susirikiavusius apačioj glaudžiais būriais; visi turėjo skydus ir ietis. Vadai, *tokiai,* stovėjo priekyje; juos saugojo gvardija, sudaryta iš geriausių karių. Apstulbęs gubernatorius pagalvojo, jog barbarai bus instinktyviai atradę senovės romėnų kautynių rikiuotę, beje, tokią pat kaip ir ispanų legionų. Mapučų pulko vadas galėjo būti tik tas *tokis,* kurio vardą šią žiemą jis buvo tiek sykių girdėjęs: Lautaras. Valdiviją užplūdo baisus pyktis, kūną išpylė prakaitas. „Gaus iš manęs tas prakeiktasis, sulauks baisiausios mirties!", – sušuko jis.

Baisi mirtis. Tiek daug baisių mirčių mūsų karalystėj, kad jos slėgs mūsų sąžinę iki pasaulio pabaigos. Turiu čia stabtelėti ir paaiškinti, kad Valdivija neįstengė nubausti Lautaro taip, kaip buvo grasinęs; pastarasis tik po keleto metų kartu su Gvakolda žuvo mūšyje. Kurį laiką tas karo genijus kėlė siaubą ispaniškuose Pietų miestuose, kuriuos teko evakuoti, ir sugebėjo su savo kovotojais ateiti ligi Santjago apylinkių. Tuo metu mapučus skinte skynė badas ir ligos, bet Lautaras nenutraukė kovos, nors turėjo tik mažą kariuomenę, užtat

labai drausmingą; joje buvo ir moterų, ir vaikų. Jis tik porą metų vadovavo karui, pasireiškė kaip labai sumanus ir drąsus karvedys, bet ir to neilgo laiko pakako sukurstyti mapučų sukilimui, kuris tęsiasi ligi šiol. Rodrigas de Kiroga yra man sakęs, kad pasaulio istorija labai mažai težino strategų, galinčių lygintis su tuo jaunuoliu, kuris nuogų laukinių minią pavertė grėsmingiausia Amerikos kariuomene. Po mirties jo vietą užėmė *tokis* Kaupolikanas, irgi labai narsus, bet ne toks įžvalgus; paskui jis pateko į nelaisvę ir buvo pamautas ant kuolo. Žmonės kalba, kad jo žmona Fresija, pamačiusi jį sukaustytą grandinėmis, sviedė jam po kojų savo poros mėnesių sūnelį ir pareiškė nenorinti žindyti vaiko, kurio tėvas yra nugalėtas. Gal tai tik viena iš legendų, pasakojamų apie tą karą, kaip ir toji, kad per vieną mūšį danguje pasirodžiusi Švenčiausioji Mergelė. Kaupolikanas nė kartelio nesudejavęs ištvėrė baisias kančias, kai nusmailintas baslys pamažu smigo jam į vidurius; taip bent pasakoja savo poemoje jaunasis Surita, o gal Suniga? Dieve mano, kaip aš pamirštu vardus, kažin kiek klaidų jau padariau šiame pasakojime. Laimei, aš pati nemačiau, kaip buvo kankinamas Kaupolikanas, nė sykio neprireikė man dalyvauti ir dažnai vykdytoje „apipjaustymo" bausmėje, per kurią maištingam indėnui mačete nukertama pusė dešiniosios pėdos. Beje, maištininkų tai nepalauždavo; kad ir šlubi, jie vis tiek kovodavo. O kitam *kasikui,* Galvarinui, buvo nukirstos abi plaštakos, bet jis liepė pririšti ginklus prie dilbių, kad galėtų kautis toliau. Argi po tokių baisybių dar galėjom tikėtis, kad čiabuviai bus mums gailestingi? Žiaurumas gimdo dar didesnį žiaurumą, ir taip be galo.

Valdivija suskirstė savo žmones į būrelius, kurių kiekvieno priekyje – raitelis, o iš paskos eina janakonai, ir įsakė jiems leistis nuo kalvos. Nebuvo galima jojikams lėkti šuoliais, kaip įprasta, nes pasismeigtų ant mapučų iečių: indėnai aiškiai buvo pramokę europiečių taktikos. Pirmiau reikėjo

nuginkluoti ietininkus. Per pirmą susidūrimą ispanai ir janakonai buvo viršesni, tad po trumpo, bet įnirtingo ir žiauraus mūšio mapučai pasitraukė upės link. Ispanai palydėjo juos pergalės šūksniais ir Valdivija liepė saviškiams grįžti į tvirtovę. Kareiviai džiūgavo įsitikinę, kad mūšis jau laimėtas, bet vadui buvo labai neramu, nes mapučai traukėsi pernelyg tvarkingai. Nuo kalvos viršūnės jis matė, kaip indėnai geria ir plauna žaizdas upėje, kai jo vyrai to daryti negali. Tą akimirką pasigirdo klyksmas ir iš miško išniro nauji čiabuvių daliniai, pailsėję ir drausmingi; lygiai taip pat Purene buvo užpulti Chuano Gomeso vyrai, bet Valdivija to nežinojo. Pirmąsyk ispanų generolas suvokė, kokia kebli jo būklė; iki tol jis manėsi esąs Araukanijos valdovas.

Iki pat vakaro truko mūšis, ir kiekvienąsyk kartojosi ta pati istorija. Ispanai, žaizdoti, ištroškę ir pavargę, kaskart turėjo kautis su pailsėjusiais ir pasistiprinusiais mapučų daliniais, o tie indėnai, kurie pasitraukė, tuo tarpu gaivinosi upėje. Slinko valandos, ispanai ir janakonai jau vos laikėsi ant kojų, o taip laukiama Chuano Gomeso parama vis nesirodė.

Niekas Čilėje tikrai nežino, kas įvyko per tragiškąsias 1553 metų Kalėdas. Yra kelios skirtingos versijos; aš pasakosiu tai, ką girdėjau iš Sesilijos. Tuo metu, kai Valdivija su nukraujavusiu savo daliniu iš paskutiniųjų gynėsi Tukapelyje, Chuanas Gomesas jau trečia diena mapučų apsuptas tūnojo Purene, bet indėnai vis tylėjo. Jau ir rytas praėjo neramiai lūkuriuojant, ir geras pusdienis, kol pagaliau Gomesas neištvėręs išėjo su būreliu karių miško apžiūrėti. Nieko. Niekur nematyti nė vieno indėno. Tada jam kilo įtarimas, jog tvirtovės apgula buvo tik karinė gudrybė ispanams suklaidinti, kad sutrukdytų jo daliniui paremti Pedrą de Valdiviją, kaip šio buvo įsakyta. Tad kol jie bergždžiai tupėjo Purene, gubernatorius jų laukė Tukapelyje, ir jeigu jį ten puola, tai jo būklė beviltiška. Ir Chuanas Gomesas nedvejodamas liepė

keturiolikai jam dar likusių sveikų vyrų pasibalnoti geriausius žirgus ir nedelsiant joti paskui jį į Tukapelį.

Žygis truko visą naktį ir tik rytojaus rytą raiteliai prijojo tvirtovę. Ir ką jie pamatė: kalvą, gaisro dūmus ir padrikus būrelius mapučų; indėnai, apsvaigę nuo kautynių ir *mudajaus,* purto žmonių galvas ir galūnes – visa, kas liko iš vakar sutriuškintų ispanų ir janakonų. Siaubo pagauti keturiolika vyrų suprato esantys apsupti ir sulauksiantys to paties likimo kaip Valdivija, bet girti čiabuviai toliau šventė pergalę ir atvykėlių nepuolė. Ispanai spustelėjo nuvargusius žirgus pentinais ir užjojo į kalvą, kalavijų kirčiais nuvaikydami vieną kitą girtuoklį, bandantį pastoti jiems kelią. Iš tvirtovės bebuvo likusi krūva rūkstančių nuodėgulių. Šen bei ten mėtėsi lavonai ir žmonių kūno dalys, bet Valdivijos tarp jų rasti nepavyko. Radę geldoje nešvaraus vandens, ispanai numalšino troškulį ir pagirdė arklius, tačiau tiek ir tespėjo, nes šlaitu pradėjo kopti tūkstančiai čiabuvių. Jie nebuvo girti kaip anksčiau matytieji – ėjo iš girios blaivūs ir tvarkingai susirikiavę.

Ispanai, negalėdami gintis tvirtovės griuvėsiuose, kuriuose įkliuvo kaip į spąstus, vėl užšoko ant ištvermingųjų žirgų ir pasileido žemyn, tikėdamiesi prasimušti pro priešo gretas, bet kaipmat buvo mapučų apsupti. Prasidėjo nuožmios grumtynės, galinčios užsitęsti lig sutemų. Stačiai neįtikėtina, kaip žmonės ir žirgai, visą naktį šuoliais lėkę iš Pureno, galėjo valandų valandas priešintis visą tą lemtingąją dieną, bet aš esu mačiusi, kaip ispanai kaunasi, ir pati kovojusi jų gretose, tad žinau, ką jie įstengia. Pagaliau Gomeso kariai šiaip taip susitelkė ir spruko, nors Lautaro kovotojai mynė jiems ant kulnų. Išsekę arkliai klupinėjo ant išvartų ir kitų kliūčių, bet jos nė kiek netrukdė indėnams: šie, iššokę iš už medžių, tolydžio užstodavo kelią raiteliams.

Tada tie keturiolika vyrų, narsiausi iš narsiausių, nusprendė eiti po vieną ir savo gyvybės kaina sulaikyti priešą, kad

kovos draugai galėtų eiti į priekį. Nebuvo jokių diskusijų, nereikėjo mesti burtų, niekas jiems to neliepė. Pirmasis atsisveikino su likusiais, apgręžė arklį ir grįžo užstoti kelio persekiotojams. Metėsi į priekį žarstydamas kibirkštis kardu, pasiryžęs kautis iki paskutinio atodūsio, nes žinojo: jei bus sučiuptas gyvas, sulauks šimtąkart blogesnio galo. Per porą minučių šimtai rankų nuvertė jį nuo žirgo ir puolė tais pačiais kardais ir peiliais, kuriuos buvo atėmę iš nugalėtųjų Valdivijos ispanų.

Kelios minutės, kurias didvyris padovanojo draugams, leido jiems kiek nutolti, bet netrukus mapučai ir vėl juos pasivijo. Kitas kareivis ryžosi pasiaukoti, irgi tarė paskutinį *sudie* ir drąsiai stojo prieš pulką indėnų, ištroškusių kraujo. Paskui taip pat pasielgė ir trečias. Taip vienas po kito krito šeši kariai. Aštuoni likusieji, kai kurie sužeisti, žūtbūtinai brovėsi tolyn, kol prijojo tako siaurumą; čia dar vienas savo gyvybės kaina padėjo kitiems prasiveržti. Ir jį priešai sudorojo per keletą minučių. Tuo metu Chuano Gomeso žirgas, strėlių sukruvinta krūtine, netekęs jėgų sukniubo ir nebesikėlė. Girią jau buvo apgaubusi naktis, trukdanti judėti į priekį.

– Sėskit mano arkliui ant sturplio, kapitone! – pasiūlė vienas kareivis.

– Ne! Eikit pirmyn ir negaiškit dėl manęs! – įsakė Gomesas, žinodamasis esąs sužeistas ir manydamas, kad arklys dviejų vyrų nepaneš.

Kareiviams teko paklusti ir apgraibom žingsniuoti toliau nematant kelio, o Chuanas Gomesas brovėsi vis giliau į tankmę. Po ilgos ir šiurpios kelionės šeši likę gyvi atsikapstė iki Pureno tvirtovės ir krito nuovargio pakirsti, bet prieš tai dar spėjo perduoti žinią draugams. Čia jie ilgai neužsibuvo, tik sustabdė kraujavimą iš žaizdų ir leido kiek atsipūsti arkliams prieš spartųjį žygį į La Imperialį, kur tada buvo dar tik kaimas. Janakonai nešė hamakuose tuos sužeis-

tuosius, kurie dar turėjo vilties pasveikti, o nepagydomieji buvo greitai ir gailestingai pribaigiami, kad nepakliūtų gyvi į rankas mapučams.

Tuo metu Chuanas Gomesas sunkiai klampojo dumblyne, nes lietinga žiema, tik neseniai pasibaigusi, tankų mišką pavertė raistu. Nors ir kraujuodamas (į jį buvo pataikiusios kelios strėlės), išsekęs, ištroškęs, dvi dienas nevalgęs, jis nepasidavė mirčiai. Kone aklinoj tamsoj teko slinkti į priekį žingsnis po žingsnio, grabinėjant medžius ir krūmus. Laukti aušros nebuvo galima – naktis buvo vienintelė jo viltis. Jis aiškiai girdėjo, kaip džiugiai klykauja mapučai, radę kritusį jo žirgą, ir meldėsi, kad taurusis gyvulys, lydėjęs jį daugybėj žygių, būtų jau nugaišęs. Juk indėnai kankindavo ir sužeistus gyvulius, taip keršydami jų šeimininkams. Dūmų kvapas liudijo, kad persekiotojai įžiebė deglus ir ieško raitelio miške – juk jis negali būti toli. Gomesas nusivilko šarvus ir drabužius, nuskandino juos dumble ir nuogas įlindo į pelkę. Mapučai buvo jau čia pat, galėjai girdėti jų balsus ir matyti deglų atšvaitus.

Šioj pasakojimo vietoj Sesilija, suvokianti juodąjį humorą ne prasčiau negu ispanai, pratrūko juoktis prisiminusi tos siaubingos nakties įvykius. „Mano vyras nugrimzdo pelkėj, nors ir buvau perspėjusi, kad taip atsitiks“, – tarė princesė. Chuanas Gomesas kardu nukirto nendrę ir su visa galva pasinėrė į dvokiantį dumblą. Nežinia kiek valandų jis nuogas, su kraujuojančiomis žaizdomis kiurksojo purve, sielą pavedęs Dievui ir galvodamas apie savo vaikus ir Sesiliją, tą gražią moterį, kuri palikusi rūmus nusekė paskui jį į pasaulio pakraštį. Mapučai kelis kartus praėjo visai šalia, nenutuokdami, kad jų ieškomas žmogus skendi liūne apsikabinęs kardą ir kvėpuoja tik pro tuščiavidurį nendrės stiebą.

Kitos dienos priešpietę kariai, žygiuojantys į La Imperialį, išvydo, kaip kažkokia šmėkla ne šmėkla, kraujuota ir purvi-

na, braunasi pro tankų sąžalyną. Iš kardo, vis dar laikomo rankoje, pažino, jog tai Chuanas Gomesas, šlovingojo keturioliktuko vadas.

Pirmą kartą po Rodrigo mirties man pavyko naktį kelias valandas numigti. Paryčiais snausdama pajutau, kaip kažkas spaudžia krūtinę, gniaužia širdį ir trukdo kvėpuoti, bet nejaučiau jokio nerimo, tik didžiulę palaimą, nes supratau, jog tai Rodrigo ranka, jis vėl miega šalia manęs kaip senais gerais laikais. Gulėjau užsimerkusi, nejudėdama, dėkinga už tą saldžią naštą. Norėjau paklausti vyrą, ar jis pagaliau parėjo, kad mane surastų, pasakyti jam, kad buvau labai laiminga su juo tuos trisdešimt metų, tik man būdavo sunku taip ilgai jo laukti grįžtančio iš karo. Bet pabūgau, kad man prašnekus jis gali dingti; ilgais vienatvės mėnesiais patyriau, kokios baikščios būna dvasios. Sulig pirmąja rytmečio šviesa, prasiskverbusia pro langinių plyšį, Rodrigas pasitraukė, liko tik jo rankos žymė ant mano kūno ir jo kvapas ant pagalvės. Kol atėjo tarnaitės, kambary išdilo visi jo pėdsakai. Nors vis dar jaučiau palaimą, kurią man suteikė ta netikėta meilės naktis, iš veido, matyt, atrodžiau nekaip, nes moterys nubėgo kviesti tavęs, Isabele. Aš nesergu, dukrele, man nieko neskauda, jaučiuosi geriau nei bet kada, tad nežiūrėk į mane tokiu gedulingu žvilgsniu, tik leisk man dar pagulėti, nes man šalta. Jei neprieštarautum, norėčiau tau šiek tiek padiktuoti.

Kaip žinai, Chuanas Gomesas ištvėrė tą išbandymą, nors dar kelis mėnesius gydėsi užkrėstas žaizdas. Jis liovėsi svajojęs apie auksą, grįžo į Santjagą ir iki šiol gyvena su nuostabiąja savo žmona, kuriai jau turėtų būti apie šešiasdešimt metų, bet atrodo ji kaip trisdešimtmetė, nei raukšlių, nei žilų plaukų – nežinau, ar čia stebuklas, ar kokie burtai. Tą lemtingą gruodį prasidėjo mapučų sukilimas, nuožmusis karas, nesiliaujantis jau keturiasdešimt metų ir nežinia kada pasibaigsiantis; kol bus gyvas dar bent vienas indė-

nas ir bent vienas ispanas, tol liesis kraujas. Turėčiau jų nekęsti, Isabele, bet negaliu. Jie yra mano priešai, bet aš jais žaviuosi; jei būčiau jų vietoj, mirčiau kaudamasi už tėvynę, kaip miršta jie.

Jau kelios dienos delsiu papasakoti apie Pedro de Valdivijos mirtį. Dvidešimt septynerius metus stengiausi apie tai negalvoti, bet manau, kad jau metas prabilti. Norėčiau tikėti ne tokia žiauria versija, būtent kad Pedras kovėsi tol, kol buvo užmuštas kuokos smūgiu į galvą, bet Sesilija padėjo man atskleisti tiesą. Tik vienam janakonui pavyko ištrūkti iš Tukapelio katastrofos ir papasakoti, kas ten įvyko per tas Kalėdas, bet kas ištiko gubernatorių, to jis nežinojo. Po dviejų mėnesių mane aplankė Sesilija ir pasakė, kad viena mapučė, neseniai atvykusi iš Araukanijos, liko jos namuose tarnauti. Sesilija sužinojo, kad ta indėnė, nemokanti nė žodžio ispaniškai, buvo aptikta prie Tukapelio. Štai kada man pravertė *mapudungu* pamokos, kurias buvau gavusi iš Felipės – dabartinio Lautaro. Sesilija atvedė ją man, kad pašnekėčiau su ja. Tai buvo kokių aštuoniolikos metų mergina, žemo ūgio, švelnių veido bruožų, bet plačių pečių. Nesuprasdama mūsų kalbos, ji rodėsi kvailoka, bet užšnekinusi ją *mapudungiškai* supratau, kad mergina net labai sumani. Iš jos sužinojau ir apie tą janakoną, kuris liko gyvas Tukapelyje, ir apie Pedro de Valdivijos egzekuciją, nes jaunoji mapučė pati joje dalyvavo.

Gubernatorius su saujele narsuolių tvirtovės griuvėsiuose žūtbūtinai kovėsi su tūkstančiais mapučų; jų daliniai vis keitėsi tarpusavyje, o ispanai nė akimirkai negalėjo paleisti kardo iš rankų. Taip grumiantis praslinko visa diena. Temstant Valdivija neteko vilties sulaukti Chuano Gomeso su rezervu. Jo žmonės visai nebeturėjo jėgų, arkliai kraujavo lygiai kaip ir žmonės, o į kalvą atkakliai kopė vis nauji priešo pulkai.

– Tai ką darom, ponai? – paklausė Valdivija tuos devynis vyrus, kurie dar galėjo stovėti.

– O ką jūsų malonybė norėtų, kad darytume? Mums belieka kautis ir mirti, – atsiliepė vienas kareivis.

– Ką gi, ponai, tada mirkim garbingai!

Ir dešimtis atkaklių ispanų kartu su janakonais, dar pastovinčiais ant kojų, metėsi į kovą pasitikti mirties, iškėlę kardus ir su apaštalo Santjago vardu lūpose. Per kelias minutes aštuoni kareiviai buvo svaidyklėmis ir kilpomis nutempti iš balno, pargriauti žemėn ir šimtų mapučų sutrypti. Tik Pedras de Valdivija, kunigas ir ištikimasis janakonas įstengė pralaužti apsupties žiedą ir pasprukti vieninteliu atviru keliu – visi kiti buvo priešo atkirsti. Tvirtovėj buvo pasislėpęs dar vienas janakonas; jam pavyko įlindus po nuolaužų krūva neuždusti gaisro dūmuose, o po dviejų dienų, kai mapučai buvo jau pasitraukę, pasprukti gyvam. Laisvą taką Valdivijai pabėgti gudrusis Lautaras buvo tyčia palikęs. Tai buvo aklakelis, vedantis per tamsią girią į liūną, kuriame arkliai įklimpo, kaip ir tikėjosi Lautaras. Grįžti bėgliai nebegalėjo, nes jiems ant kulnų jau mynė priešai. Saulėlydžio šviesoj gubernatorius su saviškiais matė, kaip iš tankumyno lenda šimtai čiabuvių, o jie patys nesulaikomai grimzta į pūvantį dumblą, iš kurio burbuliuoja sieringos šėtono išgaros. Bet mapučai neleido pelkei praryti bėglių – ištraukė juos, nes ne tokią žūtį buvo jiems parengę.

Matydamas, kad neišsigelbės, Valdivija dar bandė išsiderėti laisvę iš priešų, žadėdamas atsisakyti miestų, įkurtų Pietuose, visiems laikams išvesti ispanus iš Araukanijos, be to, padovanoti indėnams avių ir kitokio labo. Janakonas pradėjo versti jo žodžius, bet nespėjo baigti: indėnai puolė ant jo ir užmušė. Jie jau žinojo, kad *huinkų* pažadais neverta tikėti. Kunigas iš dviejų pagalių padarė kryžių ir ketino duoti janakonui paskutinį patepimą, kaip jau pirma buvo davęs gubernatoriui, bet gavo kuoka per galvą ir išleido kvapą. O tada indėnai pradėjo kankinti Pedrą de Valdiviją, labiausiai nekenčiamą priešą, įkūnijantį visas skriaudas ir žiauru-

mus, kuriuos patyrė mapučų tauta. Jie nepamiršo tūkstančių žuvusiųjų, sudegintų vyrų, išprievartautų moterų, sutraiškytų kūdikių, šimtų rankų, išmestų į upę, nupjaustytų pėdų ir nosių, rimbų, grandinių ir šunų.

Belaisvis buvo priverstas stebėti, kaip kankinami janakonai, likę gyvi Tukapelyje, ir kaip niekinami ispanų lavonai. Jis buvo išrengtas nuogai ir už plaukų tempiamas ligi kaimo, kur jau laukė Lautaras. Pakeliui akmenys ir aštrios šakos nuplėšė jam odą, ir *nidoltokiui* po kojų buvo numestas jau tik plikų raumenų gniužulas, aptekęs purvu ir kraujais. Lautaras liepė jį pagirdyti, kad atgautų sąmonę, o paskui pririšti prie stulpo. Čia jo laukė simbolinis pažeminimas: indėnų vadas perlaužė pusiau Toledo plieno kardą, su kuriuo Pedras de Valdivija niekados nesiskyrė, ir įsmeigė jo gabalus žemėn prie belaisvio kojų. Kai šis tiek atsipeikėjo, kad galėjo atsimerkti ir suvokė kur esąs, pamatė priešais save buvusį augintinį.

– Felipe! – sušuko jis vilties kupinu balsu: vis dėlto tai bent vienas pažįstamas veidas, bent vienas žmogus, suprantantis kastiliškai.

Lautaras su begaline panieka pažvelgė jam į akis.

– Argi nepažįsti manęs, Felipe? Juk aš – Tėtušis, – vis dar netilo belaisvis.

Lautaras spjovė jam į veidą. Dvidešimt dvejus metus jis laukė tos akimirkos.

Nidoltokiui paliepus, įsikarščiavę mapučai vienas po kito ėjo prie Pedro de Valdivijos su išgaląstomis moliuskų kriauklėmis ir atsipjaudavo po kąsnį gyvo kūno. Paskui tomis pačiomis kriauklėmis draskė rankų bei kojų raumenis, kepė ant laužo ir valgė aukos akivaizdoje. Ta klaiki orgija tęsėsi tris naktis ir dvi dienas, o Mirtis vis nenutraukė nelaimingojo belaisvio kančių. Pagaliau trečiai dienai auštant pamatęs, kad Valdivija nebegyvas, Lautaras pripylė jam į burną išlydyto aukso: tegul pasisotina metalu, kurį taip mėgo ir dėl kurio tiek kentėjo indėnai, dirbantys kasyklose.

Ak, kad žinotum, kaip man skauda! Tie atsiminimai – tai peilio dūris čionai, į vidurį krūtinės. Kelinta valanda, dukrele? Kodėl taip tamsu? Laikas eina atbulai, turėtų prašvisti iš naujo. Tikriausiai tai jau bus amžinybės aušra...

Pedro de Valdivijos palaikų taip niekas ir nerado. Kalbama, kad mapučai jo kūną suriję per gaivališkas apeigas, kad iš jo kaulų padirbę fleitas, o iš jo kaukolės *tokiai* ligi šiol geriantys *mudajų*. Klausi mane, dukrele, kodėl aš atkakliai laikausi siaubingosios versijos, kurią išdėstė Sesilijos tarnaitė, o ne kitos, gailestingesnės, pasak kurios Valdivija buvęs nudobtas vėzdo smūgiu į galvą, kaip rašė poetas ir pasakojama Pietų indėnų padavimuose. Pasakysiu tau. Tas tris pragaištingas 1553 metų gruodžio dienas aš labai sirgau. Jaučiausi taip, tarsi mano siela žinotų tai, ko dar nežino protas. Klaikūs vaizdai slinko man pro akis kaip koks slogutis, iš kurio negaliu pabusti. Tarsi regėjau savo namuose pintines, pilnas nupjautų rankų ir nosių, kieme – indėnus, sukaustytus grandinėmis, ir kitus, pamautus ant kuolų; oras trenkė prisvilusia žmogiena, o nakties vėjelis nešė man rimbų pliauškėjimą. Be galo daug kančių kainavo toji konkista... Niekas nebūtų galėjęs dovanoti tų žiaurybių, juoba mapučai, niekada nepamirštantys patirtos skriaudos, kaip, beje, ir gautų malonių. Mane kankina prisiminimai, jaučiuosi tarsi kokio demono valdoma. Juk žinai, Isabele, kad išskyrus kelis širdies priepuolius visada, ačiū Dievui, buvau sveika, todėl negaliu kitaip paaiškinti, kodėl tomis dienomis taip apsirgau. Kai Pedras merdėjo baisiose kančiose, mano siela buvo pas jį, verkė dėl jo ir dėl visų to karo aukų. Buvau visai palūžusi, taip siaubingai vėmiau ir taip karščiavau, kad artimieji drebėjo dėl mano gyvybės. Kliedėdama aiškiausiai girdėjau Pedro de Valdivijos dejones ir jo žodžius, kuriais jis paskutinį kartą atsisveikino su manim: „Sudie, Inese, širdele...“

Padėka

MANO BIČIULIAI Josefina Rosetti, Victorio Cintolessi, Rolando Hamilton ir Diana Huidobro padėjo man tyrinėti Čilės nukariavimo laikus, ypač Inesės Suares (Inés Suárez) gyvenimą. Malú Sierra patikrino visa, kas susiję su mapučais. Juan Allende, Jorge Manzanilla ir Gloria Gutiérrez taisė rankraštį. William Gordon manim rūpinosi ir mane rėmė per tuos kelis mėnesius, kai man reikėjo ramybės, kad galėčiau rašyti. Esu dėkinga tiems nedaugeliui istorikų, kurie paminėjo, kokia svarbi asmenybė buvo Inesė Suares; jų veikalai leido man parašyti šį romaną.

Bibliografinės nuorodos

RENGDAMASI RAŠYTI šį romaną ketverius metus tyrinėjau, godžiai skaičiau. Paėmiau jo siužetą ne iš istorijos knygų, fantastikos veikalų ir straipsnių, kuriuos skaičiau tam, kad geriau pažinčiau tuos laikus ir personažus, nes mintis pateikti ir bibliografiją nekilo man iki pat pabaigos. Perskaičiusi rankraštį, mano agentė Glorija Gutjeres (Gloria Gutiérrez) pareiškė, kad be bibliografinių nuorodų tas pasakojimas atrodysiąs panašus į liguistos vaizduotės vaisių (tuo dažnai būdavau kaltinama): daugelis Inesės Suares (Inés Suárez) gyvenimo ir Čilės nukariavimo epizodų jai atrodantys neįtikėtini, tad esą reikalinga įrodyti, jog tai – istoriniai faktai. Kai kurios knygos, kuriomis naudojausi ir kurios tebėra sukrautos trobelėje, kurioje rašau, mano sodo gale, išvardytos toliau.

Pažinti bendrąją Čilės istoriją man labai padėjo du klasikiniai veikalai: Pedro Mariño de Loveros *Crónicas del reino de Chile* (Čilės karalystės kronikos; El Ferrocarril, 1865) ir fundamentalioji Diego Barroso Aranos *Historia general*

de Chile (Bendroji Čilės istorija, 1884), kurios pirmajame tome aprašyti konkistos epizodai. Labiau šiuolaikiška yra *Historia general de Chile* (Bendroji Čilės istorija; Planeta, Santiago de Chile, 2000), kurios autorius yra Alfredo Jocelyn-Holt Letelier.

Rašydama apie konkistą rėmiausi skirtingais veikalais; iš jų prisimenu Nestoro Mesos (Néstor Meza) *Estudio sobre la conquista de América* (Amerikos nukariavimo studija; Universitaria, Santiago de Chile, 1992), taip pat *La era colonial* (Kolonijų laikai; Nacimiento, Santiago de Chile, 1974), kurio autorius Benjamín Vicuña Mackenna yra labai susijęs su Čilės istorija ir istoriografija, ir C. H. Harinos *El imperio hispánico de América* (Ispaniškoji Amerikos imperija; Peuser, Buenos Aires, 1958). Dėl Ispanijos istorinio fono gilinausi, be kitų, į Ispanijos istorijos veikalus, kurių autoriai – Miguel Ángel Artola (Alianza Editorial, Madrid, 1988; vol. 3) ir Fernando García de Cortázar (Planeta, Barcelona, 2002). O štai keli mano bibliografijos šaltiniai, iš kurių sėmiausi žinių apie konkistadorus: tai *Conquistadores españoles del siglo XVI* (XVI amžiaus konkistadorai ispanai; autorius Ricardo Majó Framis; Aguilar, Madrid, 1963), *Los últimos conquistadores* (Paskutiniai konkistadorai; 2001) ir *Diego de Almagro* (3 leidimas, 2001; abiejų autorius Gerardo Larraín Valdés), taip pat Santiago del Campo *Pedro de Valdivia, capitán conquistado* (Pedras de Valdivija, konkistos vadas; Instituto de Cultura Hispánica, Madrid, 1961).

Gausi bibliografija skirta mapučų pasauliui. Joje išsiskiria klasikinis veikalas *Los araucanos* (Araukanai; Universitaria, Santiago, 1914), kurį parašė Edmond Reuel Smith, o iš naujesnių – Malú Sierros *Mapuche, gente de la Tierra* (Mapučai, Žemės žmonės; Sudamericana, Buenos Aires, 2000), *Historia de los antiguos mapuche del sur* (Senųjų Pietų mapučų istorija; Catalonia, Barcelona, 2003), kurios autorius José Bengoa.

Iš specialesniųjų veikalų naudojausi Oresto Plato (Oreste Plath) monografija *Folklore médico chileno* (Medicininis Čilės folkloras; Nacimiento, Santiago de Chile, 1981).

Negalėjau nepasidomėti ir dviem puikiais istoriniais romanais: *Butamalón* (Anaya-Mario Muchnik, Madrid, 1994), kurio autorius – Eduardo Labarca, ir Chorchės Gusmano (Jorge Guzmán) *Ay, mamá Inés* (Andrés Bello, Santiago de Chile, 1993), vieninteliu man žinomu romanu apie mano knygos heroję. Galiausiai turiu atskirai paminėti du kūrinius iš tų laikų, kurie aprašomi mano knygoje: tai Alonso de Ersilijos (de Ercilla) *La Araucana* (Araukanietė; 1578), išleista nesuskaičiuojamą daugybę kartų (aš naudojausi Santillanos leidimu; ypač dailus yra 1842 metų leidimas, iš kurio paimtos iliustracijos šiai knygai), ir Pedro de Valdivijos (de Valdivia) *Cartas* (Laiškai). Iš pastarojo kūrinio leidimų paminėtini du: išleistas Ispanijoje, leidykloje Lumen y la Junta de Extremadura (1991), kurį finansavo čilietis Miguel Rojas Mix, ir kitas, kurį 1998 metais Čilėje išleido kasyklų bendrovė Doña Inés de Collahuasi.

Allende, Isabel
Al-142 Inesė : romanas / Isabel Allende ; iš ispanų kalbos vertė Valdemaras Kvietkauskas. – Vilnius : Alma littera, 2007. – 344 p.

ISBN 978-9955-24-753-1

Garsiosios Isabelės Allendės romanas – apie XVI amžiaus laikmetį, pasižymėjusį šiurkštumu, žiaurumais, kuriuos sunku pamiršti, ir apie Inesę Suares – nepamirštamą Estremadūros siuvėją, jos gyvenimo istoriją, kupiną rizikingų poelgių, drąsių svajonių ir aistringos meilės.

UDK 860(83)-3

Isabel Allende
INESĖ

Romanas

Iš ispanų kalbos vertė *Valdemaras Kvietkauskas*

Korektorė *Rūta Guntulė*
Viršelio dailininkas *Edvardas Jazgevičius*
Viršelyje panaudota *Asenath Collins* nuotrauka
Maketavo *Zita Pikturnienė*

Tiražas 5000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, A. Juozapavičiaus g. 6/2, LT-09310 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė Standartų spaustuvė, S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius

Isabelės Allendės, vienos žymiausių Čilės rašytojų, gyvenimas, kaip ir jos personažų, pilnas sukrėtimų ir likimo permainų. Gimusi Peru (1942 m.), diplomato šeimoje, su motina keliavo į Boliviją ir Libaną, po to su vyru ir kūdikiu – į Belgiją ir Šveicariją, o 1975 m., bėgdama nuo Pinočeto diktatūros, įvykus perversmui prieš jos dėdę Salvadorą Allendę, su vyru ir vaikais trylikai metų pasitraukė į Venesuelą. Dabar jau 20 metų gyvena JAV, Kalifornijoje.

Isabel Allende

„Afroditė" („Alma littera", 1999 m.)

„Fortūnos duktė" („Alma littera", 1999 m.)

„Dvasių namai" („Alma littera", 2000 m.)

„Portretas sepija" („Alma littera", 2004 m.)

„Zoro jaunystė" („Alma littera", 2005 m.)

„Žvėrių miestas" („Alma littera", 2005 m.)

„Auksinio drakono karalystė" („Alma littera", 2005 m.)

„Pigmėjų giria" („Alma littera", 2005 m.)

„Eva Luna" („Alma littera", 2006 m.)

Autorės nuotrauka © *W. C. Gordon*

„Numanau, kad aikštėse man bus statomi paminklai, kad mano vardu bus vadinamos gatvės ir miestai, būsiu pagerbta kaip Pedras de Valdivija ir kiti konkistadorai, bet šimtai šaunių moterų, kūrusių tuos miestus, kol jų vyrai kariavo, bus pamirštos."

Tapkite Knygų klubo nariu!

- Nemokamas knygų katalogas kiekvieną ketvirtį
- Naujausios ir populiariausios knygos
- Ypatingi pasiūlymai
- Knygų pristatymas į namus, darbovietę ar paštą

Informacijos teiraukitės nemokamu tel. **8 800 200 22**

www.knyguklubas.lt